

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

III Краєзнавчі читання
пам'яті Петра Тронька

**БІБЛІОТЕЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО
У КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ**

Збірник матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної конференції
м. Київ, 12 листопада 2015 р.

КИЇВ 2015

УДК 021.9(477)
ББК Ч736.85(4Укр)л0

**Рекомендовано до друку Вченою радою
Національної історичної бібліотеки України
протокол № 5 від 09.12.2015**

Редакційна колегія:

Скорохватова А.В., генеральний директор Національної історичної бібліотеки України, заслужений працівник культури України (голова редколегії), **Кисельова В.П.** завідувач сектора Національної історичної бібліотеки України, **Маньковська Р.В.** заступник Голови Національної спілки краєзнавців України, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України, **Михайлова О.В.**, завідувач відділу історичного краєзнавства Національної історичної бібліотеки України, **Новальська Т.В.**, професор кафедри книгознавства і бібліотекознавства Київського національного університету культури і мистецтв, **Смілянець С.І.**, заступник генерального директора Національної історичної бібліотеки України.

Редактори: **Кудласевич Т.С., Чеховська І.В.**

Науковий збірник містить доповіді та повідомлення учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України», що відбулася 12 листопада 2015 року у рамках Третіх краєзнавчих читань пам'яті Петра Тронька.

Автори статей відповідають за достовірність і вірогідність викладеної інформації, за належність поданого матеріалу їм особисто, за правильне цитування джерел та посилання на них. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються і не рецензуються. Редколегія залишає за собою право відхилити запропоновані матеріали, а також вносити редакційні правки до публікацій.

ЗМІСТ

<i>Скорохватова А.В.</i>	Основні напрями краєзнавчої діяльності Національної історичної бібліотеки України в умовах інформатизації	6
<i>Бартош А. Є., Литвин Н. М. Бачинська Н. А.</i>	Музей в культурницькій діяльності академіка П. Т. Тронька і збереженні пам'яті про нього	9
<i>Бондар М. А.</i>	Практична спрямованість дисциплін бібліотекознавчого циклу	15
<i>Борко Т. М. Бородіна Г. Г.</i>	Попримірникові каталоги кириличних стародруків як унікальне джерело краєзнавчих досліджень	17
<i>Бородіна Г. Г.</i>	Підготовка бібліотечних фахівців у Миколаївській філії Київського національного університету культури і мистецтв: сучасні вимоги	22
<i>Величко Л. М.</i>	Бібліотечна справа Півдня України під час Другої світової війни	25
<i>Вербівська Н.О.</i>	Використання документів з історії Києва та їх популяризація у відділі читальних залів НІБ України	28
<i>Волошинська Н. О.</i>	Формування авторитетного файлу «Алфавітно-предметний покажчик до ББК»	33
<i>Гончаров О.П.</i>	З історії українського мовознавства: (Огляд документів з фонду депозитарного зберігання НІБУ)	37
<i>Горська Н.О.</i>	Проблеми сучасного краєзнавства та бібліотечна галузь	48
<i>Гурба В.</i>	Книжкові автографи професорів Ніжинського історико-філологічного інституту у фондах Національної історичної бібліотеки України	53
<i>Дмитрук В.І.</i>	Історико-культурний музейний комплекс «Кочубеївський»: становлення і діяльність	57
<i>Дніпренко В.І.</i>	Премія імені академіка Петра Тронька: відзначення подвижників краєзнавчого руху	61
<i>Загайна Н.В.</i>	Сфера застосування національних термінологічних стандартів з бібліотечно-інформаційної справи	65
<i>Залуцький О.В.</i>	Друга світова війна і діти: з досвіду створення рекомендаційного бібліографічного покажчика для учнів 7-9 класів «В роки війни вони були дітьми»	67
	Роль краєзнавчих об'єктів у творчій діяльності митців Буковини середини ХІХ, початку ХХ століть	71

<i>Зіборова І.В.</i>	Вплив науково-дослідної та громадської діяльності П.А.Кочубея в маєтку «Згурівка» Прилуцького повіту Полтавської губернії на підвищення освітнього та культурного рівня місцевого населення	75
<i>Іванченко Л.А.</i>	Просвітницька, суспільна та науково-організаційна діяльності родини Кочубеїв середини ХІХ початку ХХ ст. у с. Дубовичі	81
<i>Каганова І.Я.</i>	Внесок Іллі Шрага у створення та діяльність Чернігівської громадської бібліотеки	84
<i>Каністратенко М.М.</i> <i>Кушнарєнко Н.М.</i>	«Жіноче обличчя» Другої світової війни	90
<i>Кисельова В.П.</i>	Інформація про населені пункти області в електронних каталогах та краєзнавчих базах даних регіональної бібліотеки: сучасний стан	93
<i>Кисіль А.О.</i>	Дистантне обслуговування як один із пріоритетних напрямів діяльності сучасної бібліотеки	99
<i>Кобижча Н.І.</i>	Творча спадщина Б. Грінченка в культурному просторі України	102
<i>Корнацький І.А.</i>	«Вільні Думки» (1918) – журнал Бахмутської української шкільної молоді	105
<i>Костюк С.В.</i>	Шевченкіана Венедикта Лавренюка: фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею	109
<i>Кушнарєнко Н.М.</i>	Бібліотека як соціально-комунікаційний центр краєзнавства	111
<i>Левченко В.В.</i>	Роль вчених-євреїв у розвитку бібліотечної справи в СРСР (20-30-ті роки ХХ століття)	114
<i>Лісова І.В.</i>	Приватна книжкова колекція: культурологічний аспект	118
<i>Малиш О.М.</i>	Використання сучасних технологій для популяризації краєзнавчих ресурсів: досвід проведення заходів	120
<i>Маньковська Р.В.</i>	Уроки духовності та патріотизму. До 100-річчя від дня народження академіка Петра Тронька	126
<i>Марченко О.І.</i>	Київ і Київщина на сторінках каталогу «Видання воєнної доби 1941-1945 рр.»	132
<i>Михайлова Н.В.</i>	Будинок просвітителів молодого покоління. До 155-річчя колишнього будинку Наукової бібліотеки Уманського національного університету садівництва.	136

Новальська Т.В., Циганенко А.М.	Управління бібліотечним персоналом в умовах інформатизації (з досвіду Національної історичної бібліотеки України)	144
Петренко О.Б.	Спеціалізовані бібліотеки України для дітей: сторінки історії до 70-річчя Перемоги у Другій світовій війні	148
Понагайба А.	Краєзнавча бібліографія у видавничій діяльності Волинської ДОУНБ імені Олени Пчілки	152
Приліпко Т.А.	З історії повсякденності: формування джерельної бази в Національній історичній бібліотеці України	156
Пристаї Г.І.	Система комунікаційних засобів популяризації бібліотекою мистецько-краєзнавчих ресурсів регіону	162
Проценко Л., Драй О., Іванченко Л.	Былая гордость села Дубовичи и всей Сумщины	168
Романченко І.Г.	Розвиток бібліотечної професії в умовах інформаційного суспільства	173
Романько В.І. Рудзкий Л.З.	Історія міст і сіл Донеччини: спроба аналізу Создание «на лету» библиографических указателей краеведческого характера, как результат работы режима «Постоянные запросы» в среде САБ ИРБИС 64	176 180
Салата Г.В.	Комунікаційно-когнітивна складова діяльності бібліотек вищих навчальних закладів України	184
Соколов В.Ю.	Організація віртуальних бібліотечно-музейних виставок в публічних бібліотеках	188
Солонська Н.Г.	Бібліографічний покажчик «Канада та українці: історія, сучасність і перспективи (до 125-річчя поселення)»: екстеріоріка	195
Соляник А.А.	Вища бібліотечно-інформаційна освіта в умовах реформування	197
Спанчак Т.І.	Формування Електронного каталогу на ретроспективну частину фонду НБУ (теорія і практика)	200
Стоян В.В.	Формування фонду відділу краєзнавства Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського	204
Токовило О.В.	"Літопис населених пунктів Херсонщини" – інформаційний web-ресурс Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олесья Гончара	207

Туровська Л.О.	Війна і Книга	210
Федорова М.А.	Полтавська ОУНБ ім. І. П. Котляревського в роки Другої світової війни	215
Черняк І.	Внесок О. С. Сокальського у розбудову навчальних закладів культури та мистецтва (1953 – 1964 року)	219
Черняхівська О.М.	Щодо виникнення задуму створення унікальної вітчизняної багатотомної містознавчої енциклопедії «Історія міст і сіл Української РСР»	227
Шаповал А.І., Булгаков Ю.В.	Документи про розвиток краєзнавства в Україні в особовому архівному фонді П.Т. Тронька	234
Шевченко В.О.	Соціально-культурні проекти Національної бібліотеки України для дітей : бібліотекознавчо-культурологічний аспект	239
Шимко О.І.	Формування бібліотечно-інформаційних ресурсів: проблеми та шляхи їх вирішення в НІБУ	241
Шипота Г.Є.	Проблеми підготовки студентів до професійної бібліографічної діяльності у сучасному інформаційному середовищі	247
Шуляк С.О.	Інтеграція теорії та практики як сегмент модернізації вищої бібліотечної освіти (з досвіду роботи ВП «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв)	250
Щербан Р.М.	Цифрові краєзнавчі колекції Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки	253
Яценко В.С.	Впровадження інноваційних підходів у справу популяризації бібліотечних ресурсів	260
	Рекомендації Всеукраїнської науково-практичної конференції «Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України»	263
	Відомості про авторів	265

Основні напрями краєзнавчої діяльності

Національної історичної бібліотеки України в умовах інформатизації

Всеукраїнська науково-практична конференція «Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України» проходить в рамках Третіх Краєзнавчих читань, присвячених 100-річчю від дня народження Петра Тимофійовича Тронька – видатного українського державного і громадського діяча, вченого-історика, який зробив великий внесок у розвиток краєзнавчого руху, а також у розвиток Національної історичної бібліотеки України (НІБУ) як методичного центру з питань бібліотечного краєзнавства.

Сьогодні НІБУ, з легкої руки Петра Тимофійовича, є потужним інформаційним, науково-дослідним та організаційно-методичним центром у галузі бібліотечного краєзнавства. Діяльність книгозбірні визначається «Концепцією розвитку Державного закладу «Національна історична бібліотека України» на період до 2015 року».

Серед головних функцій НІБУ – науковий аналіз та прогнозування розвитку історико-краєзнавчої бібліотечної діяльності, інформаційне забезпечення наукових досліджень у галузі вітчизняної історії, методична допомога регіональним книгозбірням із питань краєзнавчої роботи.

У 1978 р. методичні функції, тоді ще Державної історичної бібліотеки УРСР, було закріплено у «Положенні про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури Української РСР». У 1996 р. Історична бібліотека взяла участь у підготовці нового «Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України», яке було затверджено Наказом Міністерства культури і мистецтв України № 314 від 11.06.1996 р. і залишається дієвим сьогодні. У 2014-2015 рр. фахівці НІБУ, реалізуючи державну політику з оновлення нормативної бази в галузі бібліотечної справи, підготували проект нової редакції «Положення про краєзнавчу діяльність державних і комунальних бібліотечних закладів». З проектом ознайомлено

провідні регіональні бібліотеки країни, пропозиції яких внесено до проекту «Положення...» і передано до Міністерства культури України для експертизи та затвердження.

З 1989 р. Бібліотекою здійснюється довготривале дослідження **«Краєзнавча робота бібліотек»**, в процесі якого проаналізовано основні аспекти краєзнавчої роботи в ОУНБ – головних центрах бібліотечного краєзнавства в регіонах. Підготовлено методичні рекомендації з різних напрямів краєзнавчої бібліотечної діяльності, серед яких: «Формування краєзнавчих фондів бібліотек», «Удосконалення краєзнавчих каталогів бібліотек», «Методичні рекомендації по складанню універсальних покажчиків поточної літератури про край» та ін. За підсумками цієї роботи видано комплексний методичний посібник **«Краєзнавча діяльність бібліотек»** (Київ, 2002).

На основі **моніторингової технології** вивчення стану історико-краєзнавчої діяльності ОУНБ проводяться щорічні дослідження. Зокрема, за останні 5 років проведено дослідження за темами: «Вивчення компонентного складу краєзнавчого контенту веб-сторінок регіональних бібліотек»; «Документи на мовах національних меншин в краєзнавчій діяльності бібліотек»; «Сучасні тенденції в краєзнавчій діяльності регіональних бібліотек в контексті впровадження рекомендацій попередніх досліджень Національної історичної бібліотеки України». У 2015 р. проведено дослідження «Видання і публікації з історії міст і сіл України в Електронних каталогах і краєзнавчих базах даних регіональних бібліотек в контексті створення Зведеного краєзнавчого електронного ресурсу», що стало підґрунтям для започаткування нового проекту Бібліотеки з історії міст і сіл України.

За наслідками досліджень: «Повнотекстові краєзнавчі документи на сайтах бібліотек України» та «Аналіз компонентного складу краєзнавчого контенту веб-сторінок регіональних бібліотек України» у 2013 р. створений інноваційний електронний ресурс – **«Путівник по краєзнавчих веб-ресурсах бібліотек України»**, *що стало першою спробою в Україні забезпечити*

централізований доступ до краєзнавчого веб-контенту провідних публічних книгозбірень країни.

Результати досліджень краєзнавчої діяльності бібліотек, відомості про інноваційні форми і методи їх роботи публікуються в інформаційному бюлетені «*Краєзнавча робота в бібліотеках України*» з 1990 р. Електронні версії цього видання за останні роки доступні на сайті **НІБУ**.

З метою методичної допомоги фахівцям бібліотек в нашій книгозбірні формуються проблемно-орієнтовні БД, які представлені на сайті: «Теорія, методика і практика бібліотечного краєзнавства: 1997 -...» ; «Краєзнавчі ресурси бібліотек України: 2006 -...»; «Історія України»; «Сучасні джерела з історії України: 1991 -...»; «Міста і села України: 2012-...» тощо. http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_igbis&Itemid=300. На їх основі створені ретроспективні науково-допоміжні бібліографічні посібники.

Одним з важливих напрямів краєзнавчої діяльності НІБУ є проведення міжнародних та всеукраїнських **краєзнавчих форумів**, під час роботи яких підсумовуються здобутки та намічаються нові перспективи. Тож, маємо нагоду повідомити, що Бібліотекою започатковано проект «Зведений краєзнавчий електронний ресурс «Історія міст і сіл України»». Основою для нього слугуватиме унікальна за своїм інформаційним наповненням «Зведена картотека матеріалів з історії міст і сіл України», що була створена на базі нашої Бібліотеки ще у 60-70-х роках ХХ ст. з ініціативи П. Т. Тронька як джерельна база для 26-томного енциклопедичного видання. На сайті НІБУ Картотека представлена як імідж-каталог.

Для нашого проекту вже створено веб-сторінку на сайті НІБУ, а також розробляються методичні рекомендації зі створення зведеного краєзнавчого електронного ресурсу на базі нашої Бібліотеки. Планується також участь в проекті ОУНБ країни.

Музей в культурницькій діяльності

академіка П. Т. Тронька і збереженні пам'яті про нього

Видатний державний та громадський діяч, академік Петро Тимофійович Тронько займає виняткове місце в історії української культури та пам'яткоохоронної справи (іл. 1). Символічним є той факт, що першим серед істориків звання Героя України у 2000 р. був удостоєний саме патріарх історичного краєзнавства – П. Т. Тронько [2, 10].

Ім'я П. Т. Тронька навіки вписано золотими літерами у родовід українського музейництва. Петро Тимофійович писав: «Кожний музей – це унікальна скарбниця людського духу. Покликані берегти історичне надбання наших попередників, музеї відіграють виняткову роль у процесі формування національної свідомості і духовності суспільства. Їм належить чільне місце у виявленні, обліку, систематизації, зберіганні, реставрації історико-культурних надбань народу, у здійсненні різнопланових, і не лише вузько локальних, історичних і мистецьких досліджень. Лише музеї дають змогу відтворити минуле в образній, доступній для кожного формі» [4, 189].

За ініціативою, підтримкою та безпосередньою участю Петра Тимофійовича були створені: Національний музей-заповідник запорізького козацтва «Хортиця»; Національний музей народної архітектури та побуту, який його співробітники називали довгий час «Троньківкою» [3, 5]; Меморіальний комплекс «Національний музей Великої Вітчизняної війни 1941-1945рр.»; Шевченківській національний заповідник; Новоград-Волинський літературно-меморіальний музей Лесі Українки; багато краєзнавчих музеїв, а також Музей бойової слави 9(69) Гвардійського Одеського Червоного прапору ордена Суворова винищувального авіаційного полку у школі № 210 на Оболоні. Першим номером серед ветеранів 9-го винищувального авіаційного полку, з якими співпрацювала школа, зазначено ім'я Петра Тимофійовича Тронька.

Петро Тимофійович написав пророчі слова: «Важливо наголосити на одному – хоч які складні часи переживають держава і суспільство, увага до

музейництва має зростати. Тому що музеї, і тільки вони, беруть безцінні колекції. І ще тому, що вони є центрами відродження традицій і історичної пам'яті» [4, 195].

П. Т. Тронько ніби звертався й до сьогоднішніх чиновників від культури: «Збереження й примноження раритетів національної культури, які перебувають в духовних скарбницях – музеях, має розглядатися як один з пріоритетних напрямів культурної політики» [4, 196].

Ми знаходимося на території Києво-Печерської лаври, саме тут у Музеї історичних коштовностей України знаходиться відомий на увесь світ експонат, який став візитівкою України — знаменита золота скіфська пектораль. Це унікальний зразок античного ювелірного мистецтва, виготовлений у другій чверті IV ст. до н.е. Скіфська пектораль названа ЮНЕСКО «одним з найвизначніших археологічних відкриттів людства XX ст.».

Академік П. Т. Тронько не тільки сприяв заснуванню Музея історичних коштовностей України, але й особисто, спеціальним літаком доставив у Київ пектораль із місця розкопок. В інтерв'ю для «Нової газети» він розповів: «У пам'яті 21 червня 1971 року, коли була знайдена унікальна реліквія для України – скіфська золота пектораль. Пам'ятаю, мені в Раду міністрів особисто подзвонив археолог Борис Мозолевський і повідомив, що у кургані Товста Могила знайшов пектораль. Я виїхав у Нікополь Дніпропетровської області, зустрівся з археологами і спускався в гробницю на глибину більше 10 метрів. Назад повернувся до Києва з пектораллю, показав її членам уряду. Цій знахідці немає ціни, вона світового значення! Це гордість і візитна картка України, її багатвікової культури».

Пектораль збереглася дуже добре – 2300 років вона пролежала під землею, немов у сейфі. По залишкам емалі на рослинному орнаменті справжню пектораль можна легко відрізнити від двох її копій – вони були зроблені майстрами Ермітажу для експонування на закордонних виставках.

Наскільки сучасно звучать слова Петра Тимофійовича: «Важливим уявляється концентрація зусиль краєзнавців навколо створення генерального

каталогу музейного фонду країни, який має стати складовою частиною Державного реєстру загальнонаціонального культурного надбання» [4, 196].

На святій Лаврській землі (іл. 2) завдяки вирішальним зусиллям Петра Тимофійовича повстав з руїн Успенський собор Києво-Печерської лаври, архітектурний ансамбль якої включений до списку світової спадщини ЮНЕСКО (іл. 3).

Символічно, що ідея створення музею академіка Петра Тимофійовича Тронька зародилася у Національному Києво-Печерському історико-культурному заповіднику у перший рік по тому, як він відійшов у вічність.

Саме на території Києво-Печерської лаври знаходиться Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, яке з 1967 по 1988 рік очолював П. Т. Тронько.

У 20 корпусі Києво-Печерського заповідника знаходиться Всеукраїнський фонд відтворення видатних пам'яток історико-культурної спадщини ім. Олеся Гончара, головою правління якого багато років і до останніх днів свого життя був Петро Тимофійович.

24 жовтня 2011 р. Генеральний директор Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника М. Е. Громова провела нараду щодо залучення колективу заповідника до увічнення пам'яті П. Т. Тронька. Було ухвалено взяти фінансову дольову участь у виданні п'ятитомника спогадів П. Т. Тронька «Обереги моєї долі» та перераховано кошти на перший том Видавничому дому «Пам'ятки України».

Також на нараді ухвалили продовжити в Заповіднику роботи, розпочаті ще за життя П. Т. Тронька та детально погоджені з ним М. Е. Громовою зі створення меморіального закладу. У цій нараді брали участь представники Фондації ім. П.Т. Тронька та Видавничого дому «Пам'ятки України».

Нам було доручено терміново створити концепцію та структурний план «Музею академіка П. Т. Тронька», а також надано приміщення для музейної експозиції у корпусі № 20 Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника.

Концепція та структурний план [1, 6-9] «Музею академіка П. Т. Тронька» у Лаврі був створений, але 6 листопада 2011 р. правління Фондації Тронька ухвалило в приватному помешканні родини П. Т. Тронька по вул. М. Грушевського, 34-А заснувати Меморіальну квартиру-музей П. Т. Тронька. Вони розпочали заповнення інвентаризаційних карток на експозиційні та бібліотечні фонди академіка.

З певних причин ідея створення музею академіка П. Т. Тронька на терені Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника не була втілена. Вважаємо, що, якби у жовтні 2011 року вистачило громадської волі і музей у Заповіднику все ж був створений, то у 2014 році не відбулося б те, що сталося зі спадщиною академіка П. Т. Тронька.

У рік 100-річчя від дня народження патріарха українського пам'яткознавства Петра Тимофійовича Тронька, варто повернутися до ідеї створення Музею на його честь – дійсного Музею, щоб вшанувати пам'ять про нашого видатного співвітчизника.

Список використаних джерел:

1. Бартош А.Є. Концепція Музею академіка Петра Тимофійовича Тронька / А. Є. Бартош, Н. М. Литвин // Зарембівські читання: матеріали П'ятих Всеукраїнських Зарембівських наукових читань «Українське пам'яткознавство: сучасні проблеми та тенденції», присвячених 100-річчю від дня народження академіка П. Т. Тронька. (м. Київ, 15 квіт. 2015 р.). – Київ, 2015. – С. 6-9.

2. Смолій В.А. Досвід вченого та талант організатора / В. А. Смолій // Я тобою, Україно, живу... : літопис життя і діяльності вченого, державного і громадського діяча, академіка НАН України, Героя України Петра Тимофійовича Тронька. – Київ, 2010. – С. 3-12.

3. Титова О. М. Пам'яткознавство: сучасні реалії // О. М. Титова // Зарембівські читання: матеріали П'ятих Всеукраїнських Зарембівських наукових читань «Українське пам'яткознавство: сучасні проблеми та тенденції», присвячених 100-річчю від дня народження академіка П. Т. Тронька. (м. Київ, 15 квіт. 2015 р.). – Київ, 2015. – С. 3-6.

4. Тронько П. Т. Краєзнавча діяльність бібліотек, архівів і музеїв / П. Т. Тронько. // Що ми залишимо нащадкам?: зб. Матеріалів і документів про

державного, громадського діяча та наукову роботу академіка НАН України, Героя України Петра Тимофійовича Тронька /за ред. акад. НАН України В. А. Смоля. – Київ, 2008. – С. 184-198.

Іл. 1. Петро Тимофійович Тронько. 1975 р.

Іл. 2. П.Т. Тронько на руїнах Успенського собору. 1996 р.

Іл. 3. П.Т. Тронько біля відродженого за його ініціативою Успенського собору. 2009 р.

Практична спрямованість дисциплін бібліотекознавчого циклу

Трансформаційні зміни, що відбуваються в бібліотечно-інформаційній галузі потребують удосконалення змісту, форм, методів професійної підготовки фахівців. Вимоги до випускника вузу значно підвищуються в зв'язку з багатофункціональністю бібліотечної професії, пов'язаної з виконанням різнобічних технологічних процесів і операцій, як роботою з користувачами, так і з документами. Багатофункціональність бібліотечної діяльності зумовлює підготовку фахівця, який оволодіває знаннями, вміннями та навичками різнобічних спеціальностей в рамках бібліотечної професії, а саме: комплектатори, каталогізатори, бібліографи, співробітники відділів обслуговування, методисти, менеджери тощо. У зв'язку з розвитком інформаційних технологій запроваджуються такі посади як: системний адміністратор, інженер-програміст, адміністратор баз даних тощо. Все це потребує всебічної практичної підготовки студентів в процесі вивчення дисциплін книгознавчого, бібліотекознавчого, бібліографознавчого спрямування. Для прикладу наведемо практичну складову окремих дисциплін бібліотекознавчого циклу.

При вивченні дисципліни «Документні ресурси» студенти формують навички з моделювання бібліотечного фонду, первинного відбору документів до фонду бібліотеки з урахуванням її профілю, замовлення та придбання документів з різних джерел документопостачання в умовах глобального електронного середовища, вчать обліковувати та розміщувати бібліотечний фонд, організовувати технологічний процес його зберігання та захисту.

Опановуючи дисципліну «Аналітико-синтетична обробка документів», студенти вчать самостійно обстежувати та згортати інформацію, створювати бібліографічні записи, формувати пошукові образи документів, використовувати нормативно-регламентуючу базу міжнародних, міждержавних та національних стандартів України, лінгвістичні посібники, документні

класифікаційні системи тощо, а також аналізувати сучасний стан та перспективи існуючих новітніх технологій наукової обробки документів.

Після завершення вивчення цих дисциплін відбувається їх практичне засвоєння безпосередньо на базах практики у відділах комплектування та обробки документів.

Однією з дисциплін практичного спрямування є також «Інформаційно-бібліотечний сервіс». Під час практичних занять студенти вчаться досліджувати інформаційні потреби користувачів, здійснювати їх обслуговування як в традиційному режимі, так і з застосуванням новітніх комп'ютерних технологій, навчаються популяризувати інформаційні ресурси та послуги бібліотеки, при цьому організують книжкові виставки, проводять огляди літератури, розробляють сценарії масових заходів тощо. Знання, отримані в студентських аудиторіях, закріплюються на базах практики у відділах обслуговування бібліотек.

У сучасних умовах інформатизації суспільства нових вимог набуває вивчення та засвоєння процесів інформаційно-аналітичної діяльності, зокрема, студенти оволодівають конкретними методиками та методами обробки інформаційних потоків та підготовки аналітичних матеріалів; знайомляться з основами організації та функціонування інформаційно-аналітичних структур; здійснюють усі процеси алгоритмування підготовки аналітичної продукції: створюють основні види інформаційно-аналітичних документів; застосовують набуті знання у практичній діяльності.

Однією з дисциплін, запровадженою в навчальні плани за останні роки, є «Дистантне інтернет-обслуговування користувачів». Практичною складовою цієї дисципліни є: обґрунтування місця дистантних інтернет-послуг в класифікаційно-типологічній системі бібліотечних послуг; здійснення порівняльного аналізу дистантного інтернет-обслуговування користувачів зарубіжними та вітчизняними бібліотеками; аналіз і визначення специфіки та умов надання бібліотекою різних дистантних інтернет-послуг. На основі отриманих знань студенти мають формулювати власне бачення щодо

перспектив розвитку бібліотечного дистантного інтернет-обслуговування, застосовувати набуті знання у власній професійній та громадській діяльності, володіти навичками інформаційної культури.

Значне практичне спрямування має дисципліна «Соціологія книги і читання». При її вивченні студенти вчаться розробляти програму соціологічного дослідження з проблем книговидання та читання, визначають необхідні методи досліджень: розробляють анкету та проводять опитування респондентів, організовують та проводять дослідження згідно розробленої власної програми, аналізують отримані соціологічні дані, готують звіти.

Також в процесі навчання студенти повинні оволодіти стратегією управління документно-інформаційними ресурсами, персоналом, ефективно організовувати діяльність по задоволенню інформаційних потреб користувачів, орієнтуючись на характер інформаційного ринку, гуманітарну й культурологічну місію сучасних бібліотек у суспільстві. Ці навички формуються під час вивчення дисципліни «Бібліотечний менеджмент і маркетинг».

Отримані вміння і навички удосконалюються під час навчальної та виробничої практики, що дає можливість в майбутньому забезпечувати на високому рівні основні технологічні процеси та операції, якісно виконувати завдання відповідних підрозділів бібліотеки.

Бондар М. А. (м. Київ)

Попримірникові каталоги кириличних стародруків як унікальне джерело краєзнавчих досліджень

Краєзнавчі дослідження в сучасній Україні за часів незалежності набули широкого розповсюдження. Загалом краєзнавчі дослідження покликані виявляти цікавий документальний матеріал для вивчення різних аспектів давнини та сучасності локальних територій – регіонів, міст, сіл тощо. Суттєве місце в структурі наукового краєзнавства займають історико-краєзнавчі дослідження, що вводять в обіг інформацію з історії локальних територій. Такі

дослідження перебувають на стику краєзнавства та історії. Одним із цінних, однак маловикористаних джерел є дослідження та матеріали з вивчення або опису стародруків. Іноді мікроісторія окремих територій та різних поселень відклалася в архівних документах, і інформація із записів на книжках лише доповнює або уточнює її, іноді фіксує її в невідомих або неочікуваних ракурсах. В окремих випадках місцева історія давнього повсякдення відклалася лише на сторінках книжок і за рахунок цього є непересічним та важливим, а іноді й унікальним документом історико-джерелознавчих досліджень.

Стародруковані книжки містять на своїх сторінках імена їх колишніх власників, подеколи – їх роздуми та коментарі, відомості про купівлю книг і дарування та багато іншої цікавої, іноді неочікуваної інформації. Більш інформаційно насиченими джерелами історико-краєзнавчих досліджень є кириличні стародруки, оскільки більшість з них мала літургійний зміст і призначалася для церковного вжитку. В середньовічну та ранньомодерну добу в православному та греко-католицькому середовищі була традиція залишати на таких книжках, як: Євангеліє, Апостол, Требник, Служебник, Тріоді цвітна та пісна, Мінеї, Часослов, Октоїх, Псалтир та ін., вкладні записи до церкви або монастиря. Ці записи, як правило, розміщувалися на нижніх полях під друкованим текстом на декількох аркушах, починалися від початку книжки або основного тексту. Структурно та змістово записи різні, однак вони могли включати такі відомості, як: імена вкладників, назву населеного пункту, храму, ім'я священика, власника населеного пункту, інформацію про інші книжки або речі церковного вжитку, вкладені до храму. Часто вклад робила родина, згадувалися імена чоловіка, жінки та їхніх дітей, багато вкладів робилося на спомин душі батьків, подружжя, інших членів родини, і вони, як правило, перераховувалися поіменно. Бували вклади книжок не від імені однієї родини, а кількох жителів села або містечка, а й навіть місцевих громад.

Такі записи розглядаються у публікаціях, присвячених історії окремих видань стародрукованих книг або їх примірників, однак подібних досліджень на сьогодні доволі мало. Більш об'єктивними і ширше розповсюдженими

джерелами такої історико-краєзнавчо-книгознавчої інформації є друковані каталоги кириличних стародруків з їх попримірниковими описами, тобто такі, що цілісно передають записи на аркушах кожного з примірників стародрукованих кириличних книг. Коротко розглянемо такі каталоги, видані в Україні переважно за часів незалежності. Таких каталогів існує більше десятка, видані вони поки що в кількох різних регіонах України – Києві, Львові, Чернігові, Луцьку, і містять краєзнавчу інформацію переважно місцевого значення. Зокрема, чотири випуски попримірникових каталогів українських стародруків Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАНУ [3, 5-7] включають книги, що побутували переважно на Галичині, відтак, містять відомості насамперед про галицьких вкладників, церкви та монастирі. Два випуски каталогу видань кириличного друку в установах Волині [4, 9] охоплюють багато місцевих збірок стародруків і надають унікальну краєзнавчу інформацію з місцевої локальної волинської та поліської давнини.

Відомості про збірки Лівобережної України надає попримірниковий каталог колекції кириличних стародруків із зібрання Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського [10], відтак, містить інформацію про сільські та міські храми Чернігівщини та суміжних територій, вкладників та їх родини, священників. Поки що нечисленні каталоги київських збірок – видань Почаївського та Унівського монастирів XVIII–XX ст. із колекції Музею книги і друкарства України [2], напрестольних Євангелій XVI–XVIII ст. з Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника [12], видань І. Федорова та П. Мстиславця з фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [1] та стародруків Центрального державного історичного архіву України у м. Києві [8] надають краєзнавчу інформацію як з історії Києва та центральної України, так і з інших регіонів, оскільки київські збірки в силу історичних обставин ввібрали в себе книжки з різних куточків України. І загалом, унікальним джерелом найрізноманітнішої краєзнавчої інформації можна вважати публікацію М. А. Шамрай «Маргіналії в стародруках кириличного шрифту 15–17 ст. з фонду Національної бібліотеки України імені

В. І. Вернадського» [11], що вийшла друком 2005 р., повнотекстова копія якої також розміщена на сайті НБУВ.

Книгознавчо-краєзнавчі відомості про вкладників, храми, священників містять і каталоги кириличних стародруків різних сховищ, переважно бібліотек, видані за межами України, оскільки книжки активно переміщувалися як природним способом – перепродавалися, дарувалися, навіть викрадалися, так і були штучно перерозподілені внаслідок історичних подій, пов'язаних з революцією та війнами другого десятиліття ХХ ст., коли були ліквідовані храми, монастирі, духовні школи; і книжки, що зберігалися в їх фондах, були, в кращому випадку, передані до бібліотек та музеїв, часто з України за її межі. Тому каталоги кириличних стародруків Росії, Польщі, Литви, Білорусі та ін. країн також є важливим джерелом вітчизняної краєзнавчо-книгознавчої інформації.

Значно полегшує роботу краєзнавців намагання бібліографів та дослідників стародруків при укладанні каталогів, а також підготовці наукових досліджень локалізувати населені пункти, церкви, розшукати інформацію про вкладників, хоча ця робота потребує значних зусиль, копітких пошуків, і не завжди надає переконливі результати. Відтак, тільки спільні зусилля істориків, книгознавців та краєзнавців дозволять віднаходити нові відомості про місцевих жителів, громади, населені пункти, храми та монастирі, священників та монастирських очільників і яскравіше відновлювати славу давню українську історію, в тому числі й локальну.

Список використаних джерел:

1. Бондар Н. П. Видання Івана Федорова та Петра Мстиславця з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: дослідження, попримірниковий опис / Н. П. Бондар. – Київ, 2012. – 312 с.

2. Бочковська В. Г. Каталог видань Почаївського та Унівського монастирів ХVIII–ХХ ст. із колекції Музею книги і друкарства України / В. Г. Бочковська, Л. В. Хауха, В. А. Адамович. – Київ: Києво-Могилянська академія, 2008. – 359 с.

3. *Каталог кириличних стародруків Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника Академії наук України. Вип. 1 : Видання Івана Федорова / уклад.: Я. Д. Ісаєвич, В. Я. Фрис. – Львів, 1993. – 74 с.*
4. *Каталог видань кирилицького друку в установах Волині (1600–1825 рр.) / упоряд. С.Н. Крейнін. – 2-ге вид. – Луцьк, 2015. – 356 с.*
5. *Каталог кириличних стародруків Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника Академії наук України. Вип. 2 : Видання друкарень Острога, Дермані, Стрятина, Крилоса, Угорець, Рохманова / авт.-уклад. В. Фрис. – Львів, 1996. – 122 с.*
6. *Каталог кириличних стародруків Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника Академії наук України. Вип. 3 : Видання друкарень Львова / авт.-уклад.: О. Колосовська, С. Гацькова. – Львів, 2000. – 166 с.*
7. *Каталог кириличних стародруків Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АНУ. Вип. 4: Видання друкарні Львівського Успенського ставропігійського братства: 1591–1644 рр. / авт.-уклад.: О. М. Колосовська, С. В. Гацькова. – Львів, 2002. – 127 с.*
8. *Каталог стародрукованих книг, що зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у м. Києві (ЦДІАК України): 1494–1764 рр. / упоряд.: О. Г. Полегайлов та ін. – Київ, 1999. – 266 с.*
9. *Каталог видань кириличного друку в установах Волині : 1600–1825 / Волин. краєзнавчий музей; упоряд.: С. Н. Крейнін, О. Д. Огнева. – Луцьк: Надстир'я, 2001. – 132 с.*
10. *Колекція кириличних стародруків із зібрання Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського: каталог / упоряд.: С. О. Половникова, І. М. Ситий. – Київ, 1998. – 208 с.*
11. *Шамрай М. А. Маргіналії в стародруках кириличного шрифту 15–17 ст. з фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / М. А. Шамрай. – Київ, 2005. – 332 с.*
12. *Напрестольні Євангелії XVI–XVIII століть у зібранні Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника : каталог / упоряд. Л. Юріна. – Київ: КВІЦ, 2005. – 196 с. : іл.*

Підготовка бібліотечних фахівців у Миколаївській філії

Київського національного університету

культури і мистецтв: сучасні вимоги

Відповідно до «Національної доктрини розвитку освіти України» швидкий темп розвитку сучасних технологій та перехід до інформаційного суспільства ставить перед державою, суспільством та кожною свідомою особою завдання забезпечення належного рівня освіти [1]. У чинному Законі України «Про вищу освіту» визначається основна мета діяльності вищого навчального закладу як «забезпечення умов, необхідних для отримання особою вищої освіти, підготовка фахівців для потреб України» [2]. У цьому ж документі написано, що одним із головних завдань є «здійснення освітньої діяльності певного напрямку, яка забезпечує підготовку фахівців відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів і відповідає стандартам вищої освіти» [2].

Професійна підготовка студента ВНЗ має слугувати як особистості, так і суспільству. Система освіти повинна готувати фахівців, які мають активну громадянську позицію, здатні розвивати інтелектуальне суспільство та суспільство знань. Нові підходи до організації професійної підготовки майбутнього фахівця бібліотечної галузі необхідно спрямовувати на створення умов саморозвитку, самореалізації, креативності, формування суб'єктності студента, інтелектуалізації його особистості.

В останнє десятиріччя з'явилося чимало праць, присвячених вивченню різних питань професії бібліотекаря. Серед них публікації вітчизняних та зарубіжних бібліотекознавців Т. В. Новальської, Н. Е. Кунанець, Л. І. Кононученко, О. О. Крицького, Л. Г. Петрової, А. В. Соколова, Р. Рубіна та ін.

Почесну місію підготовки бібліотечних кадрів для книгозбірень південного регіону України виконує Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв.

Майже 45 років тому, у славному місті корабелів – Миколаєві, започатковано Миколаївський культурно-освітній факультет Київського

інституту культури ім. О. Є. Корнійчука. Водночас почали готувати студентів за напрямками: бібліотечна справа і культурно-освітня робота. У 1975 році Миколаївський факультет інституту культури здійснив перший випуск спеціалістів масових бібліотек у кількості 120 чоловік [6, с. 92]. До викладання фахових дисциплін з бібліотекознавства, бібліографії, книгознавства залучались знані вчені О. В. Соколов, М. С. Карташов, А. С. Чачко та ін.

Знаковою подією в історії кафедри книгознавства та бібліотекознавства стала участь у проведенні масштабного всесоюзного наукового дослідження «Бібліотечна професія: сучасне положення і перспективи розвитку» (1984 р.). Одержані результати дозволили не лише узагальнити базові пріоритети професії на державному рівні, удосконалити нормативні документи для бібліотечної галузі, а й визначити її подальші реальні обрії. З 1989 року бібліотечне відділення Миколаївської філії було реорганізовано у бібліотечний факультет, до складу якого увійшло 4 кафедри.

Сьогодні специфіка діяльності вузу та виклик часу, створюють умови для локалізації завдань і сприяють інтеграції зусиль науковців і практиків бібліотечної-інформаційної сфери. Підготовку фахівців за напрямом «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографія» забезпечує кафедра «Документознавства та інформаційних систем», яка створена у вузі 2006 року.

Для того, щоб зрозуміти суть діяльності майбутніх бібліотекарів, визначимо спочатку суть діяльності бібліотеки як установи. Для цього звернемось до чинного законодавства. У Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» зазначається, що бібліотекою є «інформаційний, культурний, освітній заклад, що має упорядкований фонд документів і надає їх у тимчасове користування фізичним та юридичним особам» [3]. На думку сучасного бібліотекознавця Р. Рубіна (США), бібліотеки мають за основну мету відбір та упорядкування величезних масивів інформації аби якомога краще забезпечити своїх користувачів [4]. Р. Рубін слушно зауважив «бібліотеки є частиною інформаційної інфраструктури» [4, с. 2].

Прагнення нації бути конкурентоспроможною у галузі освіти, науки,

інформаційних технологій стимулює до навчання протягом життя. Неперервність освіти є надзвичайно важливим чинником, який відіграє провідну роль у формуванні та розвитку майбутніх спеціалістів, готовності до здійснення різного роду діяльностей, зокрема до інформаційно-аналітичної.

При підготовці майбутніх фахівців бібліотечного фаху варто звернути увагу на необхідність теоретичного аналізу, практичної розробки та запровадження інноваційних технологій навчання, направлених на формування, становлення та розвиток готовності майбутніх бібліотекарів до здійснення інформаційно-аналітичної діяльності.

Професор А. В. Соколов наголосив на тому, що «при любом глобалистическом раскладе социальная потребность в библиотеках сохранится» [5, с. 24]. Маємо пам'ятати, що сучасний період для бібліотечно-інформаційної сфери є періодом випробувань. У зв'язку з цим актуалізуються проблеми бібліотечної науки та практики.

Тож, нагальною необхідністю для викладачів кафедри «Документознавства та інформаційних систем» Відокремленого підрозділу «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв» є збереження традицій нашого закладу, розширення міждисциплінарних зв'язків і партнерських стосунків з бібліотеками-базами практики, удосконалення навчальних програм, надання високого ступеню серйозних спеціальних знань і вмінь студентам, виховання професійної самосвідомості, поглиблене вивчення літератури та психології, педагогіки, основ журналістики, комунікативної культури.

Сучасний бібліотекар-бібліограф, менеджер інформаційних систем має стати не лише професіоналом, а й реальним психологом та педагогом. Усе це дасть змогу модернізувати бібліотечну справу, забезпечити більш дієві інформаційні потреби усіх категорій користувачів, гідно представити Україну в глобальному інформаційному просторі та повернути втрачену славу величної професії – БІБЛІОТЕКАР!

Список використаних джерел:

1. *Національна доктрина розвитку освіти України* / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>. – Назва з екрану.
2. *Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII (редакція станом на 04.08.2015)* / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>. – Назва з екрану.
3. *Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 № 32/95-ВР (станом на 17. 09. 2015 р.)* / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрану.
4. *Rubin Richard E. Foundations of Library and Information Science. / Richard E. Rubin – New York : Neal-Schuman Publishers, Inc., 2004. – 495 p.*
5. *Соколов, А. В. Доживем до воскресення. (Перспективи бібліотечної професії в XXI веку)* / А. В. Соколов // *Научные и технические библиотеки. – 2003. – № 5. – С. 5-24.*
6. *Шлях до визнання: науково-публіцистичний альманах, присвячений 40-річчю Миколаївської філії Київського національного університету культури і мистецтв / голов. ред. О. К. Іванов. – Миколаїв, 2011. – 123 с.*

Бородіна Г. Г. (м. Миколаїв)

Бібліотечна справа Півдня України під час Другої світової війни

У кожній державі, кожного народу є дати і події, які складають підґрунтя історичної пам'яті. Для нас, прийдешнього покоління, були і вічно будуть героїчні 1941-1945 роки.

Історія Другої світової війни – це історія всенародного подвигу. Вона складається з тисячі безприкладних фактів героїзму та самопожертви. Саме як страшну трагедію її пам'ятають і згадують в усьому світі.

Осмилення причин, результатів втрат Другої світової війни відбувається вже понад сімдесят років. Серед значного кола проблем не останнє місце займають питання дослідження наслідків війни для культури і бібліотечної справи зокрема, які почали здебільшого вивчатись наприкінці ХХ ст. Щонайбільші збитки бібліотечним фондам були завдані у роки Другої світової

війни. Гинули безцінні скарби, що позначилось і на загальному стані бібліотечної справи.

Історія бібліотечної справи Півдня України під час Другої світової війни – це важлива, але майже не розроблена складова частина вітчизняної історії бібліотечної справи.

Чималі спустошення, втрати принесла і бібліотекам Півдня України Друга світова війна. Сьогодні неможливо без сліз читати спогади Олександри Юхимівни Пошви, одного з директорів Херсонської обласної наукової бібліотеки ім. О. Гончара, про ті жахливі часи [1]. Олександра Юхимівна керувала даною книгозбірнею протягом 1938-1941 рр. та 1944-1949 рр. Директор від самого початку цього сумного періоду піклувалася не лише про улюблену книгозбірню, а й про її співробітників. Попри всі негаразди бібліотека працювала. З числа її працівників було організовано чергування біля самої бібліотеки та на даху. Ризикуючи життям, бібліотекарі щоденно працювали з читачами в парку. Зусиллями Олександри Юхимівни Пошви цінна література була запакована в 20 великих ящиків і через Цюрупинськ вивезена до Сталінградської області. По закінченні військових дій О. Ю. Пошва разом з бібліотечним фондом на шаландах добиралась до Херсону. Вже у травні 1944 року бібліотека відновила свою роботу. За роки окупації знищена суспільно-політична, природничо-наукова література. Післявоєнне відновлення книгозбірні давалось нелегко. У вересні 1944 року надійшла перша партія книжок до бібліотеки з колишньої Всесоюзної бібліотеки (м. Москва) та Петербурзької публічної бібліотеки ім. Салтикова-Щедріна. У своїх спогадах Олександра Юхимівна написала: «чернила замерзали, а в библиотеку было приятно зайти» [1].

Упродовж 1941-1944 рр. найцінніша частина фонду Одеської державної наукової бібліотеки теж перебувала в евакуації, в Ташкенті. Вдалося вивезти лише 52 ящики книг. Проте, значна кількість залишалась в окупованому місті. Частину книг загарбники вивезли за кордон. Рятували бібліотеку самі працівники. З осені 1941 року посаду директора Одеської державної наукової

бібліотеки займала Олександра Миколаївна Тюнєєва, знаний бібліотекознавець в ті часи. Саме завдяки її турботам, ентузіазму 9 лютого 1943 року славетна скарбниця культури краю відновила роботу. Згідно з інструкцією румунської адміністрації, читачів обслуговували лише чотири години на добу, з 12 до 16.

У роки Другої світової війни працювала і Миколаївська центральна бібліотека (нині – Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Гмирьова). Бібліотекарі, ризикуючи життям, переховували книги та періодичні видання. Згідно із звітом бібліотеки за 1944 рік, з серпня 1941 по 3 березня 1944 років працівники бібліотеки обслужили понад 6 тисяч читачів [3, с. 8]. Однак, під час окупації з фонду бібліотеки була вилучена єврейська література. За час окупації головна книгозбірня Миколаєва втратила близько 27 тисяч томів. Вже в квітні 1944 року бібліотека розпочала відроджуватись.

Ці трагічні сторінки історії книгозбірень не можна ні переробити, ні переписати. Їх треба пам'ятати і зробити все для того, щоб вони лишилися лише нашим минулим.

Список використаних джерел:

1. Пошва А. Ю. Воспоминание о работе в моей Херсонской центральной библиотеке им. А.М. Горького: рукопись / А. Ю. Пошва. – Херсон, 1972. – 58 с.

2. Жирнова Л. О. Бібліотека в часи випробувань. За матеріалами бібліотечних архівів [Електронний ресурс] / Л. О. Жирнова. – Режим доступу: www.catalog.odnb.odessa.ua. – Назва з екрану.

3. Історія бібліотеки: зб. ст. до 120-річчя Миколаїв. держ. обл. універс. наук. б-ки ім. О. Гмирьова / Миколаїв. держ. обл. універс. наук. б-ка ім. О. Гмирьова; голов. ред. Л. М. Голубенко. – Миколаїв: Вид-во Ганна Гінкул, 2001. – 64 с.

4. Корнієнко А. Про знищення та вивезення бібліотечних фондів України: факти та наслідки / А. Корнієнко // Історія бібліотечної справи в Україні. – К., 1995. – С. 52-57.

5. Онищенко О.С. Бібліотечний фонд України в контексті Другої світової війни та її наслідків [Електронний ресурс] / О. С. Онищенко. – Режим доступу: www.archives.gov.ua. – Назва з екрану.

Використання документів з історії Києва

та їх популяризація у відділі читальних залів НІБ України

Людина не може вважатись освіченою, всебічно і духовно розвиненою, якщо вона не знає своїх коренів, не цікавиться історією і культурою рідного краю, свого народу. Тому дуже важливим для нашого суспільства є той факт, що все більше людей бажають дізнатись про край, де вони народились і живуть, про його минуле й сьогодення. Значну роль в задоволенні цих краєзнавчих інтересів відіграють бібліотеки, роблячи тим самим значний внесок у важливу для нашої держави справу збереження, вивчення і популяризації історико-культурної спадщини України.

Чільне місце в цій роботі посідає Національна історична бібліотека України, яка є всеукраїнським депозитарієм історичної та історико-краєзнавчої літератури.

Серед користувачів НІБУ, котрі цікавляться історією міст і сіл нашої країни, значну частину складають ті, хто досліджує історію міста Києва, його архітектурні, історичні та археологічні пам'ятки, історію окремих вулиць, будинків, життя видатних особистостей, діяльність яких пов'язана з містом.

У фонді НІБУ зберігається понад 2000 назв документів, що стосуються історії Києва. Це різні за видами і типами документи: наукові та науково-популярні, довідкові (енциклопедії, словники, довідники, путівники), інформаційно-бібліографічні, літературно-художні, навчальні видання, а також періодичні, картографічні видання, фотоальбоми тощо.

Зорієнтуватись користувачам Бібліотеки в масиві документів з історії Києва допомагає довідково-бібліографічний апарат книгозбірні: читацький систематичний і алфавітний каталоги, «Зведена картотека матеріалів з історії міст і сіл України», картотека статей, в яких є окремо виділений розділ за назвою «Київ» з великою кількістю предметних рубрик; а також електронний каталог, довідкові та бібліографічні видання.

Документи з історії Києва розташовані у фондах різних відділів Бібліотеки з врахуванням різного цільового призначення цих фондів. Так, наприклад, у Відділі рідкісних, цінних та стародрукованих книг зберігається колекція видань з історії Києва, які входять до Державного реєстру національного культурного надбання, в тому числі – книги громадянського друку до 1830 року, газети «Киевские губернские ведомости», «Киевские епархиальные ведомости», «Киевская мысль» та ін., а також книги, що стосуються церковної історії міста. Відділ довідково-інформаційної та бібліографічної роботи містить довідково-інформаційні та бібліографічні видання для різних категорій користувачів-дослідників історії Києва.

У відділі читальних залів зберігаються найактуальніші книги з історії Києва, які користуються найбільшим попитом і розташовані в підсобному фонді Залу історії України. Це приблизно 1 тис. примірників, що складає 4 відсотки фонду залу, такі як, наприклад, ґрунтовні дослідження з:

- історії та культури Києва з найдавніших часів до нашого часу: Кальницький М. «Нариси історії Києва» (Київ, 2002), Павленко Ю. В. «Нарис історії Києва» (Київ, 2003);

- історії стародавнього Києва: Толочко П. П. «Древний Киев» (Київ, 1983), Іванцов І.О. «Стародавній Київ» (Київ, 2003);

- історії Києва ХІХ-ХХ ст.: Гирич І. «Київ в українській історії» (Київ, 2011);

- документи, присвячені історії Києва під час Другої світової війни: Малаков Д. «Кияни. Війна. Німці» (Київ, 2010), Кузнецов А. «Бабий Яр» (Київ, 2008), Лемещук Н. М. «Героическая оборона Киева» (Київ, 2000);

- документи, що стосуються окремих подій ХХ ст.: «Куренівська трагедія 1961 р.» (Київ, 2012), «Голодомор 1932-1933 рр. в Києві: факти, події, свідчення» (Київ, 2008) тощо.

Також тут знаходяться книги з:

- археології Києва: «Археологічні дослідження стародавнього Києва» (Київ, 1976), «Стародавній Київ» (Київ, 1993);

- топонімії, топографії Києва (Берлінський М. Ф. «Історія міста Києва» (Київ, 1991), яка містить докладний топографічно-археологічний опис міста кінця XVIII ст.; Толочко П. «Історична топографія стародавнього Києва» (Київ, 1970);

- архітектури Києва різних історичних періодів: Асеев Ю. С. «Архитектура древнего Киева» (Київ, 1982); Ерофалов-Пилипчак Б. «Архитектура имперского Киева» (Київ, 2000), «Архитектура советского Киева» (Київ, 2010);

- етнографії, релігії та філософії киян: «Етнографія Києва і Київщини» (Київ, 1986), «Київ в історій філософії України» (Київ, 2000), Боровський Я. Є. «Світогляд давніх киян» (Київ, 1992);

- історії окремих районів, вулиць, архітектурних пам'яток нашої столиці;

- численні путівники, фотоальбоми різних років, карти Києва тощо.

58 примірників з фонду Залу історії України це – документи, які було надруковано до 1945 року і належать до Державного реєстру національного культурного надбання. Серед них такі цінні видання, як: Захарченко М. «Киев тепер и прежде» (Москва, 1888), Закревский Н. «Описание Киева» (Москва, 1868), Фундуклей И. «Обозрение Киева в отношении к древностям» (Київ, 1847) та ін.

Зважаючи на те, що книги з історії Києва користуються підвищеним попитом, для зручності обслуговування читачів та більш оперативного задоволення читацьких потреб з цієї тематики, ці документи було виділено і розміщено на окремих стелажах фонду. Це спрощує й виконання тематичних та фактографічних довідок з історії міста у відділі читальних залів.

Працівниками відділу проведено локальне дослідження шляхом вивчення первинної бібліотечної документації – книжкових формулярів, в рамках якого проаналізовано інтенсивність використання документів з історії Києва за період 2014–2015 років. В результаті було виявлено, що за досліджуваний період книги з історії Києва запитувались 1120 разів. Це складає 7 відсотків від загальної кількості книговидачі в Залі історії України за ці роки. Найбільшим

попитом користувались книги відомих істориків-кієвознавців: Анісімова О., Друг О., Кальницького М., Ковалинського В., Малакова Д., Толочка П. та ін.

Також проаналізовано тематичні довідки, які надавались користувачам відділу за досліджуваний період (2014-2015 рр.). Всього було надано 374 тематичні довідки, з яких 90 довідок так чи інакше були пов'язані з історією Києва.

Враховуючи результати дослідження, при формуванні підсобного фонду та поповненні його новими надходженнями пріоритетне значення й надалі надаватиметься документам, що тематично пов'язані з Києвом.

Для того, щоб користувачі мали можливість самостійно й швидко знаходити інформацію, яка не потребує складного розшуку, деякі документи з фонду Залу історії України виставлені у відкритому доступі, де виділені окремі полицки для документів з: історії столиці: «Історія Києва» в 3-х томах, 4-х книгах українською та російською мовами (Київ, 1987), в тому числі, історії міста під час Другої світової війни; археології Києва: Каргер М. «Древний Киев» у 2-х томах (Москва-Ленинград, 1961); а також довідкові та бібліографічні видання.

Для оперативного ознайомлення користувачів з новими надходженнями документів в Залі історії України у відкритому доступі експонується постійно діюча виставка нових надходжень, один з розділів якої демонструє документи з історії міст і сіл України. В цьому розділі є окремі тематичні полицки для документів з історії Києва. Книги, розміщені на цій виставці, користуються надзвичайним попитом, про що свідчать результати досліджень.

З метою популяризації не тільки нових надходжень, але й видань за минулі роки, фахівці відділу до Дня Києва підготували і оформили виставку, де були представлені книги, що вийшли друком раніше, але не втратили своєї цінності, актуальності й донині. Це такі книги, як: Анисимов А. Л. «Киев и киевляне» (Київ, 2002), Макаров А. Н. «Малая энциклопедия Киевской старины» (Київ, 2005), Паталеев О. В. «Старий Київ: зі спогадів старого грішника» (Київ, 2008) та ін., з яких можна дізнатись про маловідомі факти з повсякденного життя,

діяльності та побуту киян ХІХ – початку ХХ ст., їх культуру й поведінку, відчуті атмосферу тогочасного Києва.

Працівники відділу регулярно готують віртуальні анотовані виставки нових надходжень документів і розміщують їх на сайті Бібліотеки. До кожної такої виставки, як правило, вміщено інформацію, зокрема, і про книги з історії Києва, що дає змогу дізнатись про них широкому колу он-лайн користувачів і може спонукати їх приїхати до Бібліотеки, щоб ознайомитись з друкowanими примірниками цих книг. З серпня 2015 р. на сайті Бібліотеки щомісяця розміщується окрема тематична анотована виставка «Історія Києва», де є як нові надходження, так і видання минулих років.

Такі виставки – і традиційні, і віртуальні – сприяють якнайповнішому розкриттю фонду відділу з киевознавства і роблять його більш доступним і наближеним до користувачів.

Життя не стоїть на місці і наше місто, в якому сучасне дивовижно переплітається з минулим, постійно розвивається, змінюється, вдосконалюється. Тому є ще багато простору для досліджень і відкриттів, для вивчення маловідомих сторінок з історії Києва істориками та дослідниками; ще буде написано чимало книжок, завдяки яким наші користувачі щоразу зможуть розкривати для себе щось нове з історії й сьогодення, дивитись, можливо, з іншого боку, під іншим кутом зору на окремі події, що відбувались і відбуваються в нашій столиці. І ми вважаємо одним з пріоритетних напрямів своєї діяльності й надалі популяризувати і робити максимально доступними і наближеними до користувачів документи фонду НІБУ з краєзнавства, зокрема з історії Києва, тим самим розвиваючи в них любов до нашого міста і бажання робити все можливе, щоб воно було красивим, сучасним, а життя в ньому – цікавим і комфортним.

Формування авторитетного файлу

«Алфавітно-предметний покажчик до ББК»

Бібліотечно-бібліографічні класифікаційні системи відіграють важливу роль в організації інформаційного середовища бібліотеки. Вони є механізмом систематизації документів, організації систематичних каталогів і картотек, забезпечення тематичного пошуку інформації в бібліографічних базах, електронних масивах.

Національна історична бібліотека України – єдина бібліотека країни, яка формує фонд історичної тематики та суміжних історичних дисциплін, є національним депозитарієм історичної літератури.

З 1992 року в НІБ України розпочато роботу по формуванню Електронного каталогу (далі – ЕК). Наразі каталог містить понад 115 тис. бібліографічних записів на друковані документи українською та російською мовами та документи на електронних носіях (CD, DVD). ЕК створюється на базі АІБС «ІРБІС-64».

Сучасний ЕК НІБУ є результатом інтелектуальної праці висококваліфікованих фахівців відділу опрацювання фонду та організації каталогів (надалі – ОФОК), які в своїй роботі дотримуються вимог державних стандартів з бібліотечної справи, використовують передовий досвід і напрацювання, методичні поради провідних бібліотечних установ України.

Формується ЕК з метою розширення можливостей користувачів НІБУ здійснювати різноаспектний пошук в інформаційно-пошуковій системі Бібліотеки та зменшення витрат часу на пошук необхідної інформації. ЕК надає значно більше можливостей, ніж звичайні каталоги. Для того, щоб знайти необхідну інформацію, перевірити її наявність у фонді Бібліотеки, підготувати список літератури з певної теми користувач витратить значно менше часу з ЕК, до того ж, він може це зробити у будь-який час і на будь-якій відстані, зайшовши на сайт Бібліотеки, який, як і ЕК, працює в режимі 24 години на добу 7 днів на тиждень.

Щоб підвищити інформаційно-пошукові можливості ЕК, систематизатори відділу ОФОК постійно працюють над формуванням нових актуальних класифікаційних ділень, удосконалюють систему відсилань і посилань, активно поповнюють новими поняттями алфавітно-предметний покажчик (надалі – АПП).

Лінгвістичним засобом впорядкування і організації накопичених і нових документів у НБУ є ББК для наукових бібліотек в 25 випусках, 30 книгах. В Україні лише частина бібліотек використовує в роботі таку класифікаційну систему, тому оновлення, удосконалення, оптимізація, формування нових актуальних індексів – кожна бібліотека здійснює самостійно.

Таблиці ББК – головний робочий інструмент систематизаторів є основним практичним посібником, що забезпечує успішне виконання ними процесу якісного, наукового і повного опрацювання вхідного потоку документів у фонд Бібліотеки. Високий науковий і методичний рівень опрацювання і систематизації документів, який здатний розкрити зміст бібліотечного фонду, та правильна його організація в багатьох випадках залежить від використовуваних таблиць класифікацій, від їх відповідності вимогам часу і особливостям формування фонду.

АПП – допоміжний апарат до систематичного каталогу. Він формується з предметних рубрик, які відображають зміст документів фонду в галузевому аспекті (за темами), які розташовані в алфавітному порядку з вказаними відповідними індексами таблиць ББК. Таким чином, сукупність рубрик АПП до систематичного каталогу повністю охоплює всі питання, предмети і явища, про які йдеться в документальному фонді НБ України. Для формулювання предметних рубрик систематизатори здійснюють ретельний аналіз документа, вивчають анотацію, зміст і формує предметну рубрику.

Використовуючи можливості АІБС «ІРБІС», систематизатори розпочали процес формування електронного інформаційного ресурсу – авторитетного файла «Алфавітно-предметного покажчика ББК». В ньому будуть відображенні всі предметні рубрики систематичного каталогу з усіх галузей знань. Запис

міститиме інформацію про назву предметних рубрик, відповідний шифр ББК для наукових бібліотек і текстове пояснення. Наразі систематизаторами відділу ОФОК сформовано АПП до розділів «Природничі науки», «Історія України».

Цикл природничих наук, до якого входять: природничі науки в цілому, фізико-математичні, хімічні, біологічні та науки про Землю. Комплекси предметних рубрик систематичного каталогу розташовані в такій послідовності: від наук, що вивчають неживу природу, до наук про живу природу. Цикл розпочинає математика, хоч вона й не вивчає жодної форми руху і не є природничою наукою. Оскільки найширше математикою користуються в природничо-наукових дослідженнях, у техніці, її умовно зараховано до циклу природознавства. Також до АПП систематичного каталогу додається іменний покажчик, який містить прізвища відомих особистостей (математиків, фізиків, географів, геологів, мандрівників, біологів, генетиків та ін.). А в БД АПП на персоналії створюється окремий запис із зазначенням років життя, вчених звань.

У таблиці ББК розділ «Т Історія. Історичні науки» призначений для систематизації матеріалів з теорії, методології та історії історичної науки, джерелознавства та допоміжних історичних дисциплін: власне історії, археології та етнології. Загальна структура відділу залишилася незмінною, але деякі вхідні в нього розділи були значно перероблені та доповнені.

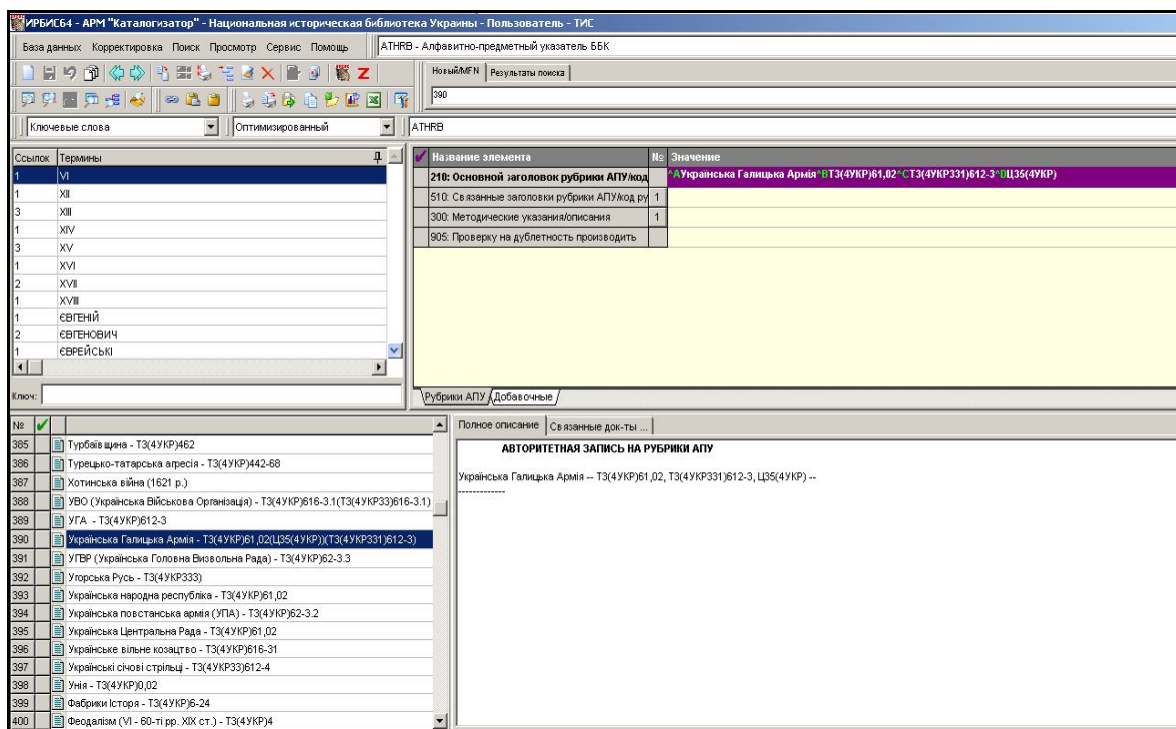
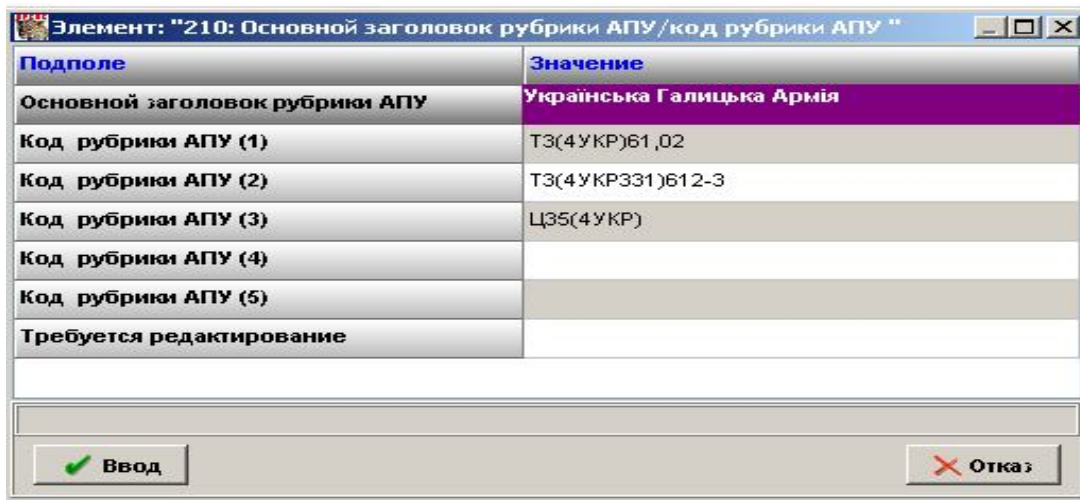
Основні напрями модернізації розділу «ТЗ Історія» пов'язані з введенням сучасної періодизації нової та новітньої історії, визначенням методики відображення документів з історії держав, що виникли в результаті розпаду СРСР і ряду країн Європи.

Документи про Україну в усіх галузевих розділах відображаються під типовим діленням (4УКР).

Наразі в БД АПП «Історія України» сформовано бібліографічні записи на предметні рубрики за:

- періодами історії (датами);
- географічними назвами (областями);

- історіями окремих заводів і фабрик;
- персоналії істориків, громадських діячів, козаків, гетьманів, князів...

Робота продовжується...

Систематизатори відділу ОФОК здійснюють планове редагування Алфавітно-предметного покажчика до систематичного каталогу на вимогу часу, проводять аналіз, який дозволяє виявити лакуни в словнику покажчика, уніфікувати формування предметних рубрик, пов'язувати їх у широкі

предметні комплекси. Періодично здійснюється перевірка АПП на повноту відображення тематики предметних рубрик. Всі внесені зміни і доповнення, виправлення і уточнення синхронно відображаються у БД АПП.

Волошінська Н. О. (м. Київ)

З історії українського мовознавства:

(Огляд документів з фонду депозитарного зберігання НІБУ)

«Мова — дім духу»

М. Гайдеггер

Щороку 9 листопада у нашій країні відзначають День української писемності та мови. У цей же день за православним календарем вшановують пам'ять Преподобного Нестора Літописця – послідовника творців слов'янської писемності Кирила та Мефодія. Свято відзначається з 1997 року за указом президента України та з ініціативи Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка.

Вивчаючи історію походження української мови, фахівці розглядають етапи староукраїнської мови (XIII-XVIII ст.), що сформувалась на основі давньоруських мовних традицій та впливу живого народного мовлення, і сучасної української мови, основоположником якої став І. Котляревський – він писав свої твори мовою на основі українських стародніпрянських говірок.

Що стосується правопису, то основними пам'ятками вважається «**Граматика словенська**» Л. Зизанія, яка була надрукована в 1596 році у Вільні й стала одним з найбільш ранніх оригінальних граматичних посібників у східних слов'ян, та «**Граматика слов'янська**» Мелентія Смотрицького, що вперше вийшла у світ 1619 року. НІБУ має факсимільне видання цієї граматики. Орфографічні правила, вміщені тут, відповідали нормам живої мови. Вони використовувалися в церковній сфері в більшості слов'янських народів. До середини XVIII ст. ця книга була єдиним підручником граматики, її

правилами послуговувалося й світське письменство, а в Закарпатті та в деяких інших регіонах України ними користувалися аж до середини XIX ст.

Історія ж народно-діалектного мовлення складалася зовсім по-іншому. Воно розвивалося за своїми внутрішніми законами і майже не залежало від державного чи релігійного життя суспільства. Саме в усному мовленні виникли ті специфічні фонетичні, граматичні, лексичні риси, які згодом стали характерними особливостями української мови.

«Формування української мови, як і інших східнослов'янських, почалося від праслов'янського періоду і розтягнулося на декілька століть. Проте процес становлення східнослов'янських мов не був синхронним. Найраніше він розпочався з української мови через те, що майже вся територія нинішньої України була частиною прабатьківщини слов'ян, а інші східнослов'янські регіони в той час ще були заселені неслов'янськими племенами – балтами та фіно-уграми. Отже, рубіж XI-XII ст. можна умовно визнати початком самостійної історії української мови як мови українського народу»¹, – таку думку висловлює професор Григорій Петрович Півторак у своїй статті про формування української мови.

Тому, коли ми говоримо про історію походження української мови, треба шукати її коріння не в сучасному літературному варіанті, а в далині століть, народному мовленні, регіональних діалектах. Саме такі принципи відстоювали українські мовознавці, дослідники, яких ми згадаємо у нашому огляді.

Відділ депозитарного зберігання фонду НІБУ може запропонувати зацікавленим читачам чималий масив документів, що розкривають теми з історії походження української мови та історії дослідження цього питання.

- Одним з результатів революції 1905 року в Російській імперії стало часткове послаблення тиску на українську культуру. При Міністерстві освіти була створена комісія для вивчення питання заборони української

¹ Півторак Г. Коли ж виникла українська мова / Г. Півторак // Історія української мови : хрестоматія. — Київ: Либідь, 1996. — С. 270-279.

мови, що існувала з 1863 року. До її складу ввійшли академіки Ф. Е. Корш, В. В. Залевский, А. С. Лаппо-Данилевський, С. Ф. Ольденбург, А. С. Фамінцев, Ф. Ф. Фортунатов, А. А. Шахматов. Свої висновки комісія виклала у рефераті, де зокрема відзначається негативний вплив заборони української мови на грамотність населення, у зв'язку з відсутністю друкованої продукції рідною мовою, а також: «Не можна не признати, що зневажливе відношення до рідної мови потягає за собою негативне відношення і до сім'ї, і до родини, а се не може не відбиватися і то як найшкідливіше на моральнім складі сільської людности України» та «Обмежуючі заборони... пригнітають творчі здібности освічених Українців: користувати ся нерідною, незвичною з дитинства, не висаною з матірнім молоком мовою для втілення творчої думки і фантазії, можна лише при особливим лінгвістичнім таланті»². Комісія рекомендувала зняти заборону з українського друкованого слова. Саме ця подія спонукала Наукове товариство імені Шевченка у Львові у 1905 році видати працю **«Петербурзька академія наук в справі знесення заборони українського слова»**, що містить у собі реферат академії в перекладі В. Гнатюка, «Історичну записку» К. Воєнського в перекладі І. Франка, а також вступне слово М. Грушевського, де він описує цей історичний момент.

- **«О русском языке в Новороссийском крае. Издано по распоряжению Г. попечителя Одесского учебного округа»** – книга, що вийшла друком в Одесі 1855 року. У вступній статті до цього видання професор, філолог, викладач Рішельєвського ліцею Костянтин Петрович Зеленецький (1812-1857 рр.) зазначає, що метою дослідження було зібрати «неправильности и искажения отечественного языка...», тобто створити своєрідний словник живого місцевого діалекту. Після

² *Петербурзька академія наук в справі знесення заборони українського слова. Реферат академії, з додатком «Історичної записки» К. А. Воєнського і вступним словом проф. М. Грушевського. – Львів : Наук. Тов-во ім. Шевченка, 1905. – (Передрук з літ-наук. вісника). – С. 41, 42.*

експедицій в регіони краю, дослідження історії їх заселення, здійснено це видання з історичною запискою, словником та фіксацією особливостей вимови. Але більш цінним і цікавим є факт опрацювання цього документу, можливо, власником книги. Помітки на полях, а також 8 вклеєних листів рукописного тексту, що на перший погляд є доповненням або продовженням словника, надрукованого у книзі. Судячи з печатки на одній зі сторінок, книга перебувала певний час у власності «Одесского славянского благотворительного общества имени св. Кирила и Мефодия». Хто є автором рукописних рядків і коли вони були створені – ще треба дослідити. Матеріал досить цікавий, тому запрошуємо фахівців долучитися до цієї роботи.

- Фундаментальна праця Франца Міклошича (1813-1891 рр.), академіка Віденської академії наук, «Сравнительная морфология славянских языков» була надрукована у Відні у 1852-1874 рр. Трохи згодом, у 1886 році, за редакцією Романа Брандта і в перекладі Миколи Шлякова у Москві видали V та VI томи, що мали назву «Языки малорусский и руський». Хоча в XIX сторіччі ще точились суперечки з приводу самостійності української мови, багато мовознавців визнавали українську мову як окрему одиницю, а не як діалект російської. На засадах цієї думки і писав свої статті і Ф. Міклошич. У цьому виданні є ще одна цікава особливість: на титульній сторінці стоїть підпис «Хр. Ящуржинський». Очевидно, це свідчить про попереднього власника книги. Перші пошуки за цим підписом привели до словника Брокгауза і Ефрона³, де зазначається, що Ящуржинський Хрисанф Петрович, народився 1842 року і на той момент був викладачем російської мови в Одеському інституті імператора Миколи I. При детальнішому дослідженні виявилось, що Хрисанф Ящуржинський народився на Уманщині в с. Молодецьке, був викладачем, писав також статті,

³ Энциклопедический словарь / изд.: Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – Санкт-Петербург, 1904. – Т. 79. – С. 872.

реферати, збирав фольклорний матеріал. На пенсії продовжував фольклорно-етнографічні дослідження у рідному селі, написав історичний нарис про м. Умань. Про нього не дуже багато публікацій, але є цікаві розвідки дослідників про Хрисанфа та родину Ящуржинських⁴. У нашому фонді є чимало книг з підписом Ящуржинського. Вважаємо, це може бути цікавим матеріалом для подальшого дослідження, як саме ці видання потрапили до нашої книгозбірні. Можливо, це доповнить рядки ще не досить вивченої біографії та діяльності цього народознавця, фольклориста, археолога, історика й краєзнавця.

- Іменем Олександра Опанасовича Потебні названо Інститут мовознавства Національної академії наук України. О. Потебня (1835-1891 рр.) – найвидатніший український лінгвіст, член-кореспондент Петербурзької АН, професор Харківського університету. Він розробляв теорію походження і розвитку мови, історичну граматику, поетику, історію літератури, займався фольклором та етнографією. Питання історії української мови та діалектології розглядалися вченим у зв'язку з відповідними аспектами російської мови. Відповідно до термінології свого часу називав українську мову „малорусским наречием”, а термін «русский язык» вживав як сукупність східнослов'янських мов, бо вважав, що вони походять від однієї «давньоруської» мови⁵. У фонді нашої книгозбірні зберігається дослідження О. Потебні «**К истории звуков русского языка Ч. III : Этимологические и другие заметки**», видане у 1881 році у Варшаві.
- Кость Михальчук (1840-1914 рр.) – український мовознавець та етнограф, більшу частину свого життя присвятив дослідженню проблем

⁴ Силка О. З. Інтелектуальний простір Хрисанфа Ящуржинського (1852-1923 рр.) / О. З. Силка., Л. І. Синявська // Український історичний журнал. – 2010. – № 6. – С. 179-188.

⁵ Булаховский Л. Александр Афанасьевич Потебня / Л. Булаховский – Киев, 1952.

української діалектології та історії української мови. Він здійснив систематичний опис українських діалектів, окреслив межі їх поширення. На основі своїх досліджень Кость Михальчук підготував першу карту українських говорів. Він є автором багатьох праць з мовознавства: фонетики, морфології та ін. «... Михальчук проявив у багатьох випадках оригінальну філологічну школу, своєрідну методологію і послідовну власну концепцію розвитку української мови...» – писав про нього інший відомий український мовознавець Юрій Шевельов⁶.

За рік після його смерті, у 1915 році Українським Науковим Товариством було здійснено видання «**Філологічний збірник пам'яті К. Михальчука**», куди ввійшли статті визначних українських та російських мовознавців і літературознавців: Євгена Тимченка, Федора Корша, Степана Гаєвського, Володимира Перетца та інших, що стосуються досліджень різних аспектів українського мовознавства.

- Про автора видання «**Українсько-московська фразеологія**», що вийшло друком 1917 року в Києві, Віктора Григоровича Дубровського (1876-1936 рр.), відомостей не дуже багато. Енциклопедія сучасної України повідомляє, що він – мовознавець, перекладач, упорядник «Українсько-російського словника» 1909 р., «Російсько-українського технічного словника» 1925 р.; був репресований у 1930 році за сфабрикованою «справою СВУ», ув'язнений, перебував у таборах, подальша доля невідома⁷. В передмові до свого видання автор зазначає: «Україна певною ходою простує до власного державного життя.... Щоб стати в помочі всім, хто охочий пильнувати чистоти нашої мови,...я поклав зібрати хоч деякі русізми, і подати до них українські синонімічні речення»⁸. Чи ж не актуально це сьогодні? Словник буде корисним як

⁶ Шерех Ю. Кость Михальчук / Ю. Шерех. — Вінніпег, 1952.

⁷ Енциклопедія сучасної України. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=19309

⁸ Дубровський В. Московсько-українська фразеологія: практич. підруч. до вивчення укр. мови / В. Дубровський. – К., 1917.

мовознавцям так і пересічним українцям. Фахівці вважають його доповненням чи не найкращого дореволюційного «Українсько-російського словника» 1909 р.

- Автор праці **«Украинский язык. Краткий очерк фонетики и морфологии»**, виданої в Харкові у 1919 році, професор С. М. Кульбакін (1873-1941 рр.) розглядає розвиток фонетичних, морфологічних аспектів, а також шляхи запозичення української лексики. Автор акцентує увагу на тому, що українська мова — одна з розвинених мов, якою користувались на той час близько 35 мільйонів людей. Вчений надає перевагу саме терміну «українська мова», а не «малоруська говірка», бо це відповідало тогочасним реаліям і надавало право самостійного культурного розвитку народів. Це видання має досить цінне доповнення – «Карта украинского языка», яка відображає межі поширення української мови на той час.

Степан Михайлович Кульбакін – відомий дослідник староцерковнослов'янської мови. Своїми працями він заклав основи самостійної наукової дисципліни. Слов'янські мови вивчав, безпосередньо перебуваючи серед носіїв мови, знайомився з місцевими діалектами та пам'ятками писемності. С. М. Кульбакін – професор Харківського університету а також університетів Белграда і Скоп'є.

- Автор наступного видання – **«З історії української мови»**, Микола Федорович Сулима (1892-1955 рр.) – відомий дослідник, дійсний член Інституту народної освіти, мовознавець-україніст, активний учасник правописної конференції 1927 року (де було прийнято проект нового правопису, що згодом отримав назву «скрипниківський»). В цьому дослідженні автор розкриває місце української мови в «індоєвропейській сім'ї мов», приділяє увагу діалектам та розвитку української літературної мови. Книга доповнена картою „Діалектологічна мапа України”. Це одна з понад 80 публікацій автора, коло наукових інтересів якого – українська стилістика та синтаксис, історія української

літературної мови, діалектологія. На жаль, його, як і багатьох тогочасних науковців, спіткала трагічна доля: він був репресований за «український буржуазний націоналізм» і помер після перебування у таборах далеко від батьківщини.⁹

- Петро Опанасович Бузук (1891-1938 рр.) не настільки відомий, як інші мовознавці 20-30-х років ХХ ст., хоча він має багато праць з історії та діалектології української мови.¹⁰ Одна з них – **«Нарис історії української мови»** – вийшла друком у 1927 році. Тут міститься стаття з історії української мови, методи її вивчення, а також розкриваються питання фонетики та морфології. Свої дослідження автор «проілюстрував» невеличкою хрестоматією, де помістив уривки з різних євангелій (Архангельської, Добрилової), грамот та рукописів. Внесок П. О. Бузука у розвиток загального та слов'янського мовознавства важко переоцінити, хоча його праці ще мало вивчені.¹¹
- У виданні **«Нариси з історії української мови»**, що надруковане у 1922 році у Києві, вміщені праці: Олексія Шахматова (1864-1920 рр.) **«Короткий нарис історії української мови»** та Агатангела Кримського (1871-1942 рр.) **«Українська мова: звідкіля вона взялася і як розвивалася»**. Ця книга від 1930 року перебувала під забороною, адже висновки досліджень і Кримського, і Шахматова суперечили офіційній концепції радянської науки про спільну колиску трьох братніх народів і переконували у набагато ранішому походженні української мови.

⁹ Сидоренко Т. М. Роль Миколи Сулими у формуванні мовознавчої думки 20-30-х років ХХ ст. / Т. М. Сидоренко // Література та культура Полісся : зб. наук. пр. / Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2009. – Вип. 56 : Проблеми філології, історії та культури ХІХ-ХХ ст. в сучасному науковому контексті. – С. 107-112.

¹⁰ Портрети українських мовознавців. – Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2002. – С. 23-24.

¹¹ Голуб О. М.. Лінгвістична спадщина П.О.Бузука в сучасному контексті : дис... канд. філол. наук / О.М. Голуб; Слов'янський держ. пед. ун-т. — Слов'янськ, 2006.

Згодом, у 1970 році, ім'я академіка А. Кримського було введено до списку видатних діячів світу ЮНЕСКО.

- У нашому фонді зберігаються видання з пометкою «спецфонд» – це документи, заборонені в роки радянської влади. З двома з них авторства Олекси Синявського можна ознайомитись: це **«Порадник української мови»**, виданий 1922 року, та **«Найголовніші правила української мови (за новим правописом)»**, що вийшли друком 1929 року. О. Синявський (1887-1937 рр.) – один з найвизначніших українських мовознавців, професор Харківського Інституту народної освіти (1920–1928 рр.). Він був членом Комісії для впорядкування українського правопису при Наркомосі України, редактором його кінцевого варіанту. 31 березня 1929 р. новостворений правопис прийняла як офіційний документ Українська Академія Наук. А вже в 1933 році правописна комісія на чолі з заступником наркома освіти А. Хвилею затаврувала **«Український правопис»**, визнавши норми 1928 р. націоналістичними.¹² Саме правила правопису, затвержені 1929 року, і виклав у своєму **«граматичному довідникові для дорослих»** (за словами автора) О. Синявський. Доля була безжалісною до професора Синявського: він, як і інші члени Комісії, репресований, заарештований та убитий органами НКВС 24 жовтня 1937 року.
- Леонід Арсентійович Булаховський (1888-1961 рр.) написав чимало праць, присвячених різним теоретичним питанням мовознавчої науки, зокрема славістики. Так, у 1925 році з'явився його нарис **«Походження та розвиток мови»**, де автор відстоює принципи порівняльно-історичного методу в мовознавстві. Згодом ним було написано ще сотні (близько 350) праць з питань акцентології, граматичної аналогії та ін.,

¹²Харченко В. Доля учасників правописної конференції 1927 року / В. Харченко. — Режим доступу: http://community.livejournal.com/ua_etymology/52004.html?mode=reply.

але це видання є одним з перших його досліджень. Булаховський виступав за збереження, дальший розвиток та вдосконалення того, що вже зроблено в галузі мовознавства.

- У 1929 році в Харкові вийшла друком **«Теорія й практика перекладу»** О. Фінкеля. Ця робота складається з чотирьох розділів, де крім теоретичної частини є розділи, що стосуються перекладів художніх прозових та віршованих творів, а також нехудожніх текстів. Автор наголошує на тому, що не ставить на меті давати норми та правила: «У перекладі, як у фокусі, сходяться багато різноманітних інтересів – літературних, мовних, громадських... Це примушує нас пильніше придивитись до них і спробувати в'яснити, в чому полягає суть перекладу і яким вимогам він мусить задовольняти».¹³ Загалом, це одне перших досліджень з теорії перекладу саме українською мовою. Олександр Мойсейович Фінкель (1899-1968 рр.) – мовознавець, доцент Харківського університету.

Незважаючи на те, що розвідок з історії українського мовознавства існує чимало, актуальності ця тема не втрачає і сьогодні. Адже, мова, за словами одного з вищезгаданих науковців, – це підвалина нашого життя.¹⁴ Видання, про які повідомляється, становлять об'єкт наукового інтересу для дослідників українського мовознавства, книгознавців і для широкого загалу. Вивчення книжкової спадщини України – важливе питання, над яким працюють фахівці НІБУ. В результаті підготовки цього огляду, що охопив дуже незначну кількість документів з даної теми, виявлено малодосліджені аспекти у цій сфері. Запрошуємо дослідників до співпраці у такій важливій і цікавій роботі.

Список використаних джерел:

¹³ Фінкель О. *Теорія і практика перекладу* / О. Фінкель. – Харків, 1929. – С. 11

¹⁴ Дубровський В. *Московсько-українська фразеологія: практ.. підруч. до вивчення укр. мови* / В. Дубровський. – Київ, 1917. – С. 1.

1. *Петербурзька академія наук в справі знесення заборони українського слова. Реферат академії, з додатком «Історичної записки» К. А. Воєнського і вступ. словом проф. М. Грушевського.* – Львів : Наук. т-во ім. Т. Г. Шевченка, 1905. – (Передрук з літ-наук. Вісника).
2. *О русском языке в Новороссийском крае. Издано по распоряжению Г. попечителя Одесского учебного округа.* – Одесса, 1855. – 34 с.
3. *Миклошич Ф. Сравнительная морфология славянских языков / Ф. Миклошич; пер. Н. Шляков; ред. Р. Брандт.* – Москва, 1886. – Вып. III: Языки малорусский и русский. – 482 с.
4. *Потебня А. А. К истории звуков русского языка Ч. III : Этимологические и другие заметки / А. А. Потебня.* – Варшава, 1881. – 24 с. – (Отд. оттиск из «Р. Ф. Вестника» 1881 г.)
5. *Філологічний збірник пам'яті К. Михальчука / Українське Наукове товариство в Києві.* – Київ, 1915. – 150 с.
6. *Дубровський В. Московсько-українська фразеологія / В. Дубровський.* – Київ, 1917. – 147 с.
7. *Кульбакин С. М. Украинский язык : краткий очерк исторической фонетики и морфологии / С. М. Кульбакин.* – Харьков, 1919. – 104 с.
8. *Сулима М. З історії української мови : популярний начерк / М. Сулима; Укрлікнеп при УПО Н. К. О. УСРР; Бібліотека українознавства.* – Харків : РУХ, 1927. – 24 с., карта.
9. *Бузук П. Нарис історії української мови : вступ, фонетика і морфологія з додатком історичної хрестоматії / П. Бузук.* – Київ, 1927. – 94 с.
10. *Шахматов О., Кримський А. Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'ятників письменської старо-українщини XI-XVIII вв.* – Київ: Т-во Друкар, 1922. – 184 с.
11. *Синявський О. Порадник української мови : пристосований до буденного вжитку др-ом В. Сімовичем / О. Синявський.* – Харків : Берлін : Нью-Йорк, 1922. – 150 с.
12. *Синявський О. Найголовніші правила української мови (за новим правописом) / О. Синявський.* – 2-е вид. – Харків : Держвидав, 1929. – 62 с.
13. *Фінкель О. Теорія і практика перекладу / О. Фінкель.* – Харків, 1929. – 168 с.

Проблеми сучасного краєзнавства та бібліотечна галузь

В останні десятиліття наукова література містить чимало критичних зауважень на адресу краєзнавства, зокрема, вказується на диспропорцію між науковим рівнем краєзнавства і його суспільно-політичними функціями. «Поки що існує відчутний диспаритет між масштабами краєзнавства як підтримуваного державою суспільного інституту і його здатністю адекватно відповідати на виклики інформаційного суспільства і культурні запити соціуму. Пояснюється це насамперед явно недостатнім теоретико-методологічним забезпеченням краєзнавчих пошуків, нескоординованістю дій краєзнавців різного профілю, їх орієнтацією на усталені, але вже віджили стандарти історієписання» [4, с. 81-82, 114]. «В історіографічному сенсі краєзнавство вичерпало свою когнітивну функцію і зберігає соціокультурну роль як культурно-громадський рух, який сприяє розвитку національного почуття, любові до рідного краю, витвору регіональної самосвідомості, відновленню історичної пам'яті, збереженню народних традицій та культурних пам'яток» [6, с. 212].

Критику на адресу краєзнавства потрібно визнати багато в чому справедливою. Неодноразово порушували питання необхідності подальшого розроблення теоретико-методологічних засад краєзнавства й автори статей у журналі «Краєзнавство» [5, с. 99; 1, С. 6]. Хоча варто зазначити, що кризові явища, відставання в методологічному плані від західної науки характерні всій вітчизняній історичній науці, хіба що у краєзнавстві вони проявились більшою мірою у зв'язку з його специфікою. Водночас, коли читаєш деякі праці, і коли бачиш, що ціла низка сторінок присвячена визначній соціокультурній ролі краєзнавства, а далі – низка сторінок про вади краєзнавства як наукового напрямку, то мимоволі закрадається думка: якщо воно таке відстале у науковому плані, то звідки ж тоді береться його визначна соціокультурна роль, якої не піддає сумніву практично ніхто? Вочевидь тут має місце досить усталена, але хибна уява про краєзнавство як переважно аматорський рух. Більшість фактів –

об'єктів для критики береться переважно з праць аматорів і нехтується, нівелюється значний доробок науковців, які ідентифікують себе з краєзнавством.

Звісно, проблеми існують. Їх бачить і керівництво Національної спілки краєзнавців України. Зокрема, про нагальну потребу оновлення теоретико-методологічних основ краєзнавства, його категоріального апарату, обґрунтування власної номенклатури наукових дефініцій і понять йшлося й на останньому, V (позачерговому), з'їзді НСКУ у доповіді Голови Спілки О. П. Реєнта. Вказувалось, що «Акцент на розробку теоретико-методологічних питань створить підґрунтя для підвищення наукової вартості краєзнавчих досліджень» [10, с. 45]. З метою координації наукових досліджень і громадської діяльності в галузі краєзнавства, Президія НАН України у червні 2013 р. затвердила запропонований Національною спілкою краєзнавців України та Інститутом історії України НАН України оновлений склад Міжвідомчої координаційної ради з питань краєзнавства при Президії НАН України [9, с. 18].

У концентрованому вигляді сучасні теоретичні та практичні розробки з основних питань краєзнавства містить підручник «Основи краєзнавства» для студентів вищих навчальних закладів, який підготовлений Спілкою і рекомендований до друку. Так, авторський колектив з урахуванням результатів новітніх наукових досліджень приділив увагу висвітленню науково-методологічних засад краєзнавства, головних напрямів у структурі краєзнавства [9, с. 18-19]. Нами запропоновані відповідні схеми, які ілюструють наукові напрями краєзнавства, а також представляють його в цілому, як багатоаспектне явище. Такий узагальнюючий підхід є дуже важливим, адже краєзнавство є надзвичайно багатоаспектною галуззю, яка розпорошена по наукових установах, навчальних закладах, бібліотеках, музеях тощо і не представлена належним чином у сучасних наукових теоретичних розробках, в яких краєзнавству відводиться досить скромна роль в системі наукових дисциплін, позначилась тенденція зводити його лише до мікрорівня досліджень тощо.

Тому наступним кроком мають бути монографічні дослідження, зокрема, з питань теоретико-методологічних засад загального (національного) краєзнавства. Адже сьогодні активно розвиваються його окремі галузі (зокрема й бібліотечне краєзнавство, свідченням чого є видання навчальних і методичних посібників, проведення науково-практичних конференцій тощо) і це створює нагальну потребу серйозного наукового аналізу цього процесу, представлення загального краєзнавства в теоретичних працях, обґрунтування його належного місця і ролі в системі наукових дисциплін.

Сприяття вирішенню цих завдань міг би відповідний спеціалізований науковий центр. Про це йшлося на V (позачерговому) з'їзді Національної спілки краєзнавців України, зокрема, про необхідність створення Науково-дослідного інституту краєзнавства [10, с. 46-47, 115]. Це завдання зафіксовано і в проекті «Програми розвитку краєзнавства на період до 2025 р.», яку ініціює НСКУ [8, с. 5].

Серед критичних зауважень на адресу краєзнавства є й такі, які прямо чи опосередковано стосуються й бібліотечної галузі, бібліотечного краєзнавства. Йдеться про аспекти, пов'язані з інформаційними технологіями та краєзнавчою бібліографією. Зазначається, що краєзнавство як соціальний інститут виявилось не готовим відповісти на інформаційні виклики ХХІ століття, що воно не спромоглося «...створити інформаційну систему (банки даних), здатних полегшити справу пошуку потрібних відомостей у безмежному просторі сучасних комунікацій. Саме тому величезний обсяг фактографічного матеріалу, у різні часи уведеного краєзнавством у науковий обіг, у своїй переважній більшості лишається «незатребуваним», його просто неможливо освоїти. Дається взнаки застарілість терміносистеми й бібліографічної рубрикації, які у краєзнавстві сьогодні перебувають майже на тому ж рівні, що і у 50–60-х рр. минулого століття» [4, с. 116].

З приводу цієї критики зазначимо, що питання адекватної відповіді на інформаційні виклики нинішнього століття є проблемою не лише краєзнавства. «В інформаційну добу нагальним видається оцифрувати всі концептуальні

праці з усіх періодів історії України», а також «...систематичне електронне видання джерел з історії України зі всіх її періодів, які зберігаються в українських і неукраїнських архівах» [3, с. 111]. Як бачимо, йдеться передусім про концептуальні праці, а що вже говорити про величезний масив краєзнавчої літератури.

Потрібно зазначити, що бібліотеками, яким належить важлива роль у створенні інформаційної системи (банку даних), зокрема краєзнавчої, в умовах обмеженого фінансування, а то й його відсутності, в цій галузі робиться досить багато: останнім часом все більше бібліотек переходять на електронні каталоги, створюються путівники по мережевих краєзнавчих ресурсах бібліотек, електронні (цифрові) бібліотеки тощо. Така сучасна форма бібліотечного обслуговування відкриває великі можливості для поглиблення на науковій основі краєзнавчих досліджень, поширення знань про історико-культурну спадщину та природні багатства регіонів України.

Що цьому напряду з боку бібліотек приділяється значна увага, свідчить і тематика нинішньої і минулих конференцій з бібліотечного краєзнавства, де цей досвід широко висвітлювався [2]. Ці питання знайшли відображення і в згаданому проекті «Програми розвитку краєзнавства на період до 2025 р.», де, зокрема, передбачено запровадження проекту «Електронний каталог краєзнавчих видань», створення електронної бази даних про історію населених пунктів України та зниклих сіл [8, с. 7]. В подальшому об'єднання краєзнавчих електронних баз даних дасть можливість створити єдиний загальноукраїнський краєзнавчий банк даних, а користувачам – з будь-якої бази підібрати необхідний матеріал.

Вирішенню цих питань сприяв би й Науково-дослідний інститут краєзнавства, якби такий був створений. Хоча, зрозуміло, що в сучасних непростих умовах, в яких перебуває держава, створити таку інституцію досить проблематично.

Щодо краєзнавчої бібліографії (удосконалення бібліографічної рубрикації тощо), то це справа копітка, бібліотеки над цим планово працюють [7, с. 33, 36-

37]. Якщо працівники галузі вважатимуть за потрібне, можна було б організувати відповідний методологічний семінар за участю науковців академічних установ, навчальних закладів, де обговорити ці питання.

Отже, можна констатувати, що бібліотекам належить важлива роль у вирішенні сучасних проблем краєзнавства і треба подякувати їх працівникам за те, що в непростих умовах сьогодення вони дбають про розвиток галузі, зокрема й бібліотечного краєзнавства.

Список використаних джерел:

1. Бездрабко В. Часопис «Краєзнавство» 1920–1930-х рр.: ювілейні роздуми / В. Бездрабко // *Краєзнавство*. – 2012. – № 2. – С. 6-22.
2. Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України. зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., 20 листоп. 2013 р. / Нац. іст. б-ка України, Нац. спілка краєзнавців України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ, 2014. – 238 с. – II Краєзнавчі читання пам'яті Петра Тронька.
3. Бондар В. Сучасна українська історіографія: підсумки і виклики / В. Бондар // *Історіографічні дослідження в Україні*. – 2014. – Вип. 25. – С. 95-113.
4. Верменич Я. В. Локальна історія як науковий напрям: традиції й інновації / Я. В. Верменич. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2012. – 284 с.
5. Кашаба О. Історичне краєзнавство як складова національної освіти: теоретичний аспект / О. Кашаба // *Краєзнавство*. – 2010. – № 1-2. – С. 96-104.
6. Колесник І. Регіональна історія в українській історіографії: практика та рефлексія / І. Колесник // *Регіональна історія України*. — Київ, 2007. – Вип.1. – С. 205- 220.
7. Краєзнавча діяльність бібліотек. метод. посібник / Держ. іст. б-ка України; підгот.: В. П. Кисельова, З. Х. Мусіна, С. І. Смілянець. – Київ, 2002. – 208 с.
8. Перспективи розвитку краєзнавчого руху: пропозиції до проекту Державної програми розвитку краєзнавства на період до 2025 р. // *Краєзнавство*. – 2013. – № 1. – С. 4-7.
9. Реснт О. Поступ українського краєзнавства / О. Реснт, В. Дмитрук // *Краєзнавство*. – 2015. – № 1-2 . – С. 8-27.

10. *V (позачерговий) з'їзд Національної спілки краєзнавців України (23 січня 2012 року): матеріали та документи / Нац. спілка краєзнавців України; упоряд.: В. Дмитрук, Р. Маньковська. – Київ, 2012. – 182 с., іл.*

Горська Н. О. (м. Київ)

**Книжкові автографи професорів
Ніжинського історико-філологічного інституту
у фондах Національної історичної бібліотеки України**

Відділ стародрукованих, рідкісних та цінних книг Національної історичної бібліотеки України продовжує серію нарисів-презентацій з колекції книжкових інскриптів відомих діячів науки і культури України.

Представляємо раритетні дарчі написи на книгах професорів Ніжинського історико-філологічного інституту (нині — Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя).

На початку XIX століття князь Ілля Андрійович Безбородько (1756-1815 рр.) виконав волю померлого брата — побудував Гімназію вищих наук у Ніжині. Закінчував будівництво і опікувався відкриттям Гімназії (за статутом прирівняної до університету) граф Олександр Григорович Кушельов-Безбородько (1800-1855 рр.).

Відкрита у 1820 році в пам'ять канцлера Російської імперії світлішого князя **Олександра Андрійовича Безбородька** (1747-1799 рр.), Гімназія існувала під різними назвами: від 1840 року це був Юридичний ліцей; від 1875 — Історико-філологічний інститут князя Безбородька (НІФІ); від 1921 — Ніжинський інститут народної освіти; від 1934 — Ніжинський державний педагогічний інститут ім. М. Гоголя.

Основу фундаментальної (або професорської) бібліотеки Гімназії склали надзвичайно цінні видання та рукописи з приватних бібліотек О.А. та І.А. Безбородьків.

Представляємо раритетне видання гражданського друку з авторським дарчим написом, адресованим фундатору Гімназії вищих наук — Олександрю

Андрійовичу Безбородьку (**Пе́кен М. Х.** Начальные основания физиологии или науки о естестве человеческом : сочинение Матвея Пекэна, надворнаго советника и профессора при Кронштатском врачебном училище / М. Х. Пекен; печатано по указу Государственной Медицинской коллегии. — СПб. : [Тип. Вильковского и Галченкова], 1787. — XIX, 1-168, [1], 169-175, 177-374, [5] с. — [Текст інскрипту]: “Его Сиятельству Господину Тайному Советнику и разных Орденов Кавалеру Графу Александру Андреевичу Безбородко всепокорнейше подносит Матвей Пекен” [роки життя **Матвія Християновича Пекена** : 1755-1819; Кронштадтське лікарське училище — перший у Російській імперії військово-морський медичний навчальний заклад, заснований 1733 року]. Ми не маємо відомостей про те, чи був цей цікавий екземпляр переданий власником до гімназійної книгозбірні; надійшов він до нашого фонду з Полтавської обласної наукової бібліотеки.

У 1934-1936 роках фонди стародруків та рукописів бібліотеки тодішнього Ніжинського педагогічного інституту були передані до Всенародної бібліотеки України (нині — НБУВ). Щодо основного фонду, який складався з цінної літератури гуманітарного профілю, то “в адміністрації новоствореного [в 1933 році] Київського державного університету [...] виникла ідея звернутися до НКО УСРР з клопотанням про дозвіл поповнити фонди бібліотеки за рахунок педінституту в Ніжині [...]”. НКО розпорядився “негайно приступити до передачі тих книжкових фондів, що вже відібрані, а саме: фонд історичного циклу, а також російські та іноземні з літературознавчого, мовознавчого та художнього фонду [...]”. “Обсяги і обставини цих переміщень, як і подальша доля і місцезнаходження окремих примірників книг, вилучених із Ніжина, потребують подальшого ґрунтовного вивчення спільними зусиллями істориків і книгознавців”. (1, с. 78).

Книга професора Ніжинського юридичного ліцею І. А. Максимовича, яку ми представляємо (**Максимович І. А.** Речь об уголовных наказаниях в России / И. А. Максимович. — Киев : Унив. Тип., 1853. — 261 с.) цікава тим, що, крім власницького напису : “Принадлежит Ив. Максимовичу”, містить інскрипт :

“Принесена в дар Полтавско-Переяславской библиотеке семинарской От сочинителя. 21 июня 1857 г. Город Нежин”, — який пояснює місцезнаходження цього примірника до часу, коли його передали до Державної історичної бібліотеки України. Це підтверджують і штампи : “Библиотека Полтавской Духовной семинарии”; “Центр. наукова бібліотека. Полтава”.

Професор **Іван Андрійович Максимович** (1810 – після 1869 рр.) викладав у Лицеї курси кримінальних та поліцейських законів. За спогадами колег, він свого часу дав у своєму домі в Ніжині прихисток молодому подружжю Ляскоронських — майбутніх батьків визначного українського історика, археолога, етнографа, нумізмата і картографа **Василя Григоровича Ляскоронського** (1860-1928 рр.). В. Ляскоронський закінчив історико-філологічний факультет Університету Св. Володимира; слухав там також лекції з медицини; працював на посаді приват-доцента кафедри російської історії в Московському університеті; пізніше — на кафедрі російської історії Університету Св. Володимира. З 1909 до 1921 року Василь Григорович обіймав посаду екстраординарного професора кафедри російської історії Ніжинського історико-філологічного інституту.

Загалом у нашій колекції зберігається одинадцять книг з автографами Василя Григоровича, з яких ми відібрали дві, видані в Ніжині. 1. **Ляскоронский В. Г.** Главнейшие черты общественно-политической и церковно-религиозной деятельности князя Владимира Святого и его заслуг в отношении Русской Земли / В.Г. Ляскоронский. – Нежин : Типо-лит. “Печатник”, бывш. Меленевского, 1916. – 23 с. – [Текст інскрипту на титул. арк.] : “Дорогому Григорию Феодоровичу Писемскому – от автора”. 2. **Ляскоронский В. Г.** Причины возвышения Романовых в Русской земле и основные черты их политики / В.Г. Ляскоронский. – Нежин : Типо-лит. В. К. Меленевского, 1915. – 21 с. – [Текст інскрипту на титул. арк.] : “Дорогому Григорию Феодоровичу Писемскому – на добрую память – от автора”. Григорій Федорович Писемський (1862-1937 рр.) — відомий київський лікар-гінеколог,

доктор медицини; був викладачем сестри В. Ляскоронського Катерини Григорівни.

Представляємо працю ще одного знаного ніжинського науковця, професора, доктора історичних наук **Георгія Андрійовича Максимовича** (1877-1954 рр., за іншими даними, близько 1970 р.) (**Максимович Г. А.** К вопросу о степени достоверности писцовых книг / Г.А. Максимович. – Нежин : Типо-лит. В.К. Меленевского, 1914. – 19 с.). 1909 року Георгій Андрійович Максимович був обраний викладачем та наставником студентів Ніжинського історико-філологічного інституту; в 1917 р. став доцентом (і того ж року за ініціативою Максимовича конференція НІФІ ухвалила рішення про читання курсу історії України). З 1919 р. Максимович — професор НІФІ. Інскрипт Георгія Максимовича адресований відомому полтавському краєзнавцю І. Ф. Павловському : “Глубокоуважаемому Ивану Францевичу Павловскому от автора”. Цей рідкісний екземпляр також надійшов до нашої бібліотеки з Полтави.

Історику церкви, археографу, бібліотекарю Київської духовної академії Амвросію Семеновичу Криловському (1853-1930 рр.) подарував авторський екземпляр своєї докторської дисертації професор російської словесності Ніжинського історико-філологічного інституту **Володимир Іванович Резанов** (1867-1936 рр.) (**Резанов В. И.** К истории русской драмы : экскурс в область театра иезуитов / В. И. Резанов. – Нежин : Тип. В.К. Меленевского, 1910. – 464 с.). Ця праця В. Резанова отримала високі оцінки І. Франка, В. Перетца та М. Петрова. Текст інскрипту : “Глубокоуважаемому Амвросию Семеновичу Крыловскому от благодарного автора. 12/V 1910” — дозволяє припустити, що А. С. Криловський допомагав Резанову в написанні дисертації книгами та порадами досвідченого книгознавця. В нашій колекції зберігається видання з дарчим написом самого А. Криловського, але це тема іншого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Морозов О. С. До питання про масове вилучення книжкових

пам'яток із бібліотечної колекції Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. Гоголя / О. С. Морозов // Ніжинська старовина. – Ніжин, 2013. – Вип. 15 (18). – С. 73-79.

2. Иконников В. С. Библиотека Историко-филологического института князя Безбородко в Нежине / В. С. Иконников // Иконников В. С. Опыт русской историографии. – Киев, 1892. – Т.1, Кн. 2. – С. 958-959.

3. Чернігівщина : енциклопедичний довідник. – Київ: Укр. рад. енциклопедія, 1990. – 1006 с.

Гурба В. (с. Дубовичі, Кролевецький р-н, Сумська обл.)

Історико-культурний музейний комплекс «Кочубеївський»:

становлення і діяльність

З метою розвитку та збереження духовно-культурних традицій, історико-культурної та архітектурної спадщини краю, патріотичного виховання молоді, розвитку туризму Дубовицька сільська рада Кролевецького району Сумської області рішенням сесії від 08.12. 2012 року створила комунальний заклад «Історико-культурний музейний комплекс «Кочубеївський» (далі ІКМК «Кочубеївський»). ІКМК «Кочубеївський» підпорядкований Дубовицькій сільській раді та працює на добровільних засадах.

До Комплексу увійшли 9 історико-культурних об'єктів:

- парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Кочубеївський» (охороняється державою згідно з рішенням Сумського облвиконкому від 20. 06 1972 р., № 306, охоронне зобов'язання зареєстроване у державному управлінні екологічної безпеки у Сумській області 20 липня 1984 року за № 9);
- комплекс споруд садиби родини Кочубеїв (садибний будинок та флігель), (занесений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України за категорією місцевого значення. Охоронний № 2580-См., наказ Міністерства культури України від 27. 03. 2013 р., № 228, додаток);
- гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення «Джерело-криниця» (охоронне зобов'язання від 12. 12. 2002 року, № 41, зареєстроване рішенням Сумського облвиконкому від 22. 12. 1982 р., №194);

- пам'ятний знак на місці парафіяльної церкви Різдва Пресвятої Богородиці з мозаїчною іконою Божої Матері «Дубовицька»;
- пам'ятний знак на місці домової церкви родини Кочубеїв;
- меморіал на честь загиблих воїнів-земляків та жертв нацизму;
- пам'ятний знак на місці проведення параду партизан з'єднання Ковпака С. А. 23 лютого 1942 року;
- могили радянських воїнів, партизан та мирних жителів, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни на території сільської ради;
- шкільний музей історії села Дубовичі.

Основними напрямками діяльності Комплексу є науково-дослідна, пошукова, культурно-освітня, господарська діяльність; збирання, комплектування музейних надбань; експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, виставкова, пам'ятко-охоронна робота, а також діяльність, пов'язана з виявленням, науковою атрибуцією, експертизою, класифікацією, державною реєстрацією та усіма видами оцінки предметів, які можуть бути визначені як культурні цінності, з метою включення їх до Музейного фонду України, тощо, що не має на меті отримання прибутку.

З цією метою сьогодні Комплекс:

- займається пошуковою роботою, досліджує історію села, його жителів, для забезпечення комплектування музейного фонду музейними предметами;
- формує музейний фонд шляхом збирання архівних документів, музейних предметів і музейних колекцій;
- виявляє, вивчає, фіксує, складає облікову документацію, класифікує закріплені за ним нерухомі об'єкти культурної спадщини, пов'язані з ними території, готує документацію для їх державної реєстрації;
- забезпечує діяльність існуючих та розробляє і обладнує нові експозиції;
- проводить екскурсійне обслуговування на об'єктах заповідника.

У сфері науково-дослідної роботи Комплекс вивчає історію села, його жителів, родини Кочубеїв, історію святинь (ікона Дубовицької Божої Матері, джерело

«Криниця», храми), вплив історичних подій на культурний та економічний розвиток села, для чого:

- постійно організовує збір музейних предметів серед населення як області, так і за її межами;
- приймає в дарунок матеріали, музейні предмети та рослинні колекції.

Комплекс на базі своїх експозицій, виставок і фондкових колекцій веде науково-просвітницьку роботу, основними формами якої є:

- а) екскурсії по експозиціях та екскурсійні маршрути по місцях, які входять до Комплексу;
- б) шкільні уроки і гурткова робота на базі матеріалів Комплексу, Дні музею в навчальних закладах, установах, підприємствах тощо.

Історико-культурний музейний комплекс працює другий рік. На даний час вже зроблено багато. Зокрема, оформлено документацію на комплекс споруд садиби Кочубеїв (садибний будинок і флігель), який внесено до державного реєстру. На зібрані кошти жителів села, представників близького та далекого зарубіжжя, встановлено пам'ятний знак на місці приходської церкви Різдва Пресвятої Богородиці з мозаїчною іконою Божої Матері «Дубовицька», встановлено Хрест та інформаційну табличку на місці домової церкви родини Кочубеїв. Зусиллями небайдужої громади села проведено облаштування території гідрологічної пам'ятки природи «Джерело-криниця». На території цієї пам'ятки встановлено пам'ятний знак на честь чудотворної ікони Божої Матері «Дубовицька», кіот з одним із списків ікони, упорядковано територію як самого джерела, так і прилеглу. Реконструйовано пам'ятний знак на місці проведення параду партизан з'єднання С. А. Ковпака, за сприяння та кошти районного бюджету встановлено гармату.

В музеї історії села Дубовичі регулярно проводяться екскурсії для учнів, жителів села, гостей. В музеї працює група екскурсіводів. В 10 класі читається спецкурс «Історія рідного краю». Як посібник з цього предмета, учні використовують книгу «Дубовичі. Історико-краєзнавчий нарис», видану до 70-ї

річниці партизанського параду. Учні ведуть пошукову, дослідницьку роботу, працюють над розробкою проектів краєзнавчої тематики.

ІКМК «Кочубеївський» проводить літературні вечори та зустрічі. Результат таких заходів – у травні 2014 з'явилась збірка віршів «Дубовицькі поетичні етюди», яка вийшла друком у київському видавництві «Дух і літера» за сприянням Проценка Л.Г. З цією збіркою віршів можна ознайомитись у сільській або шкільній бібліотеках. Також видана електронна збірка віршів дубовицької поетеси Рибалко Тетяни.

У цьому році розроблено новий екскурсійний маршрут по основних об'єктах ІКМК «Кочубеївський». В рамках святкування дня вшанування ікони Божої Матері «Дубовицька» та Дня села даним маршрутом вже проведені перші екскурсії для шанованих гостей та жителів села. Гості також відвідали садибний будинок родини Кочубеїв, де в ці дні функціонувала виставка художньої та декоративно-ужиткової творчості. Особливий інтерес у відвідувачів виставки викликали графічні роботи молодого художника-графіка Биковця Вадима.

На кожен об'єкт Комплексу виготовлено інформаційні таблички українською та англійською мовами. Ці таблички в найближчий час будуть встановлені на об'єктах.

Вийшов друком буклет «Історико-культурний музейний комплекс «Кочубеївський», де подано інформацію про кожен об'єкт, включений до Комплексу. Буклет кольоровий, містить багато фотографій, в тому числі унікальних. Вже декілька років в Інтернеті діє сайт Dubovichki.in.ua, де можна ознайомитись з багатою історією села Дубовичі, а також з подіями сьогодення.

Неодноразово було наголошено, що на трьох об'єктах Комплексу встановлені охоронні таблички. Але ж таблички не збережуть ні самих будівель, ні парку, ні унікального джерела, ні пам'яті про ті далекі й близькі події, про тих людей, які примножували славу нашого села. Це можуть зробити тільки люди – люди небайдужі, люди з активною громадянською позицією. Допомогали, допомагають і будуть, мабуть, допомагати і морально, і добрим

словом, і ділом, і матеріально Сердюк М.І., Мельник С.М., Сущенко М. Б., Харченко М. П., Оникієнко В. Б., Юрченко Б. П., Драй Ю. І., Драй О. С., інші жителі села, жителі близького та далекого зарубіжжя, небайдужі до долі своєї малої Батьківщини. Тож, пам'ятаймо, хто ми, звідки ми, діти та онуки чиїх ми батьків та дідів.

Дмитрук В. І. (м. Київ)

Премія імені академіка Петра Тронька:

відзначення подвижників краєзнавчого руху

29 травня 2012 р. на пленумі правління Національної спілки краєзнавців України (НСКУ), присвяченому 85-річчю наукового журналу «Краєзнавство», який відбувся в Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна, вшановуючи пам'ять про академіка НАН України, Героя України, Голову НСКУ Петра Тимофійовича Тронька (1915–2011 рр.), за ініціативи Президії правління НСКУ, було засновано Премію імені академіка Петра Тронька НСКУ.

Загальноукраїнська Премія імені академіка Петра Тронька Національної спілки краєзнавців України присуджується з 2013 р. щорічно окремим краєзнавцям за вагомий внесок у справу вивчення, дослідження і популяризації історико-культурних і природних багатств рідного краю.

Уже втретє вручення премії здійснюється в липні, що приурочено до дня народження П. Т. Тронька (12 липня 1915 р.), на окремому заході НСКУ в урочистій обстановці за участю краєзнавчого активу та широкої громадськості; висвітлюється у засобах масової інформації.

12 липня 2015 р. в недільний день апостолів Петра і Павла виповнилося 100 років від дня народження видатного українця, Героя України, академіка Петра Тронька. Гідно оцінюючи краєзнавчо-подвижницьку діяльність Петра Тимофійовича, ще на початку року, 11 лютого, постановою Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв» вирішено відзначити на державному рівні його 100-літній ювілей.

Увічненню пам'яті про патріарха краєзнавства присвячено й цьогоорічну діяльність Національної спілки краєзнавців України та її територіальних організацій. Переважна більшість їхніх заходів має безпосереднє відношення до відзначення ювілею, одним із яких є урочисте вручення спілчанської Премії імені академіка Петра Тронька.

Цьогоорічне урочисте вручення відбулося 13 липня у залі засідань НСКУ після традиційного вшанування пам'яті Героя України покладанням квітів на його могилу на Байковому цвинтарі. Наступник Петра Тимофійовича на посаді голови НСКУ – член-кореспондент НАН України, заступник директора Інституту історії України НАНУ Олександр Петрович Реєнт – у присутності членів Президії правління НСКУ та гостей розповів про цьогоорічні ювілейні заходи, теплими та зворушливими словами згадав найяскравіші сторінки життя й діяльності академіка П. Т. Тронька, його неоціненний внесок у розвиток краєзнавства, наголосив на характерній для Петра Тимофійовича глибокій мудрості, завдяки якій, незважаючи на перипетії долі, він зумів пронести протягом всього життя любов до рідної землі та сформувавши професійну краєзнавчу наукову школу з його послідовниками та учнями.

В особливий рік ювілею Президія правління НСКУ вирішила удостоїти в чотирьох номінаціях почесним званням Лауреата Премії імені академіка Петра Тронька з врученням Диплома й почесного знака, крім краєзнавців, кандидатури яких запропоновані територіальними організаціями Спілки, і найближчих соратників Петра Тимофійовича на краєзнавчій ниві, які пліч-о-пліч не одне десятиліття разом гідно несли справу збереження і популяризації історико-культурної спадщини України:

– за висвітлення науково-краєзнавчої та громадської діяльності академіка Петра Тронька (дослідження проблем історії міст і сіл України, теоретичного та практичного краєзнавства): Геннадія Бондаренка – голову правління Волинської обласної організації НСКУ, завідувача кафедри Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, кандидата історичних наук, заслуженого працівника освіти України; Богдана

Гаврилівка – заступника голови правління (1996–2009 рр. – голова правління) Івано-Франківської обласної організації НСКУ, доцента Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, кандидата історичних наук, заслуженого працівника культури України; Петра Тригуба – члена правління (1991–2011 рр. – голова правління) Миколаївської обласної організації НСКУ, професора Чорноморського державного університету ім. Петра Могили, доктора історичних наук, заслуженого працівника освіти України;

– за науково-організаційну та просвітницьку діяльність у краєзнавстві (проведення конференцій, круглих столів, лекцій, семінарів, читань, експедицій, краєзнавчих заходів і проєктів, популяризація краєзнавства працівниками наукових, освітянських, туристичних, бібліотечних, архівних установ, засобів масової інформації): Віктора Андрущенка – ректора Національного педагогічного університету ім. Михайла Драгоманова, члена-кореспондента НАНУ, академік НАПНУ та АНВШУ, доктора філософських наук, заслуженого діяча науки і техніки України; Михайла Косила – члена президії правління НСКУ, голову правління Івано-Франківської обласної організації НСКУ, директора Івано-Франківського обласного державного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді Міністерства освіти і науки України, заслуженого працівника освіти України; Олексія Онищенка – радника Президії НАНУ, почесного директора Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАНУ, академіка НАНУ, доктора філософських наук, заслуженого діяча науки і техніки України; Валерія Смоля – члена президії правління НСКУ, академіка-секретаря Відділення історії, філософії та права НАНУ, директора Інституту історії України НАНУ, академіка НАНУ, доктора історичних наук, заслуженого діяча науки і техніки України;

– за внесок у музейну та пам'яткоохоронну справу: діяльність у сфері збирання, збереження та охорони історико-культурної спадщини України: Валентину Іршенко – члена правління НСКУ, виконавчого директора Всеукраїнського фонду відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини ім. Олеся Гончара, заслуженого працівника культури України;

Анатолія Ситника – члена правління (1990–2012 рр. – відповідальний секретар) НСКУ, заслуженого журналіста України; Роланда Франка – члена правління НСКУ, голову правління Всеукраїнського фонду відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини ім. Олесь Гончара, кандидата технічних наук;

– за видання краєзнавчої літератури: монографій, нарисів, описів, путівників, довідників, окремих публікацій, циклів статей тощо: Петра Доброва – члена президії правління НСКУ, професора Донецького національного університету, доктора історичних наук, заслуженого працівника освіти України; Володимира Поліщука – завідувача кафедри Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького, доктора філологічних наук; Віталія Шевченка – члена ради ГО «Центр громадських ініціатив «Інформаційне суспільство», народного депутата України 2–4-го скликань, голову Нацради України з питань телебачення і радіомовлення (2005–2009 рр.), заслуженого журналіста України.

Грошову премію у розмірі 500 грн. за кожен номінацію, як і минулого року, за рішенням Президії правління НСКУ, було перераховано на потреби Збройних Сил України.

Загалом за трирічне існування Премії високою нагородою було відзначено 40 відомих краєзнавців. За минулі роки серед них лауреатами Премії стали краєзнавці, які були одними з ініціаторів і організаторів створення Спілки краєзнавців та її обласних осередків: Юрій Данилюк (1958–2005 рр.) – заступник голови правління Всеукраїнської спілки краєзнавців, провідний науковий співробітник Інституту історії України НАНУ, кандидат історичних наук, заслужений працівник культури України; Лев Баженов – голова правління Хмельницької обласної організації НСКУ, доктор історичних наук, професор Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка; Петро Арсенич – доцент Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, заслужений працівник культури України; Наталія Булаєвська – член правління НСКУ, заступник голови правління Київської обласної організації

Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, заслужений працівник культури України; Валерій Романько – голова правління Донецької обласної організації НСКУ, доцент Донбаського державного педагогічного університету, кандидат педагогічних наук.

Дніпренко В. І. (м. Київ)

Сфера застосування національних термінологічних стандартів з бібліотечно-інформаційної справи

Сфера стандартизації – сфера діяльності, що охоплює взаємопов'язані об'єкти стандартизації. Сферою стандартизації можна вважати бібліотечну, інформаційну та видавничу діяльність.

Згідно зі статтею 23 Закону України «Про стандартизацію від 05. 06 .2014 р. № 1315-VII національні стандарти застосовуються безпосередньо чи шляхом посилання на них в інших документах. В національному стандарті ДСТУ 1.5:2003 «Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до змісту нормативних документів», чинного в Україні з 01. 07. 2003 р., визначаються структурні елементи, які діляться за найвищим рівнем підпорядкованості, зокрема, сфера застосування відноситься до основної частини стандарту як загальний структурний елемент.

Цей елемент однозначно окреслює об'єкт стандартизації, сферу застосування стандарту, а також може встановлювати, на які саме об'єкти він поширюється.

Так, комплекс нормативних документів з «Інформації і документації» на терміни і визначення понять в галузі бібліотечно-інформаційної справи вміщує наступні національні стандарти:

- ДСТУ 2392-94 Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення. – Чинний 1995. 01. 01;

- ДСТУ 2394-94 Інформація та документація. Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів. Терміни та визначення. – Чинний 1995. 01. 01;

- ДСТУ 2398-94 Інформація та документація. Інформаційні мови. Терміни та визначення. – Чинний 1995. 01. 01;

- ДСТУ 4419:2005 Інформація та документація. Документи аудіовізуальні. Терміни та визначення понять. – Чинний 2006. 07. 01;

- ДСТУ ISO 5127:2007 Інформація та документація. Словник термінів.- Чинний 2009.10.01;

- ДСТУ 5034:2008 Інформація та документація. Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять. – Чинний 2009. 01. 01;

- ДСТУ 7448:2013 Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять. – Чинний 2014. 07 .01.

Ці національні термінологічні стандарти застосовують для:

- визначення базових понять у галузі інформації та документації;
- комплектування фондів бібліотек та інформаційних центрів;
- бібліографічного опису документа;
- каталогізації документів;
- аналізу змісту документів;
- індексування та реферування;
- використання інформаційних мов (як класифікаційного, так і дескрипторного типу);
- аудіовізуальних документів, що їх використовують у науці, техніці та виробництві;
- діяльності бібліотек, документаційних та інформаційних центрів, служб індексування та реферування, архівів, інформаційної науки та видавництв;
- в процесі збирання, оброблення, пошуку, зберігання та розповсюдження науково-технічної інформації;
- використання основних положень з бібліотечно-інформаційної діяльності;
- інформаційних систем і мереж;
- інформаційних ресурсів і технологій;
- аналітико-синтетичного опрацювання документів;

- інформаційного обслуговування користувачів бібліотеки.

Терміни, установлені цими стандартами рекомендовано використовувати у викладанні навчальних дисциплін, в усіх видах нормативної документації, довідковій та навчально-методичній літературі та інших текстах, незалежно від носіїв інформації, що належать до сфери бібліотечно-інформаційної діяльності. Національні термінологічні стандарти з бібліотечно-інформаційної справи призначено застосовувати в роботі навчальних закладів, бібліотек, організацій, установ, підприємств, інформаційних центрів і служб, архівів, технічних комітетів зі стандартизації, міністерств (відомств), які діють в Україні та пов'язані з даною діяльністю.

Загайна Н. В. (м. Київ)

**Друга світова війна і діти: з досвіду створення рекомендаційного
бібліографічного покажчика для учнів 7-9 класів**

«В роки війни вони були дітьми»

Друга світова війна 1939-1945 років стала найбільшою трагедією людства у 20 столітті. У законі України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років» зазначено, що «на території України було вчинено численні злочини проти людства та людяності, воєнні злочини та злочини геноциду, внаслідок чого Україні та Українському народові було завдано величезних втрат» [1]. Активними суб'єктами висвітлення і трактування подій Другої світової війни, рекомендованими Українським інститутом національної пам'яті, є ЗМІ, музеї, бібліотеки. Як зазначає доктор наук із соціальних комунікацій Т. Гранчак, «останні є інституціями здійснення державної політики пам'яті і беруть участь у соціокультурному дискурсі, який визначає ті смисли, які «запам'ятовуватиме» користувач, і ті, які приречені на забуття і «стиратимуться» з національної пам'яті, трансформуючи відповідним чином національну свідомість» [3].

До 70-ої річниці перемоги над нацизмом у Другій світовій війні Національна бібліотека України для дітей підготувала рекомендаційний

бібліографічний покажчик для учнів 7-9 класів «В роки війни вони були дітьми» [2].

В наш час, коли інформаційний простір і так сповнений насильством, коли війна стала фактом буття, розповідати дітям про війну досить непросто. Сучасні діти інші. Вони не сприймають героїства у вчинках дітей у роки Другої світової війни і щиро не розуміють навіщо було посилати дітей на вірну смерть. За словами літературознавця і дитячої письменниці В. Вздутьської, «дитина, яка переживає війну, не хоче читати про неї. Вона воліла б історій, які її відволікають» [4]. В Україні понад 20 років фактично не писали для дітей про війну. Історик-книгознавець Н. Марченко вважає, що «в нас немає «войовничих» книжок для дітей, бо ми так втомилися за радянський час від ідеологічної дитячої книжки, що останні 20 років пишемо лише «теплі книжки»[4]. А відомий дитячий письменник, лауреат Шевченківської премії В. Рутківський підкреслює, що ми перетворили дитячу книжку про війну на гру, в щось легеньке, нестрашне. У фондах дитячих бібліотек переважають книжки про Другу світову війну здебільшого написані в радянські часи. Особливо у російських авторів, вони сповнені натуралістичних розповідей про жорстокість німецьких нацистів, історій про героїчну загибель юних месників. «У радянських книжках бачимо героїзацію війни. Але ж війна – не привід для радості, а привід для скорботи», - зауважує В. Вздутьська [4].

У бібліографічному покажчику «В роки війни вони були дітьми» рекомендуються видання про дітей, які жили і боролись з ворогом майже на всій території України в роки німецько-радянської війни 1941-1945 років. Це здебільшого твори відомих українських письменників, зокрема, В. Рутківського, М. Вінграновського, В. Близнеця, Є. Гуцала, А. Дімарова, Григора Тютюнника та інших, в центрі яких – дитина і її внутрішній світ в умовах війни. Написані вони життєстверджуюче. У покажчику п'ять розділів, які у хронології подій відтворюють весь період війни з нацистами. А розпочинається видання вступом, який називається «Злочин проти дитинства» і звучить як звинувачення дорослим. В ньому йдеться про те, що в роки Другої

світової війни загинуло 13 млн. дітей. «У всі часи, в усіх війнах були вбиті і полонені, але в жодній війні так не страждали діти» [2]. І все ж війна з нацистами закінчилася. Тільки дитинство, вбите жорстокою війною, ніколи не повернеться. Дорослі ж так і не навчилися берегти дитинство. Війни і в 21 столітті палають у світі. Тож, чи зможуть дорослі сьогодні закласти в дитячу голову культуру миру, про яку говорив свого часу Януш Корчак? Сучасні діти не бачать себе потерпілими від агресії і в стані жертви. Вони активно допомагають нашим воїнам на сході України: своїми листами підтримки, матеріальними пожертвуваннями, сплетеними власноруч маскувальними сітками. Але пам'ять про минулу війну також потрібна нам. «Солдати, які загинули на території України, мають бути вшановані. Це важливо для майбутніх поколінь, - наголошує директор Українського інституту національної пам'яті Володимир В'ятрович: «Переконаний, що тільки в тій країні, де пам'ятають про загиблих, є ті, хто готовий захищати живих» [5].

Автори книжок, що рекомендовані в розділах покажчика, майстерно доносять до читачів думку про розуміння війни як трагедії, розповідають про конкретних людей – і дорослих і дітей, завдяки яким здобуто перемогу над нацистами. До кожного розділу подається епіграф, вступ, твори анотовано. У першому розділі «Важкі роки німецької окупації» рекомендовано оповідання, художні та художньо-документальні повісті В. Близнеця, Є. Гуцала, А. Дімарова, В. Рутківського, Г. Тютюнника, Б. Харчука та інших. Багато з цих творів мають автобіографічну основу. Написані справжніми майстрами пера, вони несуть в собі великий заряд людяності й любові до своїх юних героїв, які досить рано ставали дорослими, вкрай винахідливими, брали на свої худенькі плечі турботу про старих і ще менших за себе, понад свої сили працювали. І при цьому вони залишалися дітьми, яким хотілося погратися, вільно побігати по землі. В книжках наступних двох розділів «В підпіллі й партизанських загонах» та «На фронт без повісток» майже немає вигаданих героїв. У них розповідається про юних месників з різних куточків України, які боролися з нацистами в підпіллі й партизанських загонах (більше трьох з половиною

тисяч) та на фронтах (5-7 тисяч). Вони були розвідниками, зв'язковими, саперами, кулеметниками, танкістами, артилеристами, медсестрами. Їх лагідно називали синами і дочками полків. Автори не тільки розповіли про подвиги юних героїв, а й про дитячі мрії, таланти, яким так і не судилося розквітнути. Книжки написані на основі документів, спогадів, листів. Вміщено багато фотографій. Видання, які рекомендовані в наступному розділі «У фашистських таборах, в неволі», також написані на основі дійсних фактів і спогадів. У них йдеться про дітей, яких тисячами вивозили за межі України і разом з матерями кидали в табори для військовополонених або спеціальні – для дітей та молоді. Вони непосильно працювали, терпіли голод, над ними проводили медичні експерименти. Автори книжок, про які розповідається в останньому розділі покажчика «Ще пахло порохом, війною» М. Вінграновський, Є. Гуцало, Г. Тютюнник, Г. Храпач на собі відчули повоєнну руїну і голодне дитинство. І все ж, вони з оптимізмом розповідають про життя своїх героїв. Діти навчаються в школі, допомагають вирощувати врожай на колгоспному полі та господарювати вдома. У покажчику вміщено два додатки: «Нагороди дітей України, про яких розповідається в книжках, рекомендованих у покажчику» та «Діти війни в поетичних творах».

Розповідь про дітей у Другій світовій війні хочеться закінчити оптимістичними словами американського вченого і письменника Нормана Казінса: «Війна є винаходом людського розуму. Людський розум може винайти і мир» [6].

Список використаних джерел:

1. Україна. Закони. Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років : закон України, 9 квіт. 2015 року // Уряд. кур'єр. – 2015. – 27 трав. – С. 13.

2. В роки війни вони були дітьми : (про дітей України в роки Нім.-рад. війни) : рек. бібліогр. покажч. для учнів 7-9 кл. / Нац. б-ка України для дітей ; авт.-уклад. Н. В. Загайна . - Київ : [б. в.], 2014. - 55 с. : фотоіл.

3. Гранчак Т. Україна і Друга світова війна: підходи до осмислення і представлення в соціокультурному дискурсі вітчизняних національних бібліотек [Електронний ресурс] / Т. Гранчак // Центр досліджень соціальних комунікацій : [сайт]. – Текст. дані. – Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1324:ukrajina-i-druga-svitova-vijna&catid=8&Itemid=350 (дата звернення: 2.10. 2015). – Назва з екрана.

4. Музиченко Я. Діти не-Війни : [«круглий стіл» «Війна. Діти. Культура»] / Я. Музиченко // Україна молода. – 2014. – 29 жовт. - С. 10-11.

5. Музиченко Я. Перемога людяності / Я. Музиченко // Україна молода. – 2014. – 8-9 трав. – С. 18-19.

6. Музиченко Я. Хепі-енд і співчуття : літературознавці – про міжнародний досвід видань про війну для дітей / Я. Музиченко // Україна молода. – 2014. – 29 жовт. – С. 11.

Залуцький О. В. (м. Чернівці)

Роль краєзнавчих об'єктів у творчій діяльності митців Буковини середини XIX, початку XX століть

Тематика Всеукраїнської науково-практичної конференції «Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України», присвяченої 100-річчю від дня народження видатного вченого, краєзнавця, засновника сучасного краєзнавчого руху в Україні Петра Тронька актуальна й суголосна ролі краєзнавчих об'єктів у творчій діяльності митців Буковини середини XIX, початку XX століть.

Револьюційні події у Європі (1848 р.) позитивно вплинули на виникнення у буковинському краї національних товариств, шкіл, бібліотек тощо.

Так, створення у 1851 р. «Бібліотекарської спілки» у Чернівцях активізувало відкриття першої міської бібліотеки в краї. До збирання коштів на її відкриття та закупівлі літератури були залучені громадсько-політичні діячі, письменники, митці краю. Зокрема, поміщик із села Вікно (нині Заставнівського району Чернівецької області) Михайло Зотта безкоштовно виділив земельну ділянку для споруди бібліотеки, а місцевий композитор Кароль Мікулі пожертвував власні кошти для створення бібліотечного фонду, який згодом став потужною основою нині діючої наукової бібліотеки

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Адальберт Мікуліч у науковій розвідці «Музика Буковини до утворення товариства плекання музичного мистецтва» (1862 р.) зазначає: «...у 1851 р. крайовий президент А.Геннігер схвалив створення у Чернівцях крайової бібліотеки, а К. Мікулі добровільно пожертвував 1030 фл. на важливу справу...» [4, С .23].

Одже, одним із аспектів багатогранної творчої натури К. Мікулі була добродіяльність. Митець першим відкрив музичний талант Чіпріана Порумбеску, доручив музичне виховання талановитого юнака місцевому педагогу-музиканту, видатному українському композитору Сидору Воробкевичу.

Окрім пожертви на відкриття крайової бібліотеки К. Мікулі на власні кошти заснував стипендіальний фонд для бідних, але здібних до навчання учнів у єдиній на той час гімназії в Чернівцях (1808 р.), яку свого часу закінчив сам митець.

Народився буковинський композитор, музикант, педагог, прогресивний музично-громадський діяч Кароль Мікулі 22 жовтня 1821 р. у Чернівцях. Припущення різних довідкових видань щодо його дати народження у 1819 р, пов'язане з днем народження старшого брата Крістіана (Christianus Hermanus Mikuli), який народився саме у цьому році та невдовзі помер, про що засвідчує книга римо-католицького віровизнання, розшукана автором цих рядків у Чернівецькому державному архіві. Отже, архіви, бібліотеки та краєзнавчі дослідження відіграють важливу роль у встановленні істини та об'єктивному висвітленні історичних подій.

Обіймаючи з 1858 р. у м. Львові посаду артистичного директора Галицького музичного товариства та ректора місцевої консерваторії протягом 30 літ, Кароль Мікулі ніколи не забував свого рідного міста Чернівці. Приїздив сюди з концертами, допомагав чернівецьким музикам у створенні міських оркестрів, хорів.

Творча і музично-громадська діяльність Кароля Мікулі – важливий етап в історії становлення і розвитку музичної культури на Буковині. Своєю творчістю

композитор збагатив і світову музичну скарбницю [5].

Професори Львівської консерваторії Галина Блажкевич, Тереза Старух називають Кароля Мікулі видатним музикантом, композитором і прогресивним діячем, що залишив помітний слід як в українській, польській, молдавській, румунській, так і світовій музичній культурі [2], а український літературознавець Микола Богайчук додає про визначного буковинського піаніста й те, що він, подорожуючи Буковиною та Молдовою, записував румунські, молдавські і українські народні пісні, танці, обряди [1, С. 180-181].

Чеський композитор, капельмейстер німецького крайового театру Праги, диригент симфонічних оркестрів Роттердаму (Голландія), Гетебургу (Швеція), керівник (з 1874 р.) німецького товариства плекання музики на Буковині протягом 30 літ Адальберт Гржималі вважав К. Мікулі «освіченою та геніальною людиною, неперевершеним педагогом гри на роялі» [4, С. 62].

У перевиданих 2004 р. автором цих рядків у Чернівцях спогадів А. Гржималі «Тридцять років музиці на Буковині» (1874-1904 рр.), що увійшли до 3-го авторського випуску «Музичне краєзнавство Буковини» [4], зазначається: «...обставини, які спонукали залишити посаду у Празі і переїхати до Чернівців, були особистого характеру. Хотілося проявити себе у ранзі більш масштабного керівника» [3, С. 54].

Автору даних тез у процесі тривалих пошуків зазначеної рідкісної книги, написаної німецькою мовою (готичним стилем), вдалося особисто переконатися у скрупульозності й наполегливості працівників архівів, бібліотечних фондів, зокрема, наукової бібліотеки Чернівецького університету, зусиллями яких все ж вдалося її віднайти і плідно попрацювати над її перекладом і редагуванням. Отже, бібліотеки краю відіграють чи не найважливішу роль як у збереженні цінної інформації про музичну культуру, її яскравих представників, так і в популяризації минулих мистецьких здобутків.

З очоленої Адальбертом Гржималі музичної школи (з 1874 р.) при «Товаристві плекання музичного життя на Буковині», де він давав уроки гри на віолончелі, піаніно, співу та гармонії, вийшло чимало талановитих співаків,

скрипалів, піаністів. Тільки одне ім'я Євсевія Мандичевського зробило славу навчальному закладу, його учителеві й Буковині на весь світ. Лондонська газета «Times», оцінюючи діяльність Є. Мандичевського писала, що в Англії в галузі музикознавства не знайти подібного фахівця, а австрійська газета «Wiener Tageblatt» назвала митця «живою музичною енциклопедією»[3, С. 42].

Активна творча, громадська діяльність А. Гржималі на Буковині пришвидшила спорудження Будинку музики – нинішньої Чернівецької обласної філармонії – в максимально короткий термін. Розпочаті в квітні 1876 р. земляні роботи, уже в грудні наступного 1877 р. увінчалися побудовою приміщення і передачею його Товариству [3, С. 13].

Митець був цілеспрямованою особистістю, щиро вболівав за багатонаціональну музичну культуру краю, прагнув об'єднання навколо музики усіх проживаючих тут національностей в інтернаціональне згуртоване суспільство. Хоча, з іншого боку, застерігав від інтернаціоналізму в музиці, оскільки той нищить національний дух народу, його первинність, вирощує загальне, а не індивідуальність [4, С. 74].

Митець прогнозував, що в краї настануть часи, коли кожна нація, кожна особистість буде мати можливість розвивати себе, свою культуру, зберігати і примножувати свої культурні традиції. Такий час настав. І буковинські митці австрійської доби своїми далекоглядними діями відіграли в цьому процесі важливу роль. Їхні прагнення, здобутки, творча спадщина є спільним духовним надбанням як українського народу, так і світового людства. І краєзнавчі об'єкти відіграли у цьому поступі одну з важливих ролей.

Список використаних джерел:

1. *Богайчук М. А. Література і мистецтво Буковини в іменах: словник-довідник / М. А. Богайчук. – Чернівці: «Букрек», 2005 – 312 с.*
2. *Блажкевич Г. Правда і міфи про львівських піаністів – основоположників фортепіанної школи / Г. Блажкевич, Т. Старух. – Львів: Вид-во «Сполом», 2002. – 226 с.*
3. *Демочко К. М. Музична Буковина: Сторінки історії / К. М.*

Демочко. – Київ: Муз. Україна, 1990. – 136 с.: іл.

4. *Музичне краєзнавство Буковини: хрестоматія: навч. посібник до курсу «Музичне краєзнавство». Вип.3 / уклад.: О. В. Залуцький; пер. з нім.: Г. І. Чебан. – Чернівці: Рута, 2004. – 79 с.*

5. *Кароль Мікулі. Музичне краєзнавство Буковини: хрестоматія: навч. посібник до курсу «Музичне краєзнавство». Вип. 5 / уклад.: О. В. Залуцький. – Чернівці: Рута, 2007. – 132 с.*

Зіборова І.В. (сmt Згурівка, Київська обл.)

**Вплив науково-дослідної та громадської діяльності П.А.Кочубея
в маєтку «Згурівка» Прилуцького повіту Полтавської губернії
на підвищення освітнього та культурного рівня місцевого населення**

Петро Аркадійович Кочубей (народився 1825 р. – помер 1892 р.), досі знаний як військовий фахівець в галузі артилерії та вчений-хімік, відомий також як талановитий науковець-експериментатор у вітчизняній аграрній галузі та власник чудового парку, створеного власноруч у своїй Згурівській садибі. Петро Кочубей отримав село Згурівку в 1850 р. від батьків в якості спадку Петра Кириловича Розумовського – прадіда по материнській лінії [1]. Дворянин Аркадій Васильович Кочубей і княжна Софія Миколаївна Вяземська опікувалися маєтком з 1825 р. Ці родинні володіння, розташовані у стародавньому козацькому краї, потребували як значного сільськогосподарського впорядкування, так і культурного розвитку. В кінці XVIII ст. завершилися часи козацтва й разом з ними період «бароко» в українській культурі. Їм на зміну прийшла духовна атмосфера, зумовлена впливом двох європейських культурних традицій просвітництва і романтизму. Центрами освіти і духовності повинні були стати православні храми, що існували майже в кожному козацькому осередку чи населеному пункті. Ще 1781 року в Згурівці коштом останнього гетьмана України і графа К. Г. Розумовського була збудована дерев'яна церква. На той час в селі мешкало 3 привілейованих родини духівництва та одна родина церковника, що мали лише початкову духовну освіту (дячок, паламар та псаломщик), які обслуговували

1206 жителів [2]. В 1794 р. родина Розумовських спорудила нову Спасо-Преображенську дерев'яну церкву на мурованому фундаменті, яка мала прихожанами 1331 душу чоловічої статі податкового населення. Оновлення останньої відбулося 1854 р., а кошти на реставрацію, вочевидь, виділили власники згурівського маєтку батько та син Кочубеї. До 1859 р. Згурівка вже мала 525 дворів, в яких проживало 1517 осіб чоловічої та 1713 осіб жіночої статі, православну церкву та 4 заводи [3]. На той час це була одна з найбільших парафій в Прилуцькому повіті Полтавської єпархії – 4293 особи [4]. Але при цьому слід зазначити, що Кочубеї мали свою домову церкву, яка знаходилась в їх згурівському палаці та займала доволі простору кімнату. Отже, відбудова православного храму сприймалася як благодійна просвітницька акція для місцевого населення.

Реалізація реформи духовної школи фактично розпочалася в 1808 р. і загалом тривала до 1814 р., коли були затверджені штати церковно-парафіяльних училищ (ЦПШ). Перевагу у майбутніх кадрових призначеннях на посаду потенційних учителів мали священослужителі середнього віку з богословською і філософською освітою [5]. Але вертикаль і система духовної освіти формувалися аж до 1820 р., поки не відбулося підпорядкування початкових і середніх духовних навчальних закладів Київській духовній академії, реформованої з Києво-Могилянської академії. Зрозуміло, що слідуючи букві закону, не в кожній парафії містечка або села пропонувалося відкривати училище й не всякий священослужитель затверджувався на посаді вчителя. Отож, наявність надійної церковної будівлі та збережена кваліфікація місцевих кадрів для ЦПШ відіграли головну роль в налагодженні навчального процесу в Спасо-Преображенському храмі с. Згурівки [6]. Після відміни кріпосного права в 60-х роках ХІХ ст. соціальний статус всіх верств місцевої громади повинен був поступово зрівнюватися. Але суцільна неграмотність селян і частково міщанського прошарку населення була великим гальмом на шляху здійснення реформ. Тому 1863 р. в Згурівці відкривається однокласне церковно-

приходське училище, яке в 1872 р. було передане у відання земства та перепрофільоване в земське початкове однокласне училище [4].

Науково працюючи в різних технічних напрямках Російського Технічного Товариства (1866-1892), Петро Аркадійович Кочубей був добре обізнаний із новітнім досвідом для потреб сільськогосподарського виробництва, в першу чергу, з ґрунтознавством, агрохімією, меліорацією та прикладним землеробством, які в 70-х роках XIX ст. почав успішно застосувати у Згурівській економії. В 1870 р. спеціальна комісія Товариства сільського господарства Південної Росії акцентувала увагу фахівців на повну зупинку лісорозведення на фоні повального знищення лісів. Тому в якості науково-просвітницької місії особливу увагу П. А.Кочубей звернув на створення розплідників, безкоштовну роздачу саджанців, обсадку балок, берегів річок, озеленення волосних правлінь, шкіл, церковних огорож і кладовищ. На власні кошти в Згурівському маєтку в 1872 р. він створив унікальну навчально-дослідну ферму «з метою мати з місцевих жителів молодих людей, які б могли осмислено ставитися до землеробства, ознайомих з раціональною культурою сільськогосподарських і промислових рослин, також і з використанням удосконалених землеробських знарядь». Учні набиралися виключно з місцевих хлопчиків, що пройшли попередньо курс сільської школи й утримувалися за рахунок власника. За 3-х-річний курс навчання під керівництвом викладача-фермера слухачі отримували елементарні відомості з агрономії, які застосовували на прикріплених експериментальних ділянках [7]. З 1880 р. для поліпшення і розширення посадок на дослідних полях, а також забезпечення інших господарств Петро Аркадійович заклав три розсадника: хвойних і листяних видів і кущів, а до 1890 р. при Згурівській фермі вже функціонувала власна метеостанція. Все, що було в силах аматора-власника цього аграрного маєтку, він вкладав у розвиток його інфраструктури.

Станом на 1885 р. Згурівка вже стала волосним центром 3-го стану. В селі налічувалось: 666 дворів, 3421 житель, православна церква, каплиця, школа, 2 приїжджі будинки, 7 лавок, базар щочетверга, 3 ярмарки (20 березня, 9 травня,

1 листопада), 2 кузні, 82 вітряних млини, 9 олійних і 1 винокурний заводи [8]. Майже все доросле населення займалось землеробством. Особлива увага в господарстві приділялася правильному лісорозведенню. Звичайний порядок насадження степу прийнятий наступний: місце, призначене для залісення, попередньо засівалося колосовими хлібами і тільки після зняття 2-8 врожаїв воно надходило під посадку дерев; восени по стерні саджались листяні дерева, а весною – хвойні. Весь посадковий матеріал для цієї мети брався з розлогих розплідників власного господарства. Польове господарство в маєтку велося при заложній, а частиною при трипільній і багатопільній сівозмінах, причому з кормових трав розводилися переважно люцерна і еспарцет; на невеликій площі проводилися досліди посіву лікарських рослин [9]. Крім того, П. А. Кочубей побудував ведення господарства саме на органічній основі удобрення, добре знаючи про важливу залежність підвищення продуктивності сільськогосподарських культур та родючості ґрунтів від дії й післядії угноєння полів. Для цього на згурівських землях на кількох спеціальних заводах було зразково поставлено скотарство: три заводи з 200 кобил для вирощування добрих коней, завод великої рогатої худоби, три заводи племінних свиней і стадо овець з 700 голів мериносів. Для обслуговування такого об'ємного господарства власник Згурівської економії створив майстерні, кузню, машинний двір та побудував будинки з квартирами для службовців і робітників, сторожки лісівників, оранжереї та пасіку. В якості робочої сили було задіяне як місцеве населення, так і приїжджі спеціалісти. Робота, спрямована на підвищення освітнього та культурного рівня місцевого населення, розвиток інфраструктури маєтку та громадська благодійницька діяльність не припинилася навіть після смерті П. А. Кочубея в 1892 р. Продовжуючи традиції батька, його син – Василь Петрович Кочубей – у грудні 1896 р. побудував двокласну церковно-приходську школу, яка на честь дружини Варвари Василівни називалася «Варваринська». Він передав у духовне відомство шкільний будинок і одну десятину землі, щорічно видавав утримання старшому вчителю, помічнику вчителя, законовчителю, сторожу і давав кошти

на придбання книг [10]. Враховуючи те, що вчителі церковнопарафіяльних шкіл отримували мізерну заробітну платню, а парафіяльні священики взагалі займалися викладанням Закону Божого безкоштовно, відкриття нової ЦПШ було ще одним добродійним актом продовження просвітницького процесу для населення. Збудована школа, була на кам'яному фундаменті, мала залізний дах. Класні парти виготовлені на зразок парт Київської першої гімназії. На святковому відкритті Згурівської ЦПШ співав церковний хор, який теж утримувався на кошти В. П.Кочубея. Завдяки підтримці цього землевласника існували також церковні школи в селах: Аркадіївка, Пасківщина, Оржиця, Безуглівка Полтавської губернії [11] (нині села Згурівського району Київської області). До 1902 р. соціально-освітній розвиток згурівської громади збільшився як за рахунок діяльності земства, так і організації культурно-духовної роботи Преображенського храму. Для прихожан 2117 чоловічої й 2160 жіночої статі в селі функціонували: церковна бібліотека, земське початкове народне училище, двокласна церковно-приходська «Варваринська» школа, однокласна церковно-приходська школа, жіноча школа грамоти та «недільні класи» для жінок [12].

Підсумовуючи викладений матеріал, із впевненістю можна говорити про значний позитивний вплив науково-дослідної діяльності вченого-аматора П. А. Кочубея на підвищення освітньо-культурного рівня населення в маєтку «Згурівка» Прилуцького повіту Полтавської губернії. Здобутки ефективного аграрного дослідництва, що сприяли перетворенню місцевого господарювання від домоводства до повноцінної сільськогосподарської галузі й заклали основу органічного землеробства, використовувались і для розвитку інфраструктури місцевого громадського осередку. Цей аспект внеску П.А. Кочубея, примножений добродійною і благодійницькою діяльністю, заклав підвалини сталого росту як спеціалізованих дослідницьких, так і загальноосвітніх і культурних установ у Згурівському регіоні.

Список використаних джерел:

1. Семейная хроника. Записки Аркадія Васильевича Кочубея. 1790-1873. – Тип. брат. Пантелеевыхъ. – Санкт- Петербургъ. – 1890. – С. 313-314.
2. Описи Київського намісництва 70-80 років XVIII ст. «Книга Киевскаго наместничества с поименованием всех селений и с показанием во оных числа души и фамилии владельцев по алфавиту, учиненная 1787 года генваря». – К.: Наук. думка, 1989. – С. 250.
3. Полтавская губернія. Списокъ населенныхъ местъ по сведениямъ 1859 года. Изданъ центральнымъ статистическимъ комитетомъ Министерства внутреннихъ дель. Обработанъ Н. Штиглицомъ. Том XXXIII. – Санкт-Петербургъ. – 1862. – Р. XIII. – № 3645. – С. 185
4. Шкоропад Д. О. Прилуччина: енциклопедичний довідник / Д. О. Шкоропад, О. А Савон; за ред. Г. Гайдая. – Ніжин: Вид-во «Аспект-поліграф». – 2007. – С.179.
5. Сведения о назначенных священно-церковно-служителях, окончивших семинарию, учителями в приходские училища // Держархів Чернігівської області, ф. 679, оп. 2, спр. 1418.
6. Тарасенко О. Ф. До історії духовної школи у Чернігівській єпархії на початку XIX ст. Стародубщина чекає на повернення...: іст. проблеми укр. субрегіону Росії / О.Ф. Тарасенко // Сіверянський літопис. – № 5. – 2014. – С. 79-84.
7. К–н (?). Очерк деятельности П. А. Кочубея по лесоразведению в Полтавской губернии. – Киев: Тип. С.В.Кульженко. – 1892. – С. 14-15.
8. Волости и важнѣйшія селенія Европейской Россіи. По даннымъ обслѣдованія, произведеннаго статистическими учрежденіями Министерства Внутреннихъ Дѣл, по порученію Статистическаго Совѣта. Изданіе Центральнаго Статистическаго Комитета. Вып. III: Губерніи Малороссійскія и Юго-Западныя. – Санкт- Петербургъ. – 1885. – Р. XIII. – П. 219. – С. 82. – № 890.
9. Россия. Полное географическое описание нашего отечества. Настольная и дорожная книга для Русскихъ людей. Под ред. П.П. Семенова и под общ. руковод. П.П. Семенова и акад. В. И. Ламанского. Т. 7. – Изд-во А. Ф. Девриена с ил. – С.-Петербургъ. – 1903. – Р. III. – Гл. IX., Ч. II., С. 379-380.
10. Колесник О. В. Добродійна діяльність Російської православної церкви в Полтавській єпархії на сторінках часопису «Полтавские епархиальные ведомости» / О. В. Колесник – Полтава: ПДПУ ім. В. Г.Короленка. – С. 91.
11. Историко-статистический очерк села Ханделеевки Кобелякского уезда и находящейся в нем Покровской церкви // Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная. – 1897. – № 1. – С. 22.

12. *Клірова книжка Полтавської єпархії на 1902 рік. – Полтава. – Типо-літогр. Л. Т. Фришберг. – 1902. – № 1048. – С. 547.*

Іванченко Л.А. (с. Дубовичі, Кролевецький р-н Сумська обл.)

**Просвітницька, суспільна та науково-організаційна діяльності
родини Кочубеїв середини ХІХ початку ХХ ст. у с. Дубовичі**

Зазначений для розгляду відрізок часу вміщає в собі діяльність родини Кочубеїв двох поколінь – батька і доньки.

Василь Васильович Кочубей (30) (1829-1878) – син Василя Васильовича (16) та Варвари Миколаївни Рахманової. У 1848 році він закінчив курс Імператорського Училища Правознавства. Колезький секретар (1851), вів багатогранну активну життєву діяльність. Відзначився у сфері просвітництва, розвивав сільське господарство, працював на соціальний захист підопічного населення, всіляко піклувався про підняття добробуту населених пунктів, де були його маєтки. У 1854 році Василь Васильович пише прохання на ім'я Директора училищ Чернігівської губернії Київської Навчальної округи, щоб дозволили йому відкрити Приходське училище в селі Дубовичі «для Первоначального обучения грамоте крестьянских детей своего владения» [8]. А двома роками раніше, у 1852 році він звертався з цим же проханням до архієпископа Чернігівського і Ніжинського Павла, дозволити священику села Тулиголове Кирилу Черняхівському зайняти законоучительську посаду. Для підняття економічного і соціального рівня в селі Дубовичі, Василь Васильович звертається до государя, щоб дозволив запровадити ярмарки [3]. Це б надало змогу обмінюватись сільськогосподарським інвентарем, домашнім начинням, ткацькими виробами та виробами з металу. Місцеві жителі займались рибальством, бджільництвом, сільським господарством. Ярмарки давали змогу чинити обмін не лише продуктами, а й досвідом. У 1853 році Василь Васильович піклується про надання селу статусу містечка [2]. Та на цьому він не полишає своєї діяльності. З дозволу архієпископа Філарета у 1863 році Василь Васильович будує в парку села Дубовичі Введенську двоярусну домову

церкву, яка буде слугувати усипальницею [10]. В 1863 на час Крестовоздвиженського ярмарку в м. Кролевець туди дають на поклоніння ікону Дубовицької Божої Матері. Організовується хресний хід, на якому був сам вл. Філарет (Гумильовський) [9].

Окрім млинків, училища, церков та іншого маємо відомості про цукроварню Кочубея В.В. в Глухівському повіті Чернігівської губернії, в якому описується процес виготовлення цукру, починаючи з сівби буряка та інформація про кількість працюючих – аж 250 душ [6].

Другою дружиною Василя Васильовича Кочубея була Марія Іванівна Драгневич. Від неї народились Варвара (1869), Леонтій (1871) та Михайло (1875). Варвара Василівна, як найстарша донька, успадкувала містечко Дубовичі. Вийшовши заміж за Василя Петровича Кочубея [5], вони разом піднімали і примножували володіння. У 1898 році було завершено будівництво нового дерев'яного двохповерхового будинку з розкішним оздобленням усередині. Неподалік будинку був фруктовий сад, на території якого були оранжереї, теплиці, росли персики, виноград, якісні сорти груш, яблуні, також різні тропічні рослини. [5]. Молоді господарі ґрунтовно підходили до всіх питань господарювання і по всіх напрямках, ретельно обдумуючи кроки, прогножуючи і дивлячись вперед. Це підтверджується описами про рільництво, лісорозведення в книзі П.Павловича «Дубовичи. Имение Варвары Васильевны Кочубей»: «До 70-х років XIX ст. Значна частина цінних порід дерев у лісових масивах маєтку була вирубана. Дуб у вигляді чистих насаджень старшого віку зовсім відсутній. Його замінив дубовий ліс у поєднанні з іншими породами. Всяке лісокористування припиняється з 1896 року, і прослідковується турботливе піклування за лісом, робляться перші спроби штучного збільшення лісової площі [5]. Польові роботи виконували коні та воли; поповнення худоби здійснювалось з маєтку Василя Петровича «Згурівка» Прилуцького повіту, Полтавської губернії. У маєтку були сільськогосподарські машини та інвентар, вартість яких становила 15 тис. крб. У 1902 році на ставковій дамбі було зроблено новий водоспуск та побудовано 2-х поверховий будинок млина. В

цьому млині було розміщено два борошномельні камені, круподерка та просодерка. Гідротехнічні роботи разом з будовами та машинами коштували 9 тис. карбованців [5].

Окрасою дубовицького маєтку Кочубеїв був і залишається парк, заснований ще на початку XVIII століття. Центральна алея парку має довжину 800 метрів. Деревя висаджені групами. Тут можна зустріти дуби-велетні, потужні осокори, сосну кримську, 3 групи модрини, є красуні липи, акація [1]. Ось як описує Павлович: «... в этом старинном парке имеются необыкновенно красивые аллеи у группы деревьев из двухсотлетних дубови, лим и осокоров – живих свидетелей глубокой старины... » [5]. Василь Петрович і Варвара Василівна заклали оранжерею, яку було знищено остаточно в 60-х роках XX ст., а на її місці в парку спорудили стадіон. При його плануванні з землі видобували керамічні труби – комунікація, яка обслуговувала не лише оранжерею, а й баню, фонтан, житлові будинки маєтку та господарські будівлі. Дотепер ще існують і функціонують, можливо не зовсім за призначенням, конюшня та залишки огорожі приходської церкви.

Діяльність Василя Петровича та Варвари Василівни була справді всебічною. Так, у журналі «Земский сборник» міститься подяка Василю Петровичу за допомогу в тушінні пожару та допомогу погорільцям [4]. В шкільному музеї с. Дубовичі сьогодні є фото 1912 року з підписом: «В годовщину 10-ю празднования организации пожарной команды». Отже, створена була команда 1902 року і, напевно, що з ініціативи тих же господарів маєтку.

Та не лише в Згурівці та Дубовичах подружжя вело активне господарство. В довіднику Сільськогосподарських установ 1895 року згадується метеорологічна станція в Золотоноші, яка належала В. П. Кочубею. Відповідальним при ній числився В.С. Романовський. Власник на утримання станції виділяв щорічно 120 карбованців [7].

Аналізуючи викладене, розумієш, наскільки виважено, ретельно і всебічно підходила до соціальних, освітніх, громадських питань родина

Кочубеїв, піклуючись не лише про збагачення власного майна. Неодноразово згадувалось, що архітектурний ансамбль центру містечка Дубовичі закладався в кінці XIX ст., ймовірно, коли велось будівництво нового будинку в парку. Дотепер збереглося кілька будівель, які потребують ремонту, реставрації, збереження, щоб такими діями віддати належну повагу людям, котрі трудилися для блага інших.

Список використаних джерел:

1. Гурба В. Г. Дубовичі: іст.-краєзн. нарис / В. Г. Гурба – Київ : Бізнесполіграф, 2012. – 279 с.: фот. + 4 с. дод.
2. Держархів Чернігівської області (ДАЧО), ф. 679, оп. 3, спр. 388, арк. 53.
3. Держархів Чернігівської області (ДАЧО), ф. 679, оп. 3, спр. 388, арк. 54.
4. Земский сборник Черниговской губернии. – Чернигов.: Тип. Губ. земства. – 1903. – № 8.
5. Павлович П. А. Село Дубовичи. Имя Варвары Васильевны Кочубей, Глуховского уезда, Черниговской губернии / П. А. Павлович. – Киев: Тип. Кульженко, –. 1903.
6. Сельское Хозяйство – 1856 – № 3.
7. Справочный указатель земских Сельскохозяйственных учреждений (по сведениям на 1895 год). – Санкт-Петербург: Тип. В. Киришбаума, Дворц. Площ. Д. М-ва Финансов. – 1896.
8. Центральний державний історичний архів України (ЦДАУ), ф. 707, оп. 20, спр. 19. – Циркуляр на 68 листах.
9. Черниговские епархиальные известия (ЧЕИ). – 1861. – № 7.
10. Черниговские епархиальные известия (ЧЕИ). – 1863. – № 6.

Каганова І. Я. (м. Чернігів)

Внесок Іллі Шрага у створення та діяльність Чернігівської громадської бібліотеки

Ілля Людвигович Шраг (1847-1919 рр.) – відомий громадсько-політичний і земський діяч, чернігівський адвокат, депутат І-ої Державної думи Російської імперії, член Української Центральної Ради, постать, життя та діяльність якої,

на сьогодні, достатньо знайома і вивчена. Наукові та популярні розвідки про І. Л. Шрага широко відображені в історичній літературі. Втім, в його багатогранній громадській діяльності є цікавий період, який ще мало досліджений. Це участь І. Л. Шрага у роботі Чернігівської громадської бібліотеки.

Чернігів середини 70-х років XIX ст. був не стільки економічним, скільки адміністративним та культурним центром регіону. Більшість функцій з упорядкування життя міської громади виконувала Чернігівська міська дума. Водночас, медициною, освітою, культурою, шляхами сполучення опікувалося земство, утворене у 1865 році. Чернігівське земство робило чимало добрих справ, воно залучало до роботи спеціалістів з інших регіонів, завдяки чому в 1876 р. посаду статистика у Чернігівському статистичному бюро губернського земства отримав Олександр Русов. Читаємо у спогадах дружини О. Русова – відомої громадської діячки та педагога Софії Русової: «Взагалі статистичне бюро було тоді неначе культурним центром Чернігова: ініціатива у всіх громадських інтелектуально-мистецьких справах виходила від статистиків. До 1876 р. не було в Чернігові ніякої публічної книгозбірні, коли не рахувати книгарні Кранца, що в ній ледве можна було якусь книжку роздобути. Отож, ... статистики вирішили зорганізувати громадську книгозбірню. Скликали на збори всю інтелігенцію, обрали президію: П.Червинського – головою, мене – секретарем, Тищинського – скарбником. Різними концертами та виставами зібрали потрібні гроші, чимало книжок дістали на тимчасове користування. ... [бібліотека] ввійшла в життя»¹. Отже, у лютому 1877 р. був затверджений устав бібліотеки як громадської. А вже 15 березня (27 за новим стилем) 1877 р. і відбулось перше зібрання засновників Чернігівської громадської бібліотеки. Усіх членів-засновників бібліотеки було 50. У «Нарисі розвитку Чернігівської громадської бібліотеки за 20 років її існування»², надрукованому в п'ятому числі «Земского сборника Черниговской губернии» за 1898 р., опубліковано список прізвищ цих добродіїв. У цьому списку знаходимо й ім'я Іллі Людвиговича Шрага, який на той час вже був обраний гласним Чернігівської

міської думи та членом міської управи. Йому чудово вдавалось поєднувати роботу адвоката з активною громадською діяльністю. «Здається, ні одне добре діло не починалося і не робилося в Чернігові без І. Л. Шрага»³, – так писав про Іллю Шрага сучасник-чернігівець.

Первісною формою існування бібліотеки була газетна читальня, де зберігались лише газети і телеграми з театру воєнних дій на Балканах. Відкрилася читальня на першому поверсі у круглій кімнаті будинку губернської земської управи (тепер тут приміщення Чернігівської обласної державної адміністрації). Членами правління були відпрацьовані перші правила для читання газет і журналів відвідувачами, запрошені дві чергові бібліотекарки. За рік створюється, нарешті, і книжковий відділ, основою якого стала особиста бібліотека відомого земського діяча Олександра Тищинського. Ще з 1872 р. Олександр Амфіанович почав збирати книги для читальні, яку відкрив у власній квартирі.

Джерелом утримання громадської бібліотеки були пожертви членів правління та засновників. У щорічних звітах бібліотеки, які публікувались у «Земских сборниках Черниговской губернии», найчастіше згадуються прізвища Лисенка, Верзилова, Зубок-Мокієвських, Селюка, Ясновського, Шрага, Могилянських та ін. Основні ж пожертви на придбання книг та утримання бібліотеки надходили від членів правління-засновників: Червинського, Карпинського, родин Русових, Милорадовичів, Ліндфорсів, Лизогубів.

Правління бібліотеки намагалося не тільки її зберегти, але й розвивати. Так, у звітах читаємо: «...правление просит г.г. членов собрания и сочувствующих библиотеке приложить со своей стороны зависящие от них усилия к улучшению материальных средств библиотеки – частным способом или сбором пожертвованных, стараниями ли устроить в пользу библиотеки концерты, или каким-нибудь другим способом»⁴. Пожертвовані кошти використовувалися на придбання нової літератури, на утримання бібліотеки, існував ще і так званий «Запасний фонд бібліотеки». Його основою стали пожертви Максима Болбата. Було вирішено не використовувати надані ним

гроші, а згодом вкласти їх для побудови власного бібліотечного помешкання. Сума пожертвувань на будівництво будинку для бібліотеки за 2 роки досягла 1,5 тис. рублів⁵.

Отже, у період 70-90-х рр. XIX ст., так звані, випадкові надходження (тобто пожертви, спектаклі, лекції, концерти) становили майже половину (45%) від загальних доходів бібліотеки. Приватна ініціатива в особі членів правління обновила та посилила книжковий запас і заклала фундамент для подальшого розвитку бібліотечного закладу.

Аналіз звітів бібліотеки 80-х рр. XIX ст. та сучасних досліджень і розвідок з історії Чернігівської ОУНБ імені В.Г.Короленка, (яка є правонаступницею Чернігівської громадської бібліотеки)⁶, свідчить, що в період становлення книгозбірні І. Л. Шраг не приділяв багато уваги її діяльності. І це зрозуміло, адже відомо, що його професійне та громадсько-політичне життя було надзвичайно активним. У грудні ж 1893 р. на загальних зборах Чернігівської громадської бібліотеки Іллю Шрага обирають членом правління та ревізійної комісії й відразу йому було доручено розглянути питання про передплату дитячих книг і журналів. Було передплачено часопис «Мир Божий» та складено список книг для дітей, які необхідно придбати. Саме з цього часу участь Іллі Шрага в житті бібліотеки стала активнішою. На підтвердження цього наведемо декілька фактів: 1 серпня 1895 р. Чернігівська міська дума ухвалила рішення передати кам'яний будинок по вул. Гончій (нині вул. Горького, 5) для Чернігівської громадської бібліотеки і губернської архівної комісії, а вже 4 жовтня цього ж таки року голова правління бібліотеки Ілля Шраг на засіданні міської думи просив відвести для бібліотеки ліву половину будинку, оскільки у правій – тіснувато. У результаті бібліотека отримала те, на що сподівалася, – флігель того самого кам'яного будинку. 5 грудня 1896 р. членами правління і кандидатами обрані С. І. Лисенко, О. О. Русов, В. М. Хижняков, І. Л. Шраг, А. П. Ласкоронський, Б. І. Камінер, В. І. Харченко і С. В. Сотников. Правління обрало головою і відповідальною особою перед урядом І. Л. Шрага. У зв'язку з тим, що в березні 1897 року мало

виповнитися 20 років з часу відкриття Чернігівської громадської бібліотеки, було прийнято рішення видати історичний нарис її розвитку, доручено правлінню скласти каталог періодичних видань, наявних у бібліотеці. А ще прийнято пропозицію ревізійної комісії про введення карток для запису передплатниками (так тоді називали читачів бібліотеки) необхідних їм книг з тим, аби ця робота не покладалась на бібліотекарок. Вирішили, щоб всі передплатники мали абонементні книжки, які продаються в бібліотеці за 5 коп. 25 березня 1898 р. на засіданні загальних зборів обрані в члени правління і в кандидати наступні особи: І. Л. Шраг (голова правління), О. О. Русов (секретар), В. М. Хижняков, А. П. Ласкоронський (скарбник), С. В. Сотников (секретар і завідувач випискою книг), Б. І. Камінер (скарбник), В. І. Харченко (завгосп), А. В. Шихуцька (завгосп).

Надзвичайно цікавими є також «Отчеты Черниговской общественной библиотеки за 1897 и 1898 годы», підготовлені головою правління Іллею Шрагом та секретарем Олександром Русовим. У звітах йдеться про розпорядчу діяльність правління, розвиток установи, подається порівняльний аналіз кількості передплатників, відвідувань за два роки, відзначається, що книжковий фонд істотно збільшився, повідомляється про початок реорганізації дитячого відділу читальні та друкування каталогу, подаються також списки авторів книг, твори яких найбільше зацікавили користувачів тощо. Привертають увагу факти з життя бібліотеки та її співробітників. У звіті за 1897 рік читаємо: «В персонале служащих библиотеки в истекшем году произошли следующие изменения. Согласно постановлению общего собрания 5 декабря 1896 года с февраля месяца введена новая должность помощницы библиотечарш, на которую приглашена воспитанница Преображенской сельскохозяйственной школы Прасковья Никитишна Коломийцева. В октябре месяце оставила службу Библиотеке Матильда Петровна Гриндлер, которая за 2,5 года пребывания своего библиотечаршею оживила делопроизводство Библиотеки, и, вызывая среди посетителей сочувствие к учреждению, способствовала тем прогрессу нашего библиотечного дела. Правление выразило письменно благодарность

бывшей библиотекарше, а затем также и члену ревизионной комиссии А. В. Шихуцкой за исполнение ею обязанностей библиотекарши в течение целого месяца после увольнения г-жи Гриндлер. На освободившуюся вакансию библиотекарши в ноябре месяце правлением приглашена Анна Васильевна Хижнякова. В среде низшей прислуги произошли также изменения, причем вместо одного бывшего сторожа наняты сторож и женщина, помогающая ему убирать комнаты и заменяющая его во время отлучек»⁷. Яка повага до людей, причетних до бібліотечної справи, звучить у кожному слові, чи не так? Відчувається щира зацікавленість авторів звіту в подальшому розвитку бібліотеки. Підтвердження цьому знаходимо у звіті бібліотеки за 1898 рік: «Правление просит выразить искреннюю благодарность от имени общего собрания всем учреждениям и обществам, делившимся своими изданиями с библиотекой и с чувством глубокого удовлетворения отмечает факт пожертвования книг частными лицами, состоявшими ранее или состоящими и ныне подписчиками Библиотеки, так как в этом выражается тесная связь, установившаяся между публикой и библиотекой, служащая залогом дальнейшего преуспевания последней»⁸. Минуло майже 120 років з часу написання цих слів, а Бібліотека – сучасна Чернігівська ОУНБ імені В. Г. Короленка – центр інформації, центр освіти і спілкування, центр культури та духовності, так само чекає на підтримку від своїх найкращих та найулюбленіших друзів-користувачів та партнерів.

Отже, понад 20 років один з найвідоміших діячів громадсько-політичного руху в Україні другої половини XIX – початку XX ст. Ілля Людвигович Шраг брав активну участь у діяльності Чернігівської громадської бібліотеки. Разом з групою демократично налаштованої інтелігенції міста, а це, насамперед, подружжя Русових, О. Тищинський, П. Червинський та ін., І. Л. Шраг сприяв заснуванню та подальшому розвитку одного з найстаріших закладів культури Чернігівщини, що своєю широкомасштабною просвітницькою, науковою та культурницькою діяльністю прислужився не одному поколінню наших земляків.

Список використаних джерел:

1. Русова С. *Мої спомини* / С. Русова – Київ, 1996. – С. 44.
2. *Очерк развития Черниговской общественной библиотеки за 20 лет ее существования (1877-1896)* // *Земский сборник Черниговской губернии.* – 1898. – № 5. – С. 4.
3. Єфремов С. *Некролог людині-гармонії. Пам'яті І. Л. Шрага* / С. Єфремов // *І. Л. Шраг. Документи і матеріали.* – Чернігів, 1997. – С. 161.
4. *Отчет правления Черниговской общественной библиотеки за 1888 г.* // *Земский сборник Черниговской губернии.* – 1889. – № 7-8. – С. 255.
5. Сікорська І. *Роль меценатства та благодійності у становленні бібліотеки* / І. Сікорська // *Сіверян. літопис.* – 1998. – № 3. – С. 120.
6. *Отчет правления Черниговской общественной библиотеки за 1887 г.* // *Земский сборник Черниговской губернии.* – 1888. – № 11-12. – С. 164-174; *Отчет правления Черниговской общественной библиотеки за 1888 г.* // *Земский сборник Черниговской губернии.* – 1889. – № 7-8. – С. 244-256; *Отчет правления Черниговской общественной библиотеки за 1889-1890 г.г.* // *Земский сборник Черниговской губернии.* – 1892. – № 2. – С.17-46; Іоффе С. Н. *До 100-річчя заснування бібліотеки ім. В. Г. Короленка* / С. Н. Іоффе // *Укр. іст. журн.* – 1977. – № 3. – С. 132; Грищенко П. В. *Щедрий оазис духовності / розмову вів П. Куценко* / П. В. Грищенко // *Деснян. правда.* – 2002. – 28 верес. – С. 9; *Духовна скарбниця краю. Вип. 1. Від громадської – до універсальної наукової бібліотеки: (іст. нарис).* – Чернігів, 2002. – 55 с.; *Невичерпне джерело знань: матеріали наук.-практ. конф., присвяченої 125-річчю з часу заснування Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка.* – Чернігів, 2004. – 71 с.
7. *Отчет Черниговской общественной библиотеки за 1897 год* / *подгот.: И. Шраг, А.Русов* // *Земский сборник Черниговской губернии.* – 1898. – № 5. – С. 95.
8. *Отчет Черниговской общественной библиотеки за 1898 год* /*подгот.: И. Шраг, А.Русов* // *Земский сборник Черниговской губернии.* – 1899. – № 6. – С. 23.

Каністратенко М.М., Кушнаренко Н.М. (м. Харків)

«Жіноче обличчя» Другої світової війни

Сотні випускників, студентів Харківської державної академії культури (ХДАК), першого в Україні вищого навчального закладу, який готував фахівців бібліотечної і культурно-освітньої роботи, були учасниками Другої світової війни. Поряд з чоловіками у військових діях брали участь і жінки-випускниці та

студентки Харківського державного бібліотечного інституту (ХДБІ), який існував з 1929 р. спочатку як Харківський інститут політичної освіти, а в подальшому – Харківський інститут комуністичної освіти, Всеукраїнський інститут комуністичної освіти, Український бібліотечний інститут, Харківський державний бібліотечний інститут (з 1934 по 1968 рр.).

На сьогодні у фондах музею історії ХДАК зібрані цікаві матеріали щодо восьми випускниць і студенток академії довоєнних років, котрі брали безпосередню участь у Другій світовій війні як медичні сестри, бібліотекарі, політосвітні працівники. Це випускниці 1930-х років Євгенія Михайлівна Борисова, Людмила Михайлівна Вольфович, Віра Леонтіївна Каверна, Зінаїда Василівна Мірошніченко (Гладченко), Олександра Онисимівна Сєднева, та студентки ХДБІ 1941 р. Любов Олександрівна Жаворонкова, Тетяна Петрівна Комісаренко, Катерина Григорівна Чайка.

Документи, які зберігаються у фондах музею, дають можливість хоча б почасти відтворити життєвий шлях цих тендітних, інтелігентних, непересічних особистостей, зокрема їх внесок у переможне закінчення Другої світової війни.

Так, бойовий шлях студентки третього курсу ХДБІ К. Г. Чайки, її участь у військових діях на Північному Кавказі, у визволенні України (в тому числі й рідного міста Кременчука), Чехословаччини, Румунії, Австрії висвітлюють фронтові фото, а також листи сестри Катерини – Надії Чайки, які зберігаються у фондах музею поряд з дипломом з відзнакою про закінчення у 1947 р. інституту, її комсомольським квитком, почесними грамотами та подяками викладачеві Дніпропетровського культурно-освітнього училища К.Г. Чайці, педагогічні досягнення якої були відзначені орденом «Знак Пошани».

Важливим документом є автобіографія, власноруч написана для музею випускницею 1941 р. Зінаїдою Василівною Мірошніченко (Гладченко), яка з перших днів нападу нацистської Німеччини на Радянський Союз стала політпрацівником (а за сумісництвом і начальником бібліотеки) одного з евакошпиталів. Дізнавшись у 1943 р. про загибель чоловіка-льотчика, вона звернулася з проханням направити її на навчання до одного з льотних училищ,

щоб потім замінити загиблого чоловіка на фронті, однак їй було відмовлено, бо в таких закладах навчались тільки чоловіки. Тоді Зінаїда звернулася з проханням до Верховного Головнокомандувача і все ж стала курсантом 2-го Ленінградського військового авіаційно-технічного училища.

Віднайдені декілька фото лейтенанта Олександри Онисимівни Сєдневої, що свідчать про участь ще однієї випускниці академії у Другій світовій війні.

У фондах музею зберігаються рідкісні документи й інших учасниць Другої світової війни. Це, зокрема, червоноармійська книжка, членський квиток наукового товариства студентів ХДБІ, перепустка викладача з погодинною оплатою праці ХДУ ім. О. М. Горького (1969 р.), трудова книжка, посвідчення до медалей «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.», «Ветеран праці», а також копія диплома про закінчення 1936 р. УБІ старшої медичної сестри евакошпиталю № 2651 Борисової Євгенії Михайлівни, яка після війни з 1947 по 1975 рр. працювала в академії спочатку викладачем, старшим викладачем кафедр бібліотекознавства, а потім – дитячої літератури і бібліотечної роботи з дітьми, яку очолювала протягом десяти років.

У особовому фонді ще однієї учасниці Другої світової війни, студентки ХДБІ 1938-1946 рр., Л.О.Жаворонкової, яка у повоєнні роки працювала спочатку завучем Харківського технікуму підготовки культосвітніх працівників, а з 1957 р. – проректором з заочного навчання ХДАК, поряд з іншими предметами зберігається оригінал диплома про закінчення навчального закладу, військовий квиток, посвідчення про закінчення з відзнакою річних курсів медичних сестер при ХДБІ, грамота Томського міському ВКП(б) та Мільквиконкому «За зразкове виконання оборонних завдань в дні Великої вітчизняної війни радянського народу з німецько-фашистськими загарбниками» (1942 р.), а також ксерокопії посвідчень до медалей та орденів, яких була удостоєна Любов Олександрівна.

Серед документів випускниці 1938 р., учасниці Другої світової війни Л.М.Вольфович, – довідок, фото, почесних грамот, та ін. особливий інтерес викликає посвідчення про закінчення нею школи фабрично-заводського

навчання у м. Тирасполі (тоді Автономної Молдовської соціалістичної радянської республіки), виписане молдовською та українською мовами, оскільки у школі існував україномовний режим навчання.

З підготовкою до відкриття першої експозиції музею історії ХДАК продовжується цілеспрямована пошукова і науково-дослідницька робота, яка дозволить у подальшому відтворити біографії ще багатьох студенток і випускниць академії, чий життєвий шлях був пов'язаний з найбільшою трагедією людства – Другою світовою війною.

Кисельова В. П. (м. Київ)

Інформація про населені пункти області в електронних каталогах та краєзнавчих базах даних регіональної бібліотеки: сучасний стан

Висвітлення краєзнавчої інформації в електронних каталогах (ЕК) та краєзнавчих базах даних (БД) на власних веб-сайтах нині є однією з головних функцій універсальних наукових бібліотек України (далі – ОУНБ).

В останнє двадцятиріччя вийшло друком багато довідкових видань, монографій, науково-популярної літератури з історії регіонів країни, причому, значна частина таких видань – місцеві. Відкрито нові, невідомі широкому загалу сторінки історії населених пунктів, відбулися зміни не лише в наукових поглядах на ті чи інші історичні події, що відбулися в краї, а й у засобах інформаційно-бібліографічного забезпечення розвитку краєзнавства. Відповідно, актуалізувалися питання дослідження якості сучасних краєзнавчих ресурсів у публічних бібліотеках. Наприклад, результати науково-методичної розвідки фахівців Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва про наявність джерел з історії населених пунктів, бібліотек, документів про видатних діячів у фондах публічних бібліотек Вінниччини показали відсутність друкованих матеріалів з історії міст і сіл у багатьох районах області [1]. В поточному році Одеська ОУНБ ім. М. Грушевського запланувала регіональне дослідження „Наявність в краєзнавчих фондах сільських бібліотек регіону джерел з історії населених пунктів, бібліотек, а також про місцевих видатних діячів і письменників” [2].

В процесі тестування краєзнавчого контенту сайтів вітчизняних ОУНБ нами з'ясовано, що існує також проблема якості обробки інформаційного потоку з краєзнавства, зокрема, пошук даних про той чи інший населений пункт за ключовим словом чи предметною (географічною) рубрикою в багатьох випадках показав незначну кількість бібліографічних записів (БЗ) документальних джерел з історії деяких міст і сіл або відсутність таких відомостей взагалі. Тобто, сьогодні назріла необхідність глибше проаналізувати наповнення ЕК та краєзнавчих БД ОУНБ саме в аспекті відображення інформації з історії населених пунктів своїх регіонів, зокрема, виявити прогалини в наповненні географічних рубрик ЕК та БД та окреслити подальші завдання у напрямі оптимізації висвітлення краєзнавчих інформаційних ресурсів країни.

Для досягнення цієї мети нами визначено бази дослідження – Дніпропетровську, Миколаївську та Тернопільську ОУНБ, що репрезентують різні за етнічним складом населення, історичним розвитком та промисловим потенціалом і т. ін. регіони України.

Генеральну сукупність дослідження склав перелік усіх населених пунктів досліджуваних областей, зафіксований в останньому адміністративному устрої України [3]. Основним елементом вибіркової сукупності дослідження змісту ЕК та краєзнавчих БД визначено назву міста, селища, села; у випадках однойменних населених пунктів – додатково назва району, сільради (повіту, волості) тощо.

У випадках, коли виявлялося, що населені пункти перейменовувалися, то враховувалися й колишні назви. Статистичні узагальнення здійснювалися за кластерами:

- 1.1 обласний центр
- 1.2 міста обласного підпорядкування
- 1.3 міста районного значення
- 1.4 селища міського типу
- 1.5 інші населені пункти області (села).

Мета даного повідомлення – висвітлити стан відображення інформації про населені пункти області на прикладі ЕК Дніпропетровської ОУНБ імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія (ДОУНБ). Саме фахівці ДОУНБ першими розпочали роботу з електронної каталогізації краєзнавчих документів, створивши для цього власний тематичний рубрикатор, одна з версій якого була опублікована в методичному посібнику „Краєзнавча діяльність бібліотек”[4, с. 148-176].

Електронний каталог ДОУНБ містить багатотисячний масив БЗ краєзнавчого змісту. Зокрема, на сайті пошук інформації в ЕК дозволяє отримати БЗ про населені пункти області з кількох електронних баз даних:

БД книг,

БД „Дніпропетровщина”,

БД періодичних видань.

Як і має бути, найбільше краєзнавчої інформації про міста і села області виявлено в БД „Дніпропетровщина”. В **базі даних книг** кількість БЗ видань і публікацій про обласний центр – **м. Дніпропетровськ** (в різні часи – Катеринослав, Січеслав, Новоросійськ і т. ін.) склала на час проведення аналізу понад 1,6 тис.; в **БД „Дніпропетровщина”** – близько 58 тис., причому, *четверта частина з усіх БЗ має історичну тематику*. Хронологічне охоплення видань – 230 років.

Позитивним є те, що в ЕК подані посилання на повні тексти оцифрованих краєзнавчих документів, які висвітлюють історію міста Дніпропетровська:

Дослідження показало також, що в ЕК відображена інформація про всі міста обласного підпорядкування Дніпропетровщини.

Разом з цим, отримані дані свідчать про різне за кількісними та якісними показниками висвітлення інформації про 12 великих міст регіону. Загальна кількість БЗ в **базі даних книг** про ці населені пункти перевищує 830 назв, в **БД „Дніпропетровщина”** – близько 36,5 тис., історичній тематиці присвячено 10,5% цих БЗ.

Статистичні узагальнення показали, що в ЕК найбільше відомостей про видання і публікації, у порівнянні з іншими містами у цій категорії населених пунктів, висвітлено про міста *Дніпродзержинськ, Кривий Ріг, Нікополь, Павлоград*. БЗ переважно мають глибоку хронологію: є джерела 1864 р. видання. З'ясовано також, що **база даних книг** містить мало інформації про міста *Вільногірськ, Першотравенськ, Синельникове, Тернівку*, разом з цим, **краєзнавча БД** налічує сотні БЗ про ці міста.

Міста районного значення Дніпропетровщини теж мають різний ступінь відображення в базах даних. За виключенням м. Верхньодніпровська, число БЗ про кожне з таких міст у БД книг коливається в межах одиниць, а в краєзнавчій БД – сотень записів.

Лише десята частина з усіх БЗ видань і публікацій у даній підгрупі міст висвітлює історичну тематику. Це, переважно, видання ХХ століття.

Селища міського типу (смт) Дніпропетровської області – це кілька десятків населених пунктів, які є різними за часом заснування, історією, ресурсами тощо. Більша частина назв цих селищ не відображена в БД книг, однак майже про всі є інформація в краєзнавчій БД. *Хронологічні межі видань і публікацій – початок ХХ –ХХІ ст. 11,5% БЗ у даному кластері присвячено історичній тематиці.* З'ясовано, що найбільше відомостей у БД „Дніпропетровщина” виявлено про історію смт *Васильківка, Петриківка, Софіївка, Царичанка*, найменше – про *Авіаторське, Гвардійське, Гірницьке, Курилівку, Письменне*, однак, про смт *Мар'івку*, що належить до Марганецької міськради, інформації взагалі немає. Загалом, підсумкові дані показали незначну кількість БЗ про смт регіону в ЕК ДОУНБ: зокрема, число таких записів про історію більшості з цих населених пунктів, в середньому, коливається в межах одного-кількох десятків. Найширші хронологічні межі – понад або близько 100 років – мають БЗ про смт *Аули, Томаківку, Червоногригорівку*; 50-70 років – про *Брагинівку, Васильківку, Магдалинівку, Петриківку, Покровське, Христофорівну, Царичанку* та ін.

Кластер „*села*” найбільший за кількістю назв населених пунктів, однак, має найменші відносні показники по відображенню в ЕК та БД – 59,6%. Тобто, **інформація про більш, ніж 40% сіл Дніпропетровщини в ЕК ДОУНБ відсутня**. Разом з цим, в середньому, понад п’ята частина з усіх БЗ у даному кластері присвячена саме історії сіл. Конкретні лакуни та кількісні значення ілюструють *Таблиці*, що будуть опубліковані в цьогорічному випуску інформаційного бюлетеня „Краєзнавча робота в бібліотеках України”.

Таким чином, детальний аналіз масиву БЗ про села показав ряд недоліків, що заважають користувачу отримати необхідну інформацію саме про певне село.

По-перше, під час аналітико-синтетичної обробки краєзнавчих документів, слід враховувати наявність однойменних сіл в регіоні. В Дніпропетровській області таких сіл значна кількість: це назви Андріївка, Богданівка, Братське, Варварівка, Василівка, Веселе, Вишневе, Вільне, Водяне і т. ін. Однак, в процесі формування БЗ каталогізатори іноді не вказують усі географічні ознаки, які необхідно зазначати, аналізуючи зміст саме краєзнавчих документів. Наприклад, у Дніпропетровській області 7 Новоіванівок у різних районах, тож за відсутності рубрики з назвою району користувачеві не ясно, про яку з них йдеться у БЗ. Тож, *аналітично опрацьовуючи краєзнавчі документи, каталогізатор має всебічно розкривати топографічний аспект, зокрема, при віднесенні БЗ до певних географічних рубрик зазначати не лише назву села, а й район, при потребі – й назву сільради*.

По-друге, є випадки довільного трактування назви села в географічних рубриках, зокрема, самостійного її перекладу: наприклад, згідно з адміністративно-територіальним устроєм у Синельниківському районі Дніпропетровської області немає села Травневе, а є **с. Майське**, однак, в БЗ виділено рубрику „Травневе”. В ЕК Дніпропетровської ОУНБ іноді трапляється невірне написання географічних назв: зокрема, помилка в одній букві назви населеного пункту „Першотравенськ” (в БЗ – „Першотравинськ”) створює хибний пошуковий образ як у рубриках, так і в ключових словах.

По-третє, зовсім мало БЗ з офіційною інформацією щодо змін у підпорядкуванні сіл, їх перейменування тощо. На запит „Грушівка” в БД «Дніпропетровщина» є 21 БЗ, проте ці записи мають рубрики Апостолівського, Дніпропетровського, Томаківського та інших районів області, але немає жодного БЗ про Грушівку за сучасним територіальним устроєм – Криничанського та Солонянського районів. Тобто, в даному випадку користувач має самостійно провести значну дослідницьку роботу для відповідного розмежування усіх знайдених документів.

З огляду на те, що рішеннями Дніпропетровської обласної ради щороку вноситься чимало змін про підпорядкування населених пунктів, їх перейменування, виключення з облікових даних тощо [3, С.653-660], в краєзнавчу БД необхідно вносити відповідну інформацію, спираючись на нормативно-правові акти. Саме офіційні дані про міста і села є важливим підґрунтям для формування сучасних назв рубрик БЗ, а також для подальшого вивчення історії цих населених пунктів.

Отже, результати дослідження стану висвітлення інформації про населені пункти регіону в ЕК та краєзнавчих БД на прикладі веб-сайту ДОУНБ показали певні проблеми в процесі створення повноцінної бібліографічної бази з історії міст і сіл регіону: великі лакуни у кластері „села”, необхідність редагування географічних рубрик тощо.

Надалі слід також враховувати, що відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» громади міст і сіл мають визначити нові чи повернути історичні назви. Український інститут національної пам’яті оприлюднив **перелік міст та сіл**, назви яких символізують комуністичний тоталітарний режим. Це понад 900 назв – 3% від кількості усіх населених пунктів країни. Рекомендації щодо перейменування населених пунктів України – на сайті Інституту: <http://www.memory.gov.ua/rename>. Загалом, у Дніпропетровській області

планується перейменувати 3 міста, в тому числі, обласний центр Дніпропетровськ; 3 смт, 7 селищ, 71 село.

Безперечно, для фахівців краєзнавчих підрозділів постає нове завдання: відслідковувати інформаційний потік з цієї теми щодо населених пунктів власного регіону та вчасно вносити всі офіційні відомості в краєзнавчу БД.

Список використаних джерел:

1. Кристофорова Т. П. *Наявність джерел з історії населених пунктів, бібліотек, документів про видатних діячів у фондах публічних бібліотек: наук.-метод. розвідка* / Т. П. Кристофорова // *Роль краєзнавства в соціально-економічному і культурному розвитку регіону : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 10-12 жовт. 2012 р. – Вінниця, 2013. – С. 59-61.*
2. *Координаційний план основних заходів провідних бібліотек України на 2015 рік [Електронний ресурс] / Нац. парламент. б-ка України. – Київ, 2015. – С.27. – Режим доступу : <http://profy.nplu.org/download.php?lng=uk&pg=6764>*
3. *Україна: Адміністративно-територіальний устрій (станом на 1 січня 2012 р) / Верх. Рада України. – Київ : Парламентське видавництво, 2012. – 784 с.*
4. *Краєзнавча діяльність бібліотек: метод. посіб. / Держ. іст. б-ка України ; підгот.: В. П. Кисельова, З. Х. Мусіна , С. І. Смілянець . – Київ, 2002. – 208 с.*

Кисіль А. О. (м. Київ)

Дистантне обслуговування як один із пріоритетних напрямів діяльності сучасної бібліотеки

Зростання обсягів соціальної інформації, інтенсифікація впровадження новітніх електронних технологій, комунікаційні процеси у суспільстві актуалізують організацію в бібліотеках дистантного інтернет-обслуговування, покликаною задовольнити потребу користувачів у оперативному доступі до різноманітних електронних інформаційних ресурсів та отриманні якісних сучасних інформаційних послуг. Опрацювання бібліотекознавчої літератури виявило, що проблематика цієї теми є ще недостатньо дослідженою. Перш за все це стосується поняттєвого апарату. У сучасних наукових дослідженнях

процесу розділеної в часі та просторі взаємодії бібліотеки та користувача визначається по-різному, а саме «дистантне обслуговування» (В. Горовий, Т. Гранчак, С. Кулицький, В. Медведєва), «обслуговування на основі використання новітніх технологій» (М. Дворкіна), «віртуальне (електронне) обслуговування» (Д. Грибков, І. Моргенштерн, Ю. Мелентьєва, О. Бичко, О. Кутузова), «онлайнове обслуговування» (Д. Солов'яненко, О. Жабко), «дистанційне обслуговування» (О. Ісаєнко).

Відповідно, користувачі, що користуються послугами за межами бібліотеки, визначаються як «дистантні користувачі» (В. Горовий, Т. Гранчак, С. Кулицький, В. Медведєва), «віддалені користувачі» (Д. Грибков, О. Жабко, Т. Добко, Н. Каліберда, О. Кутузова), «відділені користувачі» (І. Науменко, С. Дригайло), «онлайнні читачі» (М. Кузніченко, М. Камишанова) тощо. Як бачимо, різними науковцями у процесі наукової дискусії або спільної роботи та досліджень для позначення одного і того самого явища або процесу можуть використовуватись різні терміни, що ускладнює пошуки «єдиного знаменника». Ми в своїй роботі будемо використовувати термін «дистантне обслуговування».

Лавиноподібне зростання інформаційних потоків і поширення нових інформаційно-комунікаційних технологій, спричиняє масштабні зміни в науковій мові, які виражаються як у появі нових термінів, понять, так і в змінах значень і способів використання тих, що вже існують.

Активне використання новітніх інформаційних технологій, їх впровадження в практику є одним з ключових завдань сучасної бібліотеки. Інноваційні підходи зосереджено на найважливіших ділянках роботи, зокрема, процесах обслуговування користувачів. Огляд сайтів провідних бібліотек країни показав, що більшість наукових та національних бібліотек України надають користувачам такі електронні послуги, як віртуальна довідка, електронна доставка документів (ЕДД), фахове дистанційне консультування.

Дистантні форми доступу до інформації дають змогу максимально оперативно забезпечити зв'язок між користувачем та потрібною йому

інформацією, зробити доступ до інформаційного ресурсу досить зручним, що в кінцевому результаті сприяє підвищенню творчого й інтелектуального потенціалу людини, процесу її безперервної соціалізації. Працювати з матеріалами за допомогою дистантних форм можна в зручний час, у комфортних умовах, не витрачаючи кошти й час на переїзди, і в потрібному темпі.

Паралельно зі створенням і підтримкою функціонування сайтів, сучасні бібліотеки спрямовують зусилля і на охоплення веб-середовища соціальних мереж, яке для більшості сучасних користувачів є звичним способом спілкування, пошуку інформації, реалізації професійних інтересів. Співтовариства, створені в соціальній мережі, – це один зі способів змінити стереотипи щодо бібліотеки як консервативної установи, підняти її престиж, залучити нових користувачів.

Сторінки бібліотек у соціальних мережах дають можливість удосконалити форми інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів, підвищити його ефективність, забезпечити надання оперативного доступу до нових надходжень, інформування стосовно виставок, конференцій та інших бібліотечних подій. Отже, мережева сторінка бібліотеки задовольняє потреби користувача, тобто відповідає одному з критеріїв інформаційних продуктів.

Нині соціальні мережі стають одним з основних, а головне, найшвидшим розповсюджувачем новин. Більше того, повідомлення користувачів соціальних мереж, зокрема, відомих політиків і громадських діячів, дедалі частіше стають матеріалами на сайтах новин.

На сьогодні можна констатувати: дистантне обслуговування – перспективний напрям бібліотечного обслуговування, що динамічно розвивається та тісно пов'язаний із забезпеченням вільного доступу до інформації. Саме з цим видом інформаційно-бібліотечної діяльності пов'язують перспективи входження країни в «суспільство знань», інформаційне суспільство. Бібліотеки України активно залучилися до цього процесу.

Отже, використання інноваційних технологій у бібліотечній практиці дозволяє якісно та швидко задовольнити інформаційні потреби користувачів різних категорій, тому автоматизація бібліотечно-інформаційного обслуговування має бути одним з першочергових завдань сучасної бібліотеки.

Кобижча Н. І. (м. Київ)

Творча спадщина Б. Грінченка в культурному просторі України

Творча спадщина Б. Грінченка, його титанічна культурницька діяльність неоднозначно оцінювалися впродовж ХХ ст. у вітчизняному науковому дискурсі та суспільно-політичних реаліях буття української нації, коливаючись від звеличення і глорифікації, через замовчування до негації. І лише з 60-х років минулого століття, а особливо після здобуття незалежності, відбувається повернення Б. Д. Грінченка в національний духовний універсум і культурний простір України.

Анексія Криму нашими північними сусідами, збройне протистояння на Сході України дає підстави, з одного боку, розглядати ці процеси як початок системної зміни російського культурного простору, а з іншого, свідчить про наявність проблем і протиріч на вітчизняному культурному просторі, необхідність об'єднання його складових частин в єдине органічне ціле на основі спільної системи цінностей задля протистояння експансії «руського мира». В цьому аспекті актуалізується творча спадщина Б. Грінченка, осмислення її ролі та значення у формування культурного простору українського народу.

Культурний простір представляє систему регулятивних засад людської діяльності та її знаково-символічного змісту, що втілюється в продуктах різних культурних практик. Саме в культурному просторі закладена система програмування діяльності певного етносу, народу, нації, що безпосередньо пов'язана з його цінностями і нормами, формами побутового і господарського укладу, моральними принципами і прийомами виховання підрастаючого покоління, зразками поведінки, включаючи обмеження і табу, ідеалами,

стереотипами, особливостями ментальності та специфікою національного характеру.

В багатогранній творчій спадщині Б. Грінченка представлені всі ці виміри культурного простору, але ми зосередимо увагу на «Словарі української мови», оскільки за допомогою мови відображаються особливості способу організації навколишнього середовища як ареалу проживання українців. Мова, виконуючи комунікативну функцію, об'єднує людей, виступає засобом вербалізації, узагальнення, збереження та передачі з покоління в покоління результатів процесу освоєння, пізнання осмислення об'єктивної дійсності, набутого протягом життя практичного досвіду, втіленого в способах життя і моделях поведінки і стає основою формування культурного простору. Мова також слугує засобом означення матеріальних і духовних цінностей, архітектурних і мистецьких пам'яток, природних заповідників та історичних ландшафтів, місць пам'ятних історичних подій, всього того, що заповнює культурний простір.

Завдяки фіксації «етимологічної пам'яті слова» і комунікативній та культурно значимій інформації, що міститься в ньому, словник дозволив розширити ареал спілкування українською мовою і семантику культурного простору.

Б. Грінченко в «Словарі...» звертається до джерел рідної мови, що пов'язані з історією народу, наповнює прадавньою глибинною сутністю слова, відтворює на основі міфопоетичного відчуття світ національної духовності. І завдяки цьому слово постає як субстанція, що акумулює в собі творчу енергетику нації.

Прояснюючи значення слів і розкриваючи їх змістовне наповнення, Б.Грінченко знаходив для них основу і відповідні похідні, розкривав їх національно-культурну специфіку, «вплетення» в культурно-історичний контекст, зумовленість фактами буття народу і тому словник відображає специфіку структур мислення українського народу, ментальні структури свідомості українців як носіїв мови.

«Словарь...», підґрунтям якого слугували етнографічні дослідження Б. Грінченка, розширив уявлення про онтологічні та практичні якості культурного простору, дозволив здійснити метафоричне переосмислення конкретних його ознак, наділив їх ідеологічним, міфопоетичним, аксіологічним і соціальним змістом. І саме тому українська культура, її простір постали у всій своїй неповторності та унікальності.

Б. Грінченко представив у словнику вищі духовні цінності українського народу, що утворюють той духовний ідеал українців, прагнення реалізації котрого служить моральним виправданням життя – ідеал, заради якого варто жити і навіть віддати власне життя. До таких вартостей він в першу чергу відносить працю і всіляко підкреслює працелюбність українців. Крім того, свобода і воля, що цінуються вище за життя в Україні, а відтак стають предметом постійних устремлінь і прагнень як народу, так і окремої людини, суттєво впливають на культурний простір в контексті історичного розвитку.

З огляду на те, що процес формування «українськості» як консолідаційної константи буття народу в нашій державі невиправдано затягнувся, що в свою чергу стоїть на заваді складання цілісного культурного простору, заслуговує на увагу означення Б. Грінченком таких ідентифікаційних понять як українець, українство, українофільство, націонал, національний, національність, країна і серед яких чільне місце належить Україні.

Спорідненим Україні є термін «Українство», що означається як якість і діяльність українця в національному розумінні й за допомогою якого ідентифікувала себе та чи інша група українських патріотів. Все це є свідченням кодифікації семантики назви культурного простору України.

Таким чином, в «Словарі...» знаходить відображення процес самовизначення, самоідентифікації нації через освоєння українцями ареалу їх проживання, перетворення території на культурний простір, трансформації географічних ознак в культурні шляхом насичення їх знаками і значеннями, смисловими концептами.

«Словарь...» Б. Грінченка став уособленням української культури, її культурним кодом, сукупність понять і концептів якого відобразили смисложиттєві цінності, ментальність українського етносу, його картину світу, і, тим самим, наповнив простір побутування і життєдіяльності українців культурними смислами, склав своєрідну концептосферу їх культурного простору, де сукупність базових одиниць культури репрезентована в предметно-образній, значеннєвій і аксіологічній формі.

Корнацький І. А. (с. Опитне, Артемівський р-н, Донецька обл.)
«Вільні Думки» (1918) – журнал Бахмутської української шкільної молоді

Перша друкована згадка про журнал гуртка Бахмутської української шкільної молоді, що видавався в 1918 році, належала Володимиру Сосюрі, який вважав своїм першим літературним твором вірш «Чи вже не пора...», опублікований у цьому журналі. Про це сам поет свідчив, відповідаючи на анкету «Універсального журналу» в числі від 2 грудня 1928 р.:

«1918 року, коли німці захопили Україну, я вчився в сільськогосподарській школі при ст. Яма, Північно-Донецьких залізниць.

В Бахмуті почав виходити журнал учнівської молоді «Вільна Думка», де й надрукували мого першого вірша: «Чи вже не пора» [...].

Перший надрукований «вірш»... Та ще й в журналі. Я носив цього журналу, як зірку, і показував знайомим. Я не сміюся з тих хвилин радості, і з вірша – мого першого наївного вірша, – моєї дитинки, що потонула в гromі громадянської війни. Повстанцем возив і носив я з собою цей журнал і коли думав, що умру від тифу, подарував його сестрі-жалібниці, щоб передала його моїй матері.

Чудно. Тепер у мене жодної збірки моїх поезій (пороздавав), жодної книжки, де пишеться про мене. Такий я став розгублений. А тоді... Чудно, чудно... Затуманився образ смуглявого наївного селяка, одлітають спомини про грози минулого й перший вірш, як мій перший постріл» [1, С. 111-112].

Філолог і краєзнавець з м. Слов'янська В. І. Романько, досліджуючи ранній період творчості В. Сосюри, відзначав: «На жаль, ні в архівах Артемівська (колишнього Бахмута), ні в інших архівах України чи за кордоном поки що не віднайдено журналу «Вільна Думка» [2, С. 163]. Про те, що в Бахмуті в 1918 році розпочав виходити журнал «Вільна Думка», в першому і єдиному номері якого надрукований вірш В. Сосюри «Чи вже не пора», згадував у середині 1990-х років і артемівський краєзнавець В. П. Замковий (1911-2003) [3, С. 39].

Нині у фондах Артемівського краєзнавчого музею зберігаються листи видатного українського бібліографа й книгознавця Ф.П. Максименка (1897-1983), адресовані В.П. Замковому. Федір Максименко в перші пореволюційні роки працював інспектором бібліотечної справи при Бахмутському відділі народної освіти, у 1919-1920 роках керував Бахмутською міською бібліотекою й першим у Донбасі педагогічним музеєм, а наступні два роки завідував Костянтинівською районною бібліотекою. Протягом багатьох років він збирав матеріали до краєзнавчої бібліографії України, і, зокрема, Донеччини. В повоєнні роки Ф.П. Максименко працював у бібліотеці Львівського університету.

Листування Ф.П. Максименка з В.П. Замковим тривало з червня 1980 до лютого 1981 року й стало для артемівського краєзнавця «криницею знань з історії Бахмута» [4, С. 49]. У шести листах патріарха українського книгознавства є відомості про багато місцевих імен і подій, призабутих або замовчуваних у радянські часи. Згадуються бахмутські періодичні видання дореволюційних і революційних років, які він колись мав у своїй особистій бібліотеці, і серед них – «Вільні Думки» – літературно-просвітній журнал, який видавав гурток Бахмутської української молоді за редакцією Гната Побігайла. Перший номер журналу вийшов у Бахмуті в січні 1918 р., більше не виходило. «Між іншими матеріалами були вірші В. Сусюри, як він тоді підписувався. Переданий також до Москви, а м.б. до Київської іст. б-ки» [5, С. 5]. В одному з

наступних листів – уточнення: «Вільні думки (єдиний №) в 1950-х рр. я передав, здається, в історичну б-ку, або до Москви, або до Києва» [6, С. 1].

При пошуку за електронним каталогом Національної історичної бібліотеки України виявилось, що в її фондах зберігається примірник бахмутського журналу «Вільні думки», переданий туди, ймовірно, Ф. П. Максименком у 1950-х роках [7]. Журнал на 16 сторінках у сірій паперовій обкладинці й зроблений пізніше твердій палітурці червоного кольору, має на титульному аркуші автограф, напевне, колишнього власника «В. Данилевич». Вихідні дані свідчать, що журнал надрукований у бахмутській друкарні Г.В. Піпко. На звороті титульного аркуша є адреса редакції: Бахмут на Катеринославщині, Олександрівська вулиця, № 75. На останній сторінці зазначені прізвища редактора (Гнат Побігайло), його помічника (І. Мороз); висловлюється подяка Українському Клубу за сприяння коштами у справі видання журналу.

Зміст першого й останнього номера «Вільних думок» складають вступна стаття «Од редактора», вірші В. Сосюра (за підписом В. Сюсюра) і Гриця Скорохода, прозові етюди Гната Побігайла та І.М. (здогадно, Івана Мороза), статті Ол. Вержбицького та Ів. Мороза, а також підписані криптонімами М., О.В. та псевдонімом Батіг. Завершується номер публікацією «Статуту Гуртка української шкільної молоді Бахмута» та розділом «Хроніка».

Досить цікавою є особа редактора «Вільних думок», Гната Побігайла, який, напевно, належав до найактивнішої частини творчо обдарованої й національно свідомої учнівської молоді Бахмута. Перші його літературні спроби російською мовою зустрічаємо на сторінках учнівського журналу «Проблески», який видавався в Бахмуті в 1916-1917 роках за редакцією викладача Бахмутського реального училища О.Л. Кобалевського [8, С. 10, 15-16].

Володимир Сосюра, на той час учень Кам'янської сільськогосподарської школи при станції Яма Північно-Донецької залізниці, на початок 1918 року вже мав вірші, опубліковані в газетах російською та українською мовами, але,

мабуть, небезпідставно, називав першу журнальну публікацію в повітовому Бахмуті своїм літературним дебютом. Рання творчість В. Сосюри, крім цитованого вище вірша «Чи вже не пора...», представлена на сторінках «Вільних думок» невідомою досі ліричною мініатюрою «Вечір» [7, С. 8].

Імена ще двох авторів «Вільних думок» зустрічаємо вже в радянські часи на сторінках бахмутського журналу «Голос печатника», де в березневому «шевченківському» номері за 1924 рік надруковані поруч стаття Г. Скорохода «До 63-х роковин смерті Тараса Григоровича Шевченка» і його ж вірш «Т.Г. Шевченкові» та статті Ол. Вержбицького «Соціальні моменти в творах Шевченка» й «Шевченко й жіноцтво» [9, С. 10-12].

Попри наївність змісту більшості творів, друкованих в часописі Бахмутського гуртка української учнівської молоді, та невправність літературного пера юних авторів, журнал «Вільні думки» заслуговує вивчення й популяризації як пам'ятка культури й громадської думки періоду національно-визвольних змагань 1917-1921 років на Донеччині.

Список використаних джерел:

1. Сосюра В. Мій перший твір. Чи не пора... / В. Сосюра // Ваплітянський збірник. – 2-ге вид., доп. / під ред. Ю. Луцького. – Окремі: Мозаїка, 1977. – 260 с.
2. Романько В. Ранній період творчості В. Сосюри (1917-1918 рр.) / В. Романько // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Донецьк: Східний видавничий дім. – Т. 7. – 2005. – С. 158-165.
3. Замковой В. Печатное слово в Бахмуте / В. Замковой // Рідний край : іст.-краєзн. альманах. – Донецьк, 1995. – С. 38-40.
4. Замковой В.П. Артемовский литературный цех : культуролог. очерк / В. П. Замковой. – Артемовск: Гортипография, 1993. – 228 с.
5. Максименко Ф.П. – Замковому В.П., 09.09.1980 // Артемівський краєзнавчий музей (далі – АКМ), відділ фондів, ф. 55, спр. 7. – Інв. № КП-4952/ДС-753.
6. Максименко Ф.П. – Замковому В.П., 28.01.1981 // АКМ, відділ фондів, ф. 55, спр. 7. – Інв. № КП-4949/ДС-750.

7. *Вільні думки* : літературно-просвітній журнал / видає гурток Бахмутської української шкільної молоді; редагує Гнат Побігайло. – Бахмут: Друкарня Г.В. Піпко, 1918. – № 1. – Січень. – 16 с.

8. *Проблески (1916-1917): ученический журнал, г. Бахмут; Проблески (1990-1991): учительско-ученический журнал, г. Артемовск : систематический указатель содержания / сост. И.А. Корнацкий, Е.Н. Лядова; вступ. ст.: И.А. Корнацкий, В.Ф. Черепков; отв. ред. Т.Н. Беленко. – Донецк, 2013. – 32 с.*

9. *Голос печатника* : орган Донецького губернского отдела ВСРПП. – Бахмут, 1924. – № 4. – 8 марта. – 28 с.

Костюк С. В. (м. Тернопіль)

Шевченкіана Венедикта Лавренюка:

фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею

Значну частину свого свідомого життя колишній директор Тернопільського обласного краєзнавчого музею (1976-2003 рр.), голова Тернопільської обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців (з 1991 р.), лауреат премії ім. Дмитра Яворницького (1997 р.) Венедикт Лавренюк [1, с. 310] збирав Шевченкіану. Основу приватної тематичної колекції становили, звичайно, видання.

Станом на жовтень 2015 року серед матеріалів фонду краєзнавця зафіксовано 175 одиниць зберігання “Шевченківських” книжок.

Найбільше налічує своєрідний розділ писань про Тараса Шевченка – 78 експонатів. Серед наявного – літературно-критичні напрацювання, художні твори, публіцистичні новації, мистецькі огляди тощо.

Колекція вибраних творів налічує 55 видань.

Заслуговує уваги умовний третій розділ приватної бібліотеки – 20 “Кобзарів”. Решта – самовільно виокремлено автором подачі 13 тематичних “пунктів” зібраного – чисельно незначні.

Поміж надбаного видаються раритетними: “Єретик” (мовами слов’янських народів; Київ: Дніпро. – 1991; ТКМРК – 5008), “Заповіт” (перекладено 55 мовами; Київ: Наукова думка. – 1964; ТКМРК – 5015),

“Заповіт” (мовами народів світу – 147 перекладів; Київ: Наукова думка. – 1989; ТКМРК – 5022) та ін.

Зацікавлює мережа видавничих центрів: Алма-Ата (тепер – Алмати), Дніпропетровськ, Варшава, Катеринослав, Київ, Ленінград (тепер – Санкт-Петербург), Львів, Москва, Тбілісі, Тернопіль та ін.

Зафіксовано понад 25 найменувань видавництв: “Веселка”, Видавництво Академії наук УРСР, Видавництво Всеукраїнського товариства “Просвіта”, Видавництво політичної літератури України, “Вища школа”, “Детская література”, “Дніпро”, “Каменяр”, “Книга”, “Література і мистецтво”, “Мистецтво”, “Молодь”, “Музична Україна”, “Наукова думка”, “Прогрес”, “Промінь”, “Радянська школа”, “Радянський письменник”, “Советский писатель”, “Советская Россия”, “Україна”, “Художественная література” тощо.

Важливим сприймається мовний аспект літератури: українська, англійська, іспанська, казахська, російська (окремі видання, окрім зауважених перекладів – С.К.) та ін.

Висновок. Наявна Шевченкіана приватної книгозбірні В. Лавренюка значно збагатила наукову бібліотеку Тернопільського обласного краєзнавчого музею [2, с. 11 – 13], дотепер постає “об’єктом” досліджень та складовою щорічних тематичних виставкових проєктів музейної фондової збірки [3].

Список використаних джерел:

1. Гайдукевич Я. Лавренюк Венедикт Антонович / Я. Гайдукевич, Б. Савак // Тернопільський Енциклопедичний Словник. – Тернопіль: ВАТ ТВПК “Збруч”, 2005. – Т. 2. К – О.

2. Тернопільський обласний краєзнавчий музей: історія, фонди – 100 років:

нарис-путівник. – Вид. 2-ге, доповн. – Тернопіль: Меркьюрі-Тернопіль, 2013. – 32 с.; іл.

3. Фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею.

Бібліотека як соціально-комунікаційний центр краєзнавства

Бібліотека – одна з базових соціально-комунікаційних структур сьогодення, що забезпечує інформаційно-комунікаційну підтримку соціально значущих видів діяльності, збереження та примноження національних і загальнолюдських цінностей, передачу їх в часі та просторі через організоване спілкування та обмін верифікованою, гетерогенною, усною, письмовою чи електронною інформацією.

Особливого значення комунікаційна діяльність бібліотек набуває в контексті краєзнавства. Краєзнавчі інформаційні ресурси є національним надбанням кожної країни. Результати досліджень Міжнародної Федерації бібліотечних асоціацій і закладів свідчать, що саме краєзнавчі інформаційні ресурси бібліотек вважають ексклюзивним, особливо корисним сегментом, здатним суттєво збагатити зміст і структуру глобального соціокомунікаційного простору. Збирання, опрацювання, зберігання, розповсюдження та ефективно використання інформації з краєзнавства через організоване спілкування та обмін за допомогою бібліотек є пріоритетним завданням представництва України в умовах інформатизації суспільства на локальному, регіональному, національному і світовому рівнях.

Об'єктивне зростання соціальної значущості традиційних та електронних краєзнавчих ресурсів, розширення масштабів їх затребуваності не лише на локальному, а й на світовому рівні потребує розширення комунікаційних меж краєзнавчої діяльності бібліотек сучасної України.

Можна визначити п'ять основних рівнів бібліотечного краєзнавства: мікро-, мезо-, екзо-, макро- та мегарівень, між якими існує тісний системний інформаційно-комунікаційний зв'язок, який посилюється за допомогою Інтернету.

Формування внутрішнього інформаційно-комунікаційного середовища бібліотеки як центру бібліотечного краєзнавства (БК) відбувається на мікрорівні системи, що передбачає налагодження взаємодії, міжособистісного

спілкування, обміну інформацією з питань краєзнавства усередині бібліотеки – між її співробітниками та користувачами (бібліотекар-користувач; бібліотекар-бібліотекар; читач-читач).

Ефективне функціонування бібліотеки як соціально-комунікаційного центру краєзнавства передбачає створення мезорівня системи БК, основу якого забезпечує внутрішньосистемна організаційно-функціональна взаємодія бібліотек різних типів і видів локального і регіонального масштабів, які вибудовують власне соціально-комунікаційне середовище, базуючись на специфіці своєї краєзнавчої діяльності – від дитячих, юнацьких, бібліотек для дорослих – до шкільних, бібліотек ВНЗ, галузевих і відомчих бібліотек.

Модель мезорівня системи БК передбачає перехід від монологічного до діалогічного спілкування в процесі взаємодії та обміну краєзнавчою інформацією; відхід від монобібліотечної та перехід до полібібліотечної концепції створення системи БК через залучення до її складу практично всіх бібліотек України, незалежно від типу, виду, профілю, відомчої підпорядкованості, територіального масштабу.

Концептуальна модель екзорівня системи БК, що базується на соціальному партнерстві бібліотеки з іншими соціально-комунікаційними структурами, має три підсистеми: 1) документно-комунікаційну (видавництва, книжкові магазини, бібліотеки, інформаційні центри, архіви, музеї); 2) масово-комунікаційну (преса, радіо, телебачення, мас-медіа); 3) електронно-комунікаційну (Інтернет, електронні бібліотеки, музеї, архіви). Кожна з них має власне «поле» впливу, специфічні комунікаційні канали, засоби і способи поширення краєзнавчої інформації, особливий контингент користувачів, відвідувачів, слухачів, глядачів, оригінальні краєзнавчі ресурси, що сприятиме координації їхньої діяльності.

Концептуальна модель макрорівня системи БК передбачає встановлення і розвиток міжнародної взаємодії бібліотек України з бібліотечними та іншими інформаційно-комунікаційними інституціями інших країн світу. Тут важливим є перехід від одновекторного руху краєзнавчої інформації – від українських

бібліотек до зарубіжних партнерів до багатовекторного обміну краєзнавчою інформацією – «українська бібліотека – партнери», «партнери – українська бібліотека»; від одноінституціональної до багатоінституціональної взаємодії в поширенні краєзнавчої інформації.

Визначені п'ять рівнів системи бібліотечного краєзнавства дозволяють об'єднати краєзнавчу діяльність бібліотек в єдине ціле, налагодити тісні соціально-комунікаційні зв'язки, що спричиняють зміни в кожній із складових. У результаті їх взаємодії виникають нові інтегровані властивості, якими не володіє жодний окремий краєзнавчий ресурс. Бібліотеки України, що прагнуть входження у світовий інформаційно-комунікаційний простір бібліотечного краєзнавства, мають звернути увагу на формування електронних краєзнавчих ресурсів: поцифрування найцінніших краєзнавчих і місцевих видань; укладання корпоративних краєзнавчих електронних каталогів та зведених електронних каталогів місцевих періодичних видань; формування корпоративних повнотекстових баз даних з краєзнавства; каталогізацію та стандартизацію краєзнавчих електронних ресурсів бібліотек; створення путівника з краєзнавчих ресурсів на бібліотечних сайтах в Інтернеті й інших комунікаційних веб-проектах з краєзнавства; функціонування корпоративної віртуальної довідкової служби; впровадження електронної книговидачі зареєстрованим користувачам через технологію штрих-кодування краєзнавчих фондів; комплектування фондів бібліотек України електронною краєзнавчою інформацією та набуття прав на доступ до неї через Інтернет; розгортання електронної доставки документів з краєзнавства; створення репозитаріїв краєзнавчих і місцевих документів.

Лише за умов системної взаємодії українських і зарубіжних бібліотек можна забезпечити користувачам повний та оперативний доступ до всієї наявної краєзнавчої інформації.

**Роль вчених-євреїв у розвитку
бібліотечної справи в СРСР (20-30-ті роки ХХ століття)**

Відміна в квітні 1917 р. Тимчасовим урядом всіх національних і релігійних обмежень для населення Російської імперії побудила євреїв як й представників інших народів, що зазнали утисків з боку царату, до активної участі в усіх сферах життя. Із встановленням радянської влади суспільно-політичне і соціально-культурне життя євреїв отримало підтримку більшовицького керівництва. Подібна політика сприяла різкому зростанню участі іудеїв у різних галузях буття. В Одесі як одному з численних осередків іудейської культури в імперському просторі євреї миттєво скористались отриманими свободою і правами. Результатом такої політики стала їх активна участь у різних царинах культури: вищій освіті [1], науці, літературі тощо. Не виключенням була й бібліотечна справа.

Культурне піднесення у пореволюційний час призвело до збільшення бібліотечної мережі в Одесі. На початку 1920-х рр. у Південній Пальмирі одночасно з діючими бібліотеками почали з'являтися нові установи, у тому числі єврейські книгозбірні. У 1920-х рр. в Одесі функціонували Єврейська академічна бібліотека і єврейський відділ Одеської центральної окружної робітничо-селянської бібліотеки. У цих установах у різні часи впродовж 1920-х рр. працювали С.Я. Боровий (1922–1927 рр.), А.Х. Єрусалимський (1924–1930 рр.), А.Л. Ліберзон та ін. [2]. Входячи до штату цих бібліотек, науковці разом з колегами приділяли увагу придбанню книг – збільшенню фондів, для чого були організовані спеціальні комісії. Вони брали участь у створенні та налагодженні діяльності мережі пересувних пунктів, які працювали, в основному, на підприємствах. У цілому роль бібліотек як центрів зосередження, скупчення, вивчення та популяризації єврейської літератури була вагомим у розвитку бібліотечної справи. У 1924 р. в Одесі було створено Інститут інструкторської наради єврейських бібліотекарів міста, що дозволило встановити більш тісні контакти в роботі співробітників єврейських бібліотек.

Крім діяльності вчених-євреїв у єврейських бібліотеках Одеси їх змістовний внесок помітний і в двох провідних бібліотечних установах міста – Державній публічній бібліотеці (ОДПБ) та Центральній науковій бібліотеці (ОЦНБ). Так, у першій працював І.С. Вугман (1 травня 1920 р. – 2 квітня 1929 р.), який у цій установі пройшов шлях від бібліотекаря до директора. За час роботи в ОДПБ він не лише удосконалив свої знання та вміння у бібліотечно-бібліографічній сфері, а й став одним із провідних бібліотекознавців і бібліотечних діячів УСРР [3]. З січня 1923 р. до початку 1930-х рр. в ОДПБ на різних посадах (вчений секретар, завідувач відділу книгокористування, тимчасово виконуючий обов'язки директора) працював Я. З. Берман. Він розробив широкий план бібліографування російськомовної літератури про видатних європейських композиторів [4]. З ОДПБ були пов'язані роки наукової діяльності Е.Г. Оксмана, який у 1927–1930 рр. спочатку працював старшим бібліотекарем, а згодом – консультантом з питань української етнографії та літератури. За короткий термін часу він підготував унікальну бібліографічну працю, присвячену науковій спадщині А.О. Скальковського, в якій подав реєстр його 276 робіт, що складають цінний фонд для вивчення історії Південної України [5]. Протягом 1927–1930 рр. до Товариства друзів ОДПБ входив М.Й. Винник, який надавав довідки, описував єврейські видання, допомагав складати каталог літератури молдавською мовою, розбирав старі фонди книгозбірні, працював над предметним каталогом відділу «Одесика». Згодом він був залучений до постійної роботи в ОДПБ як науковий консультант бібліографічного відділу; брав участь у створенні низки бібліографічних довідників з окремих галузей народного господарства. На початку 1930-х і в 1940-х рр. в ОДПБ працював С.Я. Боровий, який очолював науково-бібліографічний відділ. Він є автором праць з джерелознавства і книгознавства, бібліографії, літературознавства і краєзнавства, вивчав історію єврейського книгодрукування, видавничу справу в Одесі, зокрема в період національно-визвольної революції 1917–1920 рр. [6].

В ОЦНБ одним з перших серед вчених-євреїв став працювати Й.М. Троцький (Тронський). Починаючи з 1919 р. та впродовж п'яти років, він послідовно обіймав посади класифікатора, завідувача алфавітним каталогом відділу поповнення, завідувача бібліографічного відділу (листопад 1922 р. – 10 вересня 1923 р.); проводив інструкторсько-методичну, класифікаційну, історико-бібліографічну роботу та 1920 р. взяв участь у складанні Всеросійського зведеного каталогу іноземної періодики [7]. Його послідовником став Я.З. Берман, який займав посади співробітника (1921 р.), завідувача підвідділу складів (з 4 липня 1922 р.), помічника завідувача відділу книгоутворення (з 2 жовтня 1922 до 1923 рр.) [8]. 13 жовтня 1922 р. директором ОЦНБ був призначений С.Л. Рубінштейн, який займав цю посаду впродовж наступних восьми років. Різномічні аспекти (бібліотекознавчий, бібліографознавчий, книгознавчий, видавничий та ін.) його діяльності були класифіковані та охарактеризовані О. Ю. Ноткіною [9]. Заслуга С. Л. Рубінштейна в тому, що під його керівництвом ОЦНБ в 1920-ті рр. вийшла з пасивного книгосховища і трансформувалася в одну з провідних науково-дослідних установ. Важливу роль у налагодженні плідної діяльності ОЦНБ також відіграв й О.Л. Вайнштейн. У період 1923–1933 рр. він по черзі обіймав посади завідувача бібліографічного відділу, вченого секретаря, заступника директора та директора (1931–1933 рр.) [10]. У 1925 р. йому було доручено проведення роботи щодо відновлення перерваних наукових зв'язків та обміну виданнями з бібліотеками та науковими установами Парижу [11]. Посилення комуністичного панування на початку 1930-х рр. позначилося негативним чином на стані науки, особливо її гуманітарних галузей. Унаслідок цього на зламі 1920–30-х рр. штат ОЦНБ залишили С.Л. Рубінштейн (1930 р.) та О.Л. Вайнштейн (1935 р.).

Багато співробітників бібліотечної системи Одеси, які в 1910–20-х рр. починали в ній свій шлях та сформувалися як висококваліфіковані фахівці бібліотечної сфери, згодом продовжили свою діяльність в інших бібліотеках СРСР, куди і привнесли свої професійні навички. Наприклад, Й. М. Троцький

(Тронський), свій досвід привніс в роботу Державної публічної бібліотеки імені М.Є. Салтикова-Щедріна (Ленінград), де трудився з 23 червня 1924 р. та пройшов шлях від помічника бібліотекаря до консультанта із загальних питань класифікації. У червні 1930 р. він увійшов до складу комісії з реорганізації структури бібліотеки за функціональним принципом, але вже в грудні був переведений до відділу обробки, де очолив групу з його систематизації. Також «одеський» досвід бібліотечної роботи з часом використовував О.Л. Вайнштейн. Декілька років він завідував бібліотекою Ленінградського державного університету. З вересня до листопада 1929 р. вченим керівником бібліотеки Інституту Маркса-Енгельса при ЦВК СРСР працював І.С. Вугман, який пізніше очолював фундаментальну бібліотеку Московської сільськогосподарської академії імені К.А. Тімірязєва, був співробітником Інституту бібліотекознавства, Всесоюзної книжкової палати, Державної бібліотеки СРСР імені В. І. Леніна, одним із перших професорів кафедри бібліотекознавства Московського бібліотечного інституту. У 1930-х рр. Я.З. Берман працював у Державній публічній бібліотеці імені М.Є. Салтикова-Щедріна.

Список використаних джерел:

1. Левченко В. В. *Еврейское высшее образование в Одессе (1917–1930-е гг.): история, опыт, традиции* В. В. Левченко // *Иудаика в Одессе*. – Одесса, 2013. – Вып. 2. – С. 6–27.
2. Левченко В. В. *Становление иудаики в Одессе в 1920–30-е гг.: центры, персоналии, традиции* / В. В. Левченко // «Мама городов израилевых...». – Одесса, 2011. – С. 79–86.
3. Ківшар Т. І. *Бібліотечна біографіка в контексті становлення радянського бібліотекознавства в Україні: діяльність Іллі Вугмана (1890–1929 рр.)* / Т. І. Ківшар // *Українська біографістика*. – Київ, 2012. – Вып. 9. – С. 25–64.
4. Зленко Г. Д. *Бібліографічний укіс Якова Бермана* / Г. Д. Зленко // *Вісник Книжкової палати*. – 2000. – № 6. – С. 20–23.
5. Зленко Г. Д. *Бібліограф «Геродота Південної України»* // *Вісник Книжкової палати*. – 2001. – № 2. – С. 22–24.

6. *Бібліографи Одеської державної наукової бібліотеки імені М. Горького: біобібліогр. довідник.* – Одеса, 2002. – 254 с.

7. *Левченко В. В. Иосиф Моисеевич Троицкий (Тронский): судьба и творческий путь (к 110-летию со дня рождения) / В. В. Левченко // Юго-Западная Одессика.* – Одесса, 2007. – Вып. 4. – С. 220–239.

8. *Державний архів Одеської області (ДАОО).* – Ф. Р-1724. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 72, 85.

9. *Ноткина О. Ю. Сергей Леонидович Рубинштейн – директор Одесской центральной научной библиотеки / О. Ю. Ноткина // Рубинштейновские чтения.* – Одесса, 1992. – С. 46–47.

10. *Полевщикова Е. В. О. Л. Вайнштейн и изучение именных фондов Научной библиотеки ОНУ имени И. И. Мечникова в 1920-е годы / Е. В. Полевщикова // Вісник Одеського національного університету.* – 2007. – Т. 12, вип. 4: *Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство.* – С. 119.

11. *ДАОО, ф. Р-1724, оп. 1, спр. 49, арк. 66.*

Лісова І. В. (м. Київ)

Приватна книжкова колекція: культурологічний аспект

Фундаментальною відмінністю суспільства є здатність створювати, акумулювати і транслювати від покоління до покоління інформацію про свою життєдіяльність. Культура є тією системою, яка містить у собі сукупний досвід попереднього існування людства, забезпечує існуючу життєдіяльність суспільства та впливає на розвиток цього досвіду в майбутньому.

Тому актуальність дослідження визначається необхідністю осмислення динаміки сучасних змін процесу взаємодії з культурними цінностями та перспектив використання їх потенціалу в сучасному інформаційному просторі.

Поняття «культурні цінності» ми розглядаємо не як означення конкретних історико-культурних об'єктів, а в культурологічному аспекті, як знак культурно-історичних характеристик певної епохи, що символізує її основні цінності, ідеали, традиції, менталітет, а також символ, що забезпечує збереження пам'яті минулого і трансляцію (в часі та просторі) багатоаспектної інформації.

Таке розуміння культурних цінностей дозволить включити у сферу даного поняття не лише найвищі досягнення світової культури, а й інші форми

вираження її ментальних та соціально-культурних уявлень, що мають особливе смислове (культурне, історичне, художньо-естетичне) значення та виникають у певному конкретному соціокультурному контексті.

Культурні цінності, з одного боку, є засобом трансляції в часі та просторі багатоаспектної інформації про культуру минулого, а з другого – виступають в якості засобу життєвої та творчої реалізації для нинішнього покоління.

Інформаційний простір приватної книжкової колекції забезпечує процеси збереження спадщини минулого, синхронної трансляції соціокультурної інформації та збагачення особистості, розширення її світосприйняття на основі взаємодії з культурними цінностями.

Культурні цінності концентрують у собі багатовіковий досвід людства. Минуле культури постає у вигляді унікальних фізично-матеріальних та нематеріальних форм спадщини, включених в контекст соціокультурної пам'яті. Протягом всієї історії неперервність інтелектуального, морального, духовного життя суспільства забезпечується ретрансляцією через культурні цінності від покоління до покоління важливої багатоаспектної інформації.

Приватні книжкові колекції є обов'язковою умовою накопичення, передачі, удосконалення культурного досвіду; одним із тих соціальних механізмів, що забезпечують процеси збереження, функціонування і розвитку української культури в сучасному світі.

Ретрансляція пам'яті культури реалізується не лише в збереженні пам'яток культури, але й у створенні умов для всебічного використання сучасним поколінням соціокультурного досвіду, накопиченого у процесі розвитку людства. Приватні книжкові колекції є універсальними джерелами інформації. Якість суспільного знання залежить від ступеня актуалізації, засвоєння цієї інформації, що створює передумови для подальшого розвитку культури. Процес інтерпретації історико-культурного потенціалу культурних цінностей направлений на формування особистості за рахунок розуміння змісту текстів, що прийшли до нас з минулого.

Приватні книжкові колекції як культурна цінність є своєрідним каналом передачі у просторі та часі найціннішої інформації, зафіксованої на матеріальних носіях. В процесі взаємодії з культурними цінностями відбувається створення текстів нового смислового змісту на основі актуалізації значення сукупного духовного досвіду людства.

Приватні книжкові колекції відіграють особливу роль в збереженні і трансляції культурних цінностей. Вони акумулюють в собі знання про сприйняття, пізнання, оцінку, інтерпретацію, вплив та рух культурних цінностей, а також створення нових. Наступність культури забезпечується не лише традицією, але й здатністю транслюватися у часі, набуваючи при цьому нових якостей. Творчий процес створення нових смислових граней виступає засобом розвитку культури в цілому.

Процес опанування культури через вивчення приватних книжкових колекцій є наслідуванням предметного і духовного світу людини. Як правило, пізнання культурної спадщини має креативний характер, воно націлене на набуття загальнолюдського духовного досвіду, в процесі якого відбувається розкриття індивідуальних творчих можливостей та підняття їх до масштабу загальнолюдських параметрів філософського, наукового, морального та естетичного пізнання світу.

Малиш О. (м. Суми)

Використання сучасних технологій

для популяризації краєзнавчих ресурсів: досвід проведення заходів

Сучасний стан розвитку суспільства характеризується впровадженням інформаційних технологій в усі сфери життєдіяльності людини в тому числі й професійну. Вагому участь у цьому процесі беруть наукові бібліотеки, які володіють потужними інформаційними краєзнавчими масивами, зберігають їх і розповсюджують серед широкого загалу своїх користувачів. Як показує практика, інтерес до питань краєзнавства в наш час не знизився, а, навпаки, набуває все більшого розмаху. На сьогодні краєзнавча бібліотечна діяльність –

одна з унікальних і цікавих сфер діяльності, яка дає змогу читачам познайомитися часто з невідомими сторінками історії свого краю, пам'ятками архітектури, дізнатися про окремих особистостей тощо.

Краєзнавча робота, яку веде Сумська обласна універсальна наукова бібліотека, свідчить про великий потенціал бібліотечних працівників, їх здатність до пошуку, вміння вибудовувати партнерські відносини з усіма зацікавленими організаціями та закладами, працювати по-новому, шукати та знаходити оптимальні рішення в будь-яких форматах.

Прикметно для останніх років стало використання нетипових для бібліотеки форматів роботи, проведення на її майданчику нетрадиційних заходів. Перш за все, це заходи для зміцнення стосунків між людьми з різних областей України.

Враховуючи інтерес молоді до інформаційних технологій та подорожей, бібліотека запропонувала своїм молодим читачам нову форму роботи – он-лайн-гра, яка поєднує цей інтерес із саморозвитком особистості. Організація такого роду заходів дозволяє об'єднати не лише зусилля різних бібліотек України, а й має на меті популяризацію відомостей про історико-краєзнавчі пам'ятки України.

Подібні ігри дозволяють позиціонувати бібліотеку як активну складову соціуму, підвищувати її статус в очах читачів, сприймати як соціально важливий, відкритий всім і кожному публічний простір, де проходять знакові для регіону події, де завжди цікаво, де, зокрема, формується у молоді любов до своєї малої Батьківщини.

Цикл ігор розпочався з дружби бібліотекарів, які проходили навчання в проекті програми «Бібліоміст» по створенню регіонального піар-офісу. Участь у конкурсі надихнула їх на проведення спільних неординарних заходів з використанням комп'ютерних технологій. Така форма роботи з читачами, як *он-лайн-гра*, надавала молоді можливість спілкування та забезпечувала інтелектуальний відпочинок.

Перший інноваційний проект «Суми - Запоріжжя: єдина країна» реалізували Сумська обласна універсальна наукова бібліотека та Запорізька обласна бібліотека для юнацтва.

Методика підготовки заходу передбачала, насамперед, визначення тематики віртуальної зустрічі. Потім були сформовані команди, які готувались кожна у своїй бібліотеці. Для підготовки читачі мали безмежні ресурси Інтернету і найновіші довідники та презентації про міста-учасники, якими бібліотеки обмінялися задалегідь. Відповіді оцінювало журі, в складі якого були краєзнавці, освітяни, культурні діячі, письменники та представники громадських організацій.

Перед бібліотекарями постало завдання сформулювати такі запитання, щоб молодь завдяки цій грі збагатилась інтелектуально, щоб у неї виникло бажання відвідати інше місто. Тому була проведена пошукова розвідка про те, що єднає наші міста. Було знайдено чимало спільного. Наприклад, обидва міста – козацькі. У Запоріжжі народилась козацька вольниця, а Сумщина – батьківщина останнього кошового отамана Петра Калнишевського. Нас поєднують не лише історичні події, але й сучасники. Український історик Федір Турченко, олімпійський чемпіон Леонід Жаботинський народилися на Сумщині, а живуть і працюють у Запоріжжі.

Враження про гру від учасників:

«Мені особисто подобається так проводити свій вільний час. Завдяки грі довідалася, якою величною постає наша країна, її ніщо і ніхто не зможе роз'єднати, вона – єдина. І тепер ми просто мріємо поїхати до Запоріжжя!» – сказала капітан команди «Сумчанки» Дар'я Сілка.

«Я зрозумів, що ми – українці, живемо в одній державі, нас єднає культура, традиції, загальна історія, назви вулиць й ті однакові!» – заявив ліцеїст Кирило Головка із Запоріжжя.

«Це була класна, дружня атмосфера. Я особисто багато дізналась не лише про Запоріжжя, а й про свої рідні Суми, чого раніше не знала» – додала Віка Суярова.

На завершення учасники обох команд отримали маленькі подарунки на згадку про он-лайн-гру і про місто, з яким змагалися.

Після широкого висвітлення гри в засобах масової інформації та мережі Інтернет до нас надійшла пропозиція із Слобожанського міста Харкова від вчителів та бібліотекарів Харківської гімназії № 178 «Освіта». А їх в свою чергу спонукала публікація в газеті «День» (Гривінський Р. Бібліотека як комунікативна платформа // День. – 2014. – 4 верес. – С. 4). Сумчани з задоволенням відгукнулися на неї.

Наступний майданчик для спілкування молоді – «Суми-Херсон на мапі України» відбувся завдяки бібліотекарям Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки та Херсонської обласної бібліотеки для юнацтва ім. Б. Лавреньова.

Он-лайн-гра транслювалася в прямому ефірі. Відеоматеріал можна знайти в соціальних мережах.

Краєзнавча он-лайн гра «Суми-Херсон на мапі України» [Електронний ресурс] : Web-сайт. – Режим доступу: www.youtube.com/watch?v=qbpKpQhhfIE. – Назва з екрану.

Он-лайн-ігри активізують інтерес до краєзнавства, поглиблюють знання і уміння знайти відповідь в мережі Інтернет, допомагають кожному учаснику відчути себе частиною єдиної нації.

Ця ідея, втілена колегами із Запорізької обласної бібліотеки для юнацтва, стала початком Всеукраїнської гри, в якій брали участь 12 бібліотек України.

Бібліотека – це місце, де можна організувати зустріч читача з письменником, але не в традиційному, а в он-лайн форматі завдяки безкоштовному Інтернету. Так, читачі обласної бібліотеки мали можливість на **он-лайн-спілкування** з улюбленим поетом всіх сумчан, членом Національних спілок журналістів та письменників України, головним редактором альманаху «Земляки», президентом фонду сприяння ініціативам газети «День», лауреатом літературної премії ім. Л. Глібова, Всеукраїнської літературної премії ім. О. Олеся, Міжнародної літературної премії ім. І. Кошелівця, автором багатьох

книг – Миколою Гриценком. Поет презентував свою нову книгу «На зелених іконах дерев», яка стала лауреатом Міжнародної літературної премії ім. Г. Сковороди «Сад божественних пісень» за 2015 рік.

Дружба двох бібліотек (Сумської ОУНБ та Запорізької ОБЮ) сприяла проведенню презентації нової книги нашого земляка, доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, першого проректора Запорізького національного університету Федора Григоровича Турченка «Проект «Новоросія» 1764-2014. Ювілей на крові». Запорізька обласна бібліотека для юнацтва зібрала на *проблемне обговорення* представників громадських організацій, творчу інтелігенцію, молодих читачів, Сумська ОУНБ – знаних істориків, науковців провідних вишів м. Сум, громадськість. Автор задалегідь надіслав книгу своїм землякам, тому обговорення було предметним. Свою думку стосовно книги висловили сумські науковці: Г.М. Іванущенко – історик, член вченої Ради Центру досліджень визвольного руху, головний редактор Інтернет-проекту «Сумський історичний портал»; Г.І. Корогод – кандидат історичних наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ; М.А. Михайліченко – кандидат історичних наук, заступник декана з наукової роботи юридичного факультету Сумського національного аграрного університету; Л.І. Рожкова – кандидат історичних наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін та українознавства Сумського національного аграрного університету; Ю.О. Нікітін – кандидат історичних наук, докторант Київського національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. Всі вони були одностайні в суперактуальності тематики, ставили запитання щодо теми в контексті сучасних подій, вносили свої пропозиції щодо подальшої популяризації теми, необхідності проведення наукових конференцій серед молоді та акцентували увагу автора на доцільності перекладу видання різними мовами.

До обговорення приєдналися представники влади, громадськості, прикордонники з малої Батьківщини автора – селища Краснопілля.

Проблемне обговорення книги Федора та Галини Турченків «Проект «Новоросія» 1764-2014рр. Ювілей на крові» [Електронний ресурс] : Веб-сайт. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=izyDnF27auM> – Назва з екрану

Наступна *он-лайн-зустріч* стала можливою завдяки старанню бібліотекарів Сумської обласної наукової книгозбірні та музейників відділу «Музей І. М. Кожедуба» Шосткинського краєзнавчого музею. Довгоочікувана зустріч племінниці Івана Микитовича Кожедуба – Валентини Олександрівни Титової (м. Суми) та дружини племінника – Любові Григорівни Кожедуб, (с. Ображіївка, Шосткинський район) нарешті відбулася.

Так склалася доля, що родичі Івана Кожедуба знали одна про одну, але ніколи не зустрічалися.

Пізніше, реальна зустріч відбулася в м. Шостці під час урочистостей з нагоди 95-річчя від дня народження нашого земляка, тричі Героя Радянського Союзу Івана Микитовича Кожедуба.

В діалозі брали участь: кандидат історичних наук, завідувач кафедри гуманітарних наук Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ Надія Демиденко; ст. викладач Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, координатор краєзнавчих проектів Юрій П'ятаченко; науковий співробітник Сумського обласного краєзнавчого музею Ніна Євтушенко. На зворотному зв'язку – молодший науковий співробітник відділу «Музей І.М. Кожедуба» Тетяна Шумара.

Працівники Сумської обласної бібліотеки стали ініціаторами нового проекту *«Книга покликала в дорогу»*, який включає екскурсію по місту. Першим виданням, яке покликало бібліотекарів в дорогу, стала книга відомої на Сумщині людини, за фахом – викладача іноземної мови, за покликанням – краєзнавця-ентузіаста, Маргарити Вікторівни Сергієнко – «Путешествие с дилетантом, или Мой Дом в интерьере Троицкой» та одна з найстаріших вулиць нашого міста – Троїцька. Проект вийшов за межі області. Наступна книга, Ю. Горліс-Горського «Холодний яр», надала можливість працівникам

бібліотеки та її читачам відвідати історичну Черкащину і знайти спільне з сумською землею. Проект має продовження. На бібліотекарів та читачів чекає захоплююча подорож до директора Державного історико-культурного заповідника у м. Путивлі Сергія Володимировича Тулика та його книги «Глухівський Петропавлівський монастир та навколишні села».

Нещодавно бібліотека зібрала молодь на захоплюючий краєзнавчий квест «*Сумин городокъ*», присвячений 360-річчю заснування міста. Працівниками були підготовлені: карта квестової зони, запитання, маршрути слідування команд. На знак дружби та єдності на стартовому пункті «БІБЛІОТЕКА» учасники виклали із літер речення – «Ми любимо Суми!» Молоді читачі показали високі знання з історії свого улюбленого міста, побачили його красу, відкрили для себе багато цікавого. А бібліотекарі ще раз зрозуміли, що потрібні своїм читачам.

Маньковська Р. В. (м. Київ)

Уроки духовності та патріотизму

До 100-річчя від дня народження академіка Петра Тронька

Національна спілка краєзнавців України (НСКУ) в 2015 році відзначила 100-літній ювілей видатного державного та громадського діяча, Героя України, академіка НАН України Петра Тимофійовича Тронька, 90 років від заснування НСКУ – правонаступниці Українського комітету краєзнавства, та 25 років її відродження. У 1990 р. П. Тронько відновив діяльність Спілки, знищеної у 1930-і рр. тоталітарним режимом, і очолював її до 2011 р. Про вшанування на державному рівні сторіччя від дня народження академіка зазначалось у Постанові Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв» від 11 лютого 2015 р. [1]. **Ювілейні заходи краєзнавці презентували на прес-конференції в Інформаційному агентстві «Region-News» 21 квітня 2015 р. [2].**

Постать видатного українського діяча Петра Тронька була в центрі обговорень численних наукових зібрань. За багаторічну працю в освітній галузі колективи вищих навчальних закладів обрали вченого почесним доктором і

професором 13 університетів. 27 березня 2015 р. у Народному музеї історії ім. О. М. Поля Національного гірничого університету відбулася IV Всеукраїнська краєзнавча конференція «Громадські та державні діячі Придніпров'я XVIII–XX ст.» [3] за участі голови правління обласної організації НСКУ І. О. Кочергіна, професорів Г. К. Швидько, В. Ю. Пушкіна, Н. В. Ченцової, І. Ф. Ковальнової, Л. І. Зеленської, а також істориків-краєзнавців із Запоріжжя, Херсона, Криворіжжя. Також 29 квітня в Інституті гуманітарних проблем імені Петра Тронька цього закладу пройшли Історичні читання «Академік Петро Тронько: патріотизм у праці» [4]. Викладачі та студенти Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, де Петро Тронько був головою наглядової ради, провели 20–24 квітня наукову конференцію «XIX Слобожанські читання», в якій взяли участь близько 150 науковців, музейників, дослідників із України та інших країн [5]. Лауреатів університетської Премії імені академіка П. Т. Тронька для молодих науковців та студентів оголосили на XXXIII Міжнародній краєзнавчій конференції молодих учених «Історія повсякденності у локальному вимірі». У Національному літературно-меморіальному музеї Григорія Сковороди в с. Сковородинівка Золочівського району на Харківщині, біля витоків якого у 1972 р. стояв Петро Тимофійович, 16 травня пройшла Всеукраїнська наукова конференція «Искать и удивляться значит то же» (афоризм Сковороди), в рамках якої на засіданні круглого столу «Роль особистості в історії науки» обговорювалися актуальні проблеми пам'яткоохоронної справи в контексті наукової спадщини П. Т. Тронька [6]. Під час проведення «Ольвійського форуму – 2015: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі», 3–6 червня у Чорноморському державному університеті імені Петра Могили відбулася наукова конференція «Роль особистості в історії» [7]. 6 листопада вчені-гуманітарії зібралися в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка на наукову конференцію «Особистість в українській історії: погляд крізь віки», де висвітлювалася роль Петра Тронька в удосконаленні культурного та духовного простору України. Колектив працівників

Національної історичної бібліотеки України 12 листопада в рамках Третіх Троньківських читань провів Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України» про сучасні теоретичні та методичні проблеми бібліотечного краєзнавства та інноваційні підходи у його подальшому розвитку.

Важливою подією у краєзнавчому житті країни став урочистий пленум Правління Національної спілки краєзнавців України, який **відбувся** 27 травня 2015 р. у **Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна**. У доповіді «Ювілеї українського краєзнавства: історичний поступ майбутнього» голова Національної спілки краєзнавців України О. П. Реєнт розкрив сторінки історії Спілки, основні періоди її розвитку, відзначив роль П. Т. Тронька у розгортанні краєзнавчого руху, розповів про здобутки і проблеми краєзнавців на сучасному етапі та окреслив перспективи розвитку організації. Голови правлінь обласних організацій Спілки з Донецька, Луганська, Черкас, Івано-Франківська, Миколаєва, Полтави, Харкова поділились досвідом у розгортанні краєзнавчого руху і висловили конкретні пропозиції для удосконалення роботи на місцях [8]. До ювілеїв Спілки краєзнавці приурочили видання підручника для студентів вищих навчальних закладів «Основи краєзнавства», видрукуване за підтримки Харківського університету і презентоване на пленумі. Учасники пленуму взяли участь у науково-краєзнавчій експедиції «Пам'ятні місця Героя України, академіка Петра Тронька на Слобожанщині», відвідали малу батьківщину Петра Тимофійовича – села Заброди, Кленове, Богодухів [9], спілкувалися із земляками, шанувальниками та друзями науковця.

Багато місць, пов'язаних з діяльністю П. Т. Тронька, збережено на Київщині. 29 квітня за ініціативи директора Фастівського державного краєзнавчого музею Тетяни Неліної проведено науково-краєзнавчу експедицію «Краєзнавчими стежками Фастівщини». Петро Тимофійович сприяв створенню Меморіального музею-садиби Івана Козловського у с. Мар'янівка, Меморіального музею-садиби композитора Кирила Стеценка в с. Веприк, опікувався охороною і облаштуванням археологічних пам'яток, зокрема

Переп'ятового поля, курганів «Переп'ятиха» та «Переп'ят», будівель колишнього маєтку графа Хоєцького у с. Томашівка, підтримував діяльність Фастівського державного краєзнавчого музею, музею-вагону злуки УНР і ЗУНР. У с. Богданівка Яготинського району за підтримки П. Тронька постав Меморіальний музей-садиба народної художниці Катерини Білокур, творчість якої високо цінував учений. Спілка 16 травня до 115-річчя від дня народження мисткині започаткувала краєзнавчо-мистецьке свято «Катеринин день. Мистецтво жити на землі» [10].

У рік краєзнавчих ювілеїв в Україні розгорнулася широка виставкова діяльність. У червні виставку «Краєзнавство в душі моїй» до 100-річчя від дня народження Петра Тронька відкрито у приміщенні Національної спілки краєзнавців України. Протягом липня–серпня на виставці у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського НАН України репрезентували значний доробок Петра Тимофійовича на краєзнавчій і пам'яткоохоронній ниві академіка [11]. Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка у липні підготувала книжкову виставку «Постать, що символізує епоху: Петро Тронько» [12]. В Одеській національній науковій бібліотеці 12 липня працівники провели бібліографічний огляд книжкової виставки «Обранець історії: до 100-річчя від дня народження Петра Тимофійовича Тронька (1915–2011 рр.)» [13]. У Музеї «Заповіту» Т. Г. Шевченка Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» 10 липня відкрилась виставка **«Петро Тронько: з любов'ю до Переяславщини»**, також у вересні співробітники музею представили мистецьку виставку із приватної колекції Петра Тронька [14]. За ініціативи Київської міської та Київської обласної організацій Спілки 21 вересня у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка відкрилась виставка «Я тобою, Україно, живу». 10 липня Центральний державний архів громадських об'єднань України презентував он-лайн-виставку архівних матеріалів, охопивши урядову, міжнародну, наукову, громадську діяльність академіка впродовж 1943–1984 рр. [15]. **Електронну виставку оригінальних матеріалів «Тронько Петро**

Тимофійович – історик, академік НАН України. До 100-річчя від дня народження» підготували співробітники Інституту архівознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського за матеріалами з особового архівного фонду вченого (фонд № 429) [16].

Протягом липня 2015 р. на телеканалах «УТР», «Культура», КДРТРК «Центральний канал» демонструвались фільми «Видатні українці. Петро Тронько» (автор – Світлана Махонько, режисер – Олександр Махонько) та «Петро Тронько. Жити для людей» (автор – Олена Москаленко, режисер – Володимир Васильєв), прем'єрна демонстрація останнього відбулася 26 червня у київському кінотеатрі українського фільму «Ліра». Постаті Петра Тимофійовича Тронька була присвячена авторська передача Сергія Гальченка «Музеї України» в ефірі радіоканалу «Культура» 16 липня.

Редакційна колегія наукового журналу «Краєзнавство», яку очолює голова НСКУ Олександр Реєнт, приурочила до 100-річчя П. Т. Тронька випуск № $\frac{3}{4}$ часопису. У 2012 р. Національна спілка краєзнавців України започаткувала Премію імені Петра Тронька, а 13 липня 2015 р. в чергове почесну відзнаку вручили відомим діячам науки, культури і освіти України, соратникам науковця. 8 жовтня 2015 р. Київська міська рада затвердила рішення, ініційоване Спілкою, про найменування іменем академіка Петра Тронька вулиці, яка прилягає до Національного музею народної архітектури та побуту України, у Голосіївському районі м. Києва. Вже декілька років поспіль Спілка неодноразово звертається до владних структур, щоб присвоїти ім'я П. Т. Тронька Національному музеєві народної архітектури та побуту України, після створення якого співробітники закладу називали його Троньківка. На жаль, питання досі не вирішено.

До 100-річчя від дня народження П. Т. Тронька громадськість увічнила пам'ять академіка в меморіальних таблицях. 10 липня встановлено пам'ятку із портретом Петра Тимофійовича та написом «Я тобою, Україно, живу...» на фасаді ліцею № 3 в Богодухові. Пам'ятну таблицю П. Т. Троньку (скульптор Олександр Рідний) 15 липня встановили на приміщенні центрального корпусу

Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. 8 жовтня у Національному заповіднику «Хортиця» в 50-річний ювілей закладу відкрито меморіальну таблицю Герою України Петру Троньку (скульптор Микола Шакін) [17].

Ювілейний рік П. Т. Тронька виразно висвітлив не лише присутність доробку академіка в українській науці та культурі, живу пам'ять про Героя України серед громадськості, але, що важливо, красномовно засвідчив про значний вплив ученого на формування національної свідомості та удосконалення духовних засад суспільства.

Список використаних джерел:

1. Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв: постанова Верховної Ради України від 11 лютого 2015 р. [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/184-19
2. Поточний архів Національної спілки краєзнавців України
3. Краєзнавча конференція у Дніпропетровську [Електронний ресурс] // Сайт Національної спілки краєзнавців України. – Режим доступу: nsku.org.ua/
4. Академік Петро Тронько: патріотизм у праці. Новини університету [Електронний ресурс] // Національний гірничий університет – відповідність часу. – Режим доступу: http://www.ntu.org.ua/ua/content/news/?post=-28412208_29&PAGEN_2=2&SHOWALL_1=1
5. Поточний архів Національної спілки краєзнавців України
6. Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://skovoroda.in.ua/>
7. Поточний архів Національної спілки краєзнавців України
8. Урочистий пленум правління НСКУ у Харкові [Електронний ресурс] // Сайт Національної спілки краєзнавців України. – Режим доступу: nsku.org.ua/
9. Поточний архів Національної спілки краєзнавців України
10. Маньковська Р. Краєзнавці започаткували свято Катерини Білокур // Краєзнавство. – 2015. – № 1/2. – С. 197–198.
11. Книжкова виставка до 100-річчя академіка Петра Тронька [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/taxonomy/term/67%2B614?page=1>
12. Краєзнавчий відділ [Електронний ресурс] // Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка. – Режим доступу: <http://lib.if.ua/>

13. До 100 – річчя Петра Тронька [Електронний ресурс] // Одеська національна наукова бібліотека ім. М. Горького. – Режим доступу: http://www.odnb.odessa.ua/view_post.php?id=1208

14. Музей «Заповіту» Т. Г. Шевченка [Електронний ресурс] // Сайт Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». – Режим доступу: <http://www.niez-pereyaslav.com.ua/ua/m-6>

15. Виставка до 100-річчя від дня народження академіка Петра Тронька [Електронний ресурс] // Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Режим доступу: <http://cdago.gov.ua/>

16. Електронна виставка до 100-річчя від дня народження академіка петра Тимофійовича Тронька [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/2315>

17. Меморіальна дошка [Електронний ресурс] // Національний заповідник «Хортиця». – Режим доступу: <http://ostriv.org/memorialna-doshka/>

Марченко О. І. (м. Київ)

Київ і Київщина на сторінках каталогу

«Видання воєнної доби 1941-1945 рр.»

В році, що минає, червоною ниткою виділяється пам'ятна дата "зі сльозами на очах" – 70 річниця Перемоги над нацизмом у Європі та 70-та річниця завершення Другої світової війни. Звичайно, Національна історична бібліотека України не могла залишатися осторонь цієї події. Колекція книг воєнної доби, яка зберігається у відділі стародрукованих, рідкісних та цінних книг, була суттєво доукомплектована та частково оцифрована^[1]. Та, найголовніше, був виданий друкований каталог "Видання воєнної доби, 1941-1945"^[2]. Його можна погортати як у звичному паперовому, так і у електронному варіанті (він представлений у флеш-перегляді на сайті Бібліотеки).

Документи колекції, що увійшли до каталогу, це – офіційні документи, публіцистичні твори, поезія, проза. В зібранні є досить рідкісна добірка фронткових повідомлень «Сообщения Советского Информбюро» та фотодокументів «Зверства немецко-фашистских захватчиков», «Повідомлення Надзвичайної державної комісії по встановленню і розслідуванню злочинств

німецько-фашистських загарбників...» тощо. Каталогом дуже зручно користуватися: побудований за хронологічним принципом, він містить всі можливі допоміжні покажчики – авторів та назв, іменний, географічний та покажчик місць видання.

6 листопада ми відзначаємо ще одну важливу пам'ятну дату – День Визволення Києва. Друга світова війна обернулася для Києва низкою трагічних подій, незліченими людськими втратами та матеріальними збитками. В екстремальних умовах війни духовне життя країни тривало, культура розвивалася, книги друкувалися, але війна владно затребувала видань нового змісту і напрямку, які б відповідали інтересам захисту Батьківщини, могутньому заклику "Все для фронту", які виховували почуття патріотизму і любові до країни, були сильною зброєю в боротьбі проти навали загарбників. З понад 500 примірників книг, зазначених у каталозі, майже п'ята частина (98 примірників) була надрукована у Києві, за роками: 1941 р. – 23 книги, 1942 р. – 6 книг, 1943 р. – 14 книг, 1944 р. – 28 книг та у 1945 р. – 25 книг.

Більшість книг, присвячених Києву і Київщині у Другій світовій війні, вийшли друком після визволення міста від нацистських окупантів. Так, у 1944 р. були надруковані вже згадане київське видання "Про руйнування та звірства, заподіяні німецько-фашистськими загарбниками у м. Києві : повідомлення Надзвичайної державної комісії по встановленню і розслідуванню злочинств німецько-фашистських загарбників та їх спільників і заподіяної ними шкоди громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам і установам СРСР"^[3], і співзвучне йому московське видання "Сообщение Чрезвычайной Государственной Комиссии по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков и их сообщников и причиненного ими ущерба гражданам, колхозам, общественным организациям, государственным предприятиям и учреждениям СССР: о злодеяниях, совершенных немецко-фашистскими захватчиками в г. Киеве"^[4]. Документальні текстові та фотосвідчення містить збірник матеріалів, присвячений першій річниці з дня визволення Києва і Київської області з німецької неволі

"Визволена Київщина"^[5]. 778 днів і ночей тривала жахлива окупація Києва. Саме так називається книга Кузьми Кіндратовича Дубини – "778 трагічних днів Києва"^[6], що вийшла друком у київському Українському державному видавництві в 1945 р. У тому ж році вийшло надзвичайно цікаве видання – збірка пісень для співу в супроводі фортепіано "Визволеному Києву. 6.XI. 1943 р. – 6.XI. 1945 р."^[7].

Але не тільки воєнному минулому Києва присвячувались книги воєнного періоду. Так, у 1941 р. вийшла книга, яка є для нас і буде завжди особливо цікавою і актуальною – праця І. Т. Кошового "Шевченко в Києві"^[8]. А у 1940-1942 рр. у Празі вийшли друком дві частини твору чи не найекзотичнішої української письменниці, актриси, мистецтвознавця Наталени Королеви – "Легенди старокиївські"^[9], у яких йдеться про давнє минуле східних слов'ян. Цикл цих легенд являє собою химерне, філігранно оброблене переплетіння слов'янських, скіфських, давньогрецьких, давньохристиянських і навіть скандинавських переказів, міфів, казок; дійові особи – князь Аскольд (до речі, Королева вважала, що саме він запровадив християнство на Русі, за що і був убитий), Кирило Кожум'яка та інші.

Звичайно, ми і надалі будемо продовжувати працювати з цими книгами, доукомплектовувати та оцифрувати дану колекцію, яка не є статичною, усталеною раз і назавжди. Як зазначив доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач відділу історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України О. Є. Лисенко у передмові до каталогу "Видання воєнної доби, 1941-1945" – "Те, що цей чинник прискорив перемогу над агресорами, переконує в необхідності його наукового опрацювання й інтерпретації на міждисциплінарному (політологічному, соціологічному, морально-психологічному) рівнях. Актуальність таких студій сьогодні – безсумнівна".

Список використаних джерел:

1. Видання воєнної доби 1941-1945 рр. [Електронний ресурс]: [сайт] / Нац. іст. б-ка України. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=375 (дата звернення 7.10.2015). – Назва з екрану.
2. Видання воєнної доби 1941-1945 рр.: кат. колекції від. стародрук., рідкісних та цінних кн. Нац. іст. б-ки України / Нац. іст. б-ка України ; [упоряд.: О. Марченко, С. Лещенко; ред.: С. Смілянець, Н. Хівренко]. – Київ, 2015. – 75 с. – (1939-1945. Ніколи знову).
3. Про руйнування та звірства, заподіяні німецько-фашистськими загарбниками у м. Києві : повідомлення Надзвичайної державної комісії по встановленню і розслідуванню злочинств німецько-фашистських загарбників та їх спільників і заподіяної ними шкоди громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам і установам СРСР. – Київ; Харків: Укр. держ. вид-во, 1944. – 23 с.
4. Сообщение Чрезвычайной Государственной Комиссии по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков и их сообщников и причиненного ими ущерба гражданам, колхозам, общественным организациям, государственным предприятиям и учреждениям СССР: о злодеяниях, совершенных немецко-фашистскими захватчиками в г. Киеве. – Москва : Госполитиздат, 1944. – 16 с.
5. Визволена Київщина : зб. матеріалів, присвячених першій річниці з дня визволення Києва і Київської області з німецької неволі. – Київ: Укр. держ. вид-во, 1944. – 127 с.: іл.
6. Дубина К. К. 778 трагічних днів Києва / К. К. Дубина. – Київ : Укр. держ. вид-во, 1945. – 94 с. : іл.
7. Визволеному Києву. 6.XI. 1943 р. – 6.XI. 1945 р. / упоряд. А. Штогаренко ; ред. Б. Лятошинський. – К. : Укрдержвидав, 1945. – 44 с. : нот.
8. Кошовий І. Т. Шевченко в Києві / І. Т. Кошовий; ред. Л. Є. Підгайний, Будинок-музей Т. Г. Шевченка в Києві. – Київ: Радянська школа, 1941. – 68 с.
9. Королева Н. Легеди старокиївські. Ч. 1-2 / Н. Королева. – Прага: Пробоєм, 1940-1942.

Будинок просвітителів молодого покоління

До 155-річчя колишнього будинку Наукової бібліотеки

Уманського національного університету садівництва

Швидко плине час... Цілі покоління йдуть у вічність, але їм на зміну приходять нові. У масштабах космосу людина відчуває себе пилінкою, хоча кожен мріє залишитись там маленькою зірочкою. Але це не завжди залежить від особистості. Тільки нащадки можуть, вдивляючись у минуле, зберегти, повернути втрачені імена, події, врешті – свою історію.

Поштовхом для написання майже кожного нарису стає чергове дослідження у рамках проекту «Імена великих і незнаних». Це дослідження розпочалось зовсім несподівано. Два розрізнені томи «Історії Государства Россійскаго» відомого історика Карамзіна потрапили до нашої бібліотеки, можливо, ще в одеський період, або у перші десятиліття перебування училища в Умані, якщо зважити на роки видання книг – 1851-1852

Хоча запис, зроблений невідомою рукою на форзаці однієї з книг, свідчить про те, що змінилась назва і статус училища – з 1867 року Уманське училище землеробства і садівництва. На книзі «Історії Государства Россійскаго», т. IX-X, 1852 року напис: «Изъ книгъ воспитанической библіотеки уч. Земледѣлія и Садоводства. 1872 г. 15 ноября».

Нахзац другої книги «Історії Государства Россійскаго», т.1., 1851р. прикрашає цікавий і поки єдиний такого роду напис: «Библіотека Уманскаго Училища Земледѣлія и Садоводства помѣщается въ домъ, отвѣденномъ для просвѣтителѣй молодого поколения».

З довідки, складеної Ларисою Цимбровською, «Архітектурна забудова студмістечка УНУС» дізнаємось, що «Корпус № 2 – раніше бібліотека університету. З 2009 року – розміщено інженерно-технологічний факультет. Початок будівництва – 1859 рік. Архітектор Микола Никифорович Марков. У будинку розташовувались квартира директора училища, кімната для приїжджих, контора, бібліотека і кілька навчальних кабінетів. Будівля

двоповерхова, має ознаки стилю класицизму». Припускаю, що через рік будинок міг бути зданий до експлуатації. Можливо, новий 1861 рік зустрічали у новобудові. Таке припущення роблю, посилаючись на Олександра Давидовича Нордмана про «Учреждение Главного училища садоводства». «...3 августа 1844 г. принято въ заведение 10 казенныхъ воспитанниковъ и училище открыто первоначально въ наемномъ помъщеніи. Въмсть съ тьмъ приступлено къ постройкь для училища новаго зданія, которое и окончено въ 1846 году». Темпи будівництва в той час відповідали значимості Головного училища садівництва. Тож, будинку колишньої бібліотеки у 2015 виповнюється 155 років. Старі стіни могли б багато розповісти. Поріг бібліотеки переступали знані вчені й ті, що з часом ставали гордістю не тільки нашого навчального закладу, – учні. Саме сюди потрапляли книги, написані викладачами, колишніми вихованцями, які працювали у різних куточках земної кулі. Про це свідчать дарчі написи та записи у старій інвентарній книзі бібліотеки.

Переїзд з Одеси, облаштування, забудова території училища проходили під керівництвом другого директора Головного училища садівництва Обнінського Домініка Сигизмундовича. Обнінський жив у цьому будинку до 1863 року. На превеликий жаль, про Домініка Сигизмундовича на даний час відомо не багато.

Пам'ятна дошка на корпусі № 2 розповідає нам, що тут жив і працював третій директор училища – відомий вчений, ботанік, лісівник, фенолог Анненков Микола Іванович. Його всесвітньовідомий «Ботанический словарь» (1859 р.) після перебування Анненкова в Умані був значно доповнений місцевими назвами рослин Уманщини у виданні 1878 року.

Припускаю, що у 1863 році в бібліотеці училища відбувся переоблік фонду, про це свідчить інвентарна книга – єдиний рукописний документ, що зберігся дотепер.

Який вигляд мав будинок зсередини у ті далекі часи, ми можемо тільки уявляти, шукаючи у старих книгах будь-які описи, сподіваючись отримати якомога повнішу уяву про минулі сторіччя. Свого часу мене дуже

схвилював опис будинку в книзі Анциферова Миколи Павловича «Из дум о былом», глава II «Софиевка»:

«Самое раннее воспоминание в моей жизни – это восхождение по лестнице... Я ничего не хочу в это первичное чувство подъема привносить из последующего опыта...

Когда я спросил у мамы, где же я мог подниматься по лестнице, многократно повторяя тот же путь, она мне объяснила, что в «Софиевке» меня водили по утрам к бабушке, которая жила на втором этаже.

Эта лестница, по которой младенец поднимался нетвердыми шагами, туда, где ждала его нежная ласка доброй старушки, зародила в душе особое ощущение подъема навстречу какому-то благу.

Не полет ввысь, а именно восхождение сделалось для меня синонимом нравственного блага».

Микола Павлович, син Павла Григоровича Анциферова, інспектора училища, народився в Умані 13 (25) липня 1889 року. Йому судилося стати відомим культурологом, істориком і краєзнавцем. Спогади дитинства, родинний устрій, наукове, культурне оточення зробили Миколу Павловича прихильником теорії 20-х років минулого сторіччя, відомої як «Теорія культурних гнізд». «Культурними гніздами» прийнято називати осередки з особливою аурою, яку створює певне коло людей, поєднаних між собою науковою, виховною, літературною діяльністю, плеканням вихованців, які приходять на зміну своїм наставникам. Наш університет завдяки багатьом поколінням науковців, вихованців, краєзнавців і літераторів є тим самим культурним гніздом.

Неодноразово Микола Павлович повертався до Умані, зупиняючись на квартирі свого дядька, директора училища (1885–1905 рр.) Дмитра Семеновича Леванди.

31 грудня 1882 р. в Умані закінчив роботу над книгою «Значеніє разведенія кормовых растений» Дмитро Семенович Леванда. У 1883 році ця

книга буде надрукована у Київській друкарні С.В. Шульженко і автор подарує її бібліотеці.

Два роки потому Д.С. Леванда буде призначений директором училища. Під час його керівництва училище відсвяткує піввіковий ювілей.

Свого часу Дмитру Семеновичу була подарована книга відомого німецького агронома, професора Еміля Вольфа. Редагувалася книга викладачем Уманського училища землеробства Загорським Павлом Артемовичем. Треба відмітити, що Загорський отримав освіту в стінах Уманського училища 1873 р. Павло Артемович викладав сільськогосподарську економію, сільськогосподарську технологію, будівниче мистецтво та теорію сільськогосподарських механізмів і машин. У музейній кімнаті Наукової бібліотеки зберігається шосте видання з автографом редактора.

Свого часу Еміль Вольф був дуже авторитетним науковцем. Цікавий факт – переклад його книги «Практическое руководство к удобрению почвы» (1869 р.) був зроблений п'ятим директором Уманського училища професором Калиновським Яковом Миколайовичем.

Точно невідомо, коли до фондів бібліотеки потрапила книга випускника Головного училища садівництва Лаврентія Лучинського «Практическое садоводство», форзац якої прикрашає дарчий напис: «На память незабвенному моему бывшему ученику С.Косенко. От бывшего учителя Л.Лучинскаго, г. Пенза, 1886 года, 28 марта».

Сергій Михайлович Косенко закінчив училище у 1870 р. Цей напис свідчить про те, що роки навчання Косенко співпадають із періодом плідної праці Лучинського в Умані. Саме в Умані була написана книга «Руководство к садоводству Л.Т.Лучинскаго, преподавателя училища земледелья и садоводства въ Умани».

Припускаю, що це видання надруковане раніше 1886 року (дата дарчого напису). Де і коли була видана ця книга, поки невідомо (відсутні вихідні дані), але беззаперечний факт – місце її народження – Умань.

Перевидання «Руководства к садоводству» (1891 року) під назвою «Практическое садоводство въ двухъ частяхъ» вийшло в світ у типографії І. Н. Гродковського (м. Пенза). Одна з книг цього видання зберігається в музейній кімнаті Наукової бібліотеки і також має дарчий напис: «Дорогому Сергею Михайловичу Косенко на память от автора. Июнь 1893 г.»

Вважаю, що ці книги були передані вдячним учнем до бібліотеки рідної альма-матер.

Кілька видань залишилось від авторського дарунку на ювілей училища «Л.Т.Лучинській (вып. 1852 г.) прислал училищу 160 экз. своего сочинения подъ назв. «Практическое садоводство», для раздачи его всемъ членамъ бывшаго съезда должностныхъ лицъ и питомцевъ училища». У списку «книгъ пожертвованныхъ въ библіотеку Уманскаго училища земледѣлія и садовод. питомцами училища» першим іде перелік дарунків від Лаврентія Трохимовича Лучинського:

1. Нордманъ. Директоръ Главнаго училища садоводства. «Описание Императорскаго Одесскаго сада съ замечаніями о растительности и климатъ окрестностей Одессы».

2. «Инструкція садовымъ заведеніямъ въдомства Министерства Государственныхъ Имуществъ».

Ці видання і досі зберігаються в фондах сучасної бібліотеки.

Лучинський не брав участі у ювілейних заходах 1894 року. На той час він був уже у відставці, жив за адресою «г. Пенза, ул. Среднепѣшая, д. Чайковской». За його плечима цікава наукова і педагогічна діяльність – «Служиль при Главномъ училище садоводства и въ Уманскомъ училище земледѣлія и садоводства помощникомъ садовника и учителемъ черченія и рисованія, потом заведовал Пензенскимъ училищемъ садоводства».

Можливо, що видання (у нас зберігається екземпляр, який втратив титульну сторінку) стало основою перевидання у 2009 році під назвою «Устройство декоративных садов на открытом воздухе. Практическое садоводство». Ця книга стала першою у серії «Классика садово-паркового

искусства» і має мету: «Познакомить читателей с лучшими произведениями предшествующих поколений садоводов, чьи труды сохранили свою актуальность и культурную значимость до наших дней». На превеликий жаль, наша бібліотека не має сучасного видання, але дуже цікаво, чи є серед ілюстрацій «Англійський парк Царицына сада Уманського училища земледілля і садоводства в г. Умані».

Саме час розповісти про нашого випускника, який неодноразово передавав до бібліотеки Умані книги, супроводжуючи їх цікавими візитівками.

Сто шість книжок різної тематики подарував Сергій Михайлович Косенко на ювілей училища у 1894 році. На жаль, збереглося мало з того списку. Візитівку Сергія Михайловича ми можемо бачити на книзі Кривенка В.С. «Очерки Кавказа. Поѣздка на Кавказъ осенью 1888 года» (СПб, 1893). Серед подарованих книжок були роботи Короленка Прокофія Петровича – архіваріуса Військового архіву Кубані; Феліцина Євгена Дмитровича – історика, громадського діяча, управителя канцелярії начальника Кубанської області та наказного отамана ККВ, хорунжого, з 1893 року – голови археологічної комісії; Щербини Федора Андрійовича – історика, статистика, громадського діяча. Косенко С.М. був у складі Кубанського обласного статистичного комітету, на той час (1893 рік) служив поліцмейстером у місті Єйськ. Я думаю, що Сергію Михайловичу було цікаво поєднати історію міста його юності та станиці Уманської Єйського повіту, де жили нащадки уманських козаків.

На форзаці книги «30000 иностранных слов» - друкований типографським способом напис: Косенко Сергью Михайловичу».

Книга не має титульної сторінки, суперечливим може бути визначення року видання. Тож, можна припустити, що ця книга була однією з привезених на ювілей «86 книжек духовно-нравственного содержания для раздачи садовымъ рабочимъ училища». Отже, книжкові подарунки від Сергія Михайловича Косенка отримала не тільки бібліотека й предметні кабінети, а й прості робочі.

Неможливо не розповісти ще про одну цікаву особистість, бо паростки роду Білецьких стали гордістю України. Книгу І. Білецького «Дѣйствіе ветра на почву» наша бібліотека отримала з дарчим написом автора з Казанського училища землеробства, можливо, у 1895 році; саме того року вона була надрукована у видавництві «Общественная польза» Санкт-Петербурга.

У той час Іван Іванович Білецький обіймав посаду інспектора Казанського училища землеробства, викладав рослинництво, ботаніку і керував практикою з цих дисциплін. Можна говорити про давню наукову співпрацю наших навчальних закладів. Білецький І. І. був відомою людиною в аграрній освіті. Всі знали, що Іван Іванович – учень Д. І. Менделєєва, К. А. Тімірязєва та Г. Г. Густавсона. Йому належать багато праць із питань сільського господарства. Сучасники розповідали про його виключну пам'ять і працелюбство. Батько Білецького був кріпаком і після реформи 1861 р. працював на одному із заводів м. Одеса. Дружина Софія Андріївна уродженка Полтави, за освітою фельдшер, була домогосподаркою. Українська мова, українські пісні та культ Т. Г. Шевченка визначили вибір життєвого шляху сина Олександра (1884-1861 рр.). Знавець російської, української, західноєвропейської та античної літератур, він працював у Київському інституті літератури. З 1939 р. він – академік АН УРСР. Життя онуків Білецького міцно пов'язано з Києвом. Білецький Андрій (1911-1995 рр.) був професором Київського університету. Білецький Платон (1922-1998 рр.) – художник і мистецтвознавець, був професором художнього інституту.

У січні 1904 р. до бібліотеки училища потрапила книга Антона Степановича Саноцького, професора інституту сільського господарства та лісівництва у Новій Александрії (Польща), «Основы анатоміи домашнихъ млекопитающихъ». Книга має автограф автора.

Книга вийшла друком у Варшаві 1902 року. Саноцький А. С. вивчав військову хірургію під керівництвом Павлова І. П.; з 1893 р. – працював старшим ординатором військового шпиталю у Києві. Потім була кафедра фізіології тварин у Ново-Александрійському інституті, а з 1907 до 1911 року він

очолював цей інститут. І знову прослідковуються наукові та, можливо, особисті стосунки вчених.

У музейній кімнаті нашого університету зберігається дарчий примірник видання ще одного видатного вченого в галузі тваринництва – Василя Павловича Устьянцева «О питаніи травоядныхъ животныхъ клѣтчаткой и грубыми кормами», надрукованого у типографії С. В.Кульженко 1906 року в м. Києві.

На той час Устьянцев працював у Ново-Александрійському інституті сільського господарства та лісівництва, де був залишений після закінчення інституту в 1897 р. асистентом кафедри зоотехніки професора Калугіна І. І. Наш університет може пишатись тим, що Іван Іванович Калугін з 1892 до 1894 рр. викладав тваринництво в Уманському училищі землеробства та садівництва, одночасно читаючи лекції на курсах народних вчителів і вчительок із шовківництва, бджільництва та городництва.

З особливою гордістю сьогодні перегортаємо сторінки книг, дарованих бібліотеці Миколою Костянтиновичем Васильєвим. Будучи кандидатом сільськогосподарських наук, він читав курс рослинництва, математичну географію, мінералогію і керував практикою учнів із землеробства та рослинництва. Невеличка за обсягом праця «Сельскохозяйственныя опытыя учрежденія: (Докладъ особой комиссії при Уманско-Липовецкомъ сельхоз. обществе 6 іюня 1904 года)» має дарчий напис.

У тексті є цікаве посилання: «Опыты культуры растений Азии и Кавказа въ с-хоз. питомникъ Уманскаго училища».

Старий будинок колишньої бібліотеки зберігає свої таємниці і зустрічає 155-річний ювілей, наповнений голосами сучасних студентів.

Його стіни зберігали книги у часи лихоліть, надавали наснагу багатьом поколінням бібліотекарів. Колишні читальні зали пам'ятають шелест книжкових сторінок, а книжковий пил затаївся між шпаринками старих цеглин. Уже стало легендою, що зимовими вечорами при повній тиші, наче під чиєюсь

легкою ходою, риплять дошки підлоги. Книжковий фонд змінив прописку, та зберіг свою душу.

Новальська Т. В., Циганенко А. М. (м. Київ)

**Управління бібліотечним персоналом в умовах інформатизації
(з досвіду Національної історичної бібліотеки України)**

Серед факторів, які зумовлюють інноваційні, креативні підходи до управління персоналом сучасної бібліотеки, можна визначити: по-перше, трансформаційні зміни в діяльності книгозбірень під впливом суспільно-політичних, економічних, адміністративних реформ; по-друге, підвищення соціального статусу бібліотеки в суспільстві, як центру знань, культури, інформації та важливість ролі системи бібліотечно-інформаційних комунікацій у структурі соціальних комунікацій, а також стрімкий розвиток та впровадження інформаційних технологій в бібліотечні процеси.

Управління персоналом передбачає послідовну цілеспрямовану діяльність керівного складу по розробці стратегії кадрової політики, визначенні потреб у фахівцях та формуванні якісної професійно-кваліфікаційної структури бібліотеки.

Адміністрація забезпечує підбір достатньої кількості працівників, які володіють знаннями для виконання різних функціональних обов'язків. Зміст і методи підбору кадрового складу значною мірою визначається організаційною культурою, технологіями і методами управління. Організаційна культура є стратегічним інструментом, який дозволяє підбирати персонал, орієнтований на вирішення спільних завдань, виявляє ініціативу, ефективно володіє внутрішньою і зовнішньою комунікацією. Лише та бібліотека буде завжди мати високу репутацію, позитивний імідж, а також приваблювати висококваліфікованих спеціалістів, в якій діє історично сформована організаційна культура.

Перед керівниками одним із пріоритетних завдань на сьогодні є забезпечення установ відповідальними, дієздатними, висококваліфікованими

фахівцями, що можуть забезпечити конкурентоспроможність бібліотек на ринку інформаційних послуг.

Проблема формування якісного кадрового складу широко обговорюється на сторінках фахових видань, на науково-практичних конференціях, круглих столах, нарадах, де ставляться питання «старіння» бібліотечного персоналу, невідповідність фаховій освіті, відтік молоді з бібліотек тощо. Думається, доречним на сьогодні буде розповсюдження досвіду по якісному управлінню персоналом, що напрацьований багатьма бібліотеками, серед яких чільне місце посідає Національна історична бібліотека України (НІБУ).

На сьогодні штат її налічує 127 осіб, із них бібліотечних працівників – 95 осіб, серед яких – 2 кандидати наук, 3 заслужених працівника культури. Освітній рівень співробітників такий: повну вищу освіту мають 78 осіб, середню спеціальну – 17 осіб, що складає 100% освітнього цензу співробітників, вищу бібліотечну освіту має 55 осіб, тобто, відсоток співробітників з фаховою освітою складає 75,6%. Це один із найвищих показників по бібліотеках Мінкульту України. Для порівняння: в публічних бібліотеках він складає 23,8%, в ОУНБ – 62,4%.

Серед співробітників – випускники профільних вузів: КНУКіМ – 49 осіб, (4 є студентами), ХДАК – 4 особи; Рівненський гуманітарний університет – 1 особа; 3 здобули другу вищу спеціальну освіту в Інституті післядипломної освіти.

Кадровий склад Бібліотеки представляють також історики, педагоги, перекладачі, архівісти, докуметознавці, філологи, спеціалісти з інформаційних технологій, випускники знаних в країні університетів та інститутів: НАКККіМ – 6 осіб; КНУ ім. Т.Г. Шевченка – 4 особи; Педагогічний університет – 4 особи; Київський інститут східних мов – 1 особа; Державний художній інститут – 1 особа; КПІ – 3 особи; Академія адвокатури – 1 особа; Ужгородський університет – 1 особа; НАУ – 1 особа. Даний кадровий склад є свідченням якісної професійно-кваліфікаційної структури Бібліотеки.

Понад 50 років працює в Бібліотеці випускниця ХДІК, заслужений працівник культури Залізняк Людмила Вікторівна.

Щодо стажу роботи в НІБУ зупинюсь на аналізі випускників КНУКіМ, тому що їх відсоток в Бібліотеці складає 89,1%, і мене, як професора цього вишу, зацікавила професійна кар'єра наших випускників. Понад 40 років в Бібліотеці працюють шановані співробітники: Кошицька Алла Миколаївна – з 1968 р, Ніколайчук Надія Василівна – з 1969 р., Циганенко Алла Миколаївна – з 1973 р., Михалець Олена Володимирівна – з 1973 р.

40 років трудового стажу виповнилось цього року Скорохватовій Аллі Віталівні. За ці роки вона пройшла всі шаблі професійного зростання: молодший бібліотекар, бібліотекар, зав. сектора, зав. відділу, заступник директора, генеральний директор.

Понад 35 років у Бібліотеці працює 4 особи – Барланицька Лідія Миколаївна, Коваленко Алла Миколаївна, Кудласевич Тетяна Степанівна; понад 30 років – 3 особи: Васильківська Людмила Олександрівна, Дяченко Ірина Едуардівна, Приліпко Тетяна Аркадівна; понад 20 років трудового стажу мають 11 осіб. Рівно 20 років працюють Єфіменко Галина Володимирівна та Хівренко (Філіпович) Ніна Дмитрівна. Трудовий стаж понад 10 років має 7 бібліотекарів. В цьому році виповнюється 10 років, як пов'язали свою трудову діяльність з НІБУ Вовк Лідія Петрівна та Герман (Шагова) Тетяна Миколаївна. Понад 5 років трудового стажу мають 2 особи – Горська Наталія Олексіївна, Гринчук Ольга Віталіївна. Рівно п'ять років в Бібліотеці працюють випускники КНУКіМ 2007 та 2010 років Тишко Світлана Миколаївна та Дзюба Олександра Євгенівна. Завдяки активній співпраці керівництва з профільними учбовими закладами за останні роки до Бібліотеки прийшли працювати 15 молодих активних фахівців. Тобто, на сьогодні в НІБУ представлені різні вікові категорії, що є позитивним прикладом, коли старше покоління передає свої знання, досвід, вміння молодим, а молодь, в свою чергу, робить корисний внесок у розвиток Бібліотеки завдяки власній енергії, ентузіазмові, генерації нових ідей, обізнаності в нових технологіях.

Свідченням ефективного управління персоналом є кар'єрне зростання співробітників. Стратегічно вірним буде таке управління кар'єрним зростанням, що базується на індивідуальних життєвих позиціях кожного працівника, розширення профілю кваліфікації, підвищення загальної та професійної освіти та самоосвіти, творчого підходу до трудової діяльності тощо. В НІБУ може відбуватися професійне зростання кожного, у відповідності до його бажань, установок, життєвої позиції. Як приклад професійного зростання, можна назвати Скорохатову Аллу Віталівну, Дяченко Ірину Едуардівну, Кисельову Валентину Павлівну, Коваленко Аллу Миколаївну, Кошицьку Аллу Миколаївну, Михайлову Ольгу Володимирівну, Смілянець Світлану Іванівну, Строкач Ірину Іванівну, Циганенко Аллу Миколаївну та багатьох інших.

Перед цим ми зупинялись на професійно-кваліфікаційній структурі Бібліотеки, яка ґрунтується на розподілі обов'язків і розмежуванні відповідальності між співробітниками з урахуванням посади, ступеня складності робіт, що виконуються для відповідної кваліфікації. Такий розподіл праці регламентується положеннями «Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників» (ДКХП). Для побудови більш якісної та відповідної сьогоdnішнім реаліям професійно-кваліфікаційної структури Бібліотеки назріла нагальна потреба у новій редакції Довідника. Зокрема, до частини: «Бібліотеки, централізовані бібліотечні системи» (випуску 81: «Культура та мистецтво» ДКХП), керівництво НІБУ пропонує: внести посади системного адміністратора, інженера-програміста, адміністратора баз даних (БД), спеціаліста із оцифрування документального фонду, менеджера інформаційних ресурсів; умови оплати праці всіх ІТ-спеціалістів прирівняти до бібліотечних працівників (вислуга років, 50% надбавок за складність та розширений обсяг роботи тощо). У кваліфікаційних вимогах працівників бібліотек всіх рівнів слід передбачити ІТ (інформаційно-технологічну) компетентність, вміння використовувати ПК та периферійні пристрої, досвід роботи з БД

Отже, якісне управління персоналом в значній мірі впливає на майбутнє Бібліотеки, стратегію кадрової політики, організаційну культуру установи, осмислення персоналом значимості власної праці та його професійного зростання.

Петренко О. Б. (м. Київ)

**Спеціалізовані бібліотеки України для дітей:
сторінки історії до 70-річчя Перемоги у Другій світовій війні**

Унікальний досвід становлення та розвитку спеціалізованих бібліотек для дітей в Україні в період з кінця XIX-XX століть презентує колектив Національної бібліотеки України для дітей у монографії «Історія розвитку бібліотек України для дітей (кінець XIX-XX ст.)» [2].

Поєднання історичної ретроспективи з проблемно-тематичною побудовою дало можливість вивчити історію українських бібліотек для дітей як цілісний процес і показати багатогранність їх функцій, роль і значимість в історії як бібліотекознавства, так і української культури.

Проведене дослідження доводить, що історія дитячих бібліотек невіддільна від історії України. У різні історичні періоди держави бібліотеки для дітей були центрами духовності, освіти, виховання підростаючого покоління. Не винятком є і діяльність самостійних дитячих бібліотек у період Другої світової війни. Військові дії на території України в 1941-1944 роках не тільки забрали мільйони життів українців, а й нанесли страшних збитків культурним цінностям, зокрема, зруйнували тільки-но створену мережу самостійних бібліотек для дітей. Щоб уявити і оцінити масштаби руйнації, наведу кілька історичних прикладів розвитку мережі дитячих бібліотек у довоєнний період. Так, станом на 1 січня 1940 року в країні було створено 191 самостійну дитячу бібліотеку. Через рік їх кількість значно зросла, причому характерною особливістю розбудови мережі дитячих бібліотек було створення в кожній області та районі самостійних обласних, міських і районних бібліотек для дітей. Всього напередодні війни функціонувало 22 обласних, 77 міських та 140

районних бібліотек для дітей та юнацтва, зміст і напрями діяльності яких визначались політикою ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У, Уряду країни і республіки, що вбачали їх важливими закладами у формуванні «... всебічно розвиненої людини комуністичного суспільства». Беручи це до уваги, партійне і державне керівництво намітило великі плани ..., але їх реалізації завадила **в і й н а**.

Наркомат освіти УРСР, доповідаючи Центральному Комітету КП(б)У в липні 1944 року, констатував: «... під час окупації в Україні цілком знищено книжкові фонди 15 обласних бібліотек для дорослих, дітей та юнацтва. **У звільнених містах і районних центрах України не залишилося жодної бібліотеки для дітей.** Тільки у м. Києві загарбники знищили понад 4 млн. бібліотечних книг; лише випадково збереглася обласна бібліотека для дітей; решту спалено, зруйновано або пограбовано». Інші архівні матеріали свідчать: в Полтавській області зруйновано 44 дитячих відділів при бібліотеках для дорослих, 16 районних дитячих бібліотек та 1764 шкільних. В акті про збитки, нанесені загарбниками, Державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка (м. Харків) зазначено, що 10 лютого 1942 р. філіал обласної дитячої бібліотеки нацистські окупанти зайняли під гараж зенітної частини, а фонд у кількості 60 тис. примірників спалили. Значною мірою постраждали приміщення та фонди Сумської, Херсонської, Житомирської, Луганської обласних бібліотек для дітей. У червні 1942 р., з початком окупації м. Луганська, припинила свою діяльність і обласна бібліотека для дітей. Фонд знищено [2].

Дослідженням встановлено імена відважних і відданих своїй професії бібліотекарів, які, ризикуючи своїм життям, рятували книжкові фонди бібліотек. Зокрема, збереглися документи про врятування фондів Київської обласної дитячої бібліотеки ім. 15-річчя ВЛКСМ. Бібліотека не була евакуйована і в роки окупації продовжувала працювати, обслуговуючи дітей міста. Директор бібліотеки Т. П. Гиба у далекому сорок першому не встигла виїхати з міста і працювала разом із зав. читальним залом Ф. Ф. Запеченком, бібліотекарями О. О. Зеньковою та Н. П. Ільченко на будівництві оборонних споруд. Вони і рятували фонд бібліотеки, ховаючи його у підсобних

приміщеннях. Так, було збережено унікальний фонд єдиного в Україні музею дитячої книги, що складався з творів, виданих українською, англійською, німецькою, японською, російською мовами, а також рідкісних книг початку XIX століття і належав Київській обласній бібліотеці для дітей та юнацтва. Київську центральну бібліотеку для дітей ім. Т. Г. Шевченка за розпорядженням окупаційних властей було закрито. Троє її працівників, що залишились на окупованій території, щоб зберегти фонд, розібрали по домівках найціннішу літературу, а потім інсценували розкрадання та вивезення рідкісних видань. На базі збереженого фонду бібліотека відновила свою роботу вже через тиждень після визволення м. Києва.

Бібліотечні працівники, рятуючи книжкові фонди своїх бібліотек, закопували книги в землю, замурували в стіни, укривали в різних схованках: на горищах, у підвалах будинків, у власних домівках. Завдяки цьому на визволених територіях дитячі бібліотеки відразу відновлювали свою роботу. Початок процесу відновлення дитячих бібліотек припадає на 1943 рік. Першими відновили свою діяльність бібліотеки Луганської, Харківської, Сумської областей, інші – по мірі того, як визволялися території від окупантів. Але вражає те, якими темпами відновлювалась мережа дитячих бібліотек. Станом на 1 липня 1944 р. в 19 областях УРСР відновили свою роботу 10 обласних, 10 міських, 10 районних бібліотек для дітей та юнацтва, а на 1 січня 1945 року вже функціонувало 114 бібліотек. Відновлення та розвиток мережі дитячих бібліотек післявоєнного періоду стало справою державної ваги. Питання активно розглядались на пленумах ЦК КП(б)У та сесіях Верховної ради. Незважаючи на колосальні витрати, пов'язані з відбудовою народного господарства, у 1945 році на бібліотечне будівництво було асигновано понад 33 млн. крб.

Основним джерелом відновлення фондів був збір літератури серед населення. У ньому брали участь бібліотекарі, інтелігенція, молодь, діти. Так, у 1943 році тільки по м. Києву студенти Державного університету ім. Т. Г.

Шевченка зібрали 200 тис. книг, працівники бібліотек — 75 тис. книг, Наркомат освіти — 15 тис. книг [3].

Потреба суспільства в дитячих бібліотеках в цей період була величезною. Оскільки, незважаючи на швидкі темпи відбудови шкіл, значна кількість дітей залишалася поза увагою школи. Охоплення дітей школами складало лише 41%. Дуже багато дітей-сиріт були безпритульними. Бібліотека для дітей на той час була єдиним культурним і педагогічним закладом по створенню умов для самоосвіти та культурного розвитку дітей. На початку 1946 р. бібліотечним обслуговуванням було охоплено 164 611 дитячого населення України, з них 137 341 — у східних районах, 27 270 — західних. А вже за четвертим 5-річним планом відбудови і розвитку народного господарства Української РСР на 1946-1950 рр. у галузі розвитку народної освіти і культури в республіці планувалось збільшити кількість спеціальних дитячих бібліотек порівняно з 1946-м роком на 75% [2].

Таким чином, розглянутий у монографії стан мережі бібліотек для дітей у період Другої світової війни, показує, наскільки держава переймалася розбудовою бібліотечних установ для дітей і дає підстави зробити висновок, що самостійні дитячі бібліотеки були основними центрами диференційованого обслуговування дітей книгою, різноманітної культурно-освітньої роботи, важливим чинником виховання підростаючого покоління. Партиїно-державні органи того періоду чудово це розуміли і створювали всі умови, щоб діти з раннього віку проймалися партійно-комуністичними ідеями і постійно перебували під їх контролем [4].

Список використаних джерел:

1. Ашаренкова Н.Г. Робота з читачами дитячих бібліотек України у повоєнні роки / Н.Г. Ашаренкова, Л. В. Гільманова ; Держ. б-ка України для дітей, Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. — Київ : [б. в], 1998. — 83 с.

2. Історія розвитку бібліотек України для дітей (кінець XIX–XX ст.): монографія / А.І. Гордієнко, А. С. Кобзаренко (керівники авт. колективу), наук.

ред.. Л. П. Каліберда, Н.О. Новікова; Нац. б-ка України для дітей. – Київ: Ліра-К, 2015. – 592 с.

3. Історія розвитку бібліотек України для дітей (1941–1959 рр.) / Нац. б-ка України для дітей. – Київ : [б. в], 2005. – 89 с.

4. Новікова Н.О. Дитячі бібліотеки в культурі України другої половини ХХ століття: монографія / Н.О. Новікова. – Київ : [б. в], 2005. – 281с.

Понагайба А. (м. Луцьк)

Краєзнавча бібліографія у видавничій діяльності

Волинської ДОУНБ імені Олени Пчілки

За роки незалежності України виникли об'єктивні умови для відродження кращих традицій українського бібліотечного краєзнавства. В цей період підвищилася роль бібліотек у відновленні та збереженні історичної пам'яті народу. Як орієнтуватися пересічному споживачу інформації в неосяжному її потоці? Кваліфікованим провідником і посередником між інформацією і споживачем є сьогодні бібліографія, яка допомагає згрупувати потоки інформації, систематизувати її за галузями, темами, напрямками, періодами. Важливу роль у забезпеченні інформаційних потреб користувачів виконує саме краєзнавча бібліографія, а краєзнавча діяльність стала пріоритетним напрямком діяльності бібліотек.

Краєзнавча бібліографія – це сукупність усіх видів діяльності, пов'язаних зі створенням та функціонуванням краєзнавчої бібліографічної інформації в суспільстві. [4, 243]. Її основні завдання: надання допомоги науковим дослідженням; сприяння народногосподарському будівництву в краї; патріотичному вихованню населення. Реалізація цих завдань можлива за умови чіткої організації самої краєзнавчої бібліографії та ефективного використання системи краєзнавчих бібліографічних посібників. Її результат – краєзнавчі бібліографічні ресурси й продукти.

Система краєзнавчих бібліографічних посібників – це цілісна сукупність бібліографічних посібників, що відображає документи, які за змістом і походженням пов'язані з краєм. [4, 282]. За своїм призначенням

посібники поділяються на рекомендаційні (для широкого загалу читачів) та наукові (розраховані на спеціалістів); за хронологічними рамками – на ретроспективні та поточні. Найчастіше зустрічаються бібліографічні посібники, засновані на тематичній єдності документів. Традиційною та найстабільнішою частиною краєзнавчих ресурсів є друковані бібліографічні посібники.

Основою видавничої діяльності Волинської державної обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олени Пчілки є науково-допоміжні та рекомендаційні бібліографічні посібники. Це поточні універсальні посібники літератури про край та біобібліографічні – про видатних діячів краю. Слід відзначити, що у видавничій діяльності бібліотеки краєзнавству належить значне місце. Впродовж років відділом краєзнавчої роботи підготовлено понад 25 бібліографічних посібників науково-допоміжного та рекомендаційного характеру. Серед них: «Молодість древнього міста», «Віки і сучасність», «Пам'ятники історії і культури Волинської області», «Олена Пчілка – талановита письменниця, мудра мати», «З братами ще я словом поділюсь: до 160-річчя від дня народження Олени Пчілки», «Я житиму сльозою серед співів: до 130-ї річниці від дня народження Лесі Українки» та ін.

Серед рекомендаційних краєзнавчих посібників центральне місце займає **«Календар знаменних і пам'ятних дат Волині»**, де подаються матеріали про визначні події історії, громадсько-політичного і культурного життя області; ювілеї уродженців краю та видатних діячів, життя і діяльність, яких пов'язана з Волиню. Щорічно, починаючи з 1991 року спільно з Волинським краєзнавчим музеєм, бібліотека видає цей посібник. Науково-дослідницька діяльність фахівців Волинського краєзнавчого музею є вагомим внеском у поповнення джерельної бази «Календаря знаменних і пам'ятних дат Волині». Пізнання історії краю, його духовних, моральних, культурних цінностей і традицій неможливе без рукописних та друкованих документів, що зберігаються в музеї. Видання «Календаря» відкривається хронологічним переліком дат року – «Знаменні та пам'ятні дати Волині». Основні події подаються в такій послідовності: дата, назва, авторська текстова та бібліографічні довідки

Останні, зокрема, використовуються для розкриття краєзнавчого фонду бібліотеки і потребують фахової діяльності працівників відділу краєзнавчої роботи. Важливим джерелом виявлення літератури є краєзнавчий довідково-бібліографічний апарат бібліотеки. Матеріал, виявлений з бібліографічних джерел, підлягає перегляду *de visu* для остаточного включення його до покажчика. Вирішальною ознакою відбору літератури є краєзнавчий зміст друкованих документів. За видами друку добираються книги, брошури, статті з продовжуваних видань. При доборі газетних статей перевага надається тим, що містять історичні, біографічні та хронікальні відомості. У «Календарі» подані «Покажчик імен» видатних діячів, представлених у ньому; списки: авторів, які брали участь у написанні історичних та біографічних довідок; укладачів бібліографічних списків. У 2015 році *вперше з історії* випуску видання подано «Географічний покажчик». «Календар знаменних і пам'ятних дат Волині» за роки свого існування став справжньою візитівкою нашого краю, який репрезентує *Волинь також і за її межами*. Бути представленим у «Календарі» є престижно, знаково для діячів культури, шанованих людей певного рейтингу та своєрідною карткою життєвого успіху. Електронний варіант «Календаря» подано на сайті Волинської ДОУНБ імені Олени Пчілки: <http://www.ounb.lutsk.ua>.

Раз у два роки відділом краєзнавчої роботи видавався поточний бібліографічний посібник «Література про Волинську область», який пізніше став виходити щоквартально. Бібліографічний посібник відображає книги, брошури, статті зі збірників та періодичних видань, які всебічно висвітлюють життя області і групуються відповідно до схеми класифікації краєзнавчої літератури. [2,79]. В межах розділів спочатку подаються документи, потім – книги, статті в алфавітному порядку. Бібліографічний опис доповнюють довідкові анотації. Основним його завданням є інформування користувачів про краєзнавчу літературу про Волинську область, що опублікована у збірниках, періодичних виданнях впродовж кварталу. Видання розраховане на працівників

органів державної влади і управління, вчителів, науковців, культосвітніх працівників, всіх, хто цікавиться краєзнавством.

Найбільш вагому групу краєзнавчих посібників у видавничій діяльності Волинської ДОУНБ імені Олени Пчілки формують біобібліографічні посібники. За термінологічним словником, **біобібліографічний посібник** – це такий, що відображає твори певної особи, а також документи та біографічні відомості про неї. [2, 119]. Біобібліографічні посібники, що видаються Волинською ДОУНБ імені Олени Пчілки, відображають творчу спадщину письменників, дослідників краю, які народилися в краї та пов'язали свою творчу діяльність з літературним та громадським життям краю.

Підготовлено і видано біобібліографічні посібники, присвячені відомим українським письменникам – **«Все життя один політ»: Василь Слапчук», «Під крилами зорі: Йосип Струцюк», «Син озерного краю : (Віктор Лазарук)», «Василь Гей: «Приємлю слово нелукаве»; «Петро Мах: «Душею журавлю до Волині»; дослідникам краю – «Олекса Ошуркевич: до народних джерел». «Богдан Віталійович Колосок», «Вальдемар Едвардович Пясецький», «Наталія Юхимівна Пушкар». Біобібліографічний покажчик **«Ходіть, поки маєте світло...»: Іоана 12:35»** про історика, архівіста, краєзнавця В. Є. Рожка є першим спільним проектом в галузі бібліографії двох обласних наукових бібліотек: Рівненської та Волинської – партнерів консорціуму **«Історична Волинь»**. Друге видання покажчика, доповнене і перевидане у 2013 році, побачило світ завдяки співпраці краєзнавців з Волинської, Житомирської, Рівненської, Тернопільської областей. Краєзнавча бібліографія займає вагоме місце та є складовою частиною видавничої діяльності Волинської ДОУНБ ім. Олени Пчілки.**

Список використаних джерел:

1. Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 22 листоп. 2011 р. / Нац. іст. б-ка України. – Київ : Вид-во Вініченко, 2011 – 227 с.

2. *Державна історична бібліотека України: історія, сучасність, майбутнє : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., приуроченої до 70-річчя заснування Державної історичної бібліотеки України, 24–25 верес. 2009 р. – Київ : Арістей. – 275 с.*

3. *Краєзнавча діяльність бібліотек : метод. посіб. / Держ. іст. б-ка України; підгот.: В. П. Кисельова, З. Х. Мусіна, С. І. Смілянець. – Київ, 2002. – 205 с.*

4. *Кушнарєнко Н. М. Бібліотечне краєзнавство : підручник / Н. М. Кушнарєнко. – Київ : Знання, 2007. – 502 с.*

Приліпко Т.А., (м. Київ)

З історії повсякденності: формування джерельної бази

в Національній історичній бібліотеці України

Одним із актуальних напрямів сучасної історичної науки є дослідження соціальної історії, зокрема буденного життя особистості. Зробимо історичний екскурс до розкриття поняття повсякдення. У спеціальному термінологічно-понятійному довіднику «Історична наука» запропоновано таке визначення «Повсякденності історичної»: це соціально-філософський термін, що означає певний зріз взаємодії соціального простору й часу, сферу людської життєдіяльності, у процесі якої здійснюється безпосереднє і опосередковане (через предмети культури) спілкування людей. Повсякденність – царина дійсності, соціокультурна реальність, у якій людина може зрозуміти інших людей і спільно з ними діяти: тут виникає їх спільний, комунікативний світ, а сама повсякденність постає як специфічна форма соціалізації людини» (К., 2002, с. 291-292).

У теорії історичної науки виділяються наступні групи питань, що стосуються даної проблематики:

- **макро- і мікросередовище** (природа, країна, місто/село, помешкання);
- **людське тіло і турботи про нього** (що їсти й одягати, де жити, чим пересуватись, як дбати про здоров'я);

соціокультурні функції (народження, створення сім'ї, її розвиток, сімейні стосунки, міжособистісні відносини в різних мікросоціальних групах (територіальних, професійних, конфесійних тощо);

система життєвих орієнтирів: як і заради чого жити – цінності, мораль, пріоритети, смаки;

– **дозвілля** (ігри, розваги, громадські, сімейні свята і обряди) тощо.

Історію повсякденності започатковано у першій третині минулого століття у Франції (школа «Анналів» Ф. Бродель, М. Блок, Л. Февр) (3, с. 488). Виникла якісно нова система вивчення історії, яка простежує особу людини через її дії, вчинки, почуття, менталітет, реакції на певні факти життя.

Згодом новий напрям розвитку історичної науки поширився до інших країн світу (Х. Медик у Німеччині, Ш. Фіцпатрик у США та ін.). Приділяли увагу людинознавчій історії відомі українські діячі М. Драгоманов, П. Куліш, В. Антонович, М. Грушевський. За часів незалежності України цей напрямок розповсюдився і в наших гуманітарних наукових інституціях завдяки потужній хвилі народознавчих і етнологічних розвідок. Слід відмітити праці дослідників-краєзнавців, що відтворюють історію конкретних людей в регіонах з їх неповторними, особливими життєписами. Наукові осередки дослідження повсякденності знаходяться у Києві, Харкові, Донецьку, Луганську, Переяславі-Хмельницькому, Вінниці, Бердянську. Вивчається історія щоденності соціальних груп (робітників, селян, інтелігенції, студентів тощо) з урахуванням регіональних типових ознак. Серед вітчизняних науковців теоретичними питаннями повсякденності переймаються Олександр Удод, Ольга Колястрок, Наталя Яковенко та ін.

З питань щоденності проведено низку науково-практичних конференцій: «Історія повсякденності і культурна історія Німеччини і Радянського Союзу. 1920–1950-і роки» (Харків, 2003 р.), «Людина у структурах повсякдення в історії України» (Луганськ, 2009, 2010, 2011 рр.), «Історія повсякденності: теорія та практика» (Переяслав-Хмельницький, 2010, 2011, 2012 рр.), «Історія повсякденності: наукова територія», методи дослідження, здобутки та

перспективи в Україні» (Харків, 2010 р.), «Історія України крізь призму мікроісторії та історії повсякденності» (Київ, 2010 р.). Нещодавно пройшов Всеукраїнський науково-теоретичний семінар «Історія радянської повсякденності: на перехресті джерел» у Вінницькому державному педагогічному університеті ім. Михайла Коцюбинського (14-15 трав. 2015 р.).

Таким чином, за період 80-х років ХХ ст. – поч. ХХІ ст. відбулося накопичення значного фактографічного матеріалу, який потребує впорядкування і подальшого використання дослідниками. З 2011 р. до проекту «Повсякдення» долучився і науково-бібліографічний відділ Національної історичної бібліотеки України, який нині презентує електронну бібліографічну базу даних (далі – ББД) «З історії повсякденного життя в Україні (20-30-ті рр. ХХ ст.)». Наукове консультування і редагування здійснюють провідні фахівці Інституту історії України НАН України Геннадій Боряк і Лариса Якубова. Нашим відділом розроблено концепцію проекту ББД. Відбір джерел відбувається згідно з тематично-структурованою схемою.

Бібліографічне виявлення: Основою документної бази для цього проекту є бібліографічні напрацювання; книжкові фонди НІБУ та інших бібліотек, інститутів, університетів України та зарубіжжя.

Об'єктом вивчення є джерела, присвячені проблемам історії повсякденності людини в її взаєминах з навколишнім світом – природою і соціумом (законодавчі акти, документи особового походження (епістолярії, мемуари, щоденники, автобіографії тощо); періодична преса; художня література та історична публіцистика; візуальна документалістика (графічна, образна), усні свідчення (інтерв'ю, опитування, чутки, анекдоти, бувальщини); предметно-речові пам'ятки, що вийшли друком українською та російською мовами на початку ХХ - ХХІ ст. (1, с. 224). Поряд з історичними джерелами представлено документальний масив споріднених гуманітарних і соціальних наук: етнологія, антропологія, філософія, соціологія, політологія, культурологія, психологія, лінгвістика (мова письмова і усна, мова символів і жестів, мова джерел). Презентований документальний потік в своїй сукупній

тематиці відображає погляди і проблеми, які були актуальними на певному етапі історіографічних досліджень.

Предметом дослідження історії повсякденності є сфера приватного життя, питання сім'ї (укладання шлюбу і виховання дітей), домашнього побуту (пошук квартири), дозвілля (подорожі, свята), дружніх зв'язків і кола спілкування (анекдоти), трудове життя, моделі поведінки і відносин на робочому місці, а також взаємодія людини і держави (скарги і доноси, голосування) тощо.

Мета роботи: зібрати та розкрити історичні знання про повсякденне життя українського суспільства 20-30-х років ХХ ст., теоретичні парадигми щодо розробки різних аспектів цієї теми і сформуванню ретроспективну ББД, розкрити її інформаційні можливості в системі ІРБІС та на цій основі підготувати покажчик.

Практична значимість роботи: ББД покликана допомогти науковцям, дослідникам, викладачам, краєзнавцям у підготовці узагальнюючих праць, спецкурсів в школах і вузах з історії повсякденності українського народу. Новостворений ретроспективний науковий бібліографічний посібник вагомо доповнить вітчизняну історичну бібліографію.

Проект є довготривалим, здійснюється поетапно з 2011 року. На сьогодні маємо 3700 бібліографічних записів. За допомогою пошукових ключів користувачі мають можливість ознайомитись з певним інформаційним потенціалом бази.

Характеризуючи наповнення ББД, слід відмітити, що перші розвідки з повсякденності в Україні було присвячено репресіям, соціальним проблемам воєнного комунізму, непу, голоду 20-30-х рр. ХХ ст., соціалістичній модернізації промисловості та сільського господарства, новим культурним починанням. Особливе місце серед джерел посідає статистична література цього періоду, яка є необхідною для оприлюднення кількісних показників буття населення. Найбільш вивченими є різні аспекти міського повсякдення. Виробничу щоденність краще досліджено на прикладі історії робітничого

класу, втім у селянській повсякденності детальніше розроблено побутові та ментально-світоглядні складові.

Серед розмаїття документального масиву ББД відмітимо такі видання: «Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921-1928 рр.) : у 2 ч.: колективна монографія» (відп. ред. **С. Кульчицький**) (2); Т. Вронська «Упокорення страхом: *сімейне заручництво* у каральній практиці радянської влади (1917-1953 рр.)» (Київ, 2013); В. В. Іваненко, І. В. Іващенко «Україна непівська : *аналіз соц. аномалій* півден. регіону (Дніпропетровськ, 2006); *вивчення народів і етносів* – Л. Д. Якубова «Етнонаціональна історія Донбасу: тенденції, суперечності, перспективи в світлі сучасного етапу українського націотворення» (Київ, 2014); *біографістика* – Н. Миронець, В. Піскун «Системні зміни в українському суспільстві першої половини ХХ століття: структура джерельної бази дослідження» (Київ, 2015); Н.І. Миронець «Інтелектуальна еліта України в Центральній Раді (Українська Демократична Революція 1917-1918 років): матеріали наук.-теорет. конф. [17 квіт. 1992 р.]» (Київ, 1992); про *інтелігенцію* – О. Коляструк «Інтелігенція УСРР у 1920-ті роки: повсякденне життя» (Харків, 2010) та ін.

Дедалі більшої популярності набуває *гендерна історія та жіноча повсякденність* крізь призму соціалізації, традиційного укладу родинного життя. Для прикладу наводимо такі статті, вміщені в ББД: И. М. Мирошниченко, Е. В. Стяжкина «Советская женщина – работающая мать»: региональные аспекты воплощения гендерного контракта в 1930-е годы» (Нові сторінки історії Донбасу : зб. статей) (Донецьк, 2011), Н. Гогохія «"Жінка-стахановка" : новий образ у радянських засобах масової інформації другої половини 30-х рр.» (Вісн. Луган. держ. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка) (2005); О.О. Кривуля «Становище жінок у шлюбно-сімейних відносинах в радянській Україні у 20-ті рр. ХХ ст.» (Людина у структурах повсякдення в історії України : матеріали Всеукр. наук. конф.) (Луганськ, 2009); Т. Лахач «Держава і сім'я: регламентація суспільного життя в Радянській Україні у 1930-х роках» (Історична пам'ять : наук. зб.) (Полтава, 2007, № 1).

В ББД представлено також і *усну історію*: І. Савченко «Усний історичний наратив як джерело з історії повсякдення невеликих міст 20-х-30-х рр. ХХ ст. (на матеріалах археографічної експедиції Запорізького наукового товариства ім. Я. Новицького)» (Вісн. Київ. нац. ун-ту. Серія: Історія) (2012, вип. 111).

Цікавими для користувачів ББД є **дисертаційні дослідження** науковців, спрямованих на вивчення побуту та дозвілля громадян України: О. Трубенюк «Матеріально-економічне становище та умови праці робітників України (друга половина 1920-1930 рр.)» (Київ, 2001, канд. іст. наук); О. Парашевіна «Роль системи народної освіти у подоланні дитячої безпритульності в 20-х - першій половині 30-х років ХХ століття в Україні» (Дніпропетровськ, 2005, канд. іст. наук); О. М. Лукашевич «Побут та дозвілля сільського населення України (1920-1930 рр.)» (Київ, 2006, канд. іст. наук); М. В. Борисенко «Житло та побут міського населення України в умовах трансформації урбаністичного середовища в 20-30-х рр. ХХ ст.» (Київ, 2009, д-р іст. наук); І. О. Дмитрик «Соціальна політика радянської держави та її реалізація в Донбасі періоду НЕПу (1921-1928 рр.)» (Донецьк, 2010, канд. іст. наук).

Заслуговує на увагу документальний потік у ББД **краєзнавчої тематики**. Так, маємо в базі даних кількість бібліографічних записів, де згадуються, наприклад: Київщина (31), Волинь (27), Крим (49), Поділля (77), Донбас (146), Закарпаття (15), Луганська округа (2), Харків, м. (109), Одеса, м. (30), Ксаверівка, с. Черняхів. р-н Житомир. обл. (2) та ін. В публікації кандидата педагогічних наук Криворізького педагогічного університету Л. В. Задорожної «Методологічні підходи до учнівських краєзнавчих досліджень з історії повсякденності» (Зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Серія: Історія та географія) (Харків, 2013, вип. 48) розкрито питання оновлення змісту шкільної історичної освіти та приділено увагу патріотичному вихованню молодого покоління при виконанні учнівських краєзнавчих завдань. Під час занять учнівська молодь пізнає реальне минуле буття населення конкретного

міста, села, регіону. Отже, саме краєзнавчі дослідження дають можливість досконаліше вивчити щоденне життя звичайних пересічних людей.

Детальніше з джерелами ББД, які дають змогу наблизитись до розуміння історичного минулого через суб'єкта і носія буття – людину, можна ознайомитись на веб-сайті Бібліотеки: (<http://nibu.kiev.ua>).

Список використаних джерел:

1. Коляструк О. А. *Методологія вивчення джерел з радянської повсякденності* / О. А. Коляструк // *Гілея*. – 2013. – Вип. 68 (№ 1). – С. 220-224.

2. *Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921-1928 рр.) : колективна монографія : у 2 ч. Ч. 1, 2 / Ін-т історії України НАН України; редкол.: Г. В. Боряк та ін.; голов. ред. В. А. Смолій ; відп. ред. С. В. Кульчицький ; авт. кол.: Ю. П. Волосник та ін. – Київ : Ін-т історії України НАНУ, 2010. – (З історії повсякденного життя в Україні. Серія монографічних видань. Засн. 2010 р.).*

3. *Паращевіна О. С. Дослідження історії повсякденності в сучасній українській історіографії* / О. С. Паращевіна // *Проблеми та перспективи розвитку залізничного транспорту : тези доп. 74 Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпропетровськ, 19.05-20.05. 2014 р. – Дніпропетровськ, 2014. – С. 488-489.*

4. *Удод О. А. Історія повсякденності як провідний напрям української історіографії* / О. А. Удод // *Краєзнавство*. – 2010. – № 3. – С. 6-9.

Пристай Г. І. (м. Івано-Франківськ)

Система комунікаційних засобів популяризації

бібліотекою мистецько-краєзнавчих ресурсів регіону

Кожен регіон пишається своєю культурно-історичною спадщиною та прагне зберегти пам'ятки його історії, піднести духовність і культуру на вищий рівень. У сузір'ї талантів України є яскраві особистості, цікаві люди, які заслуговують на визнання і пошану за творчу працю. Тому бібліотеки завдяки системі комунікаційних засобів повинні сприяти популяризації мистецько-краєзнавчих ресурсів своєї місцевості, бо є в тому феноменологічна потреба.

Основною метою популяризації бібліотекою мистецько-краєзнавчих ресурсів регіону є:

- формування регіонального ресурсу;
- забезпечення доступу до ресурсів;
- поширення знань з питань культури та мистецтва;
- створення і розвиток інформаційних потреб не тільки серед користувачів бібліотеки, а й серед громади конкретної місцевості.

Інформаційні ресурси мистецько-краєзнавчого спрямування складаються з найрізноманітніших типів і видів інформації на різних носіях друківані видання (книги, періодичні видання, листівки), електронні видання, аудіовізуальні матеріали, неопубліковані видання та довідково-бібліографічний апарат (каталоги, картотеки, бібліографічні та вебліографічні посібники).

Із-за підтримки, ініціативи й творчої думки бібліотечних фахівців примножуються успіхи й досягнення культурних надбань кожного регіону України. Знання свого роду, історичних та культурних надбань предків необхідні не лише для піднесення національної гідності, а й для використання кращих традицій у практиці сьогодення.

Різноманіття інноваційних підходів у системі комунікаційних засобів популяризації бібліотекою мистецько-краєзнавчих ресурсів дозволяє виокремити декілька авторитетних видавничих та соціокультурних проєктів бібліотек Івано-Франківського регіону. На часі активно в цьому напрямку працює бібліотека с. Космач Косівської ЦБС Івано-Франківського регіону, яка веде активну різнопланову роботу щодо популяризації своїх культурно-мистецьких ресурсів. Так, вона є переможцем конкурсу «Краща сільська бібліотека» у номінації «Бібліотечне краєзнавство: розвиток та збереження національної культури краю». Завдяки насиченій соціокультурній діяльності книгозбірня є центром духовного розвитку та спілкування з громадськими організаціями «Просвіта», «Союз українок» й релігійними громадами з питань збереження і популяризації гуцульської культури. Працівниками бібліотеки проведено значну роботу по зборі інформаційних джерел про історичні традиції духовної культури місцевості. При бібліотеці функціонує клуб за інтересами «Писанка», в рамках якого системою різноманітних комунікаційних

засобів популяризується мистецько-краєзнавчий ресурс. Визнаною мешканцями були: виставка робіт «Тріумф космацької писанки» та щорічні «Свята писанки», метою яких є пошук і збереження інформації про писанкарство та популяризації даної інформації широкому колу користувачів бібліотеки. Під час фестивалю «Етноеволюція: Великдень в Космачі» бібліотека презентувала книжкову виставку «І добре, що на світі є Космач», «Космацьке диво». Книгозбірня підтримує гуцульські традиції регіону в рамках любительського об'єднання «Писанка». Підсумком діяльності об'єднання є демонстрація своєї роботи перед широкою глядацькою аудиторією, зокрема, на святі «Писанки», яке традиційно проводять у Космачі ще з 80-х років минулого століття. Зазначимо, тут збираються писанкарі, майстри по виготовленню великодньої атрибутики: ткацтва, вишивки, випічки. Значимим є те, що бібліотека широко репрезентує творчість космацьких майстрів та періодично експонує їхні роботи у бібліотечній світлиці «Село мов писанка в долоні Бога».

Активну пошукову роботу мистецько-краєзнавчого спрямування веде бібліотека-філія с. Олеша Тлумацької ЦБС Івано-Франківської області. Так, групою під керівництвом бібліотекаря Зоряни Надкерничної зібрано спогади старожилів про село, зокрема про діяльність УПА та голод 1946-1947 рр., а також історію духовності олешанської громади та розвитку Олешанської бібліотеки-філії. Рожнятівська центральна районна бібліотека Івано-Франківської області в рамках проекту «З народної криниці» у 2014 році створила й видала цікавий, інформаційно-насичений пісенник «Пісні, які співали наші предки». Матеріал подається у розділах: «Пісні-тужінки», «Рекрутські пісні», «Повстанські пісні», «Родинно-побутові пісні» та «Жартівливі пісні».

Сектор соціокультурного забезпечення користувачів Снятинської ЦБС Івано-Франківської області у 2013 році започаткував випуск пам'яток користувачу з серії «Мистецькі зустрічі», приурочених зустрічам з талановитими людьми регіону в різних галузях мистецтва. Зокрема, за 2014 рік видано п'ять пам'яток: «Весільні веселки. Пісенне перевесло», «Джур

криниця», «Козацькі вожді України», «Доктрина мрій», «Не зрікся слова свого, як Сократ». Даний мистецько-краєзнавчий інформаційний ресурс містить також біографічну інформацію, що, сподіваємось, викличе значно більший інтерес у реципієнтів, які люблять народне мистецтво, цікавляться історією краю, його талановитими людьми.

Інноваційними формами популяризації мистецько-краєзнавчих видань, до якої вдається бібліотека села Бабче Богородчанської ЦБС Івано-Франківської області, є проекти: «Стежками рідного краю», «Звичаї знай – традиції вивчай», «Нема на всій Україні кращої від бабченської господині», «Герої книг в театрі бібліотеки». В рамках даних проектів відбуваються неординарні заходи: сімейні бібліокомори, спілкування за філіжанкою кави, виставки робіт митців краю, майстер-класи, тощо. Слід відзначити, що при книгозбірні 30 років діє клуб «Господарочка», члени якого на сьогодні займаються народознавчою, пошуковою, просвітницькою діяльністю та працюють над сценарієм відтворення обряду сільського весілля з дотриманням стародавніх традицій.

Активно виконує функції провайдера інформаційних ресурсів з питань культури та мистецтва свого регіону Івано-Франківська обласна універсальна бібліотека ім. І. Франка (ОУНБ ім. І. Франка). Фахівці постійно вивчають інформаційні потреби користувачів мистецької тематики, створюють власні мистецько-краєзнавчі ресурси. Великий спектр інноваційних електронних та друкованих видань щорічно пропонує своїм користувачам відділ літератури з мистецтва. Прикладом слугує започаткований 2015 року працівниками відділу в рамках комунікаційних зв'язків із закладами культури регіону проект «Кумири Прикарпаття». Проект має за мету зібрати для користувачів бібліотеки інформацію про митців, які працюють в різних жанрах мистецтва. На сьогодні до друку готується сигнальний примірник мистецького видання ««Гуцулія» в персоналіях» до 75-ти-літнього ювілею Національного академічного Гуцульського ансамблю пісні і танцю «Гуцулія» [2].

Потужним за обсягом та змістовним наповненням джерел є започаткований 2014 року фахівцями відділу літератури з мистецтва

інноваційний проект «Сузір'я майстрів Прикарпаття», в рамках якого у травні 2015 року вийшло друком інформаційне видання „Народжена для творчості”, присвячене ювілею Івано-Франківської художниці Тетяни Павлик. Видання знайомить читачів із сучасницею, яка може слугувати взірцем самовідданої праці та успішності. Цей ресурс вже виправдав себе і користується попитом серед мешканців регіону. На підтвердження цього є публікація про видання на шпальтах обласної преси. Цінним є те, що видання має повний зміст газетних і журнальних статей, думки із книги відгуків, інформацію із сайту бібліотеки про Тетяну Павлик. До нього вміщено фрагменти статей, діалогів вчених, мистецтвознавців, літераторів. Використано документи й світлини з мистецьких тек, фотолітопису відділу літератури з мистецтва та домашнього архіву художниці [5].

Нового звучання набуло інформаційне видання 2015 року «Світ захоплень Романа Фабрики», присвяченого ювілею заслуженого журналіста України, Почесного громадянина м. Івано-Франківська, фотографа та колекціонера Романа Михайловича Фабрики. Це видання слугуватиме пізнавальною інформацією для користувачів книгозбірні, тому що демонструє унікальну колекцію есклібрисів, конвертів «Першого дня», дзвіночків, мініатюрних книг та кактусів, вирощених сином – Робертом Фабрикою. Запропонований формат інформаційної продукції розкриває і багаторічну співпрацю журналіста з бібліотекою [6].

Свідченням різноманіття інноваційних підходів щодо задоволення інформаційних потреб користувачів та популяризації мистецько-краєзнавчого ресурсу регіону є сформована фахівцями збірка архівних світлин «Етностиль Івано-Франківщини». Фотоматеріали, вміщені у виданні, отримані від читачів бібліотеки з їхніх родинних колекцій та відображають етнічну своєрідність окремих населених пунктів регіону. Впорядковані вони за принципом адміністративно-територіального районування [2].

Пошук нових ідей у розбудові комунікаційних засобів популяризації мистецько-краєзнавчих ресурсів регіону спонукав працівників відділу

літератури з мистецтва розпочати на початку 2015 року генерування БД «Майстри Прикарпаття». Це – спроба представити читачам талановитих людей регіону в царині культури та мистецтва, а головний пріоритет – залишити нащадкам ілюстровані пам'ятки про них [7].

У рамках комунікаційних зв'язків на запрошення інституцій культури м. Івано-Франківська відділ літератури з мистецтва з метою ознайомлення із ресурсами та послугами проводить мистецькі марафони «Партнерам присвячується» та виїзні акції «Світ крізь культуру» (експрес-виставки, виставки рейтингових книг, виставки-панорами подій, виставки-реклами) [2].

Таким чином, вагомою умовою щодо підвищення ефективності популяризації бібліотекою мистецько-краєзнавчого ресурсу регіону є постійне вдосконалення системи комунікаційних засобів, а саме: генерування нових ідей щодо продовження розробки та впровадження в практику унікальних інформаційних продуктів: вдосконалення та поповнення їх новим контентом і актуальною інформацією; форматування уже напрацьованих митцями досягнень і надання їм значущості; сприяння інтенсифікації репрезентації творчих індивідуальностей на основі розширення моделей соціокультурної діяльності та комунікаційних зв'язків з мистецькими закладами.

Список використаних джерел:

1. Денисенко С. Соціокультурні краєзнавчі потреби читачів: засоби задоволення в умовах бібліотечних установ / С. Денисенко // Вісник ХДАК.– Х., 2001. – Вип. 5. – С. 135–141.

2. Звіт роботи відділу літератури з мистецтва за I півріччя 2015 року / Івано-Франків. обл. універс. наук. б-ка ім. І. Франка, Від. л-ри з мистецтва – Івано-Франківськ, 2015. – 12 с.

3. Культура Івано-Франківщини на 2011-2015 роки: регіон. цільова прогр. – Івано-Франківськ, 2011. – 32 с.

4. Кушнарєнко Н. Бібліотечне краєзнавство: сутність і структура / Н. Кушнарєнко // Вісник Книжкової палати. – 1997. – № 5. – С. 10–11.

5. Народжена для творчості : мистецький життєпис / Івано-Франків. обл. універс. наук. б-ка ім. І. Франка, Від. л-ри з мистецтва ; [упоряд.:

Г. І. Пристай, М. В. Дем'янів, І. А. Бурда, Г. С. Синенько ; відп. за вип. Л. В. Бабій]. – Івано-Франківськ, 2015. – 116 с.

6. Світ захоплень Романа Фабрики : інформ. вид. / Івано-Франків. обл. універс. наук. б-ка ім. І. Франка, Від. л-ри з мистецтва ; [упоряд. : Г. І. Пристай, М. В. Дем'янів]. – Івано-Франківськ, 2015. – 88 с.

7. Режим доступу: <http://lib.if.ua/>

Проценко Л., Драй О., Іванченко Л.

(с. Дубовичи, Кролевецький р-н, Сумська обл.)

Былая гордость села Дубовичи и всей Сумщины

Цветы и пчелы созданы друг для друга и оказывают друг другу величайшие услуги¹⁵.

Пчеловодство было широко распространенным и любимым занятием наших предков. Начиная с 17 века, под влиянием разных неблагоприятных обстоятельств, как то: устройство поташных заводов, прибытие в значительных количества иностранцев со своими заморскими винами, вытеснившими потребление вкусного и здорового меда стоялого, меда сыченого, меда игристого, развитие сахароварения и прочих продуктов пчеловодства начинает падать [2]. Черниговская губерния, имеющая прекрасное географическое расположение для развития пчеловодства, занимала достойное место на рынке. «Продукты пчеловодства – мед и воск составляли значительный предмет нашей отпускной торговли, даже такие отдаленные государства, как Греция, пользовались русским медом и воском [3]. В Российской империи в 1910 году насчитывали 6309 пчелосемей, а это 339114 пасек. Средний размер пасеки – 18-19 ульев. По Черниговской губернии – 36 ульев. В Черниговской губернии на 100000 га угодий приходилось 130 семей. Это высокая плотность пчеловодства. Для заметки: площадь круголета пчел – 2,5 км. Из них – только 18% пчелосемей содержались в рамочных ульях. Остальные – в неразборных

¹⁵ Фраза пчеловода Джерзона: Пикель В. О. Пчелы и цветы / В.О. Пикель // Животноводство – 1911. – № 6. – С. 89.

дуплянках – колодах. Не было медогонок, не применялась искусственная вощина, не проводилась смена маток. Доходность пчеловодства по Черниговской губернии на 1910 год составляла 11,1 кг с рамочного улья и 5,7 кг с колоды. Средняя стоимость меда за килограмм – 45 коп., сахара – 30 коп., воска – 1,2-1,8 руб. Доля пчеловодства в доходах от сельского хозяйства была 0,25%. В основном сборка меда была на дикорастущих медоносах. Посевы гречихи и подсолнечника были незначительны. В 1910-1911 гг. Черниговское общество сельского хозяйства практиковало животноводческие съезды, на которых делались доклады; делились опытом и любители пасечного дела. В ежемесячном журнале «Животноводство» была отдельная рубрика «Пчеловодство», где печатались советы пасечникам, сведения о новинках техники в этой отрасли сельского хозяйства. Но все же крестьянское пчеловодство велось по старинке и требовало усовершенствований. Огромный вклад в развитие пчеловодства внес наш земляк Прокопович П.И. (1775-1850). Обобщив опыт заграничного пчеловодства и досконально изучив местные способы и традиции, он в 1814 году изобрел рамочный улей УШ-2, (к сведению – в колодной системе, чтоб откачать мед, пчелиные семьи умерщвляли дымом (закупоривали)). До сегодняшнего дня этим его изобретением пользуются миллионы пасечников мира. Другим изобретением Прокоповича была деревянная перегородка с отверстиями, через которую проходят только рабочие пчелы, что дает возможность получать чистый мед в рамках. Понимая, что его открытия могут быть полезными, Петр Иванович создает первую в Российской империи и единственную тогда в Европе школу пасечников¹⁶. В 1830 он владел около 10000 пчелосемей. Это была самая крупная пасека в мире. На пасеках он применял естественное роение. В пгт Батури на территории Национального заповедника «Гетьманська столиця» в дворике Кочубея Прокоповичу П.И. поставлен памятник.

16

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87>

Село Дубовичи находится в Кролевецком районе Сумской области (бывшей Черниговской губернии Глуховского уезда). Население Дубовичей занималось пчеловодством с древних времен (исторические справки о селе на данное время датированы 17 веком). У местных помещиков Кочубеев на протяжении 200 лет была своя пасека. Пчеловодством занималась местная церковь – воск был необходим для изготовления свечей. Династия священников Гусаковских из поколения в поколения держала пчел. Некоторые люди из местной интеллигенции «баловались» пчеловодством¹⁷. При переходе из колод на ульевое содержание пчел доходы от этого ремесла значительно увеличились.

С приходом советской власти меняется система хозяйствования. В 30-е годы XX века при колхозах постановлением властей начали организовывать пасеки. Улья и инвентарь изымали у зажиточных крестьян. Частично улья отдавали крестьяне, вступившие в колхоз. На основании постановления уездного Совета Глуховщины от 1921 года и Положения об учебно-показательных пчеловодных товариществах [1] под пасеку выделили место в северной части села на окраине в небольшом гайке рядом с речкой Ретик недалеко от ул. Прасоловка. В лучшие годы развития колхоза – т.е. 80-е XX века – в пасеке насчитывалось 600 ульев с надставками.

Работа на пасеке начиналась с ранней весны. Ревизовались улья после зимовки. В это время с пасечных берез собирали сок. Собирали его в лубки. В медосбор лубки заполнялись медом, их помещали в прохладное место в омшаник. К началу июля и косовице сок был готов. Дубовичский березовый напиток был негласной визитной карточкой пасеки и села Дубовичи. Им угощали местное и районное начальство, участников всевозможных делегаций и конференций. Специалистом во всем этом приятном деле был старейший пасечник Кроптя Иван Иосифович. Он в 1951-1952 гг. закончил школу пасечников в г. Мереха Харьковской обл. В его подчинении было четыре

¹⁷ Из рассказов старожил в частности моего деда Проценко Степана Михайловича 1875 года рождения- прожил 92года.

пасечника Юрченко С.Й., Юрченко А.М., Гузенко Л.Л., Тимченко А.Д. На лето в помощники на пасеку брали школьников старших классов. Многие из них полюбили это ремесло и сохранили любовь к пчелам на всю жизнь. Потом, уже взрослыми, они заводили свои пасеки.

Дубовичская пасека была храмом природы. Под вековыми дубами и липами, под тихое жужжание пчел, особенно когда все кругом цвело, под вечернее шелканье соловьев и серенады лягушек, здесь просто отдыхала душа, думалось о вечности бытия, о красоте родной природы.

Ежегодно в праздник яблочного Спаса 19 августа отмечался день пасечника. Приезжало местное начальство, накрывался длинный деревянный стол. В былые годы пасекой заведовал Харченко Владимир Пантелеевич. Он обладал организаторскими способностями, знал пчеловодство, имел подход к людям и очень красиво пел. Хочется отметить, что сильно поддерживал пасеку председатель колхоза Шпаченко. Колхоз активно работал: сеялись зерновые культуры, картофель, свекла, лен, конопля, даже кокса-гиз; были три сада с садоводческой бригадой; фермы: крупного рогатого скота, свиноводческая, овцеводческая, гусино-утиная и куриная; лошадей насчитывалось порядка 120 голов; были построены МТС, теплый гараж, кирпичный, конопле-трепальный заводы. За счет пчел опылялись сады и сельскохозяйственные культуры не только своего, а даже и соседних сел. В Дубовичи приезжали различные делегации, проводились семинары. О Дубовичской пасеке писались отзывы в прессе: «В Кролевецком районе Сумской области на одного пасечника приходится 150 семей. В прошлом году был неурожай: из-за неблагоприятных условий две трети районных пасек не получили дохода, тогда, как в колхозе им. Карла Маркса медосбор был 7,8 кг на одну пчелиную семью. Пчелиные семьи там живут в многокорпусных ульях, которые оказываются намного эффективнее, чем улей-лежак¹⁸».

¹⁸ Мегедь А. Многокорпусные ульи лучше – подсказывают сами пчелы / А. Мегедь // Пчеловодство. – 1963. – № 7 – С. 5-6.

В середине 90-х в пасеке еще насчитывалось 160 ульев. Дела нового акционерного общества шли скверно. Не хватало финансов даже для внутренней деятельности и налоги не было чем платить. Решался вопрос о зимовке пчел. Насколько пчеловод летом может всячески руководить пчелами и помогать им, настолько он зимой, нередко, бывает бессилён это сделать¹⁹. Во время зимовки запасы идут главным образом на согревание организмов. Пчелы, во время зимовки составляют большой клуб.²⁰ Пусть же у них останется меда немного больше, чем им его необходимо на зимовку» – писал пасечник В.О. Пикель²¹. Но, случилось непредвиденное, и зимнего корма пчелкам не хватило. Весной были похоронены труды нескольких поколений добросовестных людей, создававших этот уголок, предана их память. Сейчас пасека не работает, а запах пчел, воины до сих пор витает в этом тихом заброшенном уголке родного села.

Помню пасека стояла
Скромно спрятавшись в вербе
Полюбивший пчел сызмала
Жил тут пасечник в избе.

За плетнем играли дети
Днем дымок был, лай в ночи...
Теперь – хаты нет, исчезло,
Видны – яма, кирпичи...

И по ним жестка, спесива
Высясь жгучею листвою

¹⁹ Денисов П. Кое-что о весенних работах на пасеке / П. Денисов // Животноводство – 1912 – № 1 – С. 135.

²⁰ Пикель В. О. Осенний уход за пчелами / В. О. Пикель // Животноводство – 1911. – № 9. – С. 89.

²¹ Пикель В. О. Осенний уход за пчелами / В. О. Пикель // Животноводство – 1911. – № 8. – С. 89.

Людам вслед, взросло крапива
Покаянием и мздой.

Список использованных источников:

1. ДАСО Ф.1584, оп.1, л.56.
2. Животноводство. – 1911. – № 3.
3. Животноводство. – 1911. – № 8.
4. Животноводство. – 1911. – № 9.
5. Животноводство. – 1912. – № 1.
6. Пчеловодство. – 1963. – № 7.
7. Гурба В. Дубовичі: іст.-краєзн. нарис – Київ. : Бізнесполіграф, 2012. – 279 с.: фот. + 4 с. дод.

Романченко І. Г. (м. Київ)

Розвиток бібліотечної професії в умовах інформаційного суспільства

Ступінь відкритості інформаційного суспільства у процесі наукової комунікації як умови і необхідного чинника розвитку науково-технологічної та духовно-культурної сфер, залежить від рівня розвитку громадянського суспільства.

Для України актуальним є формування розвиненого громадянського суспільства, враховуючи гуманітарний та соціокультурний підходи, які передбачають акцентування уваги на задоволенні інтересів вчених та їх активну роль у забезпеченні наукових досліджень як конкретних науковців, так і наукових спільнот, шкіл, об'єднань у зв'язку із масовим використанням в науково-дослідній діяльності інформаційно-комунікативних технологій.

Технічна сфера сьогодні все активніше впливає на всі сторони середовища існування людини, визначає їх наукову, освітню діяльність. Технологічна культура, як найважливіший чинник функціонування всіх соціальних інститутів, діяльності всіх суб'єктів соціальної взаємодії, створює нові умови для творчої самореалізації науковців і, одночасно, пред'являє низку вимог до їх формування і розвитку. Інформаційні технології сприяють

зближенню різних видів і форм наукової діяльності, створюють єдиний віртуальний простір, який об'єднує науковців, сприяє їх комунікації.

Роль бібліотеки в сучасній науковій комунікації характеризується поглибленням інтеграції до електронного середовища інформаційної цивілізації. Бібліотеки мають у своєму розпорядженні інформаційні банки і бази даних, поряд з друкованими – електронні видання, які стають невід'ємною складовою сучасної інформаційної інфраструктури суспільства та його підсистем та надають нові форми наукової комунікації: списки-розсилки, форуми, телеконференції та ін.

Тобто, в умовах переходу до інформаційного суспільства трансформуються його визначальні інституції, інформаційні серцевини наукових, освітянських і культурологічних структур – бібліотеки, а бібліотечні фахівці перетворюються у технологів і організаторів інформаційної сфери.

Але існуючий статус бібліотек і бібліотечних працівників не адекватний їх ролі в суспільстві, використання значного інформаційного потенціалу бібліотек для інноваційного розвитку України, наукової комунікації гальмується слабкою комп'ютерно-телекомунікаційною базою бібліотек.

Фахова бібліотечна освіта та наука потребують змін в формі посилення інформаційного управління освітнім процесом, що передбачає еволюцію від інформаційного обслуговування і інформаційного забезпечення до інформаційного управління освітнім процесом у ВНЗ та посилення науково-методичного керівництва в галузі освіти бібліотечних фахівців у сучасному електронно-інформаційному середовищі із використанням електронного навчання (e-learning); електронно-бібліотечних систем.

Як стверджують зарубіжні дослідники, поступово акцент у бібліотечно-інформаційній діяльності буде переміщатися від бібліотек до бібліотекарів, а еволюція ролі та функцій бібліотекарів дозволить змінити назву представників бібліотечної професії.

У США, наприклад, є розрив між бібліотечною і інформаційною освітою, що головним чином пов'язано з інформаційною революцією в Інтернеті [2].

Вже на початку ХХІ століття Р. Чейз, А. Андерсон стверджували, що бібліотекарі та інформаційні професіонали вже перетворилися в «фахівців з видачі знання» і запропонували такий спектр спеціалізації професії бібліотечних фахівців: технологічні експерти (інструктори з навчання персоналу); каталогізатори (фахівці з організації інформації, формування баз даних); гіді (направляють користувача до зовнішніх джерел інформації); розвідники (здійснюють пошук і введення інформації в бази даних); дослідники (помічники користувачів у інформаційних потребах); аналітики-інтерв'юери; Д. Черч замість традиційного визначення «бібліотекар» запропонував класифікацію: консультант-аналітик, менеджер змісту Інтернету, менеджер з випуску продукції та маркетингу, Є.В. Дерев'янку наголошував, що професії бібліотечних та інформаційних працівників в сучасних умовах переходять в розряд професій «працівників знання», які створюють нові інтелектуальні продукти. Не просто суму нових знань, а якісно новий рівень мислення [1].

Таким чином, сьогодні бібліотека перетворилася в соціальний інститут, що включає інформаційні та культурні компоненти і забезпечує стійкість зв'язків і відносин в рамках суспільства, в науковій сфері.

Особливість сучасної епохи полягає в тому, що відбувається процес глобалізації та формування нової культурної парадигми. Технологічна культура змінює всю систему бібліотечної праці та бібліотечних ресурсів, «межі» бібліотечного простору, основи існування традиційних бібліотек та їх функції. Зміна ролі, призначення бібліотек відбивається на взаєминах бібліотеки з окремими соціальними інститутами, веде до трансформації професійних цінностей бібліотечної етики, професійної свідомості бібліотечного співтовариства, ставить завдання перед ВНЗ підготовку конкурентоспроможних, затребуваних суспільством фахівців, формування та поповнення наукового співтовариства, виробництво наукового знання, сприяння розвитку наукової комунікації в інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Бургер, И. П. *Организационная структура вузовской библиотеки в условиях формирования информационного общества : дис. ...канд. пед. наук : 05.25.03 / И. П. Бургер ; Южно-Урал. гос. ун-т. – Новосибирск, 2001. – 274 с.*

2. Шрайберг, Я. Л. *Электронная информация, библиотеки и общество: что нам ждать от нового десятилетия информационного века?: ежегодный доклад конференции «Крым», 2011 год / Я. Л. Шрайберг. – Москва : ИРЦ ГПНТБ России, 2011. – 79 с.*

Романько В. І. (м. Слов'янськ)

Історія міст і сіл Донеччини: спроба аналізу

Видання «Історія міст і сіл України» в 26-ти томах за загальною редакцією академіка П. Т. Тронька, відзначена Державною премією СРСР у 1976 році, «дала могутній поштовх розвитку краєзнавчого руху в Україні, сприяла розповсюдженню серед населення знань про рідний край, його історію, традиції, культуру, всемірно підвищила інтерес верств населення до пізнання і вивчення героїчної історії українського народу» [3, С. 37].

Актуальність даного питання – написання історії міст і сіл рідного краю – без сумніву, очевидна: ми повинні залишити нащадкам свідчення про події, людей кожного населеного пункту України. На жаль, відходять живі свідки нашої історії, навіть зникають із географічної карти хутори та села, змінюють своє обличчя міста, і завдання краєзнавців – зафіксувати день сьогоднішній, встигнути зібрати, опрацювати та зберегти історичні факти минулого. Сьогодні продовжується написання історії населених пунктів Донецької області.

Мета нашого повідомлення – зробити спробу аналізу тієї роботи, яку проводять на даний час краєзнавці Донеччини по написанню історії міст і сіл свого краю, зупинитися на тих історико-краєзнавчих виданнях, що маємо на сьогоднішній день. На жаль, повної узагальнюючої праці з даної проблеми на даний період ми не маємо.

Великими шанувальниками рідного краю, дослідниками та пропагандистами його багатой історії та культури здавна заявили про себе краєзнавці, музейні працівники та історики міста Бахмута (з 1924 до 2015 –

Артемівськ). З 1991 року, відразу після отримання Україною незалежності, місцеве товариство краєзнавців розпочало випуск історико-краєзнавчого журналу «Былое»; пізніше журнал отримав назву «Бахмутський часопис», засновником його був Артемівський краєзнавчий музей, а редакційну колегію очолив С. Й. Татаринів. Саме цей відомий історик у співавторстві та одноосібно видав чимало книг з історії рідного міста, як приклад, від однієї з ранніх *«История Бахмута-Артёмовска»* (1996 р.) до історико-краєзнавчого нариса *«Бахмутський край – видатні сторінки історії»* (2013 р.). Про останнє видання академік НАН України Петро Толочко сказав: «Книга переконливо доводить, що Бахмутський край є серцем, історичною колискою сучасного Донбасу. Одночасно це видання може слугувати історикам прикладом сучасного підходу до вивчення історії міст і сіл, галузей народного господарства регіонів незалежної України» [2, С. 3]. Окремі сторінки історії Бахмуччини описали М. В. Абрамов, І. О. Адамов, Н. В. Вінк, В. П. Замковий, В. Л. Сутковой, В. Т. Терещенко, Н. О. Тутова, П. М. Тутов та деякі інші дослідники.

У 2009 році вийшла солідна книга *«Дружковка. Страницы истории»*, авторами якої стали відомі краєзнавці К. Блошенко, С. Кривоносова, М. Швець. Вони самі написали ряд розділів та опрацювали той багатий історичний матеріал, який зібрали їхні сучасники та старші земляки – дослідники рідного краю. Крім того, багато маловідомих історичних фактів про Дружківку віднайшли і висвітлили у публіцистиці та окремих виданнях краєзнавці В.В.Качур та Є.Б.Фіалко.

Візьмемо для прикладу декілька видань із історії сіл Донеччини. Одне з них – *«История селища Благодатне»* (2004 р.), автором якої стала Надія Петрівна Дорога, Заслужений вчитель України, Почесний краєзнавець Донеччини. Уродженка цього селища, вона прожила тут усе своє життя, створила народний музей рідного селища і виконує обов'язки його директора. Книга розповідає про історію заснування Благодатного у далеких 30-х роках ХІХ століття малоземельними державними селянами-козаками із Полтавської

та Чернігівської губернії колишньої гетьманської України. У доступній формі в книзі подано матеріали про становлення населеного пункту та подальші події в дореволюційний період, у роки Першої та Другої світових воєн, і далі до кінця ХХ століття. Багато уваги в книзі приділено створенню Великоанадольського лісового масиву, будівництву комбінату вогнетривких виробів, і, звичайно, згадано чимало знаних земляків, уміщено багато рідкісних світлин.

«Село моє, увітчане садами» (2010 р.) – так назвала свою книгу про рідну Петрівку, що у Красноармійському районі Донеччини, учитель-пенсіонер, Почесний краєзнавець Донеччини Діана Петрівна Белоконь. Із її дослідження читач дізнається, що у степовій зоні донецького краю, біля річечки Солоні, почали селитися вихідці з найближчого міста Селидове. Першими на вільні землі переїхали брати Євмен та Федосій Придятьки зі своїми сім'ями. Таким чином, у 1921 році був заснований хутір Петрівка. У наступні роки сюди з родинами прибули Бойченки, Утки, Авдієнки, Авраменки, Могиленці, Савчуки.... І далі автор досліджує роки революції та громадянської війни, роки колективізації, голодомору 1932-1933 та 1947 років, названі захисники Вітчизни у війні з нацистськими загарбниками... .

За подібним планом побудовані й інші книги про села та міста Донеччини: Дем'яновська Л. Ф. «Мое село – найкраще в світі» (2003 р.) – про село Луганське Мар'їнського району; Єкасьов Б. П. «Красный Яр: село в донецком крае» (2007 р.); Пивовар Ю. А. «Історія Яковлівки» (2010 р.); «Відома і невідома Олексієво-Дружківка» (2010 р.) – упорядники Є. Б. Фіалко та Є. О. Шаповалов; Огренич Р.Ф. «Історія села Степановка Шахтёрського району» (2009 р.), «Селищні ради міста Сніжне» (2011 р.); Романько В. І. «Село Журавка на Донеччині: історія, люди, події» (2008 р.); Папуш І. А. «Сартана – прошлое и настоящее» (2011 р.) та чимало інших видань.

Історію міста Краматорська у своїх працях висвітлили В. Ф. Коцаренко, В. А. Бабкін, О. Л. Максименко. За дослідження історії міст і сіл Приазов'я ми вдячні великій групі краєзнавців: Р. П. Божко, С. Д. Бурову, В. В. Венедиктову, В. М. Веренікіну, Л. І. Кучугурі, П. І. Мазуру, І. А. Папуші, О. А. Попову, Є. В.

Пригоровському, А. Д. Проценку, С. І. Тафінцеву, П. В. Терешкову, Л. Д. Яруцькому. Про Слов'янщину вагоме слово сказали В. М. Дєдов, Г. Г. Пушкар'єв, І. М. Овчаренко, В. І. Романько, В. П. Скрипник, А. В. Шамрай та деякі інші дослідники.

Цінним внеском у написання історії міст і сіл України залишаються видання, присвячені таким адміністративним одиницям, як: Артемівський район (Терещенко В.Т. *«Події і люди Бахмутчини»* (2006 р.), Красноармійський район (*«Красноармейский район: Люди, история, факты»* (2008 р.) – укладачі В. Стьопкін, П. Гайворонський, Н. Бондаренко), Шахтарський район (Огренич Р. Ф. *«Історія селищної ради села Мануйлівка Шахтарського району»* (2014 р.).

Написання історії міст і сіл Донеччини продовжується. Ми повинні виконати заповітну мрію патріарха українського краєзнавства Петра Тронька – написати повну і правдиву історію України. Про це він неодноразово наголошував на краєзнавчих з'їздах, конференціях, у бесідах з краєзнавцями. Згадаймо хоча б його промову на IV з'їзді Національної спілки краєзнавців України (28.X.2008 р.): «...місцевими дослідниками рідного краю вже накопичено величезний фактичний матеріал для реалізації найголовнішого і найпріоритетнішого завдання нашої творчої Спілки – підготовки на основі вимог сучасної української історичної науки багатотомного енциклопедичного видання «Історія міст і сіл України». Повнокровний літопис понад 30 тисяч міст і сіл України має красномовно засвідчити перед народами планети, що ми – велика нація, що, незважаючи на жорстокі удари долі, український народ зберіг свою ментальність, культуру, правічні традиції, зробив вагомий внесок у розвиток світової цивілізації» [1, С. 20].

У даній статті ми, звісно, не змогли зробити повний і всебічний глибокий аналіз усіх тих історико-краєзнавчих видань, які вийшли друком на Донеччині і висвітлюють історію міст і сіл цієї невіддільної частини України. Це питання потребує подальшого вивчення та висвітлення.

Список використаних джерел:

1. *Звіт правління національної Спілки краєзнавців України: (доповідь голови правління Спілки, академіка НАН України Петра Тронька) // Краєзнавство. – 2009. – № 1-2. – С.12-21.*

2. *Татаринов С. Й. Бахмутський край – видатні сторінки історії: іст.-краєзн. нарис / С. Й. Татаринов, Н. О. Тутова, П. М. Тутов. – Харків: Мачулін, 2013. – 408 с., 119 іл.*

3. *Тронько П. Т. Краєзнавство у відродженні духовності та культури. Досвід. Проблеми. Перспективи / П. Т. Тронько. – Київ: Рідний край, 1994. – 108 с.*

Рудзкий Л. З. (г. Киев)

Создание «на лету» библиографических указателей краеведческого характера, как результат работы режима «Постоянные запросы» в среде САБ ИРБИС 64

Известно, что основой для создания библиографических записей (БЗ) в базах данных (БД) электронных каталогов (ЭК) является Стандарт Украины (1). В информационном поиске, и в краеведческом в том числе, отдельной группой запросов являются постоянные запросы, на основе которых созданы режимы постоянного информационного обеспечения пользователей, в частности, режим избирательного распространения информации (ИРИ). Этот режим основан на постоянном и периодическом информировании пользователя о новых поступлениях по определенной тематике в любой информационный фонд, в частности в фонд библиотеки. Реализацией этого режима в современных системах информационного обеспечения, в частности рекламного характера, можно назвать рассылки на адреса электронной почты различной информации, часто хаотичного и бессистемного характера, так называемого «информационного спама» или «информационного шума». В этих технологиях сделан упор на постоянство рассылки информации в ущерб ее содержанию. При информировании пользователей о краеведческой информации необходимо делать упор на содержательную ее сторону и удобство получения конечным пользователем.

С этой целью в системе автоматизации библиотек (САБ) ИРБИС 64, начиная с версии 2011.1, появился режим ИРИ, основанный на изучении, сборе, фиксации информационных потребностей и адресной информации пользователей в БД RDR при записи читателей в АРМ «Каталогизатор». Информационные потребности пользователей, формируются, прежде всего, на основе предметных рубрик, которые рекомендуется использовать при индексации БЗ, хотя для формирования запросов можно использовать любые системы индексации, начиная от ключевых слов (КС) и заканчивая традиционными системами классификации типа УДК и ББК, включая возможность создания собственных систем индексации, присущих только данной организации, которые могут стать основой для системы информирования данными краеведческого характера, т. к. краеведение в каждом регионе может иметь свои специфические особенности. Информационные профили пользователей так же, как и адреса их электронной почты, заносятся в электронные формуляры читателей т. к. именно на эти адреса из АРМ «Книговыдача» система автоматически в определенные для каждого читателя сроки будет высылать результаты поиска, проведенного в массиве новых БЗ в БД ЭК, в форме библиографического указателя (БУ), в формате текстового редактора, с гиперссылками на полные тексты, «подшитые» к БЗ и выставленные в среде Интернет в БД ЭК. Эти возможности доступны в типовой поставке САБ ИРБИС 64. Следует учесть, что формат БУ можно редактировать, т.е. «навешивать» на него дополнительные функции в виде наличия авторского указателя, указателя географических и предметных рубрик, указателей издающих организаций, мест и годов издания и т. д. Естественно, что все эти дополнительные указатели система выдает автоматически. В типовой поставке присутствуют примеры таких указателей, в частности, TABSUO – Систематический указатель, только основные записи с ссылками и указателями, но они не используются для рассылки данных в режиме ИРИ. Технология ИРИ, доступна для читателей, зарегистрированных (записанных) в библиотеку или явочным порядком, или в удаленном режиме.

Для пользователей, которые не записаны в библиотеку, но хотят ознакомиться с новыми поступлениями, например, краеведческого характера в удобном для себя виде может быть предложена дополнительная форма для поиска в БД ЭК, представленного в Интернет с использованием постоянных запросов, сформированных и записанных для режима ИРИ (рис.1).

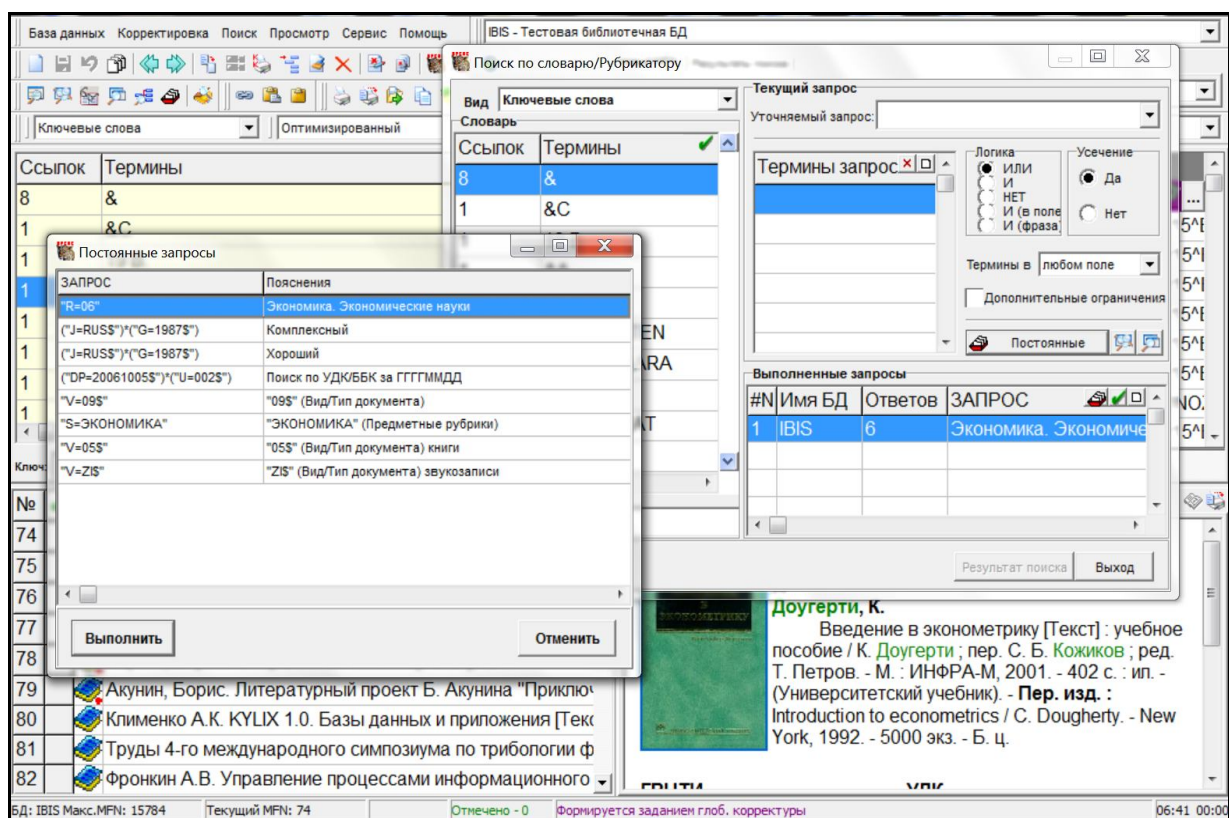

Рис. 1

Этот постоянный запрос пользователь может выбрать из нового поискового окна, которое появится в типовом Интернет-модуле САБ ИРБИС 64 (рис. 2) после установки настроек.

Интерфейс типового Интернет-модуля выглядит несколько иначе (рис. 3). Хотя в нем были заложены «основы» для реализации поиска в режиме постоянных запросов. Если присмотреться к режиму поиска новых поступлений, то фактически это будет означать поиск в режиме постоянных запросов по году и месяцу, только результаты поиска будут выдаваться в виде стандартного списка с незначительными возможностями при отборе форм

представления результатов поиска. Наши настройки предлагают выбор формы представления БУ с учетом формирования дополнительных указателей (авторского, предметных и географических рубрик и т. д.). Таким образом, проблема формирования БУ краеведческого характера достаточно просто решается с учетом краеведческой специфики региона и базовых требований к созданию БУ.

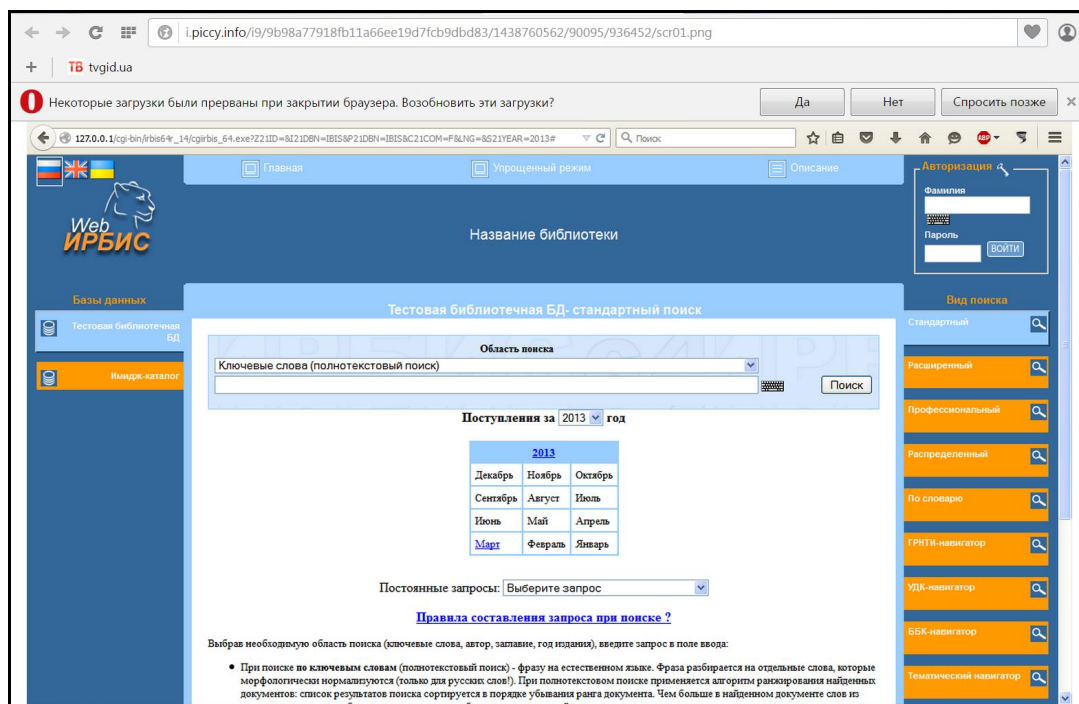

Рис. 2

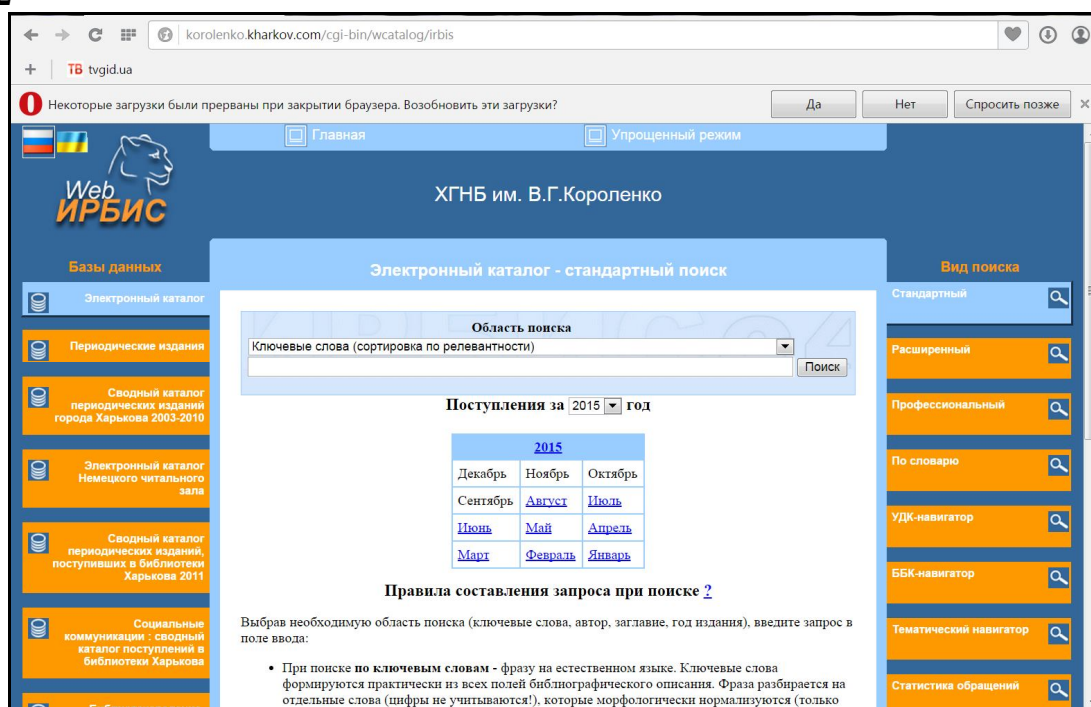

Рис. 3

Список литературы:

1. Стандарт України. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1-2003, IDT) ДСТУ ГОСТ 7.1-2006

2. ГПНТБ России. Международная ассоциация ЭБНИТ. Система автоматизации библиотек ИРБИС. Автоматизированное рабочее место "Каталогизатор" : Руководство пользователя / ГПНТБ России. – Москва : ГПНТБ России, 2002. – 112 с.

Салата Г. В. (м. Київ)

Комунікаційно-когнітивна складова діяльності бібліотек вищих навчальних закладів України

Бібліотека – універсальне джерело комунікацій когнітивних аспектів людської життєдіяльності. Бібліотека вищого навчального закладу (ВНЗ) – складова інформаційно-бібліотечної системи, що спирається не на теорію, як форму організації знання і засоби її переходу в практичне, а стає формою виразу глобалізаційних процесів в науці та освіті.

Поступальний розвиток бібліотек ВНЗ ґрунтується на активному включенні в освітній процес державної політики в галузі бібліотечної справи та духовно-інформаційних факторів, зміст яких закладений у вимогах комунікаційно-когнітивних складових діяльності бібліотек ВНЗ.

У доповіді, на основі статистичного матеріалу, зроблено спробу наголосити, що саме в бібліотеці ВНЗ окреме існування науки як соціальної, інтелектуальної, інформаційної та когнітивної систем виявляється значно ближче пов'язаним, ніж будь-де і будь-коли.

Когнітивна складова діяльності бібліотек України має комплексний характер і знаходиться в центрі уваги всієї системи знання, починаючи з кінця ХХ століття. Результати проведених досліджень виявили принципову недостатність спеціально-наукових методів для вирішення зазначеної проблеми. Яке місце в діяльності бібліотек ВНЗ займає когнітивний вимір? Чи

існують когнітивні підвалини бібліотечної культури і яку роль вони відіграють у здійсненні головної функції бібліотек – джерела інформації?

Загальнотеоретичною підставою вивчення когнітивних аспектів будь-якої людської діяльності, бібліотечної зокрема, виступає глобалістика як наукова галузь знань про глобальні проблеми людства. Аналіз етапів її становлення і провідних концепцій дозволив встановити, що її розвиток здійснюється в гуманістичному контексті виживання людства на основі визнання цілісності та взаємозумовленості глобальних проблем (І. Ю. Алексєєва, А. В. Толстоухов, І. А. Герасимова, С. С. Гусєв, М. З. Згуровський, А. В. Колодюк та ін.).

Людина постає як об'єкт надання, задоволення інформаційних послуг, як споживач. За переконанням сучасних суспільствознавців (В. Є. Лепський, В. С. Лук'янець, О. М. Кравченко, Л. В. Озадовська, О. М. Рубанець), недостатня насиченість комп'ютерами та зумовлена цим необхідність комп'ютеризації водночас, поєднується з перетворенням людини на користувача, на елемент людино-машинного субстрату [1, 319]. Отже, когнітивна функція діяльності бібліотек ВНЗ – бар'єр на дистанції до примітивізму нації [3].

Важливо усвідомлювати, що сфера бібліотечної культури як розвитку суб'єкта і сфера виробничих відносин як сфера відтворення на основі матеріальної форми технології не перетинаються. Таким чином, суспільство постало перед фактом: необхідно навчитися керувати собою і співвідносити свої дії з природними можливостями, а бібліотека відіграє у цьому процесі каталізуючий когнітивний фактор [3].

Розвиток унікальності бібліотек ВНЗ, спрямований у майбутнє, – це те саме, що своєрідність, яка визначає значимість минулого, з тією суттєвою різницею, що унікальність в історичному розкривається через завершення та остаточність (безповоротну), а у випадку – розвитку бібліотек ВНЗ – розкривається як процес розвитку особи: «користувач-студент-викладач-науковець».

Відомо, що бібліотечна галузь переживає процеси її кількісного скорочення, особливо у сільській місцевості. Втім, на початок 2013 р. в Україні

було понад 30 тисяч бібліотек різних відомств і систем, у тому числі в системі Мінкультури України – 19,2 тисячі публічних бібліотек, що задовольнили потреби в інформації близько 15 млн. читачів) [2, 5].

Діяльність бібліотек ВНЗ розширює коло користувачів, адже вони знаходяться у їх структурі, що тим самим преферує можливості бібліотеки та бібліотечних працівників. Наприклад, у системі Мінкультури України функціонує 12 навчальних закладів I-IV рівнів акредитації державної форми власності та 64 вищі навчальні заклади I-III рівнів акредитації комунальної форми власності [2, 215].

У державній власності перебувають ВНЗ I рівня акредитації – Київське державне хореографічне училище та 11 вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, 6 з яких мають статус Національних. 10 ВНЗ мають аспірантуру, 4 – докторантуру. Загальна кількість студентів становить 20922 особи. У комунальній власності перебуває 24 музичні училища; 14 училищ та коледжів культури і мистецтв; 12 училищ культури; 7 училищ та коледжів художнього і театрального спрямувань; 7 закладів інших типів (університет, 3 академії, інститут музики, консерваторія, кінотехнікум). Загальна кількість студентів становить 8865 осіб [2, 216].

У 2012/2013 навчальному році у галузевих закладах вищої освіти I-II рівнів акредитації навчалось 8027 студентів; III-IV рівнів акредитації – 21760 студентів. Навчальний процес у ВНЗ I-II рівнів акредитації забезпечили 2559 педагогічних працівників; навчальний процес у ВНЗ III-IV рівнів акредитації – 3548 педагогічних працівників та 3218 науково-педагогічних працівників. З них 954 мали ступінь кандидата наук, 182 – доктора наук; 909 мали учене звання доцента, 376 – учене звання професора [2, 216].

Озвучені статистичні матеріали приведені не випадково: у навчальному закладі функціонує бібліотека, що формує її особливу когнітивну направленість. Студенти та викладачі задоволення своїх інформаційних потреб отримують саме в бібліотеці ВНЗ. Констатовано, що робота бібліотек ВНЗ

тримається на самовідданій праці бібліотекаря, на його чесності по відношенню до духовної складової, а не на матеріальній базі.

Чесність по відношенню до самих себе і по відношенню до інших (що найяскравіше проявляється саме у бібліотечній галузі, на протигагу іншим) – це вже не кантівський категоричний імператив, що визначає суб'єкта, безсилою перед дійсністю. Виховання чесності і скромності через когнітивний потенціал «бібліотеки-бібліотекаря» й дарує внутрішню свободу людини, що збільшує її зовнішній потенціал [1, 311-312].

Специфіка формування когнітивних аспектів діяльності бібліотек ВНЗ зумовлює уявлення про ту суттєву роль, яку в усіх процесах і явищах об'єктивної реальності відіграє інформаційна взаємодія. Безсумнівно, що інформаційні технології визначають майбутнє суспільства, яке (за умов функціонування на ідеях сталого розвитку) може розглядатися як перший ступінь на шляху становлення сфери розуму.

Для прогресивного поступу діяльності бібліотек ВНЗ України необхідна програма трансформації її (бібліотеки) предметної області та свідомості суспільства. Необхідно спиратися як на програму когнітивно-технічного переозброєння соціуму, так і на безліч соціальних програм, які охоплюють реструктуризацію системи освіти, перебудову суспільства, його потреб, менталітету та вироблення відповідного морального імперативу.

Таким чином, комунікаційно-когнітивний вимір діяльності бібліотек ВНЗ є вагомим у визначенні шляху до прогресу нації-держави, проекцією на майбутнє країни в цілому.

Список використаних джерел:

1. Рубанець О. М. Інформаційне суспільство: когнітивний креатив постнекласичних досліджень: монографія / О. М. Рубанець – Київ: Вид. ПАРАПАН, 2006. – 420 с.

2. *Українська культура в цифрах і фактах. Інформаційно-аналітичний огляд про розвиток сфери культури в Україні у 2011-2013 роках.* – Київ: Укр. центр культ. досліджень, 2013. – 232 с.

3. *Шелдрейк Р. Семь экспериментов, которые изменяют мир / Р. Шелдрейк; пер. англ. А. Ростовцева – Москва: ООО Издательский дом «София», 2004. – 432 с.*

Соколов В. Ю. (м. Київ)

Організація віртуальних бібліотечно-музейних виставок в публічних бібліотеках

В останнє десятиліття в Україні в публічних та відомчих бібліотеках та в їхніх філіях активно проводиться робота з підготовки історико-краєзнавчих, літературних, етнографічних, екологічних музейних куточків, міні-музеїв, бібліотечно-музейних експозицій та виставок тощо. Зростання ролі музейної складової в роботі бібліотек призвело до появи нових різноманітних форм їх виставкової та просвітницької діяльності, що були викликані не тільки новими можливостями сучасних інформаційних та мультимедійних технологій, але й неформальним творчим підходом бібліотечних фахівців до організації виставкових експозицій. Організації бібліотечно-музейних виставок (виставок-експозицій) сприяють такі фактори подальшого розвитку бібліотеки як: впровадження нових форм інформаційно-технологічної та демонстраційної роботи; прагнення підтвердити наукову значущість бібліотеки; активна інноваційна політика установи; використання оригінальних форм і методів роботи бібліотеки; посилення заходів щодо збереження найбільш цінної частини фондів та ін. [3, 13–14]. Бібліотечно-музейна виставка в бібліотеці поєднує в єдиному візуальному і асоціативному просторі видання та музейні експонати. На думку Ю. А. Демченко, така виставка часто використовується тоді, коли бібліотека не має у своєму розпорядженні власних музейних фондів, а музейна діяльність є для неї другорядною по відношенню до бібліотечної роботи і полягає у відборі, вивченні та експонуванні музейних предметів тільки для конкретної виставки. [4, 89]. Бібліотечно-музейна виставка – це

цілеспрямована, науково обґрунтована, публічна демонстрація спеціально підібраних, систематизованих, композиційно організованих, коментованих та технічно і художньо оформлених творів друку та музейних предметів, які рекомендуються користувачам бібліотеки для огляду, ознайомлення та вивчення. Бібліотечно-музейна виставка, як одна з форм музейної діяльності бібліотеки, є своєрідною комплексною книжково-ілюстративною виставкою музейного типу, яка є, по суті, синтезом бібліотечної та музейної виставки, тобто *виставкою-експозицією*, завданням якої є демонстрація раритетних друкованих видань, рукописних та ілюстрованих матеріалів, фотографій, речей та інших різноманітних музейних документів [8]. Музейні предмети та речі, представлені на ній, сприяють більш емоційному проникненню в тему, якій присвячена виставка, більш глибокому розумінню і сприйняттю представлених на ній документів.

Віртуальна бібліотечно-музейна виставка – це публічна демонстрація в мережі Інтернет за допомогою засобів веб-технологій віртуальних образів, спеціально підібраних і систематизованих творів друку, музейних речей та інших носіїв інформації, а також загальнодоступних електронних ресурсів для ознайомлення користувачів сайтів бібліотек. Така виставка представляє музейні предмети та видання та розкриває їх зміст засобами веб-технологій, а також надає доступ до матеріалів бібліографічного, фактографічного, енциклопедичного характеру, що існують в електронному вигляді. Віртуальні бібліотечно-музейні виставки дають можливість не тільки ознайомити користувачів з певною літературою та цікавими речами, підібраними за тією чи іншою темою, а й здійснювати пропаганду книжкових фондів бібліотеки, особливо, рідкісних і цінних видань, а також отримати важливу додаткову інформацію або шляхи її пошуку [10]. Здебільшого, віртуальні бібліотечно-музейні виставки створюються як доповнення до реальних експозицій. Створення віртуальних експозицій може доповнювати комплексні бібліотечно-музейні проекти, оскільки навіть у великих наукових бібліотеках не завжди є можливість розгорнути велику постійно діючу експозицію, наприклад, з історії

рукописної та друкованої книги, і тому найбільш перспективним видається створення матеріально-віртуального бібліотечно-музейного комплексу. Особливо це має значення для представлення рідкісних та цінних книг. Так, наприклад, співробітники ХДНБ ім. В. Г. Короленка в рамках проекту створення матеріально-віртуального Музею книги створюють і використовують, поряд з традиційними формами, електронні версії екскурсій та виставок, що розкривають фонд рідкісних та цінних видань [7].

З часом все частіше використовуються віртуальні форми музейно-експозиційної діяльності бібліотек: електронні презентації, віртуальні екскурсії, демонстрації слайдів і фотографій, електронні виставки нових експонатів, віртуальне розміщення статей фахівців тощо [6, 37–38]. Використання віртуальних книжкових виставок з елементами представлення музейних експонатів у бібліотечній практиці дозволяє вирішити низку проблем, які неможливо розв'язати традиційними методами, а саме: забезпечення збереження експонатів; оперативність організації виставки та можливість постійного її поновлення новими документами; представлення документів у потрібній кількості назв; необмеженість терміну експонування документів; можливість перегляду змісту окремих документів та ілюстрацій; представлення документів, які відсутні у фондах даної бібліотеки, але мають певне значення для розкриття заданої теми; можливість дистанційного перегляду виставки у будь-який час і у будь-якому місці, де є відповідні засоби отримання цифрової інформації. Відвідувачі віртуальної бібліотечно-музейної виставки можуть отримати повну інформацію за темою, що їх цікавить, без поспіху, часових або географічних обмежень, а також наочно ознайомитися з інформаційним ресурсом і одержати додаткову інформацію. Віртуальні бібліотечно-музейні виставки можуть готуватися паралельно з традиційними книжковими виставками або бути самостійною формою розкриття та популяризації фондів. Вони є ефективним інструментом залучення користувачів до бібліотеки, засобом створення її позитивного іміджу. Таким чином, впровадження елементів музейної роботи в діяльність публічних бібліотек підсилює їхні

інформаційно-освітні та культурно-просвітницькі функції [1; 2]. Так, наприклад, у читальному залі Центральної районної бібліотеки ім. Ф.М. Достоєвського Солом'янського району м. Києва оформлено літературну, фактично, постійно діючу, бібліотечно-музейну **виставку «Ф. М. Достоєвський – монолог крізь віки»**, що складається з шести розділів, **віртуальний образ експонатів якої представлено на сайті бібліотеки** [9].

Відкриття бібліотечно-музейних виставок, як традиційних, так і віртуальних, активізує масову роботу бібліотеки, сприяє популяризації та пропаганді читання, залучає користувачів до відвідування бібліотек. Ефективність кожної виставки визначається актуальністю теми, корисністю інформації, чіткістю формулювання текстового матеріалу, простотою експозиції, легкістю сприйняття та естетичною насолодою від ознайомлення. Бібліотечно-музейні виставки в електронній формі сприяють розкриттю бібліотечного фонду, наочно демонструють окремі рідкісні та цінні видання, рукописи, музейні речі та документи. Віртуальна бібліотечно-музейна виставка є засобом розкриття не тільки інформаційних ресурсів книгозбірні, а й найкращою формою представлення інформаційних ресурсів за певною темою, з якими можна безпосередньо познайомитися користувачам бібліотеки в он-лайн режимі. Її безумовною перевагою є те, що це – умовно не обмежений у часі та просторі захід, який реалізується за рахунок Інтернет-ресурсів, у межах якого бібліотека має можливість розмістити текстову інформацію, графічне, аудіо-або відеозображення музейних і бібліотечних експонатів, що розкривають зміст виставки. Крім того, використання нових технологій (оцифрування раритетних видань та система «Сторінки, що перегортаються») дозволяє досягти не тільки високої якості зображення, але й своєрідного «ефекту присутності». Така виставка дає можливість звернутися до інших ресурсів Інтернет за темою, надає в текстовому режимі додаткову інформацію про документ (де можна отримати документ, чи є можливість отримання електронної копії тощо), заохочує безпосередньо відвідати виставку в бібліотеці або звернутися до її фондів. Кожна з виставок має власну структуру, інколи досить складну [6, 39].

Структура віртуальної виставки, як і звичайної, повинна складатися з розділів, супроводжуватися цитатами, вступними статтями, ілюстративним матеріалом тощо. Віртуальна експозиція будується як низка «вікон» і «лінков», що послідовно відкриваються при активації. Свій «маршрут» віртуальний відвідувач визначає через опції основного меню, отримуючи інформацію про бібліотечно-музейну виставку на базі книжкових фондів бібліотеки та музейних експонатів. Хоча віртуальна бібліотечно-музейна виставка не дає можливості користувачеві фізично використовувати книгу, вона дозволяє йому в будь-який час знайомитися з представленими на виставках документами та висловлювати свою думку про них, а бібліотекареві – спрямувати увагу читача-користувача на додаткові інформаційні джерела, наявні в мережі, або запропонувати скористатися іншими сервісними послугами бібліотеки або музею. Використання у бібліотечній практиці віртуальних виставок дозволяє: забезпечити збереженість документів; постійно поповнювати виставку новими документами; представити документи у потрібній кількості назв; необмежено користуватись можливостями віртуального експонування та переглядати зміст окремих документів у повному обсязі або у вигляді анотації; представити документи, які відсутні у фондах даної бібліотеки, але мають певне значення для розкриття заданої теми і можуть зберігатися у фондах іншої книгозбірні; використовувати гіперпосилання та ін.

Основні етапи підготовки віртуальних бібліотечно-музейних виставок такі ж, як і для традиційних експозицій: відбір документів, визначення структури, компонування матеріалу, оформлення текстів, ілюстрацій тощо. Проте документи можуть бути розташовані не тільки за певними розділами, а й за абеткою назв, хронологією або іншими ознаками, що, у свою чергу, спрощує процес організації виставок. Найпоширеніший спосіб представлення інформації про документ на віртуальних виставках: фото обкладинки документа, бібліографічний опис та анотація або фото музейного предмета та його опис. Основними елементами віртуальної виставки є зоровий ряд і текст. Зоровий ряд представлений ілюстративним матеріалом: обкладинками книг, відсканованими

статтями, ілюстраціями, картами, фотографіями тощо. Наступним етапом роботи є аналіз фондів книгозбірень та музеїв, робота з каталогами бібліотек для попереднього підбору матеріалу виставки. Після аналізу фондів створюється структура виставки відповідно до наявного матеріалу. Найбільш популярними є персональні виставки за такими типовими розділами як: «Біографічна довідка та наукова спадщина» певного діяча, «Література про життя та діяльність», «Друковані праці» діяча, «Електронний список наукових публікацій» або «... публікацій, які зберігаються у фондах бібліотеки». [5, 202–205]. Наступним етапом роботи є сканування або фотографування ілюстрацій, фотографій, портретів, обкладинок книг, документів та іншого матеріалу. Потім створюється макет виставки з текстовим матеріалом та зазначеними схемами розміщення ілюстративного матеріалу. Передостаннім етапом роботи є створення окремого файлу із підписаними матеріалами виставки, що значно полегшує та прискорює технологію розміщення віртуальних виставок на сайті. Останній етап роботи – розміщення виставки на сайті бібліотеки.

Основна мета віртуальної бібліотечно-музейної виставки – це інформаційне обслуговування користувачів, реклама бібліотек та музеїв, їх інформаційних послуг. Організація таких виставок, що складається з підбору й упорядкування віртуальних образів книг, журналів, бібліографічних покажчиків і музейних експонатів орієнтована на поліпшення якісних показників бібліотечної роботи, що, в першу чергу, сприяє розвитку гуманітарно-просвітницької діяльності бібліотеки. Створення бібліотечно-музейних виставок сприятиме реалізації національного проекту «Віртуальний музей книги», формуванню зведеного електронного каталогу книжкових пам'яток національного та світового значення, включених до Державного реєстру національної культурної спадщини, підготовці повних факсимільних електронних версій найцінніших національних та зарубіжних книжкових пам'яток, що зберігаються в державних бібліотеках, музеях та архівах України. Діапазон виставкової діяльності сучасних бібліотек в силу унікальності та універсальності бібліотечно-музейної виставки як феномена бібліотечної

комунікації, дозволяє залучати широке коло фахівців; активізувати творчу та пізнавальну діяльність; сформувати інформаційну культуру користувачів; здійснювати безперервну освіту бібліотечних кадрів та ін. Поєднання різноманітних форм і методів роботи, комп'ютерні технології дозволяють бібліотечно-музейні виставки в електронній формі наповнити новим змістом та новими можливостями, але головною метою, як і раніше, продовжує залишатися пропаганда книги і читання.

Список використаних джерел:

- 1) *Виставкова діяльність – інформаційне обличчя публічної бібліотеки: методичні поради / КЗ «ОУНБ ім. Тараса Шевченка» Черкас. обл. ради; уклад. Т.Горда. – Черкаси, 2014. – 24 с.*
- 2) *Від традицій до інновацій: сучасні моделі книжкових виставок: метод. рекомендації / Хмельниц. ОУНБ ім. М.Островського. – Хмельницький, 2013. – 24 с.*
- 3) *Демченко Ю. А. Интеграционные процессы в современной культуре: на примере библиотек и музеев / Ю. А. Демченко // Вестник Челябин. гос. ун-та. – 2009. – № 18. – С. 13–19*
- 4) *Демченко Ю. А. Историко-теоретические и организационные аспекты функционирования библиотек, осуществляющих музейную деятельность: дисс. ... канд. пед. наук: 05.25.03 / Ю. А. Демченко. – Челябинск, 2010. – 355 с.*
- 5) *Кравченко Н. Віртуальні виставки Педагогічного музею України як спосіб популяризації видатних педагогів / Н. Кравченко // Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 7–9 квіт. 2015 р., Нац. авіаційний ун-т / редкол. І. І. Тюрменко та ін. – Київ: «Талком», 2015. – 384 с. – С. 202–205*
- 6) *Кудря Л. Віртуальна книжкова виставка – нова форма популяризації документів / Л. Кудря // Бібл. планета. – 2009. – № 1. – С. 37–39*
- 7) *Лосиевский И. Я. Музей книги в научной библиотеке: проблемы создания единого комплекса материальных и виртуальных экспозиций [Электронный ресурс] / И. Я. Лосиевский // Материалы 14-ой междунар. конф. «СВЧ-техника и телекоммуникационные технологии» (КрыМиКо'2007). – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2007/cd/97.pdf>*
- 8) *Пикулева Е.А. Музейные формы и методы работы в пространстве вузовской библиотеки [Электронный ресурс] / Е. А. Пикулева. – Режим*

доступа: <http://elibrary.udsu.ru/>

9) Сайт Центральної районної бібліотеки ім. Ф. М. Достоєвського Солом'янського району м. Києва. – Режим доступа: <http://www.lib.solor.gov.ua/index.php?w=section&cat=5&id=149>

10) Трачук Л. Віртуальна виставка: нова бібліотечна послуга бібліотеки / Л. Трачук. – Вісн. Книжкової палати. – 2007. – № 11. – С. 36–38.

Солонська Н. Г. (м. Київ)

Бібліографічний покажчик «Канада та українці: історія, сучасність і перспективи (до 125-річчя поселення)»: екстеріоріка

Духовна спадщина українського народу включає надбання його національної культури, що створене як в Україні, так і поза її межами, в діаспорі, всюди. У ХХІ ст. еміграційні процеси лавиноподібно зростають, набуваючи нових форм і модифікацій.

У наступному, 2016 р., виповнюється 125-річчя першого поселення українців у Канаді.

Відділ зарубіжної україніки Інституту книгознавства (директор – д. і. н. Г.І. Ковальчук) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ВЗУ НБУВ) працює над бібліографічним покажчиком «Канада та українці: історія, сучасність і перспективи (до 125-річчя поселення)»: екстеріоріка (далі – БП) (електронне видання), що базується на фондах ВЗУ НБУВ.

Із запропонованої теми у фондах тільки ВЗУ НБУВ нами виявлено понад 2 тис. одиниць зберігання, численні статті у наукових збірниках та журналах. Зрозуміло, що один покажчик не може вмістити таку значну кількість таксонів. Тому було здійснено відповідний відбір. Переважна більшість позицій це – документи, літописи подій, наукові монографії, звіти наукових заходів (конференцій, форумів і т. ін.); не обійдено увагою і ряд аналітичних статей, опублікованих у науковій пресі Канади; враховуючи сучасні технології, – актуальні інтернет-публікації. Хронологічні межі науково-бібліографічного пошуку охоплюють відрізок часу від періоду передумов початку еміграції

етнічного населення з України до Канади наприкінці ХІХ ст. до 10-х років ХХІ століття.

Праця матиме статтю від укладачів, наукову вступну статтю, авторський коментар і безпосередньо БП. БП структуровано за розділами: I. Довідкова література. Енциклопедії та енциклопедичні словники; II. Канада: держава, історія і сучасність; III. Україна та хвилі еміграції; Еміграція народу-домінанту. Історія поселення українців у Канаді; IV. Українці в державному, культурному, науковому житті Канади; V. Видатні українці. Українці в історії та сьогоденні Канади.

Історію поселення українців у Канаді висвітлено в працях таких дослідників, як: В. Кисилевський, М. Марунчак, О. Мегас, Ю. Бачинський, З. Бичинський, О. П. Божик, П. Юзик та ін. В Україні вийшли розвідки А. Шлепакова, П. Кравчука; в останні роки захищено цілий ряд кандидатських і докторських дисертацій з проблем українського зарубіжжя.

У БП буде подано бібліографічний опис таких праць, як: М. Білоус-Гараскевич «Ми не розлучалися з тобою, Україно»; Ф. Богдан «Бібліотека Товариства взаємної помочі»; М. Боровик **«Українсько-канадська преса та її значення для української меншини в Канаді»**; О. Войценко «Літопис українського життя в Канаді, Т. 1 : Піонерська доба: 1874–1918»; П. Горбатюк «Бібліотека товариства «Просвіта»; М. Марунчак «Нація в боротьбі за своє існування. 1932 і 1933 в Україні і діаспорі»; «Українська політична еміграція. 1919–1945. Документи і матеріали»; Я. Рудницький «Українські бібліотеки в Канаді»; Яр Славутич «Українська література в Канаді»; К. Янківська «Історія української еміграції»; Kordan Bohdan S., Lubomyr Y. Luciuk. *A Delicate and Difficult Question : Documents in the History of Ukrainian in Canada. 1899–1962; Righting an Injustice: the debate over redress for Canada`s first national internment Operations / edit. by Lubomyr Luciuk; Afterword by Mary Manko Haskett; Ukrainian Canadian Civil Liberties Association та ін).*

Новий бібліографічний покажчик, проблематика якого є надзвичайно актуальною для сьогодення, внесе свою лепту у формування красназавчих

бібліографічних ресурсів в Україні; єдиної організаційної системи краєзнавчої діяльності вітчизняних бібліотек; у бібліографію українського зарубіжжя; сприятиме підвищенню рівня довідково-бібліографічного обслуговування користувачів українських бібліотек.

Список використаних джерел:

1. Добко Т. В. Довідково-бібліографічна діяльність наукових бібліотек Національної академії наук України : становлення та розвиток (XX ст. – перше десятиліття XXI ст.) / Т. В. Добко ; НАНУ, НБУВ. – Київ : [б. в.], 2013. – 374 с.

2. Дубровіна Л. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського 1918–1998 / Л. Дубровіна, О. Онищенко. – Київ : [б.в.], 1998. – 336 с.

3. Кушнарєнко Н. Н. Библиотечное краеведение : теоретико-методологический аспект : дис. ... д-ра пед. наук / Н. Н. Кушнарєнко ; Моск. гос. ин-т культуры. – Москва, 1993. – 863 л.

4. Попик В. І. Ресурси довідкової біографічної інформації : історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку / В. І. Попик ; НАНУ, НБУВ. – Київ : [б. в.], 2013. – 518, [4] с.

5. Теорія, методика і практика бібліотечного краєзнавства : бібліогр. Показч. (1987–1996) / підгот. : В. П. Кисельова, З. Х. Мусіна ; ДІБ України ; Ін-т підвищення кваліфікації працівників культури. – Київ, 1997. – 61 с.

Соляник А. А. (м. Харків)

Вища бібліотечно-інформаційна освіта в умовах реформування

З 1 вересня 2015 р. уведено в дію постанову Кабінету Міністрів України № 226 від 29.04.2015 р. «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти». Згідно з цією постановою освітній напрям 2.060102 «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія» було інтегровано зі спорідненим напрямом підготовки фахівців в сфері архівознавства та інформаційної діяльності, у зв'язку з чим у галузі 02 «Культура і мистецтво» з'явилася нова інтегрована спеціальність підготовки фахівців — 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Коментуючи цю інновацію, важливо підкреслити, що в умовах

стрімкої інтелектуалізації бібліотечно-інформаційного виробництва, ускладнення завдань, які висуває перед бібліотечними фахівцями необхідність реалізації масштабного проекту розбудови Національної електронної бібліотеки та її інтегрування у світовий інформаційний простір, неприпустимо збіднювати зміст фахової освіти, поєднуючи її з іншою спеціальністю, орієнтованою на потреби канцелярій, органів документаційного забезпечення управління, архівів.

Не зважаючи на те, що в умовах електронної конвергенції більшість технологічних процесів, що підтримують функціонування документокомунікаційних систем (створення, розповсюдження, аналітико-синтетична обробка, акумулювання, архівування, зберігання та надання в користування документів різних типів та видів), стають уніфікованими для електронних видавництв, бібліотек, архівів, важливо зберегти специфіку підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців, передбачивши в процесі організації навчального процесу з інтегрованої спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» розроблення та уведення в дію окремих навчальних планів з певних спеціалізацій, зокрема «Менеджмент бібліотечно-інформаційної діяльності», «Менеджмент книговидання та книгорозповсюдження». У змісті цих навчальних планів важливо передбачити інваріантну та варіативну частини. Єдина для усіх спеціалізацій бібліотечно-інформаційного та діловодно-архівознавчого профілів інваріантна частина навчального плану має передбачати перелік фундаментальних навчальних дисциплін, що забезпечують світоглядне й системне мислення майбутніх фахівців документокомунікаційної сфери. Серед цих дисциплін обов'язково мають бути «Документологія», предметом вивчення якої є документ у широкому його значенні — як засіб соціальної комунікації, «Аналітико-синтетична обробка документа», «Автоматизовані інформаційно-пошукові системи», «Інформаційно-комп'ютерні технології та Інтернет-сервіси», «Бібліографознавство», «Соціальна інформатика», «Соціальні комунікації», «Основи науково-дослідної діяльності». Починаючи з 5-6 семестрів навчання

доцільно увести до переліку єдиних для студентів усіх спеціалізацій професійно-орієнтовані дисципліни такі, як: «Інформаційно-аналітична діяльність», «Інформаційне право», «Інформаційний менеджмент», «Ринок інформаційних продуктів та послуг», «Патентознавство та ліцензійна діяльність», «Системи управління базами даних», «Проектування та адміністрування БД», «Веб-дизайн» та ін.

Варіативна частина навчальних планів має бути спрямована на поглиблення профілізації підготовки майбутніх фахівців відповідних спеціалізацій. Так, для студентів спеціалізації «Менеджмент бібліотечно-інформаційної діяльності» в змісті варіативної частини варто запропонувати такі навчальні дисципліни: «Книгознавство та історія книги», «Історія бібліотечної справи України», «Бібліотечне фондознавство», «Бібліотечно-інформаційний сервіс», «Бібліотекознавство», «Автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи», «Управління бібліотечно-інформаційною діяльністю». Особливістю змістовного наповнення варіативної частини навчального плану спеціалізації «Менеджмент книговидання та книгорозповсюдження» є наявність таких навчальних дисциплін: «Організація і технологія книговидання та книгорозповсюдження», «Логістика в книжковій справі», «Видавнича техніка й технологія», «Настільні видавничі системи», «Дизайн книги», «Електронна книжкова торгівля», «Теорія та практика редагування», «Маркетинг у книжковій галузі», «Соціологія книги» та ін.

На магістерському рівні підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців до переліку фундаментальних необхідно ввести такі навчальні дисципліни: «Організація та методика науково-дослідної діяльності», «Педагогіка вищої школи», «Ділова іноземна мова». Серед професійно-орієнтованих дисциплін навчального плану підготовки магістра-дослідника в галузі бібліотечно-інформаційної діяльності мають бути міждисциплінарні курси, зокрема: «Економіка бібліотечно-інформаційної діяльності», «Управління інноваціями в бібліотеці», «Контент-менеджмент та інженерія знань», «Теорія та технологія

соціокультурного проектування», «Бібліотечний іміджмейкінг», «Бібліотечна політологія», «Бібліотечна екологія», «Бібліотечна культурологія» та ін.

У перспективі з метою подальшого підвищення якості підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців доцільно перенести цей напрям підготовки з галузі 02 «Культура й мистецтво» у нову сучасну галузь 06 «Інформаційні науки», передбачивши в її складі окрім спеціальності 061 «Журналістика» дві окремі спеціальності: 062 «Бібліотекознавство та інформатика», запозичивши для неї з закордонного досвіду прийняту в усьому світі англomовну назву «Library and information science» (LIS), а також спеціальність 063 «Документознавство, архівознавство», назва якої буде відповідати діючому нині в Україні «Переліку наукових спеціальностей».

Спанчак Т. І. (м. Київ)

Формування Електронного каталогу

на ретроспективну частину фонду НІБУ (теорія і практика)

Стратегічним напрямком інформатизації Національної історичної бібліотеки України (далі НІБУ) є створення власних електронних ресурсів. Формування електронного каталогу (далі ЕК) нових надходжень документів на базі АІБС «ІРБІС» ведеться фахівцями відділу опрацювання фонду і організації каталогів (далі ОФОК) з 2004 року. У 2012 році Бібліотека придбала нову версію програми «ІРБІС-64», яка дозволяє формувати ЕК в режимі реального часу і, відповідно, користувач може оперативнo знайти і замовити необхідні документи з фонду Бібліотеки.

Одним із пріоритетних завдань відділу ОФОК є інтенсивне занесення в ЕК інформації про ретроспективну частину фонду Бібліотеки.

Ретроспективна конверсія передбачає переведення карткових каталогів в машинозчитувану форму.

Ретроспективна конверсія може розподілятися за критеріями:

- об'єкт конверсії. Це всі (або окремі) види каталогів та документів, які складають фонд бібліотеки і не були введені в електронний каталог;

- обсяг конверсії. Ретроспективна конверсія може бути *загальною* або *повною* (заноситься вся інформація підряд) і *вибіркова* (вибирається пріоритетна тема, галузь знань, вид видань і т. ін.).

Об'єктом *загальної* ретроконверсії найчастіше всього є генеральний алфавітний каталог бібліотеки. Це достатньо простий і ефективний спосіб відбору документів, який забезпечує повне охоплення інформації про фонд, незалежно від цінності видань, новизни, а також запитуваності користувачами.

Об'єктом *вибіркової* ретроконверсії є окремі галузеві, тематичні або видові частини фонду та може бути також література підвищеного читацького попиту. Такий спосіб дозволяє оперативно вводити в ЕК бібліографічні записи, що відображають найактивнішу частину фонду.

- способи опрацювання карткових каталогів можна розподілити на *ручний* (клавійатурний), що передбачає введення бібліографічної інформації безпосередньо каталогізатором, і – *автоматичний*, який здійснюється через сканування каталожних карток або запозичення бібліографічних записів через «ІРБІС корпорацію» тощо.

Досвід роботи інших бібліотек України по вводу в ЕК ретроспективної інформації про фонд дозволяє зробити висновок, що визначальним фактором при виборі способу опрацювання є ресурсне забезпечення, до складу якого входить не тільки технічне і фінансове забезпечення, але і кадровий потенціал.

Відділ ОФОК розпочав активну роботу по ретрокаталогізації фонду з 2012 року при переході на версію АІБС «ІРБІС-64». Слід зазначити, що робота проводилась 2 способами: через сканування і ручний набір. Сканування генерального алфавітного каталогу зробило ТОВ «Електронні ресурси України (ЕЛАУ)». За спільною угодою було відскановано всі каталожні картки (основні та додаткові) і роздільники каталогу. Відсканований генеральний алфавітний каталог представлено на сайті НІБУ у вигляді «Імідж-каталогу» і основним

його призначенням є популяризація і розкриття інформації про документи з фонду Бібліотеки. Зараз можна зазначити, що, беззаперечно, спосіб сканування – найбільш оперативний і для нашої Бібліотеки найменш затратний. Фахівці відділу лише слідували за порядком відбору каталожних шухлядок для сканування. Серед «мінусів» - статичність такого каталогу. Інформація в ньому обмежується 2012 роком, датою сканування - каталог не поповнюється новою інформацією. І для якісного і повного пошуку документів користувач має скористатися ще й електронним каталогом в обов'язковому порядку.

Фахівці відділу ОФОК здійснюють вибіркиму ретроконверсію: відбираються основні каталожні картки на документи, видані до 1996 року.

Ручний спосіб занесення інформації довготривалий і, на моє переконання, найбільш якісний і надійний. У відділі ОФОК до цього процесу дотичні всі фахівці: і каталогізатори, як оператори набору тексту, і систематизатори, як фахівці систематизації (на предмет уточнення предметних рубрик, шифрів ББК і т. ін.). Під час ручного вводу усувається багато розбіжностей і різночитань, які виникають при роботі зі старими каталожними картками, які написані небібліотечним почерком. Часто фахівці відділу звертаються безпосередньо до книжкових полиць, замовляють документи з фонду для здійснення якісного бібліографічного опису, уточнюють деталі (місце видання, перевидання, персоналії і т. ін.). Робиться все для забезпечення пошукових запитів користувачів.

В цій статті я хочу розповісти про позитивний досвід співпраці між відділом ОФОК і відділом читальних залів, зокрема зі співробітниками Залу історії України (далі ЗІУ) по ретроспективній конверсії.

Наразі ЕК бібліотеки містить понад 114 тис. бібліографічних записів на документи з фонду Бібліотеки, тому при формуванні робочої БД на фонд Залу історії України співробітники взяли за основу інформацію з ЕК про фонд документів, які за місцем зберігання числяться за цим структурним підрозділом. Було відібрано і експортовано ці записи в окрему БД програми «ІРБІС-64» і розпочався процес звірки та доопрацювання записів. Звірення

інформації з електронної бази проводилось з індикаторною службовою картотекою на фонд ЗІУ. В своїй робочій базі вони проводили корегування і залишали інформацію тільки про примірники видань, які є у фонді Залу. В процесі звіряння виявлялись книги, які ще не пройшли ретроконверсію. В робочу БД ЗІУ вводилась мінімальна інформація про видання (автор, назва, рік, місце видання, інвентарний номер, шифр УДК, авторський знак) для здійснення пошуку та ідентифікації документа, а виявлені примірники книг, відсутні в ЕК, передавались до відділу ОФОК для заповнення лакун в ЕК. У відділі ОФОК ці документи готуються до вводу в ЕК. В генеральному алфавітному каталозі інформація з книги звіряється з каталожною карткою, виписуються всі інвентарні номери цього видання для введення в ЕК, а на каталожній картці робиться помітка про занесення інформації в ЕК.

В процесі такої роботи було виявлено певну кількість видань, які змінили своє місце зберігання – були передані до основного книгосховища чи в інші структурні відділи Бібліотеки (інвентарні номери таких документів передавались до відділу ОФОК і спеціалісти внесли в ЕК поправки про переміщення документів). Таким же методом були усунені неточності в бібліографічному описі, інвентарних номерах (в основному це описки).

Таким чином, ЕК поповнюється якісною (безпосередньо з книги) інформацією про ретро-документи; відбувається актуалізація інформації про нове місце зберігання переміщених документів; відбувається додаткова редакція ЕК (його якість і відповідність інформації перевірили співробітники ЗІУ).

Співпраця з залом історії України триває.

Стоян В. В. (м. Полтава)

Формування фонду відділу краєзнавства

Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського

Відділ краєзнавства Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського є центром бібліотечного краєзнавства в області, осередком формування джерелознавчої та бібліографічної бази з історії та культури Полтавщини. Як окремий структурний підрозділ відділу краєзнавства було створено у 1993 році.

Основними функціями відділу є формування фондів краєзнавчих документів, створення краєзнавчого довідково-бібліографічного апарату, популяризація історичної та культурної спадщини регіону, а також створення системи наукових і рекомендаційних бібліографічних покажчиків.

Крім того, відділом ведеться видавнича робота. Видаються рекомендаційні бібліографічні, біобібліографічні покажчики, а з 1969 р. – «Календар знаменних і пам'ятних дат Полтавщини за ... рік». Традиційними є такі покажчики як: «Література про Полтавську область за ... рік», «Нові книги про Полтавську область за ... рік (із фондів ПОУНБ ім. І. П. Котляревського)», серії покажчиків «Діячі науки – наші земляки», «Письменники Полтавщини», «Діячі мистецтва – наші земляки».

Книжковий фонд відділу краєзнавства є універсальним за змістом, становить близько 8,5 тис. примірників, серед яких – не лише краєзнавчі дослідження науковців, твори місцевих письменників та літераторів, видання української діаспори про край, а також географічні карти, путівники, довідники, календарі та художні альбоми. Значний обсяг фонду становлять періодичні видання. До них відносяться обласні, районні, міські та інші газети і журнали. Кількість назв щорічно сягає понад 100.

Варто зазначити, що Полтавська ОУНБ ім. І. П. Котляревського отримує місцевий обов'язковий примірник (МОП) документів – це примірник різних видів тиражованих документів, який передає його виробник на безоплатній

основі бібліотекам, визначеним Законом України «Про обов'язковий примірник документів».

Впродовж 2012-2014 років ПОУНБ ім. І. П. Котляревського в загальному поповнила свої фонди на 34103 примірники книг (з них 819 – обов'язкових примірників), з 36 джерел:

- придбала;
- отримала в дар;
- отримала безоплатно від видавництв Полтави та області згідно із Законом України «Про обов'язковий примірник документів»;
- отримала взамін загублених книг та шляхом книгообміну.

Проте, дослідивши дані надходження хронологічно, бачимо наступний результат: у 2012 році ПОУНБ ім. І. П. Котляревського отримала 8534 примірники книг, з них – 298 обов'язкових примірників. У 2013 році Бібліотека поповнилась на 13349 видань, з них 243 книги – від видавництв Полтавщини. Впродовж 2014 року фонди ПОУНБ ім. І. П. Котляревського збільшились на 12220 книг, обов'язкових примірників – 278.

Станом на 01.10.2015 р. за поточний рік Бібліотека отримала 7604 видання, з них МОП – 209. На сьогодні продовжується активне поповнення фондів різноманітними книгами.

Таким чином, можна зробити висновок: найбільше екземплярів ПОУНБ ім. І. П. Котляревського отримала у 2013 році, найменше – у 2012.

Надходження місцевого обов'язкового примірника, якими поповнюється відділ краєзнавства, впродовж трьох років досить різняться: 2012 рік – 298 видань, 2013 рік – 243, 2014 рік – 278.

На сьогодні Бібліотека отримала 209 обов'язкових примірників. Проте, на жаль, видавництва не в змозі забезпечити повне надходження МОП до Бібліотеки. Проблема суттєвої недостачі видань, за словами представників видавництв, у відсутності коштів. Проте, ПОУНБ ім. І. П. Котляревського, за неможливості отримати безоплатно, купує деякі краєзнавчі видання, наприклад: статистичний бюлетень «Економічне і соціальне становище Полтавської

області», який щорічно видає Головне управління статистики Полтавської області. Бібліотека щомісяця регулярно отримує примірник цього бюлетеня, а в кінці року – щорічник.

Крім придбаних Бібліотекою краєзнавчих видань, отриманих безоплатно обов'язкових примірників, фонд краєзнавчого відділу регулярно поповнюється завдяки нашим дарувальникам. За життя щедрий внесок зробив Петро Петрович Ротач (1925-2007 рр.), український поет і літературознавець, член Національної спілки письменників України з 1992 року, лауреат обласної літературно-мистецької премії імені Панаса Мирного. Петро Петрович подарував Бібліотеці свою колекцію з понад 600 книг. Більше 300 видань передала у фонд Віра Никанорівна Жук (1928-2008 рр.), відомий український вчений-історик, краєзнавець, професор, кандидат історичних наук, заслужений працівник культури України.

На сьогодні активним дарувальником ПОУНБ ім. І. П. Котляревського є відомий полтавський краєзнавець та екскурсовод, член Полтавської спілки літераторів та Почесний краєзнавець Національної спілки краєзнавців України, Валерій Федорович Волосков. У 2013 році до Всеукраїнського дня бібліотек Валерій Федорович подарував відділу краєзнавства своє домашнє зібрання краєзнавчої літератури: 400 книг разом із шафою, у якій вони зараз зберігаються. Нині «Шафа Волоскова» – своєрідна скарбниця, що містить літературу про історію рідного міста, наших відомих земляків, полтавські видання та ін. До зібрання входить різноманітна література від невеличкої брошури до енциклопедичного видання. Свої колекційні книги Валерій Федорович дарує нашій Бібліотеці й нині. На сьогодні «Шафа Волоскова» налічує близько 500 видань.

Серед дарувальників Бібліотеки – Віктор Миколайович Самородов, голова Полтавського відділення Українського ботанічного товариства, доцент кафедри екології, охорони навколишнього середовища та збалансованого природокористування Полтавської державної аграрної академії; Віктор Анатолійович Вергунов, доктор сільськогосподарських наук, професор,

директор Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН; Ольга Андріївна Откидач, громадський активіст, активна учасниця еколого-просвітницьких заходів відділу; Сергій Володимирович Пономаренко, голова Полтавського клубу органічного землеробства, викладач кафедри екології, охорони навколишнього середовища та збалансованого природокористування Полтавської державної аграрної академії.

Всі, бажаючи отримати інформацію про краєзнавчі видання, можуть ознайомитись з нею через електронний каталог на сайті ПОУНБ ім. І. П. Котляревського: library.pl.ua .

Список використаних джерел:

Про обов'язковий примірник документів: Закон України, 9 квіт. 1999 р. № 595-XIV // Бібліотечний вісник. – 1999. – № 4. – С. 5-8.

Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. П. Котляревського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.pl.ua>. – Назва з екрана.

Токовило О. В. (м.Херсон)

"Літопис населених пунктів Херсонщини" – інформаційний web-ресурс Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олесья Гончара

Краєзнавча діяльність сьогодні є одним з основних напрямів бібліотечної роботи по відродженню національної духовної культури, відновленню історичної пам'яті народу, вихованню патріотизму, що надає публічним бібліотекам місцевого колориту, регіональної специфіки. Краєзнавча робота бібліотек з кожним роком стає все більш багатоаспектною та глибокою за змістом, вона дозволяє зробити бібліотеки особливими краєзнавчими центрами територіальних громад. Бібліотеки не тільки збирають і зберігають краєзнавчі документи, але й здійснюють інформаційне забезпечення краєзнавства. Книгозбірні традиційно накопичують відомості з історії міст, сіл, оформлюють тематичні теки, створюють краєзнавчі куточки, записують спогади старожилів, збирають фотографії, рукописи земляків.

З впровадженням інноваційних технологій підвищується доступність до краєзнавчих ресурсів, поліпшується обмін краєзнавчою інформацією та покращується процес її зберігання. Обласні книгозбірні на своїх сайтах створюють окремі краєзнавчі інтернет-проекти, бібліотеки централізованих бібліотечних систем – розділи, присвячені краю або окремі блоги. Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олесь Гончара активно використовує можливості Інтернету для представлення, популяризації та доступу до краєзнавчої інформації. Так, з 2009 року на сайті книгозбірні функціонує загальний краєзнавчий Інтернет-проект: «Херсонщина: час, події, люди...» (www.krai.lib.kherson.ua). Завдання проекту: надати користувачській аудиторії, зокрема віддаленим користувачам, можливість оперативного доступу до різнобічної за формою і змістом краєзнавчої інформації про різні аспекти минулого та сьогодення Таврійського краю. Інтернет-проект – це динамічна форма, що передбачає постійний розвиток і поповнення. І ось до ювілею Херсонської області у 2013 році було розпочато роботу зі створення міні-проекту «Літопис населених пунктів Херсонщини».

Історія населених пунктів Херсонської області – це фрагменти мозаїки, складаючи яку, можна отримати цікаву, різнобарвну та досить повну історію нашого краю. Згідно зі статистичними даними на 1 січня 2014 року територію Херсонської області поділено на 18 районів, населених пунктів – 698 (у тому числі міських – 40, з них: міст обласного значення – 4, міст районного значення – 5, сільських – 658). На сьогоднішній день інформація про історичний та сучасний розвиток населених пунктів Херсонської області розпорошена по різних джерелах: у монографіях, енциклопедичних, періодичних виданнях, путівниках, на інтернет-сторінках. Мета міні-проекту «Літопис населених пунктів Херсонської області» – зібрати, систематизувати інформацію про кожне місто, селище або село області та представити віртуальним користувачам.

Розробка міні-проекту розпочалася з моніторингу досвіду обласних наукових книгозбірень України. Зазначу, що в цій роботі неоціненим є

«Путівник по краєзнавчих ресурсах бібліотек України», представлений на сайті Національної історичної бібліотеки України.

Провівши аналіз мережевих краєзнавчих обласних наукових бібліотек України, можна зробити висновок, що в основному наведені загальні відомості про регіон, більше приділено уваги літературно-мистецьким краєзнавчим проектам, видатним постатям краю. Інформація про історичний розвиток міст і сіл на сайтах наукових книгозбірень представлена досить фрагментарно, розрізнено, в основному йдуть посилання на віртуальні регіональні інформаційні ресурси або представлення інформації про райони області. Варто виділити «Вінницький інформаційний портал» Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К.А. Тімірязєва, міні-проект «Міста і села краю» Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Первоучителів Кирила і Мефодія та розділ «Регіон» Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки.

Після проведеного аналізу розпочався процес розробки структури міні-проекту «Літопис населених пунктів Херсонщини» та його наповнення. Так, на головній сторінці міні-проекту розміщена інтерактивна карта Херсонщини та назви районів області в алфавітному порядку. Для здійснення пошуку можна скористатися на вибір або інтерактивною картою, або переліком.

Розгорнута довідка по кожному району Херсонської області містить такі відомості: дата утворення, географічна характеристика, площа, символіка району, відомості про: населені пункти та кількість населення району на певну дату, коротка історична довідка, природно-ресурсний потенціал, розвиток промисловості та сільського господарства, про мережу освітніх та культурних закладів, перелік архітектурних та монументальних споруд, археологічних пам'яток, про видатних уродженців та земляків району, фотогалерея адміністративних будівель. Наприкінці кожної довідки наводиться перелік джерел для опрацювання та корисні інтернет-посилання.

Розгорнута довідка про кожний населений пункт має таку структурну побудову: рік заснування та походження назви села; географічна

характеристика; найменування ради, якій село адміністративно підпорядковується; історична довідка; пам'ятки історії, архітектури та культурної спадщини, котрі знаходяться на території села; відомості про сучасний розвиток населеного пункту; фотогалерея адміністративних будівель та пам'ятників. Наприкінці тематичної довідки обов'язково наведений перелік використаних джерел.

У міні-проекті «Літопис населених пунктів Херсонщини» використані гіперактивні посилання на вже створені міні-проекти в рамках краєзнавчого Інтернет-проекту «Херсонщина: час, події, люди...». Так, наприклад, опис символіки району представлений у міні-проекті «Символіка Херсонщини», матеріали про археологічні пам'ятки району зібрані у міні-проекті «Пам'ятні міста Херсона та області» (розділ «Археологічні пам'ятки на Херсонщині»), біографічні довідки видатних уродженців та земляків району розміщені на персональних сторінках міні-проекту «Видатні постаті Херсонщини».

Зазначимо, що для збирання матеріалів, складання тематичних довідок та створення фотогалерей були залучені до співпраці бібліотекарі районних та сільських бібліотек, місцеві краєзнавці.

Міні-проект «Літопис населених пунктів Херсонщини» – це динамічна форма, що передбачає постійний розвиток і поповнення. Й тому визначимо основні напрями подальшої роботи над проектом: відкриття нових інтернет-сторінок, присвячених окремим селам; розширення існуючих сторінок (додавання відомостей про сучасний розвиток, фотографій); створення хроніки розвитку кожного населеного пункту; додавання активних посилань на існуючі інтернет-ресурси, сайти та блоги бібліотек Херсонської області.

Туровська Л. О. (м. Київ)

Війна і Книга

Латинський вислів гласить: «Книги мають свою долю». Свою долю мають і книги, видані в Україні у роки Другої світової війни.

Згідно з планом «Барбароса», гітлерівці проводили підступну політику проти культури, науки і освіти на окупованих землях. Небачене за масштабами нищення цінностей та пам'яток культури здійснювали так звані міністерства у справах окупованих східних областей. Під час наступу за передовими частинами вермахту йшов «батальйон» особливого призначення, що мав виявляти, реквізувати наукове устаткування, бібліотечні фонди та унікальні музейні колекції та відправляти до Німеччини. Усе, що не вдавалося вивезти, мало бути знищене. Під час відступу нацистські загарбники виконували директиву Гітлера про перетворення міст і сіл в зону пустелі.

На тимчасово окупованій території України було винищено понад 50 мільйонів книжок, а приміщення Національної Бібліотеки України імені В. І. Вернадського було казармою для німецьких солдатів, котрі тільки на опалення використали 7 тисяч книжок. Із книгосховищ найбільшої бібліотеки до Німеччини було вивезено 719 тисяч творів друку.

В цілому в Україні було знищено понад 30 тисяч бібліотек. Великого збитку завдано й поліграфічній базі: 634 типографії з 824-х, що діяли до війни, припинили існування.

Роблячи ставку на друковане слово, у великих містах України нацисти відкрили кілька видавництв, продукція яких розхвалювала життя у Німеччині. Блюзнірством була книжка «Гітлер і діти», що вийшла друком у Харкові.

Заради «пожвавлення» цієї макулатури влаштовували різноманітні конкурси. Жалюгідна купка зрадників, що видавала себе за літераторів, проводила шумні збіговиська – так звані дні українського письменника. Звичайно, успіху такі заходи не мали.

Коли почалася війна, основний загаль працівників українських видавництв пішов на фронт. Значна частина паперу, поліграфічної техніки і шрифтів була передана діючій армії та військовим частинам тилу. Видавництва швидко переорієнтували свою діяльність відповідно до умов військового часу. За дуже обмежених матеріальних ресурсів та недостатньої кількості працівників треба було оперативно забезпечити книгою, брошурою фронт, тил, населення

тимчасово окупованих територій. Великим символом любові українського народу до друкованого слова стали сотні, тисячі примірників книг, пробитих кулями, залитих кров'ю, котрі зараз експонуються в музеях, зберігаються в архівах, фондах бібліотек.

У перші місяці війни провідні українські видавництва працювали на поліграфічній базі Києва, потім Харкова. 25 вересня 1941 року Постановою Раднаркому УРСР «Про об'єднання видавництв УРСР» видавництва «Держлітвидав», «Політвидав», «Укрдержпромтехвидав», «Держмедвидав», «Мистецтво» та «Радянський письменник» перетворили на республіканське книжкове видавництво «Укрвидав». У його складі були створені редакції політичної, медичної, мистецтвознавчої літератури. Об'єднавши творчу інтелігенцію, «Укрвидав» розгорнув величезну видавничу діяльність.

Характер продукції був зумовлений потребами військового часу. Книги великого формату, в ледеринових обкладинках із золотим тисненням поступилися місцем брошурам, журналам, листівкам, котрі досить стисло розповідали про становище на фронтах, закликали до боротьби з ворогом.

З наближенням фронту в жовтні 1941 року «Укрвидав» переїхав до Луганська, а згодом – до Саратова, де працював на базі обласних друкарень. Узимку 1943 року видавництво перебралося до Москви, восени – до Харкова, а весною 1944 року повернулося до Києва. За період з 1942 по 1943 роки було видано 577 найменувань друкованої продукції. Здебільшого це були невеличкі за обсягом (1-2 друковані аркуші) роботи, які відповідали вимогам і завданням військового часу, переважно серії брошур: «Фронт і тил», «Бойові епізоди», «Народ воює».

Популярністю користувалися книги з серії «Наші великі предки», підготовлені науковими співробітниками Інституту історії АН УРСР. Епіграфом до них стали слова звернення першого антифашистського мітингу представників українського народу: «Свободолюбні українці, нащадки славних борців за рідний край – Данила Галицького і Сагайдачного, Богдана

Хмельницького і Богуна, Тараса Шевченка і Івана Франка – ніколи не будуть німецькими рабами».

На деяких виданнях позначився культ особи І. В. Сталіна, «великого машиніста локомотиву історії». Так, в 1944 році вийшла відредагована ним особисто «Коротка біографія», вірєць нестримних лестоців, обожнення людини, перетворення її на «неперевершеного полководця всіх часів і народів». Але в цілому друковане слово влучно било по ворогу, було безвідмовною, надійною зброєю.

Основною темою художньої літератури того часу стала ідея захисту Батьківщини. З червня 1941 року збори письменників Києва ухвалили відкритого листа, в якому йшлося: «Ми, українські письменники, вливаємо усі свої сили в єдиний могутній потік, який змиє з обличчя землі ганьбу фашистського варварства. Не тільки словом, а й зброєю ми захищаємо свою землю до останньої краплі крові».

На фронт пішла добровільно майже одна третина українських літераторів, а в цілому в діючій армії перебувало дві третини складу Спілки письменників УРСР. Бойовою формою стали нариси і публіцистичні статті.

«Великі поети – завжди сучасники» – справедливо висловлювався М. Рильський. Саме тому в роки війни на озброєнні були твори поетів та письменників минулого. Червоноармійці зверталися з фронту до Спілки письменників України з проханням надіслати шевченківський «Кобзар». Ідучи їм назустріч, у 1943 році «Кобзар» було надруковано. Епіграфом до вступної статті стали слова: «І вражою злою кров'ю землю окропіте». Багато хто з бійців та командирів пронесли цей томик віршів через усю війну. Бойовим закликком у дні форсування Дніпра звучала й пісня на вірші Т. Шевченка «Реве та стогне Дніпр широкий».

Війна вимагала також наукових досліджень військового характеру. До 1941 року Академія наук УРСР об'єднала 31 наукову установу з 3092 співробітниками, в тому числі 60 академіками, 164 докторами і 325 кандидатами наук. До кінця серпня 1941 року 13 інститутів АН УРСР, цінні

фонди бібліотеки АН УРСР (біля 300 тисяч рідкісних творів друку та рукописів) були евакуйовані до столиці Башкирії Уфі. Тільки за рік діяльності АН УРСР в Уфі співробітники її наукових установ захистили 14 докторських та кандидатських дисертацій.

Головна увага була спрямована на підвищення якості бойової техніки, озброєння та боєприпасів для оборони. Багато наукових праць було присвячено питанням міцності механізмів і деталей у виробництві літаків, моторів, танків; новим технологіям у машинобудуванні. Особливу важливість мали труди Інституту електрозварювання. Під керівництвом академіка АН УРСР Є. О. Патона був розроблений метод електрозварювання під флюсом, який значно спростив технологічний процес виробництва танків з новими бойовими якостями. А співробітники Науково-дослідного вугільного інституту (м. Харків) запропонували ефективний метод роботи шахт в умовах обмеженої подачі електроенергії.

Велику науково-дослідну роботу проводили інститути системи охорони здоров'я України. В результаті їх напруженої діяльності було цілком задоволено потребу фронту в бактеріологічних і лікувальних препаратах, виконувались завдання з підготовки консервованої крові. Друкувалися книги з питань військово-польової хірургії, гігієни, терапії.

Звичайно, не всі книги та брошури військового часу були бездоганними. Інколи давалася взнаки поспішність, що відображалось на літературному рівні окремих видань. В умовах воєнного часу не вся література відповідала й високим вимогам художнього оформлення та поліграфії. Однак, це зовсім не применшує величі та героїзму шляху, пройденого українською книгою, її внеску в Перемогу. Перебуваючи в музеях, архівах та сховищах бібліотек, книга воєнних років і сьогодні не йде у запас, а залишається невичерпним джерелом читацьких запитів: дослідницьких, навчальних, практичних та пізнавальних.

Полтавська ОУНБ ім. І. П. Котляревського

в роки Другої світової війни

У 2015 році Полтавська ОУНБ ім. І. П. Котляревського відзначила свій 120-річний ювілей. Відкрита 23 квітня 1895 року як Полтавська громадська бібліотека, установа протягом усіх років своєї діяльності працювала на благо рідного міста, а згодом і області.

Друга світова війна завдала значних втрат обласній бібліотеці для дорослих (назва з 1937 р.). Якщо напередодні війни книжковий фонд налічував 150 тисяч примірників, то після війни залишилася третя частина – 52708 прим.

Аби оцінити втрати бібліотеки, наведемо деякі цифри з роботи книгозбірні до війни. У першому півріччі 1941 р. у штаті бібліотеки було 35 працівників, тоді як після війни залишилося лише 8 осіб: 4 бібліотекаря і 4 техробітника. Бібліотека плідно працювала за всіма напрямками – проводила довідково-бібліографічну роботу, масову, методичну; працював МБА. Читальню відвідувало 300–350 осіб, абонемент – 180 осіб. Надано консультацій та довідок – 251 та 737 відповідно [5, арк. 8]. Бібліотекарями був створений алфавітний каталог на твори: М. Лермонтова (100 назв), Л. Толстого (552 назви), В. Стефаніка (69 назв). Надзвичайно кропітка робота проведена по вдосконаленню ДБА: упорядковано газетний архів за всі роки з 1917 по 1940 рр. і записано на каталожні картки. Також було складено алфавітний каталог на всі газети книгосховища та алфавітний каталог на єврейську художню літературу. З газетного матеріалу підготовлено 95 брошур на різні теми. [5, арк. 6]. При бібліотеці існував літературний гурток, який відвідувала 81 особа.

У цей час (з 1934 р. по 1941 р.) бібліотеку очолювала Надія Сергіївна Косенко (народилася 2 листопада 1905 року в с. Корещина Глобинського району Полтавської обл. в сім'ї селян-бідняків). [3, с. 139] «Честь бібліотеки – моя честь» – її кредо. Надія Сергіївна чимало зробила для підготовки бібліотечних кадрів. У 1934 році в Полтаві був створений бібліотечний технікум, в якому діяло одне відділення – бібліотекознавство [2, С. 21]. Надія

Косенко викладала бібліотекознавство і бібліографію. За заслуги в розвитку культури вона нагороджена орденом Леніна (1967 р.) та орденом «Знак Пошани» (1960 р.); відзначена також Ленінською ювілейною медаллю (1970 р.) і медаллю «За доблесний труд у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (1946 р.).

У бібліотеки були масштабні плани на друге півріччя 1941 року. Але 18 вересня 1941 року нацистські окупанти захопили Полтаву. «Вже на другий день гітлерівці розпорядилися очистити другий поверх будинку обласної бібліотеки. Літературу викинули в коридори, на вулицю. Книгосховища були відкриті, шафи розбиті. Під час окупації видача книжок з бібліотеки була заборонена. Книгозбірня працювала над зведенням книжок з інших бібліотек міста», – йдеться у звіті роботи бібліотеки за жовтень 1943 року [5]. У грошовому співвідношенні втрати виглядають так: політичної літератури загинуло на 50 тис. крб., художньої – 120 тис. крб. і стародруків – 150 тис. крб. [5].

Полтавська бібліотека втратила понад 70 тисяч томів книг. Кращі твори світової класики, письменників сучасності, академічні видання з усіх галузей літератури, мистецтва, науки й техніки були знищені й пограбовані. Загинули майже всі твори М. І. Гнедича, видання творів О. С. Пушкіна, В. А. Жуковського, унікальний краєзнавчий фонд. Непоправних втрат зазнав бібліографічний апарат: знищені каталоги, картотеки, облікові документи (сумарні книги). За розпорядженням голови освіти німецького уряду під час окупації було вивезено **літературу післяреволюційних видань** (5 підвід) для переробки в майстерню музею та декілька автомашин в майстерню споживспілки [1, С.4].

На сьогодні Полтавська ОУНБ ім. І. П. Котляревського створила фонд рідкісних і цінних видань, який становить 5822 прим. В ньому зібрано 3 старовинні рукописи, стільки ж іноземних стародруків (до 1800 року видання), гражданський друк – 74 прим. Вдалося зберегти факсимільне видання «Енеїди» І. П. Котляревського (1898 р.), твори В. А. Жуковського 1849 р., 1857 р. та 1869

р., М. В. Ломоносова (1785 р., 1840 р.), твори Гомера (1788 р., 1829р., 1811 р.) та М. Карамзіна (1814 р., 1830 р. та 1835 р.) [7].

Після звільнення Полтави від окупантів (23 вересня 1943 р.) бібліотека являла собою жахливу картину: приміщення з розбитими та вирваними вікнами, розбиті шафи та стелажі без полиць, розтопані та розкидані купи книжок, змішані з уламками дощок, битого скла та бруду [6, арк. 2]. Починаючи з жовтня 1943 року, книгозбірня відновлює свою роботу і працює у приміщенні 1-ї школи по вул. Шевченка, 14, де займає 5 кімнат. У структурі бібліотеки: читальня, абонемент, консультаційно-бібліографічний відділ, методист-інструктор (методичного кабінету немає), відділ обробки та комплектування, 4 книгосховища та адміністративно-господарський відділ. Читальня розпочала роботу в березні, абонемент – у квітні, довідково-бібліографічний відділ – у травні 1944 р. Обов'язки директора взяв на себе Сергій Васильович Бельський (народився 6 жовтня 1885 року в с. Гайшин Переяславського району Київської обл. у сім'ї священика). Бібліотекарі – Г. Шарпило, О. Литвин, К. Сіонська, К. Чачківська.

З початку 1944 року була проведена робота по виділенню бібліотек, книжкові фонди яких були звезені з усього міста та влиті у фонд обласної книгозбірні. Всього було виділено та повернуто бібліотекам: педінституту – 60 тис. прим., для дітей – 7 тис., технікуму м'ясної промисловості – 5 тис., фармшколи – 3 тис. Також 8 тис. підручників бібліотека передала міськвно для середніх шкіл [6]. На райони виділено 23 пересувні бібліотеки. Бібліотекарями складено списки рекомендованої літератури історичної та сільськогосподарської тематики. Започатковано збір краєзнавчої інформації – газетних вирізок про Другу світову війну на Полтавщині та матеріалів для альбому «Земляки – герої фронту і тилу».

Варто згадати нашого земляка, учасника Другої світової війни Григорія Максимовича Янбиха (народився у 1901 році в с. Абазівка Полтавського району Полтавської обл.), який з 1945 по 1950 рр. очолював бібліотеку. За зразкове виконання бойових завдань командування у боротьбі з нацистськими

окупантами на фронті Г. Янбих отримав державні нагороди СРСР – медаль «За бойові заслуги» та медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.». У 1947 р. він був депутатом Жовтневої районної ради м. Полтави.

Під його керівництвом обласна бібліотека:

- 1) перейшла на 12-годинний робочий день. Працювала установа з 9 до 21 год.;
- 2) упорядкувала весь книжковий фонд (69 тис.) за відділами та підвідділами десяткової класифікації Троповського та Книжкової палати УРСР. (Кінець 1945 р.);
- 3) отримала нові штати. Замість 19 працюючих осіб – 38! (1946 р.);
- 4) переїхала до нового двоповерхового приміщення по вулиці Шевченка, 3. (1947 р.);
- 5) розширила структуру – створено методичний кабінет, заочний абонемент.
- 6) розгорнула масову роботу: проведено 40 читацьких конференцій, 36 з яких – на виробництвах Полтави (рукавично-трикотажна фабрика, взуттєва фабрика, фабрика індошовиву, склозавод, завод № 19); 36 літературних вечорів; 67 книжкових виставок; 42 лекції. Працював актив читачів (68 чол.), до якого входили викладачі інститутів та середніх шкіл, лектори, наукові співробітники, студенти, учні старших класів.

У 1949 році, згідно з постановою Ради Міністрів УРСР № 1603 від 22 червня 1949 року, Полтавській обласній бібліотеці присвоєно ім'я І. П. Котляревського і встановлена нова назва: «Полтавська обласна бібліотека імені І. П. Котляревського».

Так поступово крок за кроком книгозбірня почала відновлювати свою діяльність. Повернемось у 1894 р., коли група полтавської інтелігенції і меценатів на чолі з учителем Інституту шляхетних дівчат М. А. Базилевичем та агрономом П. М. Дубровським розробила статут Полтавської громадської бібліотеки, який 18 травня затвердив міністр внутрішніх справ І. М. Дурново. У параграфі першого статуту записано: «Полтавская общественная Библиотека

имеет целью: а) дать возможность желающим пользоваться чтением книг, журналов, газет и специальных изданий и б) собирать книги, рукописи и другие материалы, служащие для изучения края» [4, с. 3]. Минуло 120 років. Зараз, окрім вищезазначеного у статуті, бібліотека активно впроваджує нові інформаційні технології, бере участь у різноманітних програмах та проектах, співпрацює з науковими та культурно-освітніми установами, займається видавничою діяльністю і, без перебільшення, є культурно-мистецьким центром полтавської громади!

Список використаних джерел:

1. Бельський С. Відродження обласної бібліотеки / С. Бельський // *Зоря Полтавщини* – 1944. – 26 лют. – С. 4.
2. Козаченко А. І. *Минуле і сучасне : нарис з історії Полтавського сільськогосподарського технікуму* / А. І. Козаченко. – Полтава, 1993. – 84 с.
3. Надія Сергіївна Косенко // *Бібліотекознавство та бібліографія*. – Вип. 12. – Х., 1972. – С. 139–140.
4. *Правила Полтавской общественной библиотеки // Каталог полтавской общественной библиотеки*. – Вип. 1. – Полтава : Типо-литограф. Л. Фршиберга, 1896. – С. 3-7.
5. ДАПО ф.р. – 4101, оп. 1, спр. 7, арк. 8.
6. ДАПО ф.р. – 4101, оп.2, спр.2, арк. 2.
7. Федорова М. А. *Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. П. Котляревського [Електронний ресурс]* / М. А. Федорова, Н. В. Влезько // *Українська бібліотечна енциклопедія*. – Режим доступу: <http://goo.gl/bPxlK4>. – Назва з екрана.

Черняк І. (м. Київ)

Внесок О. С. Сокальського у розбудову

навчальних закладів культури та мистецтва (1953 – 1964 року)

У плеяді науковців, педагогів, організаторів культурно-мистецької освіти чільне місце посідає Олексій Степанович Сокальський (1918–1991 рр.), який в середині ХХ ст. чимало зусиль доклав у розвиток галузі в цілому та її навчальних закладів, зокрема.

До останнього часу ця визначна постать залишалась поза увагою дослідників. В попередніх публікаціях авторів даної статті зроблено першу спробу розкрити життєвий та творчий шлях О. Сокальського, його внесок у розвиток вітчизняного бібліотекознавства, заслуги у відкритті Київського державного інституту культури, організаторський та науково-педагогічний талант на посаді ректора [1, 2, 15].

Мета статті – розкрити діяльність О. Сокальського на посаді начальника управління навчальних закладів Міністерства культури УРСР з 1953 по 1964 рік.

Відповідно до мети було сформульовано такі завдання:

- розкрити організаційні заходи по реорганізації навчальних закладів культури;
- показати внесок О. Сокальського у підготовку організаторів клубної роботи;
- окреслити завдання, поставленні О. Сокальським, до заочної форми навчання;
- проаналізувати діяльність О. Сокальського та його колег по підготовці навчальних посібників та підручників;
- розкрити діяльність начальника відділу навчальних закладів Міністерства культури УРСР по підготовці мистецьких кадрів.

До призначення Олексія Степановича начальником відділу навчальних закладів Міністерства культури УРСР у післявоєнний період (жовтень 1945 – серпень 1949 рр.), він працював заступником директора з навчальної роботи Кам'янець-Подільського культосвітнього училища, з 1949 р. – в комітеті по справах культосвітніх закладів при Раді Міністрів УРСР на посадах інспектора, старшого інспектора, начальника відділу [16].

Перебуваючи на різних посадах О. Сокальському завжди були притаманні високий професіоналізм, відповідальність, він добре знав стан справ у підпорядкованих навчальних закладах, підтримував і пропагував

кращий досвід, одночасно допомагав у вирішенні проблем, дбав про подальший розвиток закладів культури та мистецтва.

Розуміючи, що культурно-мистецьке життя країни, робота театрів, клубів, бібліотек, музеїв значною мірою залежить від фахового рівня працівників, він всіляко підтримував підвищення їх освітнього та професійного рівня, сприяв відкриттю культосвітніх технікумів, училищ, музичних, художніх, театральних шкіл, налагоджував організацію якісного навчального процесу.

У досліджуваній період ряд бібліотечних шкіл реорганізуються в технікуми з підготовки культосвітніх працівників, в яких поряд з бібліотечними фахівцями здійснювалась підготовка організаторів клубної роботи. Відкриваються технікуми в містах Снятин Івано-Франківської області (нині Калуський коледж культури і мистецтв) [17], Каневі Черкаської області [18], Миколаєві (нині Миколаївський коледж культури і мистецтв) [19], Терєбовлі Тернопільської області (нині Терєбовлянське вище училище культури) [20] та інші. З 1960/61 навчального року відбувається реорганізація технікумів в культосвітні училища, збільшується термін навчання з двох до чотирьох років. Збільшення терміну навчання зумовлює розробку нових навчальних планів, розширення та запровадження навчальних дисциплін, укрупнення предметно-циклових комісій.

Обґрунтування необхідності збільшення терміну навчання, проведення організаційних заходів по реорганізації навчальних закладів культури О. Сокальський доводить у виступах на нарадах та на сторінках фахової періодики [5;11]. Особливу увагу приділяє підготовці завклубами, наголошує, що за роки навчання, учні клубних відділів, значно розширяють межі своєї кваліфікації, зможуть отримати фах організатора-методиста культурно-освітньої роботи та керівника самодіяльного колективу (драматичного, хореографічного, музичного, хорового, тощо [3;6].

Він впевнений, що якість підготовки клубних працівників залежить від двох складових: здібності учня і таланта педагога. Тому ставить питання про відбір талановитої молоді на спеціальність, вважає, що майбутній завідувач

клубом повинен вміти грати на музичному інструменті, бути артистичним, а саме головне мати організаторські здібності [6;12]. Різко критикує ті училища, де керівництво не дбає про відбір на навчання талановитої молоді, підходить до набору не професійно [10].

Відповідні вимоги О. Сокальський висуває до викладачів, від яких залежить рівень навчального процесу. Недопустимим він вважав використання застарілої методики викладання, формального ставлення до своїх обов'язків, вказує на «лібералізм в оцінці знань студентів», як факт наводить приклад того, що «значна частина» випускників технікумів, які одержали дипломи з відзнакою на вступних екзаменах до Харківського бібліотечного інституту отримали незадовільні оцінки [12, 14].

О. Сокальський всіляко підтримував тих, хто підвищував свою педагогічну майстерність, наполягав на здобутті вищої освіти викладачами технікумів та училищ [4].

Запровадження заочної форми навчання (1948 рік) давало змогу клубним, бібліотечним працівникам без відриву від виробництва отримати вищу або середньо-спеціальну освіту. Необхідність її отримання підтверджує такими показниками «...у 1954 році тільки серед завідуючих сільськими клубами 10460 осіб не мали не те що спеціальної, а навіть середньої освіти. А з середньо-спеціальною освітою в сільських клубах працювало 975 осіб, або 6 % до загальної кількості завідуючих сільськими клубами» [10, с. 13], і тут же наполягає «...провести широку роз'яснювальну роботу серед працівників культурно-освітніх закладів, які не мають спеціальної освіти, про вступ до технікумів культури» [там само]. Чітко ставить завдання: підбирати висококваліфікованих викладачів, підвищувати вимоги до лекцій, які слід читати, зрозуміло, на високому науковому рівні з використанням наочності, організувати міжсесійні консультації, відповідально ставитися до рецензування контрольних робіт, але найголовнішим завданням він вважає «першочергове забезпечення заочників літературою» [9, 14], з цією метою всіляко долучає викладачів до розробки навчальних посібників та підручників.

Навчаючись в аспірантурі Московського державного інституту культури з 1951 по 1954 роки без відриву від виробництва, Олексій Степанович досліджує тему, пов'язану з організацією бібліотечних фондів і каталогів, відповідно в статтях бібліотекознавчого змісту 50-х – початку 60-х років ХХ ст. висвітлює цю проблему [8, 13]. Автор розробив відповідний навчальний курс, якому відводив значне місце у підготовці кваліфікованих бібліотечних працівників, визначивши його, як «теоретичний», і в той же час «прикладний, практичний» [13, 36]. Готує та видає навчальну літературу, зокрема, в 1951 р. – навчальний посібник для культосвітніх училищ «Організація бібліотечних фондів і каталогів» (обсягом 4,5 друкованих аркушів). В наступні роки він готує друге видання цього посібника, значно розширюючи його зміст до 17, 25 друкованих аркушів, з 1955 по 1957 рік виходить його чотири випуски, які призначені для студентів заочної форми навчання.

У співавторстві з В. Туровим у 1958 р. було видано навчальний посібник «Організація бібліотечних фондів і каталогів» (14,5 друкованих аркушів), а через рік – «Організація алфавітного і систематичного каталогу в масових бібліотеках» (3,5 друкованих аркушів).

У 1959 р. виходить навчальний посібник Г. Карпова та М. Синцова «Клубное дело». На той час це було дуже потрібне учбове видання. Високо оцінюючи другу і третю частину посібника, в яких йшлося про методику клубної справи та організацію діяльності клубних установ, Сокальський підкреслює його практичне значення для клубних працівників у підвищенні їх знань та фахової кваліфікації. Усвідомлюючи потребу в даному навчальному посібнику, Олексій Степанович в 1960 р. здійснює його переклад українською мовою. У цьому ж році перекладає українською мовою другий том педагогічних творів Н. Крупської, твори якої входили до обов'язкового вивчення студентами вузів та училищ.

Вирішуючи питання організації учбового процесу в училищах культури, О. Сокальський дбає і про підняття рівня мистецької освіти, зокрема підготовки

кадрів для вищих, середніх музичних шкіл, театральних училищ та художніх шкіл.

У 1959 р. в Україні підготовка мистецьких кадрів здійснювалась у 10 вищих учбових закладах, 57 училищах та технікумах, 6 середніх та 277 неповних середніх школах, саме тут здобували освіту 83 тисячі майбутніх акторів, режисерів, музикантів, співаків, диригентів, хореографів, мистецтвознавців, художників. У цьому ж році за сприяння Олексія Степановича були відкриті музичні училища в містах Луцьку, Хмельницькому, Миколаєві, 19 дитячих і 13 вечірніх музичних шкіл та 5 художніх шкіл [5], а всього в країні діяло 279 музичних шкіл, в яких навчалось 68 тисяч дітей.

Проте, як перспективу керівник навчальних закладів вважав, що в кожному районному центрі повинна діяти музична школа, а в селах працювати їх філії [9]. Він під особистим контролем тримає відкриття музичних шкіл в Донецькій, Дніпропетровській, Львівській областях. Проте, проблемним залишалось питання кадрового забезпечення музичних шкіл. В зв'язку з цим з 1958 навчального року в Київській, Львівській, Одеській та Харківській консерваторіях відкриваються музично-педагогічні факультети, на яких здійснюється підготовка викладачів музики і співу як для музичних, так і для загальноосвітніх шкіл [14].

Збільшення кількості учнівської та студентської молоді у консерваторіях, училищах культури відбулося завдяки відкриттю у навчальних закладах вечірньої та заочної форми навчання. Без уваги з боку О. Сокальського не залишились і театральні училища, так у 1961/62 навчальному році в Одеському та Дніпропетровському театральному училищах відкрились акторські відділи, створювались театральні студії при провідних театрах [14].

В галузі образотворчого мистецтва кроком вперед було відкриття сітки дитячих художніх чотирирічних шкіл кількість яких з кожним роком зростала, так якщо у 1954 р. в Україні їх діяло 6, то до 1960 р. їх кількість зросла в три рази і становила 18 шкіл [14]. По закінченню художніх шкіл, найбільш

талановита молодь могла продовжити навчання у художніх училищах та інститутах.

З 1958 р. розпочинається підготовка художників-педагогів, а через рік мистецтвознавців при Київському державному художньому інституті. Підготовка молодих художників значно сприяла піднесенню українського образотворчого мистецтва.

Приділяючи увагу організації учбового процесу в навчальних закладах культури і мистецтва, О. Сокальський закликає звернути належну увагу вихованню майбутніх спеціалістів. Він переконаний, що формування етичних норм, підняття культурного рівня студентів мусить бути обов'язковим для педагога, що викладає в середньо-спеціальному або вищому навчальному закладі [10].

О. Сокальський наполягав на розширенні проблематики науково-дослідної роботи в мистецьких вузах, на його думку, удосконалення цього напрямку роботи дозволить підняти імідж кафедр як наукових осередків, сприятиме кращій теоретичній і практичній підготовці майбутніх митців. Аналізуючи наукові здобутки професорсько-викладацького складу консерваторій, він наголошує на розгортанні дослідження тем, пов'язаних з історією та теорією українського мистецтвознавства, теорією вокального мистецтва, методикою викладання спеціальних предметів [7].

Отже, за період перебування на посаді начальника управління навчальних закладів Міністерства культури УРСР О. Сокальський сприяв вирішенню багатьох питань у галузі культури і мистецтва, зокрема відкриттю технікумів та училищ культури, музичних і художніх шкіл, удосконаленню навчального та виховного процесів, організації науково-дослідної роботи у закладах освіти.

Список використаних джерел:

1. Новальська Т. В. Вчений, організатор, педагог / Т. В. Новальська // Бібліотечна планета. – 2009. – № 4. – С. 30–32.

2. Новальська Т. В. Сокальський О. С. – перший ректор КДІК / Т. В. Новальська // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* – 2010. – № 1. – С. 35–41.
3. Сокальський О. С. Вирощувати кваліфіковані кадри / О. С. Сокальський // *Радянська культура.* – 1958. – 4 груд. – С. 2.
4. Сокальський О. С. Вище рівень заочної освіти / О. С. Сокальський // *Радянська культура.* – 1958. – 28 трав. – С. 1.
5. Сокальський О. С. В новому навчальному році / О. С. Сокальський // *Радянська культура.* – 1959. – 30 серп. – С. 1.
6. Сокальський О. С. Клубну справу – талановитим рукам / О. С. Сокальський // *Радянська культура.* – 1962. – 26 квіт. – С. 1.
7. Сокальський О. С. Науково-дослідну роботу – на вищу ступінь / О. С. Сокальський // *Радянська культура.* – 1959. – 19 берез. – С. 2.
8. Сокальський О. С. Основа роботи бібліотеки. До питання про організацію й розстановку книжкового фонду / О. С. Сокальський // *Соціалістична культура.* – 1964. – № 2. – С. 29–30.
9. Сокальський О. С. Полішити музичне виховання дітей / О. С. Сокальський // *Радянська культура.* – 1957. – 21 лип. – С. 3.
10. Сокальський О. С. Поліпшувати заочне навчання / О. С. Сокальський // *Соціалістична культура.* – 1956. – № 1. – С. 13–14.
11. Сокальський О. С. Рік роботи по-новому / О. С. Сокальський // *Радянська культура.* – 1960. – 10 лип. – С. 1.
12. Сокальський О. С. Сільським закладам культури – кваліфіковані кадри / О. С. Сокальський // *Соціальна культура.* – 1958. – № 5. – С. 13–14.
13. Сокальський О. С. Фахові дисципліни – основа навчання. Про деякі питання викладання курсу «Організація бібліотечних фондів і каталогів» у культосвітніх училищах / О. С. Сокальський // *Соціальна культура.* – 1962. – № 7. – С. 36–37.
14. Сокальський О. С. Школа талантів / О. С. Сокальський // *Радянська культура.* – 1962. – 13 верес. – С. 2.
15. Черняк І. В. Наукова і педагогічна діяльність Олексія Степановича Сокальського у Київському державному інституті культури ім. О. Корнійчука (1968–1973 рр) / Черняк І. В // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,* 2013. – Вип. № 37. – С. 692–198.
16. Державний архів м. Києва ф. Р-1516. Київський державний інститут культури імені О. Є. Корнійчука Міністерство культури УРСР. оп.1, спр.517, арк. 3, 4, 5.

Щодо виникнення задуму створення унікальної вітчизняної багатотомної містознавчої енциклопедії «Історія міст і сіл Української РСР»

29 травня 1962 р. вийшла Постанова ЦК КПУ за № 16/18-3 “Про видання “Історії міст і сіл Української РСР””. З метою підготовки багатотомної енциклопедії створювалася Головна редакційна колегія, очолювана заступником Голови Ради Міністрів УРСР П. Т. Троньком. Особиста фахова зацікавленість і неабиякі організаторські здібності високопосадовця фактично стали передумовою успішної реалізації проекту.

Історіографія енциклопедії представлена низкою розвідок українських науковців, у т.ч. і самого П. Т. Тронька [1].

Історик Валентина Бездрабко у своїй статті “Архівісти й “Історія міст і сіл Української РСР”: історія написання (на прикладі досвіду Хмельницького облдержархіву)” (2003) зазначає, що саме Архівне управління при Раді Міністрів УРСР ініціювало написання даної фундаментальної колективної праці. Зокрема, у якості підтвердження даної тези наводиться доповідна записка тодішнього начальника Архівного управління С. Пількевича від 31.01.1962 р. на адресу ЦК КПУ щодо важливості підготовки біографій усіх наявних в Україні населених пунктів з запропонованими структурою видання і принципами організації роботи над проектом [9, 27]. Дослідниця у цьому твердженні не є поодиноким.

У нашій доповіді на підставі виявлених і введених у науковий обіг джерел питання генези згаданого енциклопедичного видання розкривається у дещо іншому ракурсі.

У п'ятому номері “Українського історичного журналу” (1958) у рубриці “Листи до редакції” було вміщено допис-заклик Білецького С. Т. під промовистою назвою “Створити історію міст Радянської України”. Кореспонденція починалася так: “В 1957 р. львівська обласна молодіжна газета “Ленінська молодь” почала друкувати серію статей з історії міст Львівщини. Вже вміщені статті з історії Нестерова (Жовкви), Винників, Городка, Белза та

інших міст Львівської області. На нашу думку, це добрий почин. Давно вже назріла потреба вивчати історію не лише таких великих міст, як Київ, Львів, Одеса, а й менших” [2, 240]. Автор листа наводив типове, як на його думку, звернення до редакції газети “Ленінська молодь” комсомольців с. Крехів після прочитання статті з історії Нестерова (Жовкви). Задоволена молодь висловлювала побажання, аби подібні публікації у різних форматах виходили і надалі. Білецький констатував справедливність їхніх вимог і пропонував активізувати у республіканському форматі розробку й оприлюднення даних питань. Він зауважив, що місцеві ЗМІ без проблем можуть публікувати матеріали земляків-краєзнавців.

На нашу думку, підґрунтя для створення багатотомного видання з історії населених пунктів України багато у чому підготував академік АН УРСР, директор академічного Інституту суспільних наук у Львові, видатний вітчизняний історик Іван Крип’якевич, відомий зокрема публікаціями з історії Жовкви (1930–1935), де він свого часу вчителював (1929–1934) й “Історичними проходами по Львові” (1932). Вірогідно, він, як член редколегії “Українського історичного журналу” і науковий керівник кандидатської дисертації С. Т. Білецького [3, 486-487], ініціював лист останнього до “УІЖ”.

Так, у тексті своєї доповіді на Республіканській нараді з питань розвитку допоміжних історичних наук (м. Київ, 14-15 травня 1959 р.), він зазначав про необхідність нових досліджень з історичної географії з метою створення “Історично-географічного словника УРСР”. Повідомлялося, що для розробки завдань і структури такого словника Інститут суспільних наук у Львові, ним очолюваний, вже розпочав підготовчу роботу зі складання подібного словника по Львівській області. На його думку, організувати роботу на республіканському рівні повинен Інститут історії АН УРСР [4, 493-494]. З листування вченого ми дізнаємося, що зокрема вже згадуваний нами С. Білецький у 1958 р. збирав матеріали для цього регіонального словника [5, 542].

Також важливим завданням Іван Петрович вважав підготовку “Історичного атласу УРСР”. Й, насамкінець “для підсилення історично-географічних робіт”, він вважав за потрібне “звернути особливу увагу на розвиток *краєзнавства*”: “Ми є свідками незвичайного росту зацікавлення краєзнавством. На місцях – в районах, містах, селах – за період Радянської влади виросла нова інтелігенція, яка розуміє значення науки та із вузів винесла деякі дослідчі методи [...]. В різних місцях є краєзнавчі гуртки, трудящі вимагають лекцій з місцевої історії, відкрито місцеві музеї. Ця робота потребує уваги і допомоги.

Історики-спеціалісти повинні всебічно сприяти цим місцевим дослідженням [...]. Історики повинні допомагати інтелігенції і робітникам в районах при їх дослідженнях місцевої історії, у писанні монографій міст, сіл, районів, заводів і фабрик, культурних установ, біографій видатних місцевих діячів, в організації місцевих музеїв, збиранні архівних матеріалів та ін. Розвиток краєзнавства має велике значення для широких історично-географічних робіт – місцеві дослідники можуть взяти активну участь у підготовних роботах для складення історично-географічного словника. Бажано, щоб і вузи звернули увагу на краєзнавство – необхідно при кафедрах історії організувати краєзнавчі гуртки, організувати курси історичної географії” [4, 494].

Ідею І. Крип’якевича про створення історико-географічного словника України, що обговорювалася й у заснованому ним семінарі з архівознавства і спеціальних історичних дисциплін у ЦДІА УРСР у Львові, підтримали його кийвські колеги, зокрема відповідальний редактор “Українського історичного журналу” Ф. П. Шевченко, директор Інституту історії АН УРСР О. К. Касименко, начальник Архівного управління при Раді Міністрів УРСР (1948–1969) С. Д. Пількевич, начальник науково-видавничого відділу Архівного управління (1954–1971) й відповідальний редактор “Науково-інформаційного бюлетеня Архівного управління УРСР” (з 1965 р. – “Архіви України”) І. Л. Бутич. Невдовзі запропонований І. Крип’якевичем проект

історико-географічного словника завдяки його київським колегам отримав ідеологічну назву “Соціалістичні міста і села Радянської України”. Необхідність створення словника, звісно, з яскраво відчутною ідеологічною складовою, вже подавалася у доповідній записці Інституту історії АН УРСР (1960): “Надзвичайно виріс інтерес радянських людей до історії своїх рідних міст і сіл, фабрик і заводів, шахт, колгоспів і радгоспів. Наші люди, особливо молодь, бажають знати історичне минуле свого міста, села, фабрики, заводу, прочитати про участь своїх земляків у героїчній боротьбі за перемогу соціалістичної революції і утвердження влади Рад, їх цікавить історія будівництва соціалізму і комунізму. Ці бажання цілком природні і закономірні [...]. А проте, цій справі в нашій республіці до цього часу приділяється недостатня увага. У нас ще мало історичних досліджень, в яких би яскраво і дохідливо розповідалось про історію наших міст і сіл, і особливо, де б на конкретних фактах показувались грандіозні зміни в політичному, економічному і культурному житті, які відбулися в наших містах і селах за роки влади Рад [...]. До науково-дослідних установ, редакцій і видавництв надходить багато запитів про історію окремих міст і сіл, фабрик і заводів”. Робився висновок: “Все це говорить про те, що настав час організувати цей рух в масштабах всієї республіки” [6, арк. 1-2].

Згідно з пропозиціями інституту, в узагальнюючій праці – історико-географічному словнику “Соціалістичні міста і села Радянської України”, мали бути вміщені короткі історико-географічні нариси про кожну область та район й історичні довідки про усі міста і села УРСР. Кожна історична довідка на населений пункт мала складатися з двох частин: дожовтневої й післяжовтневої, причому остання мала бути більшою за першу. У довідці про населений пункт слід було висвітлити питання про час виникнення й походження його назви, кількісний і соціальний склад, основні заняття мешканців до жовтня 1917 р., участь трудящих у Жовтневій революції, громадянській війні, “будівництві соціалізму” й Великій Вітчизняній війні; “особливо яскраво показати зміни, які відбулися в економічному, політичному і культурному житті міста, села за

період Влади Рад, як вирости люди, перерахувати персонально революційних і партійних діячів, Героїв Радянського Союзу, Героїв Соціалістичної Праці, діячів науки і техніки, культури і мистецтва, новаторів виробництва, будівників нового комуністичного суспільства” [6, арк. 3-4].

Історико-географічний словник мав складатися по кожній області УРСР окремо й друкуватися по мірі підготовки частинами. Для цього у кожному обласному центрі планувалося створити редколегії на чолі з секретарем обкому КП України; заступниками голів обласних редколегій мали стати завідувачі історичних кафедр ВНЗ обласних центрів, членами редколегій – історики, літератори, представники партійних, радянських, профспілкових і комсомольських організацій. Штат обласної редколегії передбачав посаду звільненого секретаря з числа кваліфікованих науковців обласного архіву або вищого навчального закладу. Планувалося створення районних редколегій на чолі з секретарем РПК КП України. Написання історичних довідок на кожний населений пункт мало забезпечуватися викладачами суспільних наук ВНЗ та учителями середніх шкіл області, газетно-видавничими працівниками, співробітниками державних архівів, музеїв, бібліотек тощо. У доповідній записці наголошувалося: “Потрібно організувати роботу так, щоб кожен кандидат історичних наук, який працює в учбових і наукових установах республіки, брав участь у складанні історичних довідок про міста і села УРСР” [6, арк. 5].

Державна публічна бібліотека УРСР, Історична бібліотека УРСР й республіканська Книжкова палата мали підготувати й видати бібліографічний покажчик довідкової літератури про історію міст і сіл УРСР; Архівне управління при Раді Міністрів УРСР – скласти спеціальний покажчик архівних джерел з історії вітчизняних населених пунктів. Науково-методичне керівництво підготовкою історико-географічного словника покладалося на Інститут історії АН УРСР, відповідальний за розробку програми видання в цілому й необхідних науково-методичних інструкцій, а також проведення

інструктивних семінарів для голів й секретарів обласних редакційних колегій [6, арк. 5-6].

Зрозуміло, Інститут історії АН УРСР був провідною академічною профільною установою республіки, отже, був “приречений” на забезпечення науково-методичного керівництва новим проектом. Тим більше, щойно його співробітники підготували й опублікували двотомну “Історію Києва” (1959–1960). Ряд відомих учених Інституту за своєю академічною спеціалізацією розробляли проблеми історичної урбаністики переважно на прикладі пізньофеодального українського міста: Ф. Шевченко, О. Компан, М. Брайчевський.

Ідея “Історико-географічного словника” академіка І. Крип’якевича стала відчутним поштовхом для виходу урядового рішення про видання багатотомної “Історії міст і сіл Української РСР”, робота над якою, незважаючи на неминучі ідеологічні обмеження, стимулювала пошуків краєзнавчої діяльності, залучення місцевих джерел до опрацювання історії України та її регіонів. Чимало авторів “Історії міст і сіл Української РСР” скористалися переданою до відділу історії України Інституту суспільних наук бібліографічною картотекою про населені пункти Галичини, над якою Іван Петрович працював багато років [7, 393-394]. Учні І. Крип’якевича, які захистили кандидатські дисертації з історико-містознавчої проблематики (С. Т. Білецький – “Класова боротьба у місті Львові у середині XVII ст.” (1959); Я. Д. Ісаєвич – “Місто Дрогобич у XVI–XVIII ст.” (1960)), брали участь у складанні містознавчої енциклопедії.

Підсумовуючи, констатуємо, що саме вчені двох академічних установ – львівського Інституту суспільних наук й київського Інституту історії АН УРСР були ініціаторами створення вказаного багатотомного проекту. Отже, занадто прямолінійним та дещо некоректним є твердження про те, що “автором та адептом” концепції “Історії міст і сіл Української РСР” виступило Архівне управління при Раді Міністрів УРСР, що базується виключно на офіційній версії, викладеній зокрема у доповідній записці завідувача відділу науки і культури ЦК КП України Ю. Ю. Кондуфора від 15 травня 1962 р. секретарям

ЦК КПУ “Про підготовку і видання праці “Історія міст і сіл Української РСР” з такою преамбулою: “Архівне управління при Раді Міністрів УРСР, Інститут історії партії ЦК КП України та Інститути історії, економіки і мовознавства АН УРСР звернулися до ЦК КП України з пропозицією підготувати і видати до 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції працю “Історія міст і сіл Української РСР” у 25-ти томах (по одному тому на кожен область). Відділ науки і культури ЦК КП України вивчив матеріали і вважає доцільним підтримати цю пропозицію” [8, арк. 100]. У посланні Ю. Ю. Кондуфора йшлося лише про двадцятип’ятитомник; питання про створення окремого Київського тому виникло, очевидно, пізніше. На великий подив, у записці серед ініціаторів видання взагалі не згадувався Інститут суспільних наук у Львові (головний ініціатор проекту), а Інститут історії АН УРСР був відсунутий на третю позицію – до загального переліку суспільствознавчих установ Академії. Натомість, мовляв, ініціювали видання Архівне управління при РМ УРСР та неодмінний Інститут історії партії. Але нам, сучасним дослідникам, варто сприймати подібні декларації критично, розуміючи, що в тогочасній країні існувала єдина прийнятна ідеологічна аксіома про керівну та спрямовуючу роль Комуністичної партії та радянського уряду в усіх процесах життєдіяльності суспільства.

Список використаних джерел:

1. Кондрацький А. А. *Історико-географічні аспекти багатотомного видання “Історія міст і сіл Української РСР” / А. А. Кондрацький // Український історико-географічний збірник / АН УРСР. Інститут історії; редкол.: І. О. Гуржій (відп. ред.) та ін. – Київ: Наук. думка, 1972. – Вип. 2. – С. 36-37; Слабеев І. С. Науково-методичне керівництво підготовкою “Історії міст і сіл Української РСР” / І. С. Слабеев // Український історичний журнал. – 1972. – № 11; Тронько П. Т. *Летопись дружбы и братства: из опыта создания “Истории городов и сел Украинской ССР” в 26 т. / П. Т. Тронько; ред. И. Л. Бутич. – Киев: Наук. думка, 1981. – 128 с.; його ж. Історія міст і сіл України в контексті регіональних досліджень: досвід, проблеми, перспективи. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2001. – 49 с.; його ж. Краєзнавство**

України: здобутки і проблеми (до III з'їзду Всеукраїнської спілки краєзнавців) / наук. ред. акад. НАН України В. А. Смолій. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2003. – С. 54-55; Бездрабко В. Архівісти й “Історія міст і сіл Української РСР”: історія написання (на прикладі досвіду Хмельницького облдержархіву) В. Бездрабко // Славута і Славутчина: минуле і сучасне. – Славута, 2003. – С. 75-86 та ін.

2. Білецький С. Т. Створити історію міст Радянської України / С. Т. Білецький // Український історичний журнал. – 1958. – № 5.

3. Відгук наукового керівника І. П. Крип'якевича на кандидатську дисертацію С. Т. Білецького, 26 червня 1958 р. (див. листування Івана Крип'якевича з київськими колегами (1958–1959 рр.)) / публ. О. Рубльова // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. – Вип. 8: Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / відп. ред. Я. Ісаєвич; упоряд. Ф. Стеблій.

4. Перший варіант доповіді І. П. Крип'якевича на Республіканській нараді з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін, 3 березня 1959 р. / публ. О. Рубльова // Там само.

5. Листування Івана Крип'якевича з Федором Шевченком / публ. Ю. Сливки // Там само.

6. ЦДАВО України, ф. 4633, оп. 1, спр. 4.

7. Ісаєвич Я. Д. Крип'якевич Іван Петрович / Я. Д. Ісаєвич // Енциклопедія історії України: у 10 т. – Київ: Наук. думка, 2008. – Т. 5: Кон.–Кю.

8. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 3457.

9. Бажан О. Краєзнавча енциклопедія України (до 50-річчя ухвалення постанови ЦК КПУ “Про видання “Історії міст і сіл Української РСР”) / О. Бажан // Краєзнавство: наук. журн. – 2012. – № 3. – С. 26-31.

Шановал А. І., Булгаков Ю. В. (м. Київ)

Документи про розвиток краєзнавства в Україні

в особовому архівному фонді П. Т. Тронька

У 2015 р. виповнилося 100 років від дня народження Петра Тимофійовича Тронька – українського історика, державного і громадського діяча, доктора історичних наук (1968), професора (1994), академіка НАН України (1978), заслуженого діяча науки і техніки України (1990), Героя України (2000). В Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені

В. І. Вернадського сформовано особовий архівний фонд П.Т. Тронька, який, безсумнівно, зацікавить дослідників його діяльності як фундатора сучасного краєзнавчого руху в Україні. Адже учений був завідувачем відділу історико-краєзнавчих досліджень (1979–1988), керівником проблемної групи з розробки питань теорії і практики історичного краєзнавства (1988–1993), завідувачем відділу регіональних проблем історії України (1993–2011) в Інституті історії України НАН України, очолював правління Всеукраїнської спілки краєзнавців (1990–2011). П. Т. Тронько ініціював і брав активну участь у підготовці та виданні багатотомної «Історії міст і сіл Української РСР».

В Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського створено особовий архівний фонд № 429 «Тронько Петро Тимофійович (12.07.1915–12.09.2011) – академік НАН України за спеціальністю «історія СРСР» (1978), віце-президент НАН України (1978–1979)», до якого увійшли 904 справи за 1908–2013 рр., що склали шість описів фонду: 1. Наукові праці, робочі та ілюстративні матеріали; 2. Біографічні документи та документи про вченого; 3. Документи з діяльності; 4. Листування; 5. Фотодокументи; 6. Документи, зібрані вченим.

П. Т. Тронько є автором понад 600 наукових праць, у тому числі 17 монографій, вагома частина яких стосуються питань розвитку історичного краєзнавства. У фонді представлено монографію «Летопись дружбы и братства: (Из опыта создания «Истории городов и сел Украинской ССР» в 26-ти томах на общественных началах)» (1981), брошури «Сто тысяч авторов: (Опыт создания «Истории городов и сел УССР» в 26 томах, на общественных началах)» (1976–1978), «Краєзнавство у відродженні духовності та культури: досвід, проблеми, перспективи» (1994), статті «Дослідження і збереження історичних міст і сіл, як один з напрямків розвитку краєзнавства» [1984], «Актуальные вопросы краеведения» (1986), «Роль краєзнавства у відродженні духовності, культури, багатовікових традицій українського народу».

Серед біографічних документів у фонді містяться документи про присудження П. Т. Троньку Державної премії СРСР у галузі науки і техніки за

створення праці «Історія міст і сіл Української РСР» (1976). В архівному фонді П. Т. Тронька широко представлені документи з науково-організаційної діяльності вченого з розвитку історичного краєзнавства. Так, до фонду увійшли документи про діяльність П. Т. Тронька як завідувача відділу регіональних проблем історії України Інституту історії України НАН України. У фонді відклалися документи щодо ініціювання П. Т. Троньком створення Незалежного інституту краєзнавчих досліджень при Президії АН України та Всеукраїнській спілці краєзнавців.

У фонді зберігаються документи про діяльність П. Т. Тронька як голови правління Всеукраїнської спілки краєзнавців та члена Міжвідомчої координаційної ради з питань краєзнавства, документи про діяльність вченого з організації та проведення з'їздів Всеукраїнської спілки краєзнавців, Республіканських конференцій з історичного краєзнавства та I Всесоюзної наукової конференції з історичного краєзнавства у м. Полтаві (1987).

У фонді відклалися документи про діяльність П. Т. Тронька з розробки нормативно-правових актів з підтримки краєзнавчого руху в Україні та про діяльність вченого щодо забезпечення виконання заходів Програми розвитку краєзнавства до 2010 р. Також зберігаються документи про участь П. Т. Тронька у реалізації програми «Пам'ять втрачених сіл», щодо підтримки ним програми створення у Києві Пантеону Пам'яті видатних діячів України та історико-географічних експедицій «Сто чудес України» та «Мікротопоніми України».

У фонді вміщено документи, які розкривають діяльність П. Т. Тронька, спрямовану на підтримку роботи районних (міських) організацій Всеукраїнської спілки краєзнавців, висвітлюють співпрацю вченого з різними краєзнавчими музеями України, Луганським регіональним науково-дослідним центром з проблем історії Донбасу та окремими краєзнавцями.

У фонді представлені доповіді П. Т. Тронька про роль і завдання історико-краєзнавчих досліджень, його інтерв'ю з проблем історико-краєзнавчих досліджень в Україні. Також відклалися документи про діяльність

П. Т. Тронька щодо віднесення Всеукраїнської спілки краєзнавців до числа творчих спілок та надання їй статусу «Національної».

У фонді містяться документи, які досить повно репрезентують видавничу та редакційну діяльність П. Т. Тронька з підготовки вагомих краєзнавчих праць. Зокрема, зберігаються документи про участь П. Т. Тронька у підготовці та виданні «Історії міст і сіл Української РСР», серед яких документи про участь ученого у нарадах, присвячених підготовці «Історії міст і сіл Української РСР», документи про діяльність П. Т. Тронька як голови Головної редколегії «Історії міст і сіл Української РСР», документи щодо висунення «Історії міст і сіл Української РСР» на здобуття Державної премії СРСР, документи щодо ініціювання П. Т. Троньком видання «Енциклопедії «Історії міст і сіл України» та ін. Документи про діяльність П. Т. Тронька щодо видання і розповсюдження науково-публіцистичного збірника «Репресоване краєзнавство», про участь вченого у підготовці ілюстрованого довідника-збірника «Історичні міста України» репрезентують його видавничу та редакційну діяльність.

Епістолярну спадщину П. Т. Тронька у фонді складають 96 справ за 1959–2009 рр., загальною кількістю 216 документів. У листах, серед іншого, обговорюються актуальні питання розвитку історичного краєзнавства. Серед кореспондентів П. Т. Тронька – видатні вчені, зокрема голова Археографічної комісії РАН та Спілки краєзнавців Росії С. О. Шмідт. У фонді представлено листи до П. Т. Тронька провідних представників краєзнавчого руху: А. К. Багінського, Т. М. Безрукової, В. Білокура, О. І. Бренчука, П. Є. Гайворонського, Л. П. Гребенюка, С. М. Кириченка, Т. М. Курінної, І. З. Онищенко, В. Г. Пархоменка, В. І. Подова, М. М. Рябченка, В. П. Скорика, Ф. П. Спиридонова, І. А. Стасюка та ін.

Фотодокументи широко репрезентують науково-організаційну та громадсько-культурну діяльність П. Т. Тронька краєзнавчого спрямування. Зокрема, у фонді містяться фотознімки вченого під час виступу на Всесоюзній науковій конференції «Про досвід написання історії міст і сіл в СРСР», у президії ІХ Всеукраїнської конференції з історичного краєзнавства у

м. Дніпропетровську, на історико-краєзнавчій конференції у м. Новгород-Сіверському тощо. У фонді відклалися фотодокументи, на яких П. Т. Тронько у колі співробітників відділу регіональних проблем історії України Інституту історії України НАН України.

Серед наукових та публіцистичних праць, зібраних П. Т. Троньком, у фонді відклалися наукові та публіцистичні краєзнавчі праці академіка АН УРСР Ю. Ю. Кондуфора, академіка АН СРСР Д. С. Лихачова, члена-кореспондента Української академії історичних наук В. С. Прокопчука, В. К. Морозюка, А. С. Бугая, В. І. Балабая, Л. Корнілова, М. О. Коржа, Г. Я. Рудого, К. Х. Балабухи, В. В. Березяка, А. М. Бишенка, Ф. Г. Турченка, Б. А. Бровка, кандидатська дисертація Л. М. Даценко «Розвиток історичного краєзнавства в Херсонській губернії у 60–90 рр. XIX – початку XX ст. ст.».

У документах про діяльність різних товариств, установ та організацій, які зібрані П. Т. Троньком за 1925–2010 рр., відображена діяльність Всеукраїнської спілки краєзнавців. У фонді зберігаються документи про розгортання краєзнавчого руху в Україні, про діяльність таких осередків Всеукраїнської спілки краєзнавців як Сумське обласне історико-краєзнавче товариство «Спадщина» та Дунаєвецька районна організація Всеукраїнської спілки краєзнавців.

Таким чином, в особовому архівному фонді академіка НАН України П. Т. Тронька, що зберігається в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, відклався значний масив документів про розвиток краєзнавства в Україні, науково-організаційну діяльність П. Т. Тронька як одного з провідників та активного дослідника краєзнавчого руху в нашій державі.

**Соціально-культурні проекти Національної бібліотеки України для дітей :
бібліотекознавчо-культурологічний аспект**

Бібліотека здійснює широку соціокультурну діяльність, спільно з різними установами та організаціями ініціює проведення всеукраїнських заходів, серед яких у Національній бібліотеці України для дітей була проведена акція **«Українська книга — для дітей Києва»**, організована Фондом Миколи Томенка «Рідна країна» та ГО «Муніципальна ліга Києва», її метою було — поповнити колекції дитячих бібліотек Києва та дошкільних закладів столиці україномовною дитячою літературою Національного видавництва «Веселка».

Як повідомив ініціатор акції Микола Томенко, ця акція вже була проведена у кількох областях України. А тепер планується передати більше як у 500 дитячих закладів Києва понад 10 тисяч українських книжок для дітей.

Серед цих книжок — твори Лесі Українки, Михайла Стельмаха, Платона Воронька, Оксани Іваненко, Дмитра Павличка та інших українських письменників, які писали для дітей. Є також дитячі пісні з нотами.

Національний проект **«Україна читає дітям»**. Його *метою* було відродження традицій читання у колі української родини; розвиток, зацікавленість, особливо дітей і молоді, у користуванні друкованою книгою як джерелом знань, заохочення їх до систематичного читання, а також підняття престижу, створення позитивного образу книги як важливого чинника у формуванні молоді генерачії українського народу із сучасним мисленням та ідеями; залучення до бібліотек нових читачів.

Книга у житті людей, що досягли успіху, її роль у становленні їх як особистості, фахівця, спогади та враження про першу прочитану книгу або про героя, які вплинули на життєвий вибір — про це і говоритимуть з дітьми добре знані особистості, зокрема відомі актори, співаки, спортсмени, політики, письменники, видавці, журналісти, представники всіх гілок влади. А головна *ідея* проекту полягає в тому, що публічні люди читатимуть вголос дітям у

школах-інтернатах, дитячих будинках, загальноосвітніх школах, бібліотеках, будинках сімейного типу, спортивних закладах та дитячих дошкільних закладах.

Також Бібліотека взяла участь у благодійній акції «**Діти–дітям**». Головною *метою* заходу було зібрати кошти для онкохворих дітей та продемонструвати, що дитяче серце не лишається осторонь труднощів, а має бажання та готовність допомогти, підтримати, розрадити!

Дітки-переселенці та усі охочі відвідувачі стали активними майстрами з виготовлення власноруч дивовижних речей.

Конкурс „**Найкращий читач України – 2011**”. Національна бібліотека України для дітей виступила співорганізатором.

У Національній бібліотеці України для дітей був відкритий **Всеукраїнський тиждень дитячого читання – 2015!** Головна дитяча книгозбірня перетворилася на справжнісіньку казку – казкові герої, персонажі книг і мультфільмів зустрічали юних читачів і дорослих гостей свята.

Книжкові відкриття, зустрічі з авторами книг, біографічні розвідки, нові друзі, з якими весело і цікаво читати і творити разом у команді, — таким був цьогоріч Тиждень дитячого читання у читачів головної дитячої книгозбірні.

Також комунальне підприємство «Київпастрас» та Національна бібліотека України для дітей провели акцію «**Казковий трамвай**».

«Казковий трамвай» – це спільний пілотний проект «Київпастрасу» та Національної бібліотеки України для дітей. Ця ідея виникла вже давно. У світі багато таких проектів: «Бібліоавтобус» або «Читаючий автобус».

За словами директора, це одна з рекламних діяльностей Бібліотеки, після таких виїзних акцій багато хто долучається до читання класичної літератури, розважальної та просто до відвідування бібліотеки в цілому. Якщо у європейських державах бібліотеки знаходяться на високому рівні (зокрема, їхнє оснащення і забезпечення), то з кризовим становищем нашої країни культура завжди фінансується на залишковому рівні.

У програму «Казкового трамваю» увійшли різноманітні майстер-класи: аплікація, витинання та малювання. Також дітям пропонували розгадати

загадки, почитати гуртом книжки та прослухати невеличку екскурсію.

Бібліотека є центром організації дозвілля дітей м. Києва. В ній функціонують низка безкоштовних читацьких об'єднань та клубів за інтересами: ляльковий театр «Барвінок», драматична студія "Мрія", гуртки: «Весела майстерня», «Всезнайко», «Наталі» тощо. Великою популярністю у читачів користується спеціалізований відділ мистецтв, в якому зосереджена відповідна література, а також аудіовізуальні матеріали.

Отже, можна зробити висновок, що Національна бібліотека України для дітей є культурним центром для розвитку дітей, з яким співпрацюють різні громадські організації.

Шимко О.І. (м. Київ)

Формування бібліотечно-інформаційних ресурсів: проблеми та шляхи їх вирішення в НІБУ

Одним із показників успішного національного розвитку країни є рівень культури та освіти кожного її громадянина. В цей складний історичний період становлення нашої держави в умовах глобальних інформаційних впливів бібліотека є найважливішою соціальною інституцією у соціокультурній інфраструктурі, на яку покладене завдання з розвитку інтелекту нації, виховання національної ідентичності, патріотизму та політичної єдності громадянського суспільства. Останнім часом інтерес до фонду Національної історичної бібліотеки України (далі – НІБУ), де зберігаються унікальна література, безцінні раритети, зразки вітчизняного і світового друкарського мистецтва, відчутно зростає. Реалізація цих завдань безпосередньо залежить від якісно укомплектованого фонду Бібліотеки на різноманітних носіях інформації.

Комплектування фонду здійснюється відповідно до «Зведеного тематико-типологічного профілю комплектування фонду НІБУ творами друку та іншими носіями інформації»; завдань, визначених Статутом Бібліотеки; напрямами науково-дослідної діяльності установи з метою формування галузевого сегмента в інформаційному просторі України з урахуванням інформаційних

потреб фахівців галузі. Цей процес багатоплановий і залежить від низки об'єктивних чинників, зокрема, фінансових, законодавчо-правових, стану ринку видавничої продукції тощо.

В умовах нестабільного державного фінансування в НІБУ розроблено стратегію комплектування бібліотечного фонду з використанням безоплатних джерел. Серед найважливіших з них є документопостачання за системою обов'язкового примірника документів згідно з чинними Законом України «Про обов'язковий примірник документів» від 09.04.99 р. № 595-ХІ, Законом України "Про видавничу справу" від 05.06.97 р. № 318/97-ВР (далі – Закони).

В цих складних умовах отримання обов'язкового безоплатного примірника документів (далі – ОБП) – це майже єдина можливість поповнити фонд Бібліотеки новими документами з питань історії, суміжних історичних дисциплін, історичного краєзнавства. Тому найважливішим у роботі відділу комплектування фонду Бібліотеки є удосконалення форм і методів постійного контролю за своєчасним надходженням ОБП усіх видів документів.

При проведенні аналізу надходження ОБП документів, які вийшли друком в Україні, використовуються перш за все дані, відображені в системі державної бібліографії, до якої, насамперед, належать видання бібліографічних покажчиків Державної наукової установи "Книжкова палата України ім. І. Федорова": державний бібліографічний покажчик "Літопис книг", науково-практичний журнал "Вісник Книжкової палати", статистичний збірник «Друк України».

Система інформування про книги, які готуються до друку, та видавничий репертуар України на сьогодні неповні, неоперативні. Тому Бібліотека сама шукає інформацію про нові видання, використовуючи різні інформаційні джерела: книжкові огляди в періодиці, мережу Інтернет, прайс-листи, пристатейну бібліографію, засоби масової інформації, повідомлення користувачів, авторів видань тощо. Сьогодні у відділі комплектування фонду сформована електронна база даних (БД) видань історичної тематики, що вийшли друком в Україні, - «Обов'язковий примірник», бібліографічні описи

якої використовуються для доповнення даними БД СМРЛ "Комплектування"; створена та постійно поповнюються БД електронних і поштових адрес видавничих організацій та видавців.

Проте, є цілий ряд невіршених питань:

- моніторинг надходження ОБП документів свідчить про недостатнє виконання видавцями, виробниками документів чинних Законів. Зі значними прогалинами або навіть зовсім не надходять електронні видання, аудіо-відеоматеріали;

- кризові явища в Україні внесли суттєві зміни в доставку ОБП малотиражних видань, які мають високу вартість, що унеможливує безкоштовне їх надсилання видавцями одержувачам.

Надходження ОБП від державних видавничих структур можна вважати задовільним. Дещо гірша ситуація з надходженням або постачанням ОБП від видавництва, заснованих громадськими організаціями, політичними партіями, приватними підприємствами, товариствами. Видання, автори яких видають книги за свої кошти, а тому і розпоряджаються ними на власний розсуд, не надходять до Бібліотеки. Всупереч Законам деякі виробники відправляють ОБП не відразу після виготовлення тиражу, а в міру накопичення видань з метою економії коштів і свого часу, тому до Бібліотеки видання надходять із значним запізненням. Практика свідчить про недовговічність деяких приватних книговидавничих та поліграфічних підприємств, що унеможливує довготривалий зв'язок з ними.

Слід також відмітити, що функціонування системи обов'язкового примірника документів не відповідає сучасним умовам, що пояснюється недосконалою нормативно-правовою базою, яка регламентує діяльність бібліотек та регулює стандарти бібліотечно-інформаційної галузі відповідно до міжнародних стандартів. Постійно порушується виконання Законів у частині надсилання обов'язкового примірника документів виробниками документів, незважаючи на те, що Бібліотека постійно здійснює моніторинг одержання ОБП документів від їх виробників та протягом року НІБУ надсилає виробникам

понад 700 листів-нагадувань такого змісту. Доцільно внести відповідні зміни до Законів про посилення відповідальності виробників книжкової продукції за неналежне надсилання бібліотекам обов'язкових примірників, надавати пільги та всіляко заохочувати виробників, які сумлінно виконують зобов'язання щодо надання бібліотекам таких видань, а також благодійників, спонсорів, меценатів, які здійснюють допомогу з метою поповнення фондів та підтримують матеріально-технічну базу бібліотек. Головне завдання відділу комплектування фонду – досягти максимально високого рівня надходження ОБП, що є на сьогодні основним джерелом поповнення фонду Бібліотеки

Документообмін через систему обмінних фондів бібліотек Міністерства культури України та інших відомств є вагомим безоплатним джерелом комплектування фонду за рахунок дублетних та непрофільних видань бібліотек. В ідеалі він має бути еквівалентним, але так виходить далеко не завжди. Незважаючи на те, що співробітники відділу комплектування фонду приділяють велику увагу активізації документообміну, проводячи інформаційну роботу, головними формами якої є інформаційні бібліографічні списки і повідомлення в мережі Інтернет на веб-сайтах організацій, використання електронної пошти та інших каналів зв'язку для надання інформації про книгообмін, останнім часом відчувається істотне зменшення обсягу видань, які пропонуються для документообміну. Варто зазначити, що недостатнє державне фінансування бібліотек та висока вартість поштових послуг є основними проблемами при його здійсненні.

Дарунки Бібліотеці від юридичних та фізичних осіб – важливе і надійне джерело поповнення фонду без залучення державного фінансування. Факт надходження дарунків у книгозбірню – це показник престижу бібліотеки, її місця в суспільному житті. Працівники НІБУ успішно співпрацюють з редакціями, видавництвами, різноманітними організаціями та приватними особами. При даруванні видання у фонд береться до уваги його наукова, історична та художня цінність.

Поповнення фонду відбувається також за рахунок державних програм випуску суспільно необхідних видань, які фінансуються з державного бюджету та надсилаються НІБУ безкоштовно. Оновлення фонду за рахунок таких програм Бібліотеці здійснити повністю не вдається. Надходження невеликої кількості книг відповідно до цих програм – лише допоміжне джерело поповнення фонду новими документами. При формуванні списків видань в рамках бюджетної програми КПКВК 1801170 бажано щорічно повністю оновлювати репертуар назв книг, не допускаючи їх дублювання, залучати до співробітництва працівників бібліотек та обов'язково враховувати їхні пропозиції.

Політична, економічна кризи в нашій державі призвели до значних змін у сфері книговидання і книгорозповсюдження України та істотно вплинули на систему комплектування фонду НІБУ. Учасниками XXII-го Міжнародного книжкового форуму висловлювалася думка про те, що має і надалі проводитися бойкот книг російських видавців. Можливо і так, але разом з тим, держава повинна всіляко розвивати та підтримувати українське книговидання.

Ретельний аналіз джерел комплектування фонду в НІБУ за період **2010-2014 рр.**, даних про обсяг, повноту надходжень (див. Табл. 1) – дає змогу зробити висновки щодо ефективності кожного джерела та окреслити практичні шляхи їхнього вдосконалення.

Табл. 1. Надходження документів до фонду НІБУ за період 2010 - 2014 рр.

№ п/п	Рік	Всього, (прим.)	ОБП, (прим.)	Державна програма, (прим.)	Документообмін, (прим.)	Дарунки, (прим.)	Інші, (прим.)	Спеціальні кошти, (прим.)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	2010	6294	2041	88	1618	1546	940	61
2.	2011	7915	2678	6	3365	1264	569	33

1	2	3	4	5	6	7	8	9
3.	2012	8948	2884	246	1646	2316	1856	--
4.	2013	9303	3390	57	1284	2838	1670	64
5.	2014	7537	2714	128	1843	2718	134	--
Разом:		39997	13707	525	9756	10682	5169	158

Формування традиційного бібліотечного фонду та електронних інформаційних ресурсів відбувається одночасно. Вони не виключають існування бібліотек, а лише доповнюють одне одного та забезпечують обслуговування користувачів на якісно новому рівні.

Комплектування фонду НІБУ на сучасному етапі має свої особливості та вимагає постійного пошуку оптимальних форм організації цього процесу.

Досвід НІБУ дає підстави вважати, що для подальшого вдосконалення системи формування фондів необхідно:

- створити економічні, правові та технологічні умови для розвитку міждержавного та міжнародного обміну інформаційними ресурсами;
- виконувати наукові дослідження з метою теоретичного обґрунтування та практичного впровадження нових шляхів комплектування фонду Бібліотеки;
- диференційовано підходити до відбору видань, кількості їх примірників, зважаючи на наукову, історичну та інформаційну цінність; систематично вдосконалювати профіль комплектування фонду НІБУ;
- активніше використовувати сучасні технології, оцифровування документів як обов'язкову складову частину комплектування фонду;
- шукати альтернативні джерела комплектування, зокрема, залучати спонсорів і меценатів, брати участь у загальнодержавних і відомчих програмах тощо.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про видавничу справу" від 05.06.97 р. № 318/97-ВР.
2. Закон України «Про обов'язковий примірник документів» від 09.04.1999р. № 595-ХІ.

3. *Бібліотеки, видавці та підтримка читання в глобальному інформаційному суспільстві: зб. наук.-практ. ст. / упоряд.: С. Басенко, З Савіна. — Київ: Грані-Т, 2013. — 140 с.*

4. *Гранчак Т. Бібліотека і політична комунікація: моногр. / Т. Гранчак; НАН України, Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. — Київ, 2012. — 482 с.*

5. *Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору: матеріали між нар. наук. конф. (м. Київ, 21-23 жовт. 2014р.) / НАН України, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Асоц. Б-к України; ред. кол.: В.І. Попик. — Київ: НВЦ НБУ ім. В.І. Вернадського, 2014. — 544 с.*

6. *Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки: моногр. / І. Огієнко. — Київ: Ярославів Вал, 2014. — 56 с.*

Шипота Г. Є. (м. Київ)

Проблеми підготовки студентів до професійної бібліографічної діяльності у сучасному інформаційному середовищі

Актуальність дослідження проблеми підготовки студентів до професійної бібліографічної діяльності зумовлена динамікою розвитку інформаційних потреб користувачів бібліотек, постійним збільшенням потоку документної інформації, зростанням вимог щодо якості створених інформаційних ресурсів.

Формування професійних вмінь та навичок з бібліографічної діяльності відбувається під час викладання багатьох базових навчальних дисциплін. Можна назвати серед них і «Бібліографознавство», яке дозволяє засвоїти теоретичні основи бібліографії і знання з питань історичного розвитку бібліографічної діяльності, й «Аналітико-синтетичну обробку документної інформації» – дисципліни, яка розкриває методику бібліографічного опису та створення інформаційних ресурсів, й суто «Бібліографічну діяльність», яка розглядає роботу бібліографа комплексно і різноаспектно. Низка навчальних дисциплін фахового спрямування готує студентів до інформаційної діяльності із застосування інформаційно-комунікаційних технологій у сучасному інформаційному середовищі. Ми зупинимось на професійній підготовці студентів у рамках опанування основ бібліографічної діяльності. Дійсно, це

одна із провідних дисциплін, у плані засвоєння теоретичних знань і практичних вмінь і навичок для подальшої висококваліфікованої професійної бібліографічної діяльності.

Розглядаючи подальші перспективи професії, І. Моргенштерн зазначав, що «...професія бібліографа, як і інших інформаційних посередників, стане у суспільстві однією із основних. Але зростуть й кваліфікаційні вимоги до неї. Основна функція професії не зміниться: допомога користувачам у знаходженні релевантної інформації в умовах її необмеженої фізичної доступності» [1, с.52].

Відмітимо також, що питанням, яке дискутується сьогодні, є пропозиція зробити відокремленою підготовку бібліографа, на відміну від існуючої розповсюдженої практики підготовки бібліотекаря-бібліографа.

Практики підтримують тезу про те, що викладання навчальної дисципліни «Бібліографічна діяльність» має базуватися на вивченні традиційних форм бібліографічного обслуговування. Разом із тим, великий поштовх щодо еволюції концепції викладання практичних основ бібліографічної діяльності, надають якісні зміни процесів інформаційної діяльності, виникнення нових видів бібліографічної продукції, робота у новому електронному інформаційному середовищі.

Науковці визначають як тенденцію виділення серед основних сучасних ресурсів – електронні каталоги і картотеки бібліотек та путівники по електронним мережевим ресурсам. Зазначимо, що дані ресурси є ключовими для організації довідково-бібліографічного обслуговування та проведення інформаційного пошуку за запитам користувачів. Бібліограф професійно допомагає в інформаційному забезпеченні діяльності фахівців різних галузей, тому крім опанування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій ми бачимо своїм завданням розвивати аналітичні та творчі здібності студентів як необхідну умову для створення ефективних стратегій інформаційного пошуку.

Специфіка виконання функцій бібліографа якраз і полягає у необхідному співвідношенні професійних якостей та особистісних здібностей. Посадові інструкції спеціаліста-бібліографа різного рівня кваліфікації відображають

різноманітні функціональні завдання – він безпосередньо працює із користувачами бібліотек, отже здійснює довідково-бібліографічне обслуговування, сприяє формуванню інформаційної культури читачів, надає допомогу в інформаційному пошуку, консультує, бере участь у проведенні інформаційних форм роботи з читачами, створює бібліографічну продукцію. Конкретизація професійної діяльності бібліографа залежить від рівня його кваліфікації. Так, провідний бібліограф організує і координує довідково-бібліографічне обслуговування, спрямовує роботу із інформаційного забезпечення, вивчає його ефективність. Отже, однією з актуальних тем курсу, на наш погляд, стає питання контролю якості бібліографічної продукції. Професійно спрямоване навчання має надати студенту поглиблені знання з основ методики визначення якості підготовлених бібліографічних ресурсів, сформувані необхідні практичні вміння їх застосування, враховуючи сучасні технології укладання окремих видів бібліографічних посібників.

Надзвичайно значимою, як показав аналіз, стає проблема організації та проведення практики студентів. Кваліфікація, набутий досвід з бібліографічної діяльності та навички роботи бібліографа проходять остаточну перевірку під час практики студентів у бібліографічних відділах провідних бібліотек. Тільки корпоративна солідарність викладачів бібліографознавчих дисциплін і бібліографів – співробітників бібліотек баз практики студентів допоможе реалізувати діяльнісний, особисто орієнтований підхід до формування майбутніх професіоналів, викликати зацікавленість та вмотивувати студентів до подальшої бібліографічної діяльності.

Партнерська діяльність професорско-викладацького складу і провідних спеціалістів бібліотечних установ, де проходить практика студентів, є запорукою закріплення теоретичних знань та практичних умінь і навичок, формування особистості налаштованої на постійне професійне зростання, креативність, набуття сучасних професійних компетенцій.

Список використаних джерел:

1. *Моргенштерн И. Г. Информационный и книжный мир. Библиография : избр. / И. Г. Моргенштерн. – СПб. : Профессия, 2007. - 440 с.*

Шуляк С.О.(м. Київ)

Інтеграція теорії та практики як сегмент модернізації вищої бібліотечної освіти (з досвіду роботи ВП «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв»)

ВП «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв» є лідером серед навчальних закладів культури та головним центром вищої бібліотечної освіти Півдня України. Засновано філію в 1971 році як факультет культурно-освітньої роботи Київського державного інституту культури. З 1 лютого 1999 року філія функціонує як окремий підрозділ у структурі Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ).

Протягом 44 років кафедрою документознавства та інформаційних систем здійснюється підготовка фахівців бібліотечно-інформаційної галузі. Примножуючи кращі традиції і здобутки, колектив кафедри плідно працює над стратегією реформування вищої бібліотечної освіти. Особлива увага приділяється питанню підвищення якості підготовки бібліотечних фахівців з урахуванням максимально можливого приближення до потреб практики та орієнтації на європейські моделі професійного навчання. Сучасна концептуальна модель становлення бібліотечної освіти базується на принципах розвитку та зміцнення партнерських зв'язків університету й бібліотек південного регіону України, зокрема, запровадження в практику освітнього процесу досвіду угод соціального партнерства, що передбачає спільну з бібліотеками практикозорієнтовану модель підготовки бібліотекаря нової формації. Постійно здійснюється робота щодо впровадження використання інноваційних результатів діяльності бібліотек в навчальному процесі, участі бібліотекарів-практиків у розробках практичної частини освітніх модулів з фахових дисциплін, а також щодо максимального залучення студентів до

практичної діяльності бібліотек регіону. Важливими суб'єктами новацій в даному напрямку є: університет, студент, бібліотека. Їх зусилля повинні бути максимально консолідовані.

Реалізуючи стратегію актуалізації бібліотечної освіти в контексті розвитку сучасного інформаційного суспільства, формування позитивного іміджу фахівців бібліотечної галузі, колективом кафедри впроваджено ряд ініціатив та проектів. Значного масштабу набув Форум бібліотекарів Півдня України «Бібліотека XXI ст.: освітній та практичний вектори», що відбувся 3-5 березня 2015 року в містах Миколаєві, Херсоні, Одесі. Ініціатор та організатор Форуму – ВП «Миколаївська філія КНУКіМ». Партнерами Форуму стали: Одеська національна наукова бібліотека імені М. Горького, Науково-педагогічна бібліотека м. Миколаєва, Миколаївська обласна бібліотека для юнацтва, Миколаївська обласна бібліотека для дітей імені В. Лягіна, Херсонська обласна бібліотека для юнацтва імені Б. Лавреньова та Херсонська бібліотека для дітей імені Дніпрової Чайки.

Організатори форуму поставили за мету інтегрувати бібліотечну освіту та сучасні інноваційні практики для удосконалення бібліотечної галузі Півдня України та підвищення професійного статусу бібліотекаря в сучасному суспільстві, якої вони успішно досягли.

Під час форуму було розглянуто комплекс проблем, що стосуються шляхів модернізації бібліотечної освіти; використання новітніх технологій в освітньому процесі; практичних аспектів підготовки сучасного бібліотекаря; формування професійної компетенції бібліотечних кадрів; стратегій формування позитивного іміджу фахівців бібліотечної справи; розвитку бібліотечної справи на Півдні України; практики інновацій у сучасних бібліотеках; проектної діяльності бібліотек.

Функціональна інтеграція освітньої та бібліотечної діяльності дозволяє бібліотекам бути для сучасних студентів своєрідним ареалом засвоєння нових ідей, концепцій, технологій, і це є ефективним комунікаційним середовищем, що дозволяє передавати інноваційний бібліотечний досвід, накопичений в

практичній площині, в реалії освітнього процесу. Кафедра документознавства та інформаційних систем ВП «МФ КНУКіМ» традиційно проводить спільні заходи з бібліотеками регіону, а саме: конференції, круглі столи, семінари. Систематичними є організація та проведення тренінгів і майстер-класів директорів бібліотек Миколаївщини та Херсонщини для студентів спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографія». Почесним для університету є той факт, що студенти даного напрямку підготовки є членами молодіжних секцій Миколаївської обласної бібліотечної асоціації та Миколаївського регіонального відділення Української бібліотечної асоціації. Отримуючи та накопичуючи такий досвід, ВП «МФ КНУКіМ» має можливість конструювати нову систему взаємозв'язків між університетом та бібліотеками, між теорією і практикою, традиціями і новаторством. Розширення і наповнення новим змістом сфери професійних бібліотечних комунікацій є домінантною стратегією модернізації вищої бібліотечної освіти.

Список використаних джерел:

1. Кушнарєнко Н. М. Вища бібліотечна освіта України в контексті гендерного підходу / Н. М. Кушнарєнко // *Вісник Харківської державної академії культури*. – 2014. – Вип. 43. – С. 69-78.

2. Новальська Т. В. Еволюція вищої бібліотечно-інформаційної освіти в Україні / Т.В. Новальська // *V Львівський бібліотечний форум «Бібліотека – відкритий світ»*: зб. матеріалів / Укр. бібл. асоц.; редкол.: В. С. Пашкова, В. В. Загуменна, І. О. Шевченко, Я. Є. Сошинська, О. В. Васильєв. – Київ: УБА, 2014. – С. 32-35.

3. Резолюція Форуму бібліотекарів Півдня України «Бібліотека XXI ст.: освітній та практичний вектори» (Миколаїв-Херсон-Одеса) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mfknukim.mk.ua/images/1.03.2015/FORYM-library/Rezoluciya_Forym.pdf. – Заголовок з екрану.

4. Сербін О. Аспекти реформування та вдосконалення сучасної бібліотечної освіти / О. Сербін, Т. Ярошенко // *Вісник Книжкової палати*. – 2015. – № 2. – С. 12-14.

5. Слободяник М. С. Концептуальні засади розвитку вищої бібліотечної освіти / М. С. Слободяник // *Бібліотечна планета*. – 2001. – № 1. – С. 23-24.

6. Соляник А. А. *Культуроцентрическая модель модернизации высшего библиотечно-информационного образования* / А. А. Соляник // *Вісник Харківської державної академії культури. Спецвипуск 40 : зб. наук. пр.* – Харків: ХДАК, 2013. – С. 31-41.

7. Тимошенко І. В. *Новий стандарт вищої бібліотечної освіти – 2014: здобутки та втрати* / І. В. Тимошенко // *V Львівський бібліотечний форум «Бібліотека – відкритий світ»: зб. матеріалів / Укр. бібл. асоц.; редкол.: В. С. Пашкова, В.В. Загуменна, І. О. Шевченко, Я.Є. Сошинська, О. В. Васильєв.* – Київ: УБА, 2014. – С. 37-40.

Щербан Р. М. (м. Рівне)

Цифрові краєзнавчі колекції

Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки

Інтенсивне впровадження в практику роботи цифрових технологій дозволило бібліотекам різного рівня: національним, обласним, районним, міським і навіть сільським бібліотекам-філіям активно створювати колекції електронних документів. Бібліотеки поступово перетворюються зі споживача інформаційного масиву в його виробників. Цифрові (електронні) колекції є новим класом інформаційних ресурсів (ІР) які відіграють надзвичайно велику роль у розвитку інформаційно-бібліографічного обслуговування. [1]. Терміни цифрова (електронна) колекція часто вживаються як синоніми. Існують різноманітні трактування поняття «електронна колекція»: колекція – сукупність документів різних форматів, що зібрані на підставі обумовлених користувачем критеріїв і до яких застосовується єдиний механізм збереження, індексації, пошуку, перегляду і представлення [2]. Інше визначення – електронна колекція – це безліч краєзнавчих електронних документів, що мають формальні ідентичні ознаки та містять фактографічну (об'єктографічну) інформацію [3]. Спектр колекцій досить широкий. Електронні колекції бібліотек за змістом можуть бути універсальні, багатогалузеві, галузеві, тематичні, персональні (присвячені окремим діячам), а також можуть формуватися за типами включених документів: текстові, картографічні, нотні, образотворчі, мультимедійні, тощо.

Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека (РОУНБ), як регіональний центр бібліотечного краєзнавства, пріоритетним напрямком своєї діяльності вбачає формування цифрових краєзнавчих колекцій, доступ до яких надається як в локальній мережі, так і віддаленим користувачам.

Вже кілька років РОУНБ формує колекцію краєзнавчих книг та книг місцевих авторів Рівненщини. Окрім цифрових копій книг сучасних авторів, в колекції представлені рідкісні та цінні видання українською та іноземними мовами. В основному це – книги з фондів обласного краєзнавчого музею та з фонду рідкісних видань РОУНБ. Крайні дати – кінець 19, початок 21 століття. Оцифровані книги записуються на CD, віддаленим користувачам надається доступ через мережу Інтернет.

Продовжується робота над створенням колекції періодичних видань, здійснюється оцифрування Рівненської обласної газети «Червоний прапор» (1944-1946 рр.) [4].

Понад півтори тисячі документів містить колекція «Фотогалерея», де вони згруповані за відповідними розділами. Найбільший з них – «Пам'ятки Волині» – археологічні, архітектурні, літературні, пам'ятки мистецтва (350 зображень); другий за наповненістю розділ – «Видатні діячі» – персоналії місцевих діячів і уродженців краю, діяльність яких пов'язана з Волинню (356 зображень); «Етнографія Волині» – предмети матеріальної і духовної культури та побуту Волині (294 зображення); «Волинська ікона» – збірка пам'яток волинського іконопису храмового призначення із зображенням святих, старо та ново заповітних подій (252 зображення); «Пам'ятки історії, культури, архітектури і монументального мистецтва Житомирської області та Луцька (територія історичної Волині)» – ці розділи колекції наповнюються партнерами проекту «Консорціум «Історична Волинь»; а ще – «Мапи Волині» (57 зображень). Кожне зображення колекції містить анотацію, що дозволяє отримати повну інформацію про нього. Колекція представлена на сайті «Історична Волинь» <http://istvolyn.info/>, це забезпечує широкий доступ до інформації віддаленим користувачам.

Аналіз відвідувань засвідчує великий інтерес до колекції. Зображення колекції розділу «Етнографія Волині» переглядалися від 2 до 8 тис. разів. Користувачів надзвичайно цікавить жіночий та чоловічий одяг Волині в різні історичні періоди (11-12 тис. переглядів). Не менше число переглядів мають фото інших розділів. В колекції читач не тільки оперативно отримає необхідну інформацію, але і зможе відчутти дух епохи, культуру і побут своїх предків.

У 2015 році РОУНБ розпочала спільно з центральними районними та міськими бібліотеками реалізацію проекту «Рівненщина: минуле і сьогодення». Це краєзнавча електронна колекція універсального змісту, яка створюється на основі наданих партнерами цифрових документів. Вона вміщує бібліографічні дані, повнотекстові матеріали, фото, відео документи, карти, тощо. Колекція вже налічує майже тисячу документів різної тематики. Переважають цифрові документи з історії від найдавніших часів, літератури та мистецтва краю, народного господарства, природи. Цінність колекції в тому, що в ній зібрані оцифровані документи, які знаходяться в районних архівах, музеях, неопубліковані матеріали, які створені вперше. Тут читач знайде як відомі краєзнавчі документи, так і ті, які знаходяться лише в одному примірнику і є бібліографічною рідкістю та мають наукову цінність. Доступ користувачів до колекції здійснюється через локальну мережу бібліотеки.

Пошук можна проводити за автором, назвою, предметними рубриками, ключовими словами, персоналіями, географічними назвами, тощо. Проект є довготривалим, він потребує додаткового залучення кадрових ресурсів і технічного оснащення.

Протягом двох років (2012-2013 рр.) Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека брала участь у Міжнародному проекті «Віртуальна реконструкція спадщини Ю.-І. Крашевського». Над реалізацією проекту працювали бібліотекарі України, Білорусі та Польщі. Спеціалістами РОУНБ було підготовлено бібліографічний список творів Ю.-І. Крашевського та літератури про нього (понад 200 позицій), оцифровано 10 перекладів творів письменника українською мовою, надано електронні копії художніх робіт Ю.-

І. Крашевського з Львівської національної галереї мистецтв імені Б. Возницького, Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка, здійснено переклад «Хронології життя та творчості Ю.-І. Крашевського» (місцевим перекладачем В. В. Шабаровським). За результатами проекту Національною бібліотекою Білорусі було виготовлено комплект із 2-х дисків [5]. Це фундаментальна цифрова персональна колекція, яка вміщує, зокрема, 240 романів і повістей, майже 200 електронних копій робіт. Представлено електронні версії багатьох творів польською мовою, а також їх переклади білоруською, російською та українською [6].

В нинішньому році бібліотека розпочала проект «Цифрові колекції митців Рівненщини». Метою проекту є збереження культурної та мистецької спадщини відомих краян для сучасників та прийдешніх поколінь; оприлюднення та надання необмеженого доступу користувачам не лише України, але й інших країн до унікальних ресурсів .

Першим кроком до формування персональної колекції став вибір її тематики. Допоміг випадок – зустріч з відомим художником, іконописцем Олександром Лавориком напередодні його 60-річного ювілею. Він запропонував співпрацю і передав бібліотеці каталог всіх своїх робіт (понад 2 тис.), оцифровані ним роботи, відеоматеріали, список статей про нього, список персональних виставок, рекламну продукцію, тощо

Наказом директора ОУНБ була створена робоча група працівників, визначено конкретні терміни та поетапний план формування цифрової колекції відомого художника. Передбачено представлення колекції в мережі Інтернет та на CD-диску.

Технологія створення цифрової колекції «Талант із Божою іскрою» включала:

- вивчення наданого художником документального масиву та фонду РОУНБ з метою відбору документів для оцифрування;

- укладання угоди з автором про оцифрування матеріалів та представлення їх для широкого ознайомлення користувачами як в локальній мережі, так і в мережі Інтернет;

- створення цифрових копій документів;

- створення бібліографічного списку цифрових документів.

Формування диска:

- створення структури диска, обробка оцифрованого матеріалу, визначення формату представлення даних;

- програмне забезпечення для пошуку представлених в колекції документів;

- створення дизайну обкладинки диска;

- запис інформації на диск.

Формування персональної колекції на сайті РОУНБ:

- обробка оцифрованих документів;

- опублікування документів на сайті РОУНБ

Бібліотекою виготовлено комплект з 2-х дисків. Матеріали колекції згруповано за розділами: «Життєвий та творчий шлях О. Лаворика», «Фотоархів», «Виставкова діяльність», «Художні роботи О. Лаворика», «Каталоги робіт О. Лаворика та публікації про нього», «Сакральна творчість О. Лаворика».

Під час роботи над цією колекцією було вироблено власну методику та відпрацьовано технологію створення надалі персональних колекцій митців Рівненщини.

Великий інтерес у користувачів мають мультимедійні зібрання краєзнавчого змісту, які включають аудіо- та відеоматеріали, записані працівниками бібліотеки або передані їм із власних відеоархівів краян. Відеоролик «Рівненські дороги Ігоря Свешнікова. Хотин» підготовлений РОУНБ. Це спогади старожилів про відомого археолога, дослідника Берестецької битви Свешнікова І. К. в період його проживання в с. Хотин Радивилівського району. Спогади записані краєзнавцями с. Хотин

Радивилівського району в різні періоди: до 90-річчя від дня народження Ігоря Кириловича, а також напередодні його 100-річного ювілею.
<https://www.youtube.com/watch?v=jqsKGB5XJjg>

Другий відеоролик – перебування Свешнікова І. К. на Дубенщині, де він і помер. Спогади Смоліна П. П., ексдиректора Дубенського державного історико-культурного заповідника, Дмитренко Т. Б., зав. відділу історії державного історико-культурного заповідника, Пшеничного М. І., письменника, краєзнавця – записані працівниками РОУНБ при сприянні Дубенської ЦРБ <https://www.youtube.com/watch?v=4DNjNtFj9PM>

В обох випадках бібліотека отримала дозвіл на використання матеріалів – запис на CD та представлення їх в мережі Інтернет. Цінність таких краєзнавчих відеоматеріалів в тому, що вони створені вперше. З роками увага до краєзнавчих персональних колекцій буде ще більше зростати. Вони будуть мати велике значення для вчених та дослідників.

Універсальною є колекція аудіолітератури РОУНБ, яка представлена у локальній мережі, а також оприлюднена у мережі Інтернет на сайті для слабоворих <http://audio.lib.rv.ua/ua/audio/>

Розділ «Повір у себе» містить озвучені статті Інформаційного бюлетеня «Інва.net», який вже понад 10 років готує обласна універсальна наукова бібліотека. Це історії про наших краян з особливими потребами, які попри свою неповно спроможність повірили у себе і перемогли. Вони допоможуть іншим людям з особливими потребами бути сильними та інтегруватися в громадянське суспільство.

Звісно, при створенні цифрових колекцій в РОУНБ, як і в багатьох бібліотеках України, існують проблеми:

укладання угод з авторами творів, виняток складає, коли вони самостійно передають їх для розміщення у цифровому середовищі;

відсутність необхідного технічного оснащення для безпечного сканування рідкісних і цінних видань, спеціалізованого програмного

забезпечення, яке розширило б діапазон сервісних функцій колекції та систему пошуку і навігації;

надійного та довготривалого збереження великих об'ємів електронних копій, обліку їх використання, тощо.

Та беззаперечним є той факт, що цифрові краєзнавчі колекції є потужним краєзнавчим інформаційним ресурсом, створення якого забезпечує відновлення та збереження історичної та культурно-мистецької спадщини краю. Надання широкого доступу до ресурсів краєзнавчих колекцій сприяє патріотичному та національному вихованню підростаючого покоління, прищепленню в молодих людей любові до малої Батьківщини.

Список використаних джерел:

1. Стяблина А. В. Краеведческие электронные коллекции библиотек России: проблемы создания и использования [Електронний ресурс] / А. В. Стяблина. – Режим доступу: http://www.tambovlib.ru/?view=conferenc.2010.biblioteka_21vek.styablina. – Загл. с экрана.

2. Створення цифрових бібліотек періодичних видань на основі Greenstone [Електронний ресурс] / В. А. Резніченко, Г. Ю. Проскудіна, О. М. Овдій, А. Ю. Дорошенко. – Режим доступу: http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/2468/gp_paper5final_new.pdf?sequence=1. – Назва з екрану.

3. Концепция электронной библиотеки Российской государственной библиотеки [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://old.lib.sfu-kras.ru/doc/EL/concept-rgb.htm>. – Загл. с экрана.

4. Щербан Р. Бібліотечне краєзнавство в умовах інформатизації (з досвіду краєзнавчої роботи бібліотек Рівненщини) / Р. Щербан // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції [Електронний ресурс] : до 75 річчя заснування Нац. іст. б-ки України, (м. Київ, 2–3 жовт. 2014 р.) / Нац. іст. б-ка України. – К., 2014. – С. 186–192. – Режим доступу: http://www.nibu.kiev.ua/files/el_res/zb_juvil_konfer_75/index.html. – Назва з екрану.

5. Звіт про роботу Комунального закладу «Рівненська обласна наукова бібліотека» Рівненської обласної ради за 2013 р. [Електронний ресурс] //

РОУНБ : [сайт]. – Режим доступу: <http://libr.rv.ua/data/files/Public/zvit%202013.pdf>. – Назва з екрану.

6. Юркова О. Юзеф Крашевский на диску «двотомнику» [Електронний ресурс] / О. Юркова // *Голос України : інформ. портал.* – Режим доступу: <http://www.golosukraine.com/publication/kultura/parent/36349-yuzef-krashevskij-na-disku-dvotomniku/>. – Назва з екрану.

Яценко В. С. (м. Київ)

Впровадження інноваційних підходів у справу популяризації бібліотечних ресурсів

Після відзначення 30 вересня ц. р. Всеукраїнського дня бібліотек проймаєшся глибокою повагою до близько 53 тис. бібліотечних працівників. Адже, вони беруть на себе відповідальність культурно-освітнього виховання 17,5 млн. читачів в Україні. Хоча за останніми соціологічними опитуваннями українці до бібліотек не ходять, бо це займає багато часу. Наприклад, Женя і Оксана з Чернігова розповіли, що «до бібліотеки не ходимо, не бачимо сенсу. Легше зайти в Інтернет і скачати. Обираємо аудіобуки, адже можемо удвох одночасно слухати книгу. Ми не вважаємо, що книга має бути обов'язково паперова. Така антуражність нам не потрібна. Головне, уловлювати суть сюжету» [1].

Ми не ставимо за мету у короткому повідомленні виносити на широке обговорення проблемність вибору книги на паперовому або електронному носіях. Дана тематика потребує ще додаткового вивчення. Загалом ці або подібні соціопитування, власне, презентують загальносвітову тенденцію зменшення читачів паперового варіанту книги. Тож, постає закономірне питання: як відповідати українським бібліотекам на глобальні виклики?

На наше переконання, слід шукати відповідь в інноваційних методах, засобах або формах роботи бібліотеки. Зокрема, пошук може здійснюватися у напрямі популяризації ресурсів, продуктів і послуг бібліотеки. Проаналізуємо три позитивних досвіди такого впровадження в Україні останніх декількох років.

1. Проект «100 тисяч книжок для сільських бібліотек». Фундація Дарини Жолдак вже третій рік поспіль збирає книги для сільських бібліотек. До цього часу збір проходив лише у Києві – на благодійних заходах, фестивалях, в офісах компаній і державних установ, з тим адресно спрямовували книги до сіл і містечок. Загалом допомогли близько ста сільським бібліотекам по всій Україні, що насправді не так багато, адже всього їх нараховується майже 15 тисяч. При чому фонди кожної з них перебувають у критичному стані. Щоби збільшити масштаби допомоги, Фундація об'єдналася з провідними діячами культурно-книжкової сфери України – Форумом видавців, Мистецьким Арсеналом та Українською бібліотечною асоціацією. Так народився проект «100 тисяч книжок для сільських бібліотек». Основна мета – зібрати у містах якісну дитячу літературу для бібліотек у селах. Акція стартувала 2 квітня – у Міжнародний день дитячої книги [2].

2. Проект «Казковий трамвай». 6 січня 2015 року в столиці розпочав свою роботу «Казковий трамвай», де проходили майстер-класи та інші розваги для дітей і батьків. У «Казковому трамваї» навчали виготовляти новорічні сувеніри, проводили вікторини, казкове та інтерактивне АнглоЧитання, працювала художня майстерня для дошкільнят та психологічні тренінги для батьків. Крім того, до уваги гостей було представлено книжкові прем'єри, презентацію настільних ігор, Різдвяний Вертеп та співання українських і американських колядок [3].

3. Акція «Метро-бібліотека». Київська підземка доєдналася до популярного соціального руху – буккросингу. Полиці для безкоштовного обміну книгами було встановлено на станціях “Золоті ворота” та “Політехнічний інститут”. Відкриття метро-бібліотеки відбулося 29 квітня 2015 року. Акція розпочалася разом з відкриттям фотовиставки “Підземне київське читання”, створеної у співпраці з однойменною фейсбук-спільнотою. В експозиції були представлені знімки людей за читанням у метро [4].

Як ми бачимо, цікаві українські проекти та акції опосередковано здійснюють почесну місію бібліотек – залучення особливо молодого покоління

до культури читання – в інноваційних методах, засобах або формах. Надзвичайної ваги тут набуває підтримка держави у популяризації ресурсів, продуктів і послуг бібліотеки. Розпочинати слід з дитячих садочків, які щорічно повинні укомплектовуватися книгами, насамперед, українськими казками, прислів'ями і приказками, легендами; відновити практику співпраці дитячих садків, шкіл з місцевими бібліотеками (щонайменше чотири спільних заходи на рік!); слід приходити до бібліотеки дітям дошкільного і молодшого шкільного віку разом з батьками на дитячі вистави, творчі зустрічі з письменниками (для прикладу, можна вивчити досвід системної роботи Центральної бібліотеки для дітей м. Києва). Можливі й інші традиційні та інноваційні форми роботи: створення клубів для пенсіонерів (вони ходять на спільні зустрічі), драматичні читання творів на центральних радіоканалах України (див.: досвід чеського «Радіо Влтава»), підключення всіх без винятку українських бібліотек (їх близько 40 тис.) до безкоштовного Інтернету, тощо.

Список використаних джерел:

1. Кордон В. Українці до бібліотеки не ходять, бо це займає багато часу – опитування // УНН <http://www.unn.com.ua/uk/news/1505890-ukrayintsi-do-biblioteki-ne-khodyat-bo-tse-zaumaye-bagato-chasu-opituvannya>
2. 100 000 книжок для сільських бібліотек // <http://zholdak.org/100-tysyach-knyzhok-dlya-silskyh-bibliotek/>
3. У Києві запрацює "Казковий трамвай" // <http://kiev.pravda.com.ua/news/54abbce3ae65b/>
4. У київському метро відкриють точки для обміну книгами // <http://dyvys.info/suspilstvo/u-kyjivskomu-metro-vidkryut-tochky-dlya-obminu-knyhamy.html>

Рекомендації
Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України»

12 листопада 2015 року в рамках започаткованих Національною історичною бібліотекою України у 2011 році краєзнавчих читань проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України», що присвячувалася 100-річчю від дня народження видатного українського державного і громадського діяча, вченого-історика, академіка НАН України Петра Тимофійовича Тронька, який відродив та багато років очолював краєзнавчий рух в Україні.

На конференції обговорювались:

сучасні теоретичні та методичні проблеми бібліотечного краєзнавства; питання створення краєзнавчих електронних ресурсів в бібліотеках; краєзнавча бібліографія як складова бібліотечного краєзнавства; дослідження історії вітчизняних бібліотек, музеїв, архівів; популяризація краєзнавчих ресурсів, продуктів і послуг бібліотек: досвід, інновації; взаємодія бібліотек з архівними установами, музеями, місцевими краєзнавчими осередками у напрямі вивчення історії рідного краю.

Широко висвітлено наукову і краєзнавчу діяльність академіка П.Т. Тронька. Піднімалися питання кадрового забезпечення вітчизняної бібліотечної галузі.

Фахівці зазначили, що об'єктивне зростання соціальної значущості традиційних та електронних краєзнавчих ресурсів, розширення масштабів їх затребуваності не лише на локальному, а й на світовому рівні потребує розширення комунікаційних меж краєзнавчої діяльності бібліотек сучасної України.

В останні десятиліття наукова література містить чимало критичних зауважень на адресу краєзнавства, зокрема, вказується на диспропорцію між науковим рівнем краєзнавства і його суспільно-політичними функціями. Позитивно оцінюючи наявні здобутки, учасники конференції приділили увагу проблемі дієвості та актуальності нормативних актів в галузі краєзнавчої діяльності бібліотек, в першу чергу, положення про краєзнавчу роботу бібліотек.

Враховуючи визначальну роль бібліотек, музеїв та архівів як популяризаторів краєзнавчих ресурсів, продуктів і послуг, конференція рекомендує:

- підтримувати традицію вшанування П. Т. Тронька як видатного діяча краєзнавчого руху, пам'яткоохоронної справи та українського музейництва;
- затвердити оновлений проект «Положення про краєзнавчу діяльність державних і комунальних бібліотечних закладів»;
- продовжувати моніторинг краєзнавчої діяльності бібліотек України, цілеспрямовано досліджувати можливості пошуку інформації з історії міст і сіл, яку містять ЕК та БД регіональних бібліотек та НІБУ;
- організувати планомірну роботу з доповнення краєзнавчих БД відомостями з історії тих населених пунктів, про які інформація відсутня в електронному довідковому апараті;
- відслідковувати офіційну інформацію щодо змін у адміністративно-територіальному устрої області: зміни статусу, підпорядкування або перейменування населених пунктів тощо та, спираючись на нормативно-правові акти, оперативно вносити відповідні дані в краєзнавчі БД.
- популяризувати знання про історію та культуру народів краю шляхом залучення членів місцевих національно-культурних об'єднань, організацій і товариств до участі в плануванні, підготовці та проведенні краєзнавчих заходів бібліотеки;
- регіональним бібліотекам готувати біобібліографічні видання (нариси, покажчики) про бібліотечних діячів краю – як складову частину української бібліотекознавчої біографістики;
- в галузі кадрового забезпечення приділити особливу увагу підготовці висококваліфікованих бібліотечних спеціалістів, які володіють новітніми технологіями аналізу й синтезу інформації.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Бартош
Алла Єгорівна** старший науковий співробітник науково-дослідного відділу історії та археології Лаври Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника
- Бачинська
Надія Анатоліївна** кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри книгознавства і бібліотекознавства Київського національного університету культури і мистецтв
- Бондар
Марія Андріївна** методист в/к відділу аспірантури і докторантури Київського національного університету культури і мистецтв
- Борко
Тетяна Миколаївна** кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри документознавства та інформаційних систем Миколаївської філії Київського національного університету культури і мистецтв
- Бородіна
Галина Григорівна** кандидат історичних наук, доцент Миколаївської філії Київського національного університету культури і мистецтв
- Булгаков
Юрій Володимирович** кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту архівознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України
- Величко
Лариса Миколаївна** головний бібліотекар відділу читальних залів Національної історичної бібліотеки України
- Вербівська
Наталія Олександрівна** завідувач сектору класифікації і систематизації каталогів відділу опрацювання фонду і організації каталогів
- Волошінська
Ніна Олександрівна** завідувач сектору відділу депозитарного зберігання Національної історичної бібліотеки України
- Гончаров
Олександр Петрович** голова Київської міської організації Національної спілки краєзнавців України, кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології та краєзнавства КНУ ім. Т. Шевченка

- Горська
Наталія Олексіївна** головний бібліотекар відділу стародрукованих, рідкісних та цінних книг Національної історичної бібліотеки України
- Гурба
Віктор Григорович** вчитель історії і основ правознавства Дубовицької ЗОШ І-ІІІ ст., керівник шкільного краєзнавчого музею (с. Дубовичі Кролевецького р-ну Сумської обл.)
- Дмитрук
Володимир Іванович** старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України, відповідальний секретар Національної спілки краєзнавців України, кандидат історичних наук
- Дніпренко
Вадим Іванович** доцент кафедри книгознавства та бібліотекознавства Київського національного університету культури і мистецтв
- Драй
Олена Сергіївна** Історико-культурний музейний комплекс «Кочубеївський», с. Дубовичі (Сумська область)
- Загайна
Надія Василівна** головний бібліограф науково-бібліографічного відділу Національної бібліотеки України для дітей
- Залуцький Олександр
Васильович** доцент кафедри музики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, член Національної спілки краєзнавців України, голова Чернівецького обласного відділення Національної всеукраїнської музичної спілки
- Зіборова
Ірина Володимирівна** зберігач фондів Згурівського краєзнавчого музею (смт Згурівка Київська область)
- Іванченко
Леся Антонівна** науковий співробітник Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки
- Каганова
Ірина Яківна** завідувач відділу краєзнавства Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка
- Каністратенко
Микола Миколайович** кандидат історичних наук, професор, перший проректор Харківської державної академії

	культури, заслужений працівник культури України
<i>Кисельова Валентина Павлівна</i>	завідувач сектора науково-дослідної роботи відділу історичного краєзнавства Національної історичної бібліотеки України
<i>Кисіль Альона Олександрівна</i>	магістр Київського національного університету культури і мистецтв
<i>Кобижча Наталія Іванівна</i>	кандидат культурології, старший викладач Київського національного університету культури і мистецтв
<i>Корнацький Ігор Аркадійович</i>	головний зберігач Артемівського краєзнавчого музею (Донецька область)
<i>Костюк Степан Володимирович</i>	директор Тернопільського обласного краєзнавчого музею, голова Тернопільської обласної організації Національної спілки краєзнавців України
<i>Кушнарєнко Наталія Миколаївна</i>	доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Харківської державної академії культури
<i>Левченко Валерій Влерійович</i>	кандидат історичних наук, доцент кафедри «Українознавства, історико-правових та мовних дисциплін» Одеського національного морського університету
<i>Литвин Наталія Михайлівна</i>	старший науковий співробітник науково-дослідного відділу історії та археології Лаври Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника
<i>Лісова Ірина Володимирівна</i>	здобувач Київського національного університету культури і мистецтв, асистент кафедри культурології
<i>Малиш Ольга Миколаївна</i>	завідувач відділу краєзнавчої літератури і бібліографії Сумської ОУНБ
<i>Маньковська Руслана Вікторівна</i>	заступник голови Національної спілки краєзнавців України, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України, кандидат

історичних наук

- Марченко
Оксана Ігорівна** головний бібліотекар відділу стародрукованих, рідкісних та цінних книг Національної історичної бібліотеки України
- Михайлова
Наталія Василівна** провідний бібліотекар Наукової бібліотеки Уманського національного університету садівництва
- Новальська
Тетяна Василівна** професор кафедри книгознавства і бібліотекознавства Київського національного університету культури і мистецтв, доктор історичних наук
- Петренко
Ольга Борисівна** завідувач науково-дослідницького відділу Національної бібліотеки України для дітей
- Понагайба
Алла Анатоліївна** завідувач відділу краєзнавчої роботи Волинської ДОУНБ ім. Олени Пчілки
- Приліпко
Тетяна Аркадіївна** редактор I категорії науково-бібліографічного відділу Національної історичної бібліотеки України
- Пристай
Галина Іванівна** завідувач відділу літератури з мистецтва Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І Франка
- Проценко
Леонід Григорович** інженер-наладчик АО НПЦ Газотурбобудування «Салют», м. Москва
- Романченко
Інна Григорівна** кандидат історичних наук, докторант Київського національного університету культури і мистецтв
- Романько
Валерій Іванович** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри російської мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету, голова правління Донецької обласної організації Національної спілки краєзнавців України, лауреат Всеукраїнської премії імені Петра Тронька
- Рудзький
Лев Зінов'євич** член Правління Міжнародної Асоціації електронних бібліотек і нових інформаційних

технологій

- Салата**
Галина Володимирівна кандидат історичних наук, доцент Київського національного університету культури і мистецтв
- Скорохватова**
Алла Віталіївна генеральний директор Національної історичної бібліотеки України, заслужений працівник культури України
- Соколов**
Віктор Юрійович кандидат історичних наук, головний бібліотекар Національної Парламентської бібліотеки України
- Солонська**
Наталія Гаврилівна кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
- Соляник**
Алла Анатоліївна доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри документознавства та книгознавства Харківської державної академії культури
- Спанчак**
Тетяна Іонасівна завідувач відділу опрацювання фонду і організації каталогів Національної історичної бібліотеки України
- Стоян**
Вікторія Василівна провідний бібліотекар відділу формування фондів Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського
- Токовило**
Оксана Валеріївна завідувач відділу краєзнавства Херсонської ОУНБ ім. Олеся Гончара
- Туровська**
Леся Олегівна молодший науковий співробітник відділу комплексного бібліотечного обслуговування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
- Федорова**
Марина Анатоліївна провідний бібліограф відділу інформації з питань культури і мистецтва Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського
- Циганенко**
Алла Миколаївна вчений секретар Національної історичної бібліотеки України

Черняк Ірина Олександрівна	здобувач Київського національного університету культури та мистецтв
Черняхівська Олена Михайлівна	начальник видавничого відділу Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника
Шаповал Андрій Іванович	кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту архівознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України
Шевченко Вікторія Олександрівна	магістр Київського національного університету культури та мистецтв
Шимко Олена Іванівна	завідувач сектору комплектування фонду Національної історичної бібліотеки України
Шипота Галина Євгеніївна	кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри книгознавства і бібліотекознавства Київського національного університету культури та мистецтв
Шуляк Світлана Олександрівна	кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету менеджменту і бізнесу ВП «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв»
Щербан Раїса Миколаївна	координатор електронної бібліотеки Рівненської ОУНБ
Яценко Володимир Сергійович	кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України